

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Марија Ђ. Симовић

**АОРИСТ У ФРАНЦУСКОМ И ЊЕГОВИ
ЗНАЧЕЊСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ**

докторска дисертација

Крагујевац, 2021.

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC, FACULTY
OF PHILOLOGY AND ARTS

Marija Đ. Simović

**AORIST IN FRENCH AND ITS SEMANTIC
EQUIVALENTS IN SERBIAN**

Doctoral dissertation

Kragujevac, 2021.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Аутор
Име и презиме: Марија Симовић
Датум и место рођења: 11. март 1987. године, Крагујевац
Садашње запослење: Незапослена
Докторска дисертација
Наслов: Аорист у француском и његови значењски еквиваленти у српском језику
Број страница: 200
Број слика: 0
Број библиографских података: 177
Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Научна област (УДК): Француски језик, српски језик, семантика, синтакса, прагматика
Ментор: др Тијана Ашић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Оцена и одбрана
Датум пријаве теме: 22.06.2015.
Број одлуке и датум прихватање теме докторске дисертације: IV-02-718/12, 09.12.2015
Комисија за оцену научне заснованости теме и испуњености услова кандидата:
<ol style="list-style-type: none">1. Др Веран Станојевић, ванредни професор, Филолошки факултет, Универзитет у Београду2. Др Тијана Ашић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу3. Др Андреј Фајгељ, доцент, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације:
<ol style="list-style-type: none">1. Др Снежана Гудурић, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду2. Др Људмила Поповић, редовни професор, Филолошки факултет, Универзитет у Београду3. Др Сања Ђуровић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Датум одбране:

АПСТРАКТ

Предмет истраживања ове докторске дисертације јесте семантичка контрастивна анализа аориста и његових значењских еквивалената у српском језику. Њен циљ је да се опишу, анализирају и контрастирају семантике аориста у француском и српском језику, али и да се анализом корпуса утврде сви глаголски облици у српском језику који садрже семантичку природу француског аориста, због чега се и јављају као његови преводни еквиваленти. Притом, задатак је био расветлити системе глаголских времена ова два језика у светлу Теорије оптималитета, будући да су њихова анализа и опис од пресудне важности за разјашњење избора преводног еквивалента. Заправо, главна разлика система глаголских времена у српском и француском језику јесте различито изражавање видске информације, јер је у француском категорија аспекта енкодирана путем опозиције глаголских времена аорист/имперфекат, док је у српском (и другим словенским језицима), она морфолошки изражена помоћу опозиције свршених и несвршених глагола.

У раду смо користили методу контрастивне анализе примера из корпуса сачињеног од шест француских романа и њихових српских преводних верзија, као и два српска романа и њихових француских превода. На основу анализе корпуса, утврђено је присуство перфективног перфекта, аориста, приповедачког презента, али и имперфективног перфекта у српским преводима изабраних француских романа. Посебно су значајни случајеви употребе француског аориста интерне фокализације, као и српског инкоативног аориста при чему је од посебне важности било испитати како се инкоативност изражава у српском језику, а како у француском језику, и да ли постоји одступање у значењској нијанси.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: семантичка анализа, значењски еквиваленти, аспект, српски језик, француски језик, аорист, глаголска времена.

ABSTRACT

The subject of research of this doctoral dissertation is the semantics contrastive linguistics analysis of aorist and its semantic equivalents in the Serbian language. The goal is to describe, analyze and contrast the semantics of aorists in French and Serbian, but also interpreting the corpus to find all verb forms in Serbian that contain the semantic feature of the French aorist, thus, the reason why they occur as its translation equivalents. In doing so, the task was to depict the systems of verb tenses of these two languages taking into account the Optimality Theory since their analysis and description are crucial for clarifying the choice of the translation equivalents. The main distinction between the system of verb tenses in Serbian and French is the different expression of verbal aspect since, in French, the category of form is encoded through the opposition of verb tenses aorist/imperfect whereas in Serbian, (as well as other Slavic languages) it is morphologically expressed by the opposition perfective and imperfective verbs.

In the thesis, we used the method of analysis of examples from a corpus composed of six French novels and their versions translated in Serbian, as well as two Serbian novels with their French translations. The presence of the perfective perfect, aorist, narrative present, but also the imperfective perfect in Serbian translations of selected French novels were found by analyzing the corpus. The instances of the use of the French aorist of internal focalization, along with the Serbian inchoative aorist, are particularly significant, whereby the research on how is inchoation expressed in both Serbian and French was especially important, as well as to inspect whether there are any discrepancies in meaning.

KEY WORDS: semantic analysis, semantic equivalence, aspect, Serbian language, French language, aorist, verb tenses.

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
1. Систем глаголских времена у француском и српском језику.....	4
1.1. Кључни параметри приликом одређивања семантизма глаголских времена у француском и српском језику.....	5
1.2. Систем француских глаголских времена.....	6
1.2.1. Презент (le présent).....	7
1.2.2. Перфекат (le passé composé).....	8
1.2.3. Аорист (le passé simple).....	11
1.2.4. Имперфекат (l'imparfait).....	13
1.2.5. Плусквамперфекат (le plus-que-parfait).....	16
1.2.6. Антериорни перфекат (le passé antérieur).....	19
1.2.7. Француски прости футур (Le futur simple).....	22
1.2.8. Француски антериорни футур (Le futur antérieur).....	25
1.2.9. Француски кондиционал (Le conditionnel).....	27
1.3. Систем српских глаголских времена.....	29
1.3.1. Презент у српском језику.....	30
1.3.2. Перфекат у српском језику.....	33
1.3.3. Аорист у српском језику.....	38
1.3.4. Српски имперфекат.....	42
1.3.5. Плусквамперфекат у српском језику.....	43
1.3.6. Српски футур I.....	46
1.3.7. Српски футур II.....	47
1.3.8. Потенцијал у српском језику.....	49
2. Аорист у француском језику.....	51
2.1. Семантика аориста у француском језику.....	51
2.2. Прогресија француског аориста.....	54
2.3. Одсуство прогресије.....	56
2.4. Негација прекида.....	61
2.4.1. Принудна интерпретација и негација прекида.....	65
2.4.2. Интерпретација негације прекида.....	71
2.4.3. Природа изведене евентуалности.....	75
3. Аорист и друга прошла времена.....	77
3.1. Однос аориста и имперфекта.....	77
3.1.1. Својства аориста и имперфекта.....	78
3.1.2. Интерна фокализација.....	83
3.1.3. Дистинкција први/други план.....	92
3.1.4. Дистинкција деикса/анафора.....	94
3.1.5. СдТ модел и дистинкција аорист/имперфекат.....	99
3.1.6. Начини исказивања итерације односно понављања.....	101
3.1.7. Закључак о односу аориста и имперфекта.....	104
3.2. Однос аориста и перфекта у француском језику.....	106
3.2.1. Својства аориста и перфекта.....	106
3.2.2. Закључак о односу француског аориста и перфекта.....	113
4. Аорист у српском језику.....	114

4.1. Семантика и синтакса аориста у српском језику.....	114
4.2. Ефекти српског аориста у говору.....	116
4.2.1. Мала временска дистанца.....	116
4.2.2. Ефекат доживљености српског аориста у говору.....	118
4.2.3. Ефекат неочекиваности српског аориста у говору.....	119
4.2.4. Изражавање кајања због неоствареног догађаја уз српски аорист негације.....	120
4.2.5. Српски аорист уз изражавање жеље или неког циља говорног лица.....	121
4.2.6. Употреба аориста уз модалну партикулу умало или замало....	121
4.2.7. Употреба српског аориста уз прилог једва.....	123
4.2.8. Употреба аориста у експресивним питањима.....	123
4.3. Темпорална прогресија у наративији и својство динамичности.....	125
4.3.1. Одступање од временске прогресије са српским аористом.....	126
4.3.2. Српски аорист и примери субјективности.....	127
4.4. Интерпретативне употребе српског аориста.....	128
4.5. Релативна употреба српског аориста.....	129
4.6. Закључак о односу српског и француског аориста.....	130
5. Српска глаголска времена као преводни еквиваленти француског аориста у темпоралној употреби.....	132
5.1. Статистика присутности преводних еквивалената француског аориста у датом корпусу.....	133
5.1.1. Наративни перфективни перфекат као преводни еквивалент француског аориста.....	134
5.1.2. Имперфективни перфекат као преводни еквивалент француског аориста.....	143
5.1.3. Аорист као преводни еквивалент француског аориста.....	145
5.1.4. Приповедачки презент као преводни еквивалент француског аориста.....	153
5.2. Аорист/имперфекат у француском језику: аорист (перфективни перфекат)/имперфективни перфекат у српском језику.....	155
5.3. Унутрашња фокализација у Русоовим романима.....	159
6. Преводни еквиваленти српског аориста у романима <i>Тестамент</i> Видосава Стевановића и <i>Мирис кише на Балкану</i> Гордане Куић.....	166
6.1. Аорист у роману <i>Тестамент</i> Видосава Стевановића и његови преводни еквиваленти у француској верзији романа.....	167
6.2. Преводни еквиваленти српског аориста емотивне реакције у преводној верзији романа <i>Мирис кише на Балкану</i> Гордане Куић.....	174
ЗАКЉУЧАК.....	183
ЛИТЕРАТУРА.....	189
ИЗВОРИ.....	198
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	200

УВОД

Основни предмет докторске дисертације јесте *Аорист у француском и његови значењски еквиваленти у српском језику*.

Циљ ове докторске дисертације јесте контрастивна семантика аориста у француском и српском језику, али и анализа корпуса којом бисмо утврдили све глаголске облике у српском језику који садрже семантичку природу француског аориста, због чега се и јављају као његови преводни еквиваленти.

Будући да ћемо поредити француски и српски аорист, **прво** поглавље ћемо посветити системима глаголских времена ова два језика, при чему ћемо се најпре ослањати на Теорију оптималитета. Системе ова два језика треба расветлити, јер ће њихова анализа и опис бити основна подлога и база за поглавље о могућим преводним еквивалентима француског аориста. Наиме, на основу представљене темпоралне Рајхенбаховске структуре (Рајхенбах 1947) сваког времена, можемо увидети да ли се одређена времена у француском и српском језику поклапају, а сходно томе можемо и претпоставити која ће се српска времена појавити као еквиваленти француског аориста у петом поглављу, и која се француска времена могу појавити као преводни еквиваленти српског аориста у шестом поглављу.

У **другом** поглављу које се бави аористом, настојаћемо да дефинишемо семантизам француског аориста. Показаћемо да француски аорист може бити само историјско време маркирајући сам догађај који уводи, док је француски перфекат и историјско, али пре свега дискурзивно време, стављајући акценат на стање које проистиче из догађаја у перфекту, које је притом актуелно у моменту говора. Овим ћемо се потанко бавити у посебном поглављу посвећеном односу аориста и других прошлих времена. Увидеће се да француски аорист селекционише теличне предикате, али када се јави са ателичним евентуалностима мења њихове аспектуалне вредности и долази до одређених значењских ефеката у зависности од контекста, при чему се јављају нова читања на шта ћемо се посебно осврнути у наредним поглављима.

Када је у питању дискурзивна семантика, тежићемо да објаснимо један лингвистички проблем који је био чест предмет расправе, чувених лингвиста који су се бавили аористом, између оних који тврде да је дискурзивни однос прогресије заправо одлика француског аориста и оних који тврде да се наративни текст заснива на томе да низање реченица прати редослед низања догађаја и да је заправо контекст произвођач нарације, а аорист само погодно време за нарацију због својих аспектуалних карактеристика. Притом, обратићемо посебну пажњу на примере код којих нема темпоралне прогресије, већ се јављају и антериорни, симултани, али и инклузивни односи између реченица у аористу. У вези са тим, треба посебну пажњу обратити на контекст и улогу везника, прилога и других маркера, чија је дискурзивна инструкција јача од дискурзивне инструкције било ког глаголског времена, па тако и француског аориста.

У другом поглављу о аористу, проучаваћемо и феномен негације прекида (Де Сосир 1998), јер желимо дати одговор на питање да ли са негираним аористом време и даље напредује или долази до појаве временске неодређености. Притом, треба објаснити да ли је у примерима са негираним аористом довољна дословна интерпретација, односно интерпретација по дифолту или се ипак мора отићи даље како бисмо приступили

недословној и принудној интерпретацији. Будући да то питање није довољно разјашњено и истражено, јако је важно показати да ли са аористом негације време напредује и на који начин се негативни исказ може интерпретирати, чиме ће се бавити посебно потпоглавље.

У **трећем** поглављу, бавићемо се поређењем аориста са имперфектом, као и са перфектом, јер је за расветљивање карактеристика једног времена веома важно суочити га са другим временима које припадају систему глаголских времена датог језика. Посебно је интересантно проучавати однос аориста и имперфекта, будући да су ова два времена носиоци по Рајхенбаху (Рајхенбах 1947) исте темпоралне дефиниције. Наиме, док аорист догађаје које уводи, представља као потпуно завршене целине, имперфекат приказује процесе у току одвијања, па треба наћи начин како и ово представити кад се на основу њихове темпоралне структуре по Рајхенбаху (1947) очекује потпуна подударност између ова два времена у француском језику. Како бисмо решили овај недостатак Рајхенбаховске дефиниције (Рајхенбах 1947), указаћемо и на СдТ модел (представљен у: Гослен 1996, 2005) који представља Неорајхенбаховски модел који аспектуалне категорије и односе изражава помоћу интервалних структура распоређених на временској осци.

Приликом проучавања односа аориста и имперфекта, посебну ћемо пажњу усмерити на феномен интерне фокализације (Женет 1972) и могућности његове појаве са аористом. Наиме, феномен унутрашње фокализације везује се за имперфекат због његове склоности ка субјективности и опису емоција јунака приповести због чега припада другом плану нарације, док је француски аорист време склоно објективности због чега припада првом плану приповести, јер догађаје које уводи, ставља у први план. Међутим, покушаћемо, помоћу примера, да дамо одговор на питање да ли се аористом може исказати субјективност и на тај начин изразити интерна фокализација, а имперфектом објективност и нефокализовано приповедање.

Поред односа аориста и имперфекта, анализираћемо и однос аориста и перфекта и уочити како сличности, које се огледају у антериорној употреби перфекта, где ова два времена имају исте темпоралне дефиниције по Рајхенбаху (1947) те се могу лако заменити, тако и разлике, које се огледају преваходно у остварењу резултативног ефекта. Наиме, будући да је аорист време које уводи догађаје, потпуно одвојене од момента говора, логично је да не може представити стања актуелна у моменту говора. Показаћемо да се француски перфекат у својој антериорној употреби може заменити аористом, јер ова два времена у француском језику имају исте темпоралне дефиниције уводећи догађаје, комплетно одсечене од момента говора.

У **четвртном** поглављу ћемо проучавати аорист у српском језику и његове одлике како бисмо га поредили са његовим француским панданом и утврдили њихове сличности и разлике. Показаћемо да је српски аорист време које не намеће ограничење глаголима које уводи, односно не мења аспектуалну информацију коју изражава глагол, што заправо доказује његову аспектуалну неутралност. Притом, веома је важно указати на суштинску разлику у односу на француски аорист, тј. на специфична својства које га чини живом категоријом у разговорном српском језику и на основу којих и даље опстаје. На тај начин, потребно је указати на чињеницу да српски аорист свршених глагола опстаје у књижевном језику, а највише у уметничкој књижевности захваљујући стилским ефектима које постиже својом употребом за разлику од његових еквивалената, перфективног перфекта и презента. Ово поглавље ће нам бити основа за шесто поглавље, које ће се и бавити српским аористом и његовим специфичним употребама, ради откривања његових француских пандана.

У **петом**, главном истраживачком поглављу бавићемо се анализом корпуса, који обухвата шест Русоових романа на француском језику и њихових преводних верзија на српском језику, ради утврђивања могућих преводних еквивалената француског аориста. Сходно томе, потребно је открити разлоге појаве одређених преводних еквивалената француског аориста у српској верзији датих романа и указати на статистику њихове присутности у српским верзијама Мусоових романа. На тај начин, треба одговорити на питање које глаголско време доминира као преводни еквивалент у српским верзијама ових романа и зашто је његова заступљеност највећа. Будући да српски и француски аорист немају исту темпоралну структуру по Рајхенбаху (1947), претпостављамо да најприсутнији преводни еквивалент ипак неће бити српски аорист.

Најзад, у петом поглављу, од велике је важности пронаћи примере аориста унутрашње фокализације у датим Русоовим романима и тиме одговорити и на питање на које се све начине аорист интерне фокализације може превести на српски језик, чиме би се решио и један важан традуктолошки проблем.

У **шестом** поглављу, које се бави француским преводним еквивалентима српског аориста, помоћу истраживачког корпуса, који се састоји из два српска романа, тежићемо да решимо проблем превођења српског инкоативног аориста на француски језик, али и проблем превођења аориста емотивне реакције на француски језик. Будући да је француски аорист, време лишено тог својства, поставља се питање које ће се француско време употребити у таквим контекстима и бити прави пандан, како српског инкоативног аориста, тако и српског аориста емотивне реакције.

За разлику од српског имперфекта, који се потпуно изгубио у савременом српском језику, аорист је и те како присутан. Заправо, главни циљ шестог поглавља је утврдити која својства одржавају српски аорист не само у говору, већ и у књижевној нарави и како ће се та својства изразити у француском језику, будући да је француски аорист лишен таквих ефеката и на тај начин представља немаркирано време. Посебно ће бити интересантно истраживати употребе инкоативног француског аориста, при чему је од велике важности испитати како се инкоативност изражава у српском језику и да ли постоји одступање у значењској нијанси аориста у оригиналу и преводној верзији.

Битно је напоменути да ћемо се кроз рад осврнути на Теорију релевантности Спербера и Вилсона (1986) тако што ћемо указати на неопходност прагматике у откривању коначне форме исказа од његове логичке форме која је резултат искључиво семантичке анализе садржаја исказа, будући да се прагматичка интерпретација заснива на обради контекстуалних информација и логичком расуђивању у централном модулу (в. Станојевић и Ашић 2008а).

Најзад, коначан циљ ове дисертације је да утврди да ли се српски еквиваленти из корпуса поклапају са основном семантичком природом аориста у француском језику, али и да се укаже на разлоге (који су морфолошки и синтаксички мотивисани) неподударња у њиховим употребама и вредностима. Притом, врло је важно напоменути да резултати овог истраживања поседују и дидактички карактер будући да онима који уче француски језик омогућавају развијање комуникативне као и преводачке компетенције, а предавачима пружају потпуније и дубље сагледавање француског аориста што би знатно унапредило њихов наставни процес.

1. Систем глаголских времена у француском и српском језику

С обзиром на то да ћемо се у раду бавити поређењем француског и српског аориста, веома је важно упоредити и системе глаголских времена ова два језика. Притом, не тежимо да дамо исцрпна поређења за свако глаголско време, већ да укажемо на сличности и разлике између француског глаголског времена и његовог српског еквивалента.

Као што сам наслов сугерише, описаћемо системе глаголских времена у француском и српском језику, што ће нам бити главна смерница за откривање могућих преводних еквивалената како француског аориста, тако и српског аориста инкоативности, као и доживљености. Треба напоменути да ћемо се, приликом описивања и тумачења ова два система, осврнути најпре на кључне параметре за дефинисање глаголских времена. Реч је о темпоралном, апектуалном и дискурзивном параметру (Станојевић 2009), помоћу којих ћемо моћи да упоредимо, али и да утврдимо семантизме ових времена у српском и француском језику. Док је у француском језику, дистинкција свршено/несвршено описана помоћу пара који чине аорист и имперфекат, у српском језику имперфекат је време које се јако ретко употребљава због морфологизације аспекта.

Затим, приликом проучавања семантизма одређеног глаголског времена, неопходно је укључити прагматику, која нам помаже у откривању правога значења исказа у одређеном глаголском времену и доприноси његовом бољем разумевању, а тиме и преводиоцу помаже у преводилачком процесу (Глишић и Милашиновић 2013б).

Треба напоменути да је главна дивергенција система глаголских времена у српском и француском језику различито изражавање видске информације, јер је у француском категорија аспекта¹ енкодирана путем опозиције глаголских времена **аорист/имперфекат** тј. перфективно/имперфективно, док је у српском (и другим словенским језицима) она морфолошки изражена помоћу опозиције **несвршених и свршених** глагола (пити-попити, јести-појести, гледати-погледати и сл.)². Управо је и главна разлика аориста и имперфекта у француском језику аспектуалне природе при чему је овај пар чести предмет проучавања француских граматичара (Вајнрих 1973, Камп и Рорер 1983, Молендијк 1990, Вет 1991, Ветерс 1993) па ће и о њиховом односу бити речи у посебном поглављу. Француски систем глаголских времена нам може изгледати богатије од српског, пошто су због морфологизације аспекта нека српска времена попут имперфекта готово ишчезла из употребе, а на супрот томе, француски имперфекат је јако често присутан у француској писаној нарави. Осим тога, систему глаголских времена у француском језику припада и антериорни перфекат којег српски језик не познаје. Када је у питању предмет наше тезе, потребно је обратити пажњу на чињеницу да је француски аорист по својим ефектима близак нашем перфективном презенту због истог семантизма, док је српски аорист у нарави увек интерпретативно употребљен због чега се јављају ефекти доживљености и емотивности.

¹ Аспект односно вид у српском језику означава различите начине на које се може представити интерна темпорална структура једног догађаја и управо опозиција свршеност-несвршеност суштински одређује категорију аспекта (в. Станојевић и Ашић 2008а).

² Наиме, ателичност глагола се у српском представља несвршеним перфектом, док се теличност изражава свршеним перфектом те је на основу тога перфекат најчесталије претеритално време у српском језику (Станојевић и Ашић 2008а).

Поред тога, у наредним потпоглављима ћемо објаснити не само сличности и разлике у семантизмима и ефектима које постижу одређена времена француског и српског времена већ и чињеницу да слагање времена постоји само у француском језику због чега произилазе разлике у изражавању опозиција S/не-S.

Овде ћемо се ослањати на **Теорију оптималитета** (Пренс и Смоленски 1993) која се заснива на идеји да у сваком језику постоје две силе које су стално у сукобу. Реч је о **сили маркирања** која тежи смањењу маркираних облика и **сили верности** која захтева више експлицитно датих контраста (Станојевић и Ашић 2008а, Глишић и Милашиновић 2013б). У француском језику у погледу глаголских времена побеђује сила верности, док у српском побеђује сила маркирања, али аспектуално гледано сила верности побеђује у српском језику будући да се различитим префиксима и афиксима добијају не само разноврсна лексичка значења већ и разне врсте аспектуалности (трчати, **потрчати**, **отрчати**, **дотрчати**, **притрчати**, **притрчавати** итд.) (Станојевић и Ашић 2008а). Наиме, оно што се у француском језику остварује опозицијом глаголских времена, у српском се постиже контрастирањем различитих врста аспеката, што ћемо у наредном потпоглављу и објаснити кроз примере.

1.1 Кључни параметри приликом одређивања семантизма глаголских времена у француском и српском језику

У првом потпоглављу овог поглавља говорићемо најпре о кључним параметрима за дефинисање семантизма глаголских времена у ова два језика, којима се бавимо у тези. Како бисмо дефинисали једно глаголско време можемо описати само темпорални и аспектуални параметар (Глишић и Милашиновић 2013б). Темпоралност једног глаголског времена се заправо огледа у његовом начину смештања одређеног догађаја њиме уведеног на временској оси (Станојевић и Ашић 2008а, Глишић и Милашиновић 2013б). Притом, треба се осврнути на три Рајхенбаховске (1947) тачке, S (тренутак говора), E (моменат догађаја) и R (референцијални моменат, који упућује на тачку гледишта на основу које се посматра процес у датом глаголском времену) помоћу којих је могуће описати семантизам сваког глаголског времена у природним језицима (Станојевић 2009, Глишић и Милашиновић 2013б). Поред темпоралности, неопходно је указати и на аспектуалност одређеног глаголског времена, која се односи на фазу у којој је догађај у том глаголском времену представљен. Па може бити речи о потпуно свршеном догађају, али и о догађају који је употребљен у датом времену још увек у процесу свог одвијања. Аспектуална инструкција се може изразити како морфолошки, тако и лексички и граматички (Глишић и Милашиновић 2013б). Будући да се у француском језику ова аспектуална информација изражава дистинкцијом пара **passé simple/imparfait**, у нашем, српском језику, аспектуална информација се огледа у дистинкцији **свршено/несвршено**, при чему се на основу глагола додају одређени наставци формирајући на тај начин парове глагола супротне аспектуалне инструкције. Па бисмо на тај начин, од несвршеног глагола **шетати**, додавањем префикса про-, добили свршени облик тог глагола, који ће гласити **прошетати**. Управо захваљујући морфологизацији аспекта изгубила се потреба да се у српском језику аспект изражава граматички, јер се имперфективни процес изражава перфектом несвршених глагола, док се перфективни процес изражава перфектом свршених глагола.

Сходно томе, једна од разлика између ова два система се огледа и у доста слабијој присутности имперфекта, али и плусквамперфекта у српском језику, док су у француском језику ова времена неретко употребљена, како у писаном, тако и усменом дискурсу.

За разлику од српског, француски језик карактерише познавање лексичког и граматичког аспекта. Док се лексичка информација огледа у ограничениости и неограничениости процеса, о чему можемо закључити на основу самог лексичког значења датог глагола, граматичка информација се открива у дистинцији свршени/несвршени глаголски вид израженој путем пара *passé simple/imparfait* (Глишић и Милашиновић 20136).

Поред ова два параметра, која смо претходно размотрили, треба указати и на трећи, дискурзивни параметар који је потом додат, али свакако јако битан будући да се у њему крије податак о редоследу процеса у серији реченици уведених одређеним глаголским временом, па може бити реч о истовремености односно симултаности, сукцесији односно низању процеса, али и о антериорности односно инверзији процеса у датом дискурсу.

Када посматрамо описивање времена у српском језику, наши лингвисти (Танасић 2005, Стевановић 1979) стављају акценат на два параметра, при чему је први параметар изражен опозицијом **индикативна и релативна временска детерминација** (Танасић 2005: 345) које се односи на поделу времена на основу тачке у односу на коју се одређује моменат вршења радње у времену. На основу тога, имамо индикативна времена, код којих се моменат вршења радње одмерава у односу на моменат говора и релативна времена код којих се моменат вршења радње одређује у односу на неки други моменат.

Други параметар изражава опозицију **референцијално/нереференцијално**. На тај начин се радња у садашњости, прошлости или будућности везује за један моменат и она је референцијална, док је радња која се врши у низу таквих интервала **нереференцијално** употребљена.

1.2 Систем француских глаголских времена

У овом потпоглављу, циљ нам је да опишемо и анализирамо значење и употребе глаголских времена индикатива. Сходно томе, француски језик познаје једно садашње време (презент), пет глаголских времена за изражавање прошлих радњи (перфекат, аорист, имперфекат, плусквамперфекат и антериорни перфекат) и два будућа времена (прости футур и антериорни футур, док се блиско-будуће време најчешће сматра перифрастичном конструкцијом). Поред тога, бавићемо се кондиционалом будући да, поред тога што изражава начин може представљати и глаголско време. Приликом дефинисања семантизма сваког глаголског времена, тежићемо да дамо информацију о њиховим кључним параметрима. Притом, треба имати на уму да је у француском језику, категорија аспекта енциклопедички кодирана путем опозиције глаголских времена аорист/имперфекат тј. перфективно/имперфективно.

1.2.1 Презент (le présent)

Француски презент је централно време система глаголских времена француског језика с обзиром на чињеницу да категорија времена настаје из категорије садашњости коју везујемо за тренутак говора (Станојевић и Ашић 2008а). Он представља по Ло Каскио-у (1986) **деиктичко** време, јер одржава директну везу са моментом говора. Ово време, као и аорист припада **дискурзивном плану исказивања** по Бенвенисту (1966) будући да претпоставља постојање говорника и саговорника.

Када је у питању његова темпорална инструкција, он представља неутрално време. По Бресу (1999), презент је темпорално неутралан глаголски облик који не смешта процес на временску осу и често га назива претемпоралним временом, при чему је важно указати на неопходност контекста приликом смештања процеса у презенту на временску осу. Наиме, француски презент означава евентуалност која се дешава у моменту говора и стога се његов семантизам може представити као тачка на временској оси, с обзиром на то се поклапају три Рајхенбахове (Рајхенбах 1947) тачке, па би његова темпорална дефиниција била E,R,S. Овај семантизам се односи на основну употребу презента за изражавање радње која је актуелна у моменту говора:

- (1) *Maintenant je lis le livre L'été d'amour.*
- (2) *En ce moment Jagoda regarde un film d'amour et pense à son fiancé.*

Да се радња одвија у моменту говора можемо и видети на основу прилошких одредби које стоје на почетку реченица (*maintenant, en ce moment*).

Поред овакве употребе презента, у његове прототипичне употребе спадају и примери у којима се дати глагол у презенту односи на ширу садашњост.

- (3) *Milentije joue de la gitare et son frère Dorđe joue au football.*
- (4) *Biljana enseigne la chimie et sa sœur Marie enseigne le français.*

Презент у примерима (3) и (4) се често назива квалификативним, јер за субјекте у претходним реченицама важи одлика **свирати гитару, играти фудбал** (тренирати фудбал) у примеру (3), затим **предавати хемију** и **предавати француски** у примеру (4).

Када је у питању аспектуална инструкција презента, ово време по Бресу (1999) представља аспектуално неутрално време, јер не може прецизно одредити унутрашње време процеса. Стога, његова аспектуална информација је имперфективност, будући да се процес који уводи презент сагледава у току свог одвијања без увиђаја у његову почетну и крајњу границу.

Француски лингвиста Гијом (1965) дефинисао је презент као обавезну асоцијацију једног делића прошлости (хронотип ω) и једног делића будућности (хронотип α) те може, када је интерпретативно употребљен описати и прошле (пример (6)) али и будуће радње (пример (5)). Наиме, у савременом говорном француском језику, презент се врло често користи да изрази радње које ће се одвити у ближој, али и даљој

будућности, при чему је у таквој употреби јача намера говорника да учини нешто односно јача је његова увереност да ће се нешто десити.

(5) *Dans un mois, je pars en Espagne.*

Будући да догађај не смешта на временској оси, лако се може комбиновати са деиксом која претходи деикси *cada* те се може користити у наравији, како би хронолошки описао низање прошлих догађаја. Због тога и постоји могућност да буде наротивно употребљен и тада би упућивао на прошле догађаје, при чему често може заменити аорист, а на тај начин ће још више допринети живости наравије, па читалац неретко има утисак да је сведок и посматрач датог догађаја, због чега се и овакав презент често назива синематографским (Мешлер и др. 1998, Глишић и Милашиновић 2013б):

(6) *Maman me lit de sa voix grave, sans mettre le ton... les mots sortent drus et nets... par moments j'ai l'impression qu'elle ne pense pas beaucoup à ce qu'elle lit... quand je lui dis que j'ai sommeil ou que je suis fatiguée, elle referme le livre très vite, il me semble qu'elle est contente de s'arrêter.*
(Сарот, Д, 23)

Треба напоменути да се историјским презентом заправо остварује екстерна фокализација (Женет 1972) која нам омогућава да замислимо и зауставимо слике догађаја који су представљени (Милашиновић и Глишић 2013б).

Код оваквих, интерпретативних употреба презента, важно је увести моменат туђе садашњости S^* , који је различит од момента говора S , али укључен у догађај E те би његов семантизам био E, R, S^* (Рајхенбах 1947). Заправо, саговорник мора сместити моменат туђе садашњости у моменат (прошли или будући) који производи најјачи контекстуални ефекат.

Француски презент има специфичан статус који дели са француским перфектом, што ћемо показати у наредном потпоглављу 1.2.2, будући да могу увести догађај који је смештен како у садашњости, тако и у прошлости и будућности. Остала времена у француском систему глаголских времена не могу увести догађај који је смештен у садашњем тренутку.

1.2.2 Перфекат (le passé composé)

Перфекат (le passé composé) је основно француско прошло време, које је најприсутније у говорном француском језику (Станојевић и Ашић 2008а) и као такво припада **дискурзивном плану исказивања** (Бенвенист 1966). Наиме, перфекат је уз презент, основно време усменог дискурса, с обзиром да дискурс увек доводи у везу догађаје са садашњим тренутком и претпоставља интеракцију говорника и саговорника. Његова темпорална структура по Рајхенбаху (1947) је $E-R, S$, што нам даје информацију да ово француско прошло време уводи потпуно свршен глаголски процес који претходи

садашњем тренутку односно моменту говора, али се и притом посматра из момента S маркирајући не сам догађај, већ резултативно стање (s) које је актуелно у моменту говора па отуда назив резултативни перфекат (Милашиновић и Глишић 2014).

(7) *Miloš a joué au foot, il a mal aux jambes.*

(8) *Ivan a beaucoup parlé hier, il a la voix enrouée.*

У резултативној употреби, стања, проистекла из догађаја у перфекту, актуелна су у моменту говора, што из претходних примера можемо увидети будући да је у примеру (7) *a mal aux jambes* последица догађаја у перфекту *a joué au foot* која је присутна у садашњем тренутку, док је у примеру (8) *a la voix enrouée* резултат догађаја који уводи перфекат *a beaucoup chanté*, такође актуелан у садашњости.

Поред његове основне резултативне употребе, Лишер и Стијул (1996) наводе и anteriornу употребу перфекта³, при чему се овако употребљен, поклапа са француским аористом, будући да оба у овом случају маркирају сам догађај који уводе, а који је потпуно одвојен од тренутка говора, а на то ће нам указати следећи примери:

(9) *Ivan a ouvert/ouvert les yeux et il s'est tourné/se tourna vers la fenêtre.*

(10) *Marina est tombée/tomba et son enfant a pleuré/pleura.*

У оба претходна примера, присутан је наративни перфекат који у сва четири случаја може бити замењен аористом, те су процеси њиме уведени строго одвојени од тренутка говора и маркирани, али нема стања које би било актуелно у садашњости због одсечености од момента говора, док тачка из које се посматра дати процес и догађај коинцидирају.

При расветљивању семантизама француског перфекта, треба указати на резултативност овог перфекта будући да на основу саме Рајхенаховске темпоралне структуре E-R, S (Рајхенабах 1947) не можемо закључити ништа о стању које је актуелно у тренутку говора, већ се само може установити да се догађај у перфекту одвио пре момента говора, али да се из њега посматра, јер је R=S (Станојевић и Ашић 2008а). Како бисмо спознали резултативност француског перфекта, потребно је најпре упознати се са чињеницом да перфекат уводећи глаголски процес, доприноси произвођењу и његовог стања. Сходно томе, дата евентуалност мора бити комплетно свршена ($E \supset c s$). Заправо резултативни ефекат имамо само уколико је испуњен услов $S \subseteq s$ и управо се по овом услову разликују резултативне од наративних употреба перфекта где важи услов $E \supset c s < S$ (Станојевић и Ашић 2008а).

³ Вајнрих (1973) нам говори заправо о две временске перспективе, од којих једна одговара актуелном свету односно моменту говора одакле произилази назив *дискурзивни перфекат*, а друга перспектива припада неактуелном свету (свету приче), одакле произилази назив *историјски или наративни перфекат*.

Наиме, када је реч о аспектуалности перфекта, треба рећи да је, сходно увођењу комплетно свршених догађаја од стране перфекта у дискурс, инструкција перфекта перфективност (Глишић и Милашиновић 2013б).

Дискурзивно гледано, француски перфекат је неутрално прошло време, јер се њиме могу исказати готово све врсте временских односа, а не даје нам инструкцију да се догађаји требају одвијати по одређеном редоследу, већ о њиховом односу сазнајемо најчешће ослањајући се на прагматику и наша знања о свету (Глишић и Милашиновић 2013б). Наиме, пример (11) указује на сукцесиван однос два догађаја у перфекту (**ouvrir<poser**), док пример (12) упућује на истовременост двају догађаја (**faire la vaisselle=écouter la musique**), а пример (13) исказује антериорност односно инверзни однос два догађаја у перфекту, при чему су контекстуалне ознаке и наша знања о свету главна смерница за одређивање редоследа датих догађаја:

(11) *Alors, Marie a ouvert la vitre et elle a posé sa tasse de café sur le rebord de la fenêtre.*

(12) *Ma sœur a passé l'aspirateur et écouté la musique.*

(13) *Vuk a obtenu beaucoup de cadeaux de ses parents. Il a été le meilleur élève à la fin de l'école scolaire.*

У оваквим примерима са перфектом и дискурзивним односима њиме уведеним, неопходно је базирати се на прагматици и њеним ефектима. Треба напоменути да у примеру (11) закључујемо да влада сукцесиван однос, јер се догађај **ouvrir la vitre** по својој природи треба одвити пре догађаја **poser la tasse de café sur le rebord de la fenêtre**. У примеру (12) наслућујемо да је реч о истовременом одвијању два догађаја (**passer l'aspirateur=écouter la musique**), јер су људи врло често склони да слушају музику док обављају неке кућне послове (као што је усисавање у у овом примеру).

Поред тога, треба указати на чињеницу да реченице у перфекту развијају неку тему у моменту говора. Наиме, француски перфекат често служи да се њиме успостави релација **дискурзивне елаборације**. Лингвисти међу којима су Де Сварт и Молендијк (2003), за разлику од Ко Вета (Вет 1980, 1999, 2001) и Борија (Боријо и др. 2004) претпостављају да је темпорални редослед E-R,S (Рајхенбах 1947) јединствен за перфекат, зато што по њима перфекат увек задржава неку везу са моментом говора која се заснива на дискурзивним односно реторичким релацијама⁴. Наиме, код низа реченица у перфекту, можемо претпоставити да је релевантна релација елаборације тј. развијања теме у моменту говора:

(14) *Je trouve que cette fille n'est pas une amie fidèle. Je lui ai confié mon grand secret et elle a raconté cette histoire à tout le monde.*

Можемо приметити да догађај који се десио у прошлости утиче на наше садашње мишљење о тој девојци. На тај начин, прва реченица дискурса уводи тему, а ту тему остале реченице у перфекту развијају односно елаборирају, због чега се обезбеђује

⁴ Реторичке релације представљају релације између реченица, али и низова реченица, тачније текстуалних целина које обезбеђују кохерентност неког датог текста.

кохерентност датог дискурса. Због тога, може се закључити да реченице у перфекту ипак стоје у некој релацији, а то је релација елаборације са првом реченицом, што је довољан услов да дискурс буде смислен (Станојевић и Ашић 2008а).

Јединствена Рајхенбаховска (1947) темпорална структура перфекта (E-R,S) даје могућност да се употребе, у којима перфекат не означава прошлост, третирају као интерпретативне, при чему би његов семантизам био E-R,S* (Рајхенбах 1947). У таквој употреби, француски перфекат уводи будуће радње и служи за исказивање намере или неког плана субјекта односно говорника да нешто учини. Наиме, говорник је убеђен да ће се то што је намерио сигурно и остварити у неком тренутку у будућности.⁵ Говорно лице користи перфекат због своје убеђености у остварење догађаја (као што ће нам потврдити пример (15)), с обзиром на то да је француски перфекат прошло време које говори о реалним догађајима, који су већ одвили, а будућа времена се односе више на нешто што се још увек није остварило и сходно томе је мање вероватно:

(15) *Préparez le dîner, j'ai complété tout de suite le travail que vous m'avez confié.*

1.2.3 Аорист (le passé simple)

Француски аорист је централно време писане приче, а тиме и време тзв. **историјског плана исказивања** (Бенвенист 1966). Ово време се јако ретко употребљава у усменом дискурсу због француског перфекта који у тој употреби доминира над свим осталим прошлим временима (Глишић и Милашиновић 2013б). Темпорална дефиниција француског аориста је E,R-S (Рајхенбах 1947), а она нас обавештава да француски аорист процесе локализује у прошлост, при чему се догађај посматра из момента који претходи моменту говора, а реч је заправо о референцијалном моменту (Глишић и Милашиновић 2013б). Будући да догађај претходи моменту говора, комплетно је одвојен од њега, не може произвести стање актуелно у садашњем тренутку (Станојевић и Ашић 2008а)⁶. Према томе, за разлику од француског перфекта, аорист не може исказати последицу догађаја у садашњем тренутку, већ ставља акценат на евентуланости које уводи (Глишић и Милашиновић 2013а):

(16) *Mon fils ouvrit la boîte et découvrit un bijou extraordinaire.*

(17) *Biljana mit ses lunettes et partit chez son mari en silence.*

Како аорист представља процесе које уводи глобално, односно као потпуно завршене целине, његова аспектуална инструкција је, као и код француског перфекта, свршеност. Француски аорист, будући да даје аспектуалну инструкцију свршености, углавном се комбинује са свршеним глаголима, али се понекад комбинује и са несвршеним глаголима при чему се јавља феномен **аспектуалне коерције** (в. де Сварт

⁵ Субјекат односно говорно лице се фиктивно премешта у будућност и будући догађај који тек треба да се одвије представља као свршен.

⁶ Треба напоменути да се једино аорист у својој **апсолутној употреби** не посматра у односу на неки други прошли догађај, већ у односу на моменат говора.

1998, Станојевић и Ашић 2008а) који представља перфективизацију имперфективног глагола, због чега се могу остварити два аспектска ефекта, односно инкоативност тј. почетак вршења процеса (примери (18) и (19)), као и глобалност (примери (20) и (21)), о којима ћемо се посебно бавити у поглављу о француском аористу и његовим карактеристикама:

(18) *Marie vit son fils et pleura..*

(19) *En 1882, Milan Obrenović fut roi.*

(20) *Milena travailla dans son bureau pendant deux heures.*

(21) *Milan Obrenović fut roi de 1882 à 1889.*

Посматрајући дискурзивну инструкцију аориста, треба напоменути да ово прошло време у француском језику, за разлику од неутралног перфекта, остварује сукцесиван однос између процеса које уводи а што одговара и реду реченица њиме уведеним, при чему се остварује принудна инструкција прогресије, односно ово време даје инструкцију низања у времену, остварујући на тај начин темпоралну прогресију (Глишић и Милашиновић 2013б) у дискурсу (примери (22), (23) и (24)), због чега је јако погодно да се употреби у наративи и тако оствари наративну прогресију.

(22) *Jovan ouvrit les yeux. Puis, il prit son petit déjeuner et partit pour Kragujevac.*

(23) *Biljana descendit l'escalier et courut rencontrer son petit ami.*

(24) *Jelena sortit de son appartement, régla la note et quitta l'hôtel.*

У сва три претходна примера, догађаји се нижу један за другим (рецимо у примеру (22), **ouvrir < prendre le déjeuner < partir**). На основу дискурзивне информације можемо напоменути да ово француско прошло време остварује инструкцију постериорности, при чему треба указати на његову линеарну интерпретацију (Петровић 2002) која се заправо огледа у низању референцијалних момената, уведених серијом догађаја у аористу, а што се преклапа са редоследом реченица у дискурсу. Ово правило сукцесије француског аориста дефинисали су Камп и Рорер (1983), које ће касније бити преиспитивано од стране многих чувених лингвиста. Правило гласи:

1. **Passé simple** уводи догађај антериорно моменту S (**E<S**) и
2. Догађаји се нижу на временској оси **E₁< E₂** (Камп и Рорер 1983)

Међутим, поред прогресије, француски аорист може изразити и остале дискурзивне односе (антериорност (25), симултаност (26)):

(25) *Dans ma vie, je dépensai beaucoup d'argent que je gagnai.*

(26) *Les enfants jouèrent et chantèrent autour du feu de joie.*

Управо је, због тога, од великог значаја увести појам **темпоралног антецеденса** (в. Мешлер и др. 1998, Станојевић и Ашић 2008а: 71-73) што указује заправо на неопходност модификовања Камповог и Рореровог правила (1983). Темпорални антецеденс R_i за догађај E_i из реченице P_i јесте догађај E_{i-n} ($n \geq 1$) из једне од претходних реченица P_{i-n} ($n \geq 1$), такав да однос између E_i и E_{i-n} који изводимо помоћу наших језичких или ванјезичких знања није супротан темпоралној инструкцији аориста који уводи E_i , а то је однос (+ОТ) односно $E_i > E_{i-n}$ (Станојевић и Ашић 2008а). На основу овакве дефиниције темпоралног антецеденса између догађаја E_n и E_{n-1} , прихватају се сви временски односи.

1.2.4 Имперфекат (l'imparfait)

Француски имперфекат је прошло време које се по темпоралној Рајхенбаховској структури E,R-S (Рајхенбах 1947) подудара са аористом будући да оба времена глаголски процес њиме уведен локализују у прошлост тако да претходи моменту S и одвојени су од њега, али се имперфекат по аспектуалној инструкцији супротставља француском аористу, па су често били разматрани у пару од стране многих француских лингвиста (Ветерс 1993, Брес 1998).

Наиме, француски имперфекат представља прогресивно време које изражава имперфективност. Заправо, ово француско прошло време собом уведу евантуалност поставља у процесу реализације, при чему не можемо одредити његову иницијалну ни финалну границу, због чега овај глаголски процес садржи референцијалну тачку из претходне ситуације, па је $R \subseteq E$ (Глишић и Милашиновић 2013б), због чега тај моменат референције претходи моменту говора $R < S$.

Глаголски процес уведен имперфектом је актуелан током целог временског интервала који функционише као моменат референције, не узимајући у обзир дужину трајања интервала (Станојевић и Ашић 2008а), о чему сведоче доле наведени примери. Тада се остварује ефекат **глобалне симултаности** што је и главна карактеристика француског имперфекта (примери (27) и (28)):

(27) *Miloš sortit (e) de son appartement. Dehors, le soleil **brillait** (E).*

(28) *Sanja **tricotait** le pull depuis deux heures. Pendant ce temps, son fils **jouait au foot**.*

Употребом француског имперфекта нема темпоралне прогресије али долази до стагнације у протоку времена, због чега су два процеса уведена овим прошлим временом у дискурзивном односу симултаности односно истовремености:

(29) *Alors qu'Ivana **traduisait** son article, sa fille **faisait** du piano.*

(30) *Lorsque Luka **regardait** son film préféré, son frère **dormait**.*

Ипак, постоје случајеви у којима нема глобалне симултаности између процеса уведеног имперфектом и претходно уведеног процеса који би требало да представља његову референцијалну тачку. Наиме, реч је о примерима **интерне фокализације**⁷ при чему је непосредни временски след између два догађаја неизбежан услов за појаву овог феномена. У складу са тим, навешћемо пример Молендијка, који се посебно бавио оваквим случајевима (1985):

(31) *Il se mit à descendre la colline. Il avançait avec précaution.*
(Молендијк 1985: 82)

У примеру (31) увиђамо, на основу наших знања о свету, да се прво одвио догађај у аористу *почети се спуштати низбрдо* како би се затим одвио догађај у имперфекту *убрзати корак са опрезом* из чега закључујемо да процес у имперфекту не укључује претходни процес у аористу. Код примера наративне употребе имперфекта, постоји временски размак између два процеса који у низу не постижу ефекат глобалне симултаности, већ наративну прогресију.

Стога, као и код аориста, код имперфекта је неопходно прагматички редефинисати појам референцијалне тачке и на тај начин дефинисати појам темпоралног антецеденса (в. Молендијк и Вет 1995, Молендијк и де Сварт 1999, Станојевић и Ашић 2008а). Темпорални антецеденс R_i за догађај E_i јесте неки моменат односно интервал t такав да:

а) га заузима неки претходно уведени догађај E_{i-n} ($n \geq 1$) из реченице P_{i-n} ($n \geq 1$) ако је испуњен следећи услов: однос између E_i и E_{i-n} који изводимо помоћу наших језичких или ванјезичких знања није супротан темпоралној инструкцији имперфекта који уводи E_i , а то је однос глобалне симултаности;

б) или га уводи неки прилог из P_i тако да $t \subseteq E_i$;

в) или га заузима стање s_{i-1} које претходно уведени догађај E_{i-1} имплицира или пресупонира тако да се између E_i и s_{i-1} остварује однос глобалне симултаности;

г) или га уводи неки прилог смештајући га тако да следи претходно уведеном догађају E_{i-1} односно $E_{i-1} < t$ што је у случају питореских употреба имперфекта;

д) или га заузима стање s_i , тако да $s_i < E_i$, где се s_i интерпретира као намера субјекта за вршење догађаја E_i . (Станојевић и Ашић 2008а: 84).

Поред тога, важно је напоменути да имперфекат може описати само део евентуалности означене предикатом односно реченицом. Он је у складу само са предикатима који могу да пренесу тип евентуалности коју означавају на њене делове (де Сварт 1998). Наиме, реч је о хомогеним глаголима односно Вендлеровим (Вендлер 1967)

⁷ Феномен интерне фокализације ћемо разјаснити у трећем поглављу које се бави односом аориста и имперфекта.

глаголима стања и активности (32) као и о хетерогеним глаголима који дозвољавају аспекатске фразе типа **commencer à, finir de, être en train de** и сличне (33):

(32) *Quand je suis arrivé, Milan **buvait** de la bière.*

(33) *Dejan **a commencé à/fini de/était en train de** préparer le dîner.*

(34) * *Dejan **a commencé à/fini de/était en train de** marcher jusqu'au théâtre pour voir sa femme.*

Предикат који допушта конструисање са аспектуалним глаголима, односно хетерогени предикат у овом случају у примеру (33) поседује својство да пренесе на своје делове тип евентуалности који означава, што нам заправо говори да се било који део евентуалности, на коју се односи такав предикат, може описати истим предикатом (Јажез 1998, 1999). За разлику од њега, у примеру (34), предикат не допушта присуство поменутих аспекатских фразе, те се њиме не може описати део евентуалности на коју се односи предикат.

Треба указати и на једну врло значајну употребу имперфекта, која се супротставља његовом својству имперфективности. Иако се аорист најчешће користи при опису објективних чињеница, јер представља процесе које уводи од своје почетне до завршне границе, имперфекат га може заменити у одређеним случајевима, упркос својих склоности ка субјективности. Ради се заправо о наративним односно питеореским употребама имперфекта, који се још назива имперфектом прекида и журналистичким имперфектом при чему ови имперфекти ипак уводе нову референцијалну тачку и доприносе развоју приче (в. Станојевић и Ашић 2008а):

(35) *Trois minutes plus tard, Marie **sortait** de son appartement, **prenait** les clés de son sac et se **dirigait** vers sa voiture.*

Када је реч о интерпретативним употребама имперфекта код којих услов $R < S$ не важи, важно је поменути **имперфекат иреалности** у коме имперфекат изражава иреалну радњу у прошлости (36), затим **имперфекат поделе улога у игри**, где се не описују стања ствари које важе у актуелном, већ у имагинарном свету дечје маште (37) и **хипокористички имперфекат**, код кога се говорно лице обраћа неком драгом бићу (најчешће малом детету или кућном љубимцу), које је лишено способности језичког изражавања (38) (Станојевић и Ашић 2008а):

(36) *Une minute de plus, elle **s'évanouissait**.*

(37) *Lui, il **était** la bête et elle, elle **était** la belle.*

(38) *Il **faisait** froid mon mignon, on a une couverture pour toi.*

1.2.5 Плусквамперфекат (*le plus-que-parfait*)

Француски плусквамперфекат представља прошло време које има функцију да изрази процес који претходи другом прошлом глаголском процесу (Глишић и Милашиновић 2013б).

Рајхенбаховска темпорална дефиниција (1947) плусквамперфекта је E-R-S, која нам говори да ово француско прошло време глаголски процес собом уведен смешта претходно од другог прошлог процеса, који представља референцијални моменат, који се такође поставља антериорно моменту S ($R \neq S$) (Глишић и Милашиновић 2013б). Важно је указати на чињеницу да плусквамперфекат не уводи сам темпорални антецеденс већ га тражи из претходног контекста да би дати догађај њиме уведен сместио антериорно у односу на R (примери (39), (40) и (41)):

(39) *Quand Marie est venue (R), Ivan était déjà parti pour Rome.*

(40) *Biljana n'a pas pu entrer dans son appartement (R). Elle avait perdu la clé.*

(41) *Miljan a cherché son jouet (R). Il l'avait jeté dans le jardin.*

На основу претходно наведених примера, можемо увидети да, ово француско прошло време, попут француског перфекта такође остварује резултативни ефекат, али не у моменту говора, већ у периоду одигравања другог глаголског процеса односно момента референције антериорно у односу на S ($E \supset c \ s < S$) (Станојевић и Ашић 2008а). Тако је, рецимо у примеру (39), резултативно стање **être sur la route pour Rome** актуелно у моменту одвијања радње уведене перфектом *est venue*.

Будући да плусквамперфекат представља догађаје као завршене целине и потпуно одсечене од садашњег тренутка, његова аспектуална инструкција је свршеност.

Резултативни ефекат се може постићи и употребом аспектуалих адверба, као што је у француском адверб *déjà* којим се означава превременост односно да је радња извршена пре очекиваног времена, због чега је радња свршена у односу на дати тренутак:

(42) *À six heures, Ivana était déjà arrivée chez sa grand-mère.*

Важно је напоменути да је овај аспектуални адверб обавезан када је темпорални антецеденс уведен временском реченицом са перфективним везницима **quand** и **lorsque**.

(43) *Quand Paul est venu, Ivana était déjà partie. /*Quand Paul est venu, Ivana était partie.*

Међутим, у француском језику се може јавити и плусквамперфекат са ефектом дезактуализованости резултативног стања. Наиме, да бисмо дезактуализовали резултативно стање које је произвео француски плусквамперфекат, можемо додати још једну реченицу чији предикат треба да буде такође у плусквамперфекту (в. Станојевић и Ашић 2008б), а који би требало поново да активира стање претходне ситуације (у примеру (44) ситуације у којој је пас поново код својих власника):

(44) *Marco a dit que son chien s'était perdu, mais il l'avait bientôt trouvé.*

Резултативно стање **пас је изгубљен** престаје да буде на снази у моменту у којем је **пас нађен**, али је поново актуелно стање **пас је код својих власника**.

Француски плусквамперфекат, поред резултативности, може да изрази и антериорност, која подразумева одсеченост резултативног стања од темпоралног антецеденса (Петровић 1989, Станојевић и Ашић 2008б) због чега се ова два плусквамперфекта разликују само у аспектуалном погледу односно кроз однос резултативног стања и темпоралног антецеденса. Наиме, код плусквамперфекта антериорности, комуникативни акценат се ставља на финалну тачку догађаја, а не на референцијалну тачку, што је случај код резултативног плусквамперфекта. Код антериорног плусквамперфекта значењски ефекат је антериорност⁸, а догађај и стање нису актуелни у R ($E \supset c \leq R$):

(45) *Julie m'a dit que sa mère avait amené son fils quand elle est partie pour Dijon.*

(46) *Quelques jours avant son voyage, mon amie m'a montré la lettre que sa mère avait reçue de son fiancé quand elle était jeune.*

За разлику од аориста који, догађајима које уводи, даје принудну инструкцију прогресије, француски плусквамперфекат обрнуто, глаголске процесе које уводи у дискурс локализује тако да претходе референцијалној тачки, те је дискурзивна инструкција између догађаја у плусквамперфекту и момента референције инверзија односно (-ОТ).

(47) *Dunja regarda la lettre de Jovan (R). Elle l'avait reçue hier.*

(48) *Jean a vu Marie avec une nouvelle coiffure (R). Elle avait coupé ses cheveux longs.*

⁸ Антериорни плусквамперфекат је неретко део неуправног као и слободног неуправног говора: *Est-ce qu'à un tel moment, l'idée ne t'est pas venue de te servir de ce que ta mère t'avait remis avant de te quitter...tu l'avais quelques temps conservé* (Станојевић и Ашић 2008а, Глишић и Милашиновић 2013б).

Међутим, између два или више догађаја у плусквамперфекту могуће је остварити сва три односа (поред антериорности (49) и симултаност (50) и постериорност (51)):

(49) *Milena avait quitté son mari (E₁). Il l'avait trompée (E₂).*

(50) *Ivana avait mangé des pop-corns (E₁) et elle avait regardé (E₂) sa série d'amour.*

(51) *Marie dit à Milan qu'elle avait perdu leur lapin (E₁) et que leurs amis l'avaient cherché (E₂).*

Стога, како би очувао ову инструкцију регресије, потребно је прагматички редефинисати референцијалну тачку, па би темпорални антецеденс R_i за догађај E_i био неки моменат/интервал t такав да:

а) заузима неки претходно уведени догађај E_{i-n} ($n \geq 1$) из реченице P_{i-n} ($n \geq 1$), уведен неким другим прошлим временом, ако је испуњен следећи услов: однос између E_{i-n} и E_i који изводимо на основу наших језичких или ванјезичких знања није у супротности са темпоралном инструкцијом плусквамперфекта који уводи E_i , односно -ОТ;

б) или га уводи неки адверб смештајући га постериорно у односу на претходно уведени догађај E_{i-1} , тј. $E_{i-1} < t$ те на основу инструкције -ОТ за плусквамперфекат следи: $E_i < t$. (Станојевић и Ашић 2008: 122-123)

Треба напоменути да се француски плусквамперфекат често назива временом **аналепсе**⁹, јер радњу враћа у прошлост односно наводи догађаје ретроспективно:

(52) *Jacques regarda sa montre, vit qu'il était quatre heures déjà ; et il se hâta de retourner à l'impasse d'Amsterdam. Jusqu'à midi, Séverine avait dormi profondément. Ensuite, réveillée, surprise de ne pas le voir là encore, elle avait rallumé le poêle; et, vêtue enfin, mourant d'inanition, elle s'était décidée, vers deux heures à descendre manger dans un restaurant du voisinage. Lorsque Jacques parut, elle venait de remonter, après avoir fait quelques courses.* (Зола, **ЧЗ**, 269).

Темпорални локализатори *quatre heures* и *midi* упућују на време збивања догађаја, па други прилог, *midi*, уводи аналепсу од неколико сати која говори о промени главног актера, при чему се са разговора о Жаку прелази на Северину. Процеси *avait dormi*, *avait rallumé*, *s'était décidée* су у плусквамперфекту и дају ретроспективу догађаја у вези са овом протагонисткињом. Ови догађаји припадају аналепси која их представља као антериорне у односу на догађај који им претходи у тексту што се може представити као [*regarda* > (*dormi*, *avait rallumé*, *s'était décidée*)]. Наиме, чин спавања Северине је дат

⁹ Аналепса или ретроспекција неког догађаја може бити унутрашња или интерна (унутар главне приповести), спољашња или екстерна (пре главне приповести) или мешовита (пре главне приповести али се са њом и преклапа) (Женет 1972).

тако да се може уочити до крајње границе поднева, као што сигнализује овај прилог. Радња у плусквамперфекту *s'était décidée* изгледа као да се одвија за два сата, а не у то време. Због тога се у оваквим случајевима плусквамперфекат лако може заменити аористом.

Врло је занимљиво поменути и могућност плусквамперфекта да направи флешбек¹⁰ догађаја или радњи односно оживи прошле догађаје, који као да се одвијају пред нама, па упркос регресији коју остварује, може у наразији изразити прогресивни ефекат, при чему се поистовећује са наративним имперфектом. Реч је о случајевима где плусквамперфекат као ретроспективно време у наразији следи француски перфекат или аорист, при чему су догађај у аористу и плусквамперфекту у прогресивном односу и заузимају први план приче, као у наредном примеру:

(53) *Il retourna dans l'écurie près du cheval. Une heure après, il avait quitté Saint-Paul et se dirigeait vers Tinqués qui n'est qu'à cinq lieues d'Arras.* (Иго, Ј, 612).

Такође се плусквамперфекат са ефектом наративне прогресије може јавити у **пролепси** која је комплементарна аналепси и представља алузију на будуће догађаје и њу у наредном примеру (54) уводи прилошка одредба *des années après la guerre*, која најављује серију догађаја у плусквамперфекту (*avait téléphoné* < *avait reconnu* < *avait dit* < *n'avait su* < *avait dit* < *avait dit*).

(54) *Des années après la guerre, après les mariages, les enfants, les divorces, les livres, il était venu à Paris avec sa femme. Il lui avait téléphoné. C'est moi. Elle l'avait reconnu dès la voix. Il avait dit [...]. Et puis il n'avait plus su quoi lui dire. Et puis il le lui avait dit. Il lui avait dit que c'était comme avant, qu'il l'aimait encore, qu'il ne pourrait jamais cesser de l'aimer, qu'il l'aimerait jusqu'à la mort.* (Дирас, ЈБ, 141-142)

1.2.6 Антериорни перфекат (le passé antérieur)

Антериорни перфекат представља сложено прошло време у француском језику чија је темпорална дефиниција по Рајхенбаху (1947) E,R-S, због чега се ово време често назива резултативном варијантом аориста (Станојевић и Ашић 2008а: 109). Разлика између ова два прошла времена се уочава у резултативности, будући да антериорни перфекат поред догађаја, уводи и стање које је резултат датог догађаја. Притом, нема преклапања између стања и догађаја, односно догађај генерише стање које претходи моменту говора па следи да је $E \supset S < S$. Управо се у овоме уочава разлика у односу на француски плусквамперфекат, где је резултативно стање актуелно у моменту који функционише као темпорални антецеденс плусквамперфекта.

¹⁰ Флешбек представља феномен када се особа присећа својих претходних искустава.

Аспектуална инструкција anteriорног перфекта, с обзиром на то да догађаје њиме уведене представља као завршене целине које су потпуно одвојене од момента говора, јесте перфективност.

Због назива, можемо помислити да ово прошло време упућује на anteriорност, међутим оно даје инструкцију постериорности. Стога, anteriорни перфекат, дискурзивно гледано, попут аориста даје инструкцију темпоралне прогресије (+ОТ) и низања догађаја у времену, а тиме се разликује од плусквамперфекта који даје инструкцију регресије (-ОТ).

(55) *Goran entra dans sa chambre* (E_1). *Trois heures plus tard, il eut écrit son article* (E_2).

(56) *Goran entra dans sa chambre* (E_1). *Il avait écrit son article* (E_2)

У примеру (55) догађај E_1 би представљао темпорални антецеденс за догађај E_2 јер се догађај введен anteriорним перфектом смешта постериорно у односу на догађај введен аористом који има својство темпоралног антецеденса, те се ова два догађаја нижу у времену, па је $E_1 < E_2$. Насупрот томе, у примеру (56), где у другој реченици фигурише уместо anteriорног перфекта плусквамперфекат, на снази би била регресија односно anteriорни однос између темпоралног антецеденса тј. догађаја у аористу и догађаја у плусквамперфекту, па је $E_1 > E_2$.

Темпорални антецеденс за anteriорни перфекат се дефинише исто као и за аорист. Заправо, R_i за догађај E_i из реченице P_i јесте догађај E_{i-n} ($n \geq 1$) из једне од претходних реченица P_{i-n} ($n \geq 1$) такав да однос између E_i и E_{i-n} који изводимо помоћу наших језичких или ванјезичких знања није супротан темпоралној инструкцији аориста који уводи E_i , а то је однос +ОТ односно $E_i > E_{i-n}$. (Станојевић и Ашић 2008а: 107)

Аnteriорни перфекат изражава резултативност у односу на неки моменат $t_n < S$, који због дискурзивне инструкције прогресије не може бити ТА за догађај који anteriорни перфекат уводи у дискурс. Заправо, резултативно стање проистиче из самог догађаја, те било који моменат у коме је тај резултат догађаја на снази, темпорално следи догађају.

Наиме, резултативно стање догађаја у anteriорном перфекту релевантно је само у моменту који се може сматрати моментом догађања наредног процеса у аористу или anteriорном перфекту:

(57) *Quand Milan eut reçu son premier salaire* (E_1), *il courut acheter une guitare pour le concert* (E_2).

У примеру (57) догађај E_1 представља темпорални антецеденс за догађај E_2 , а због инструкције +ОТ аориста који се налази у главној реченици на снази је сукцесивни однос тј. $E_1 < E_2$, а притом се догађај у аористу смешта у временски простор у коме је на снази стање *son premier salaire être reçu*. Француски anteriорни перфекат се може наћи у временској субординираној реченици уведеној са *quand* (57), *après que* (58) *dès que* (59), *lorsque* (60). Заправо, када се догађаји уводе овим везницима који представљају

процедуралне изразе, најпре се посматра њима уведен догађај, па тек после њега догађај који фигурира у главној реченици без обзира на инструкцију глаголског времена.

(58) *L'avis était bon, Maurice et Jean descendirent, après qu'Henriette **eut consenti** à prendre la place de son frère sur le canapé.* (Зола, Д, 292)

(59) *Marco me quitta et, dès qu'il eut refermé la porte, j'entendis la clef tourner doucement dans la serrure.*

(60) *Lorsque Marie **eut fini** de chanter, je fus d'un bond près d'elle pour la remercier.*

Поред тога, француски антериорни перфекат најчешће фигурира у структурама инверзне субординације, код којих је главна информација изражена реченицом у постпозицији, а не као што би требало да буде, у главној реченици. Заправо, због резултативног ефекта који остварује антериорни перфекат, главна реченица гради темпорални оквир у који се смешта догађај у аористу из зависне реченице који је у фокусу, односно који се овде маркира као кључни (примери (61) и (62)):

(61) *A peine **eut-il commencé** à manger son déjeuner qu'il vomit.*

(62) *A peine **eut-elle fait** cent pas qu'elle s'arrêta encore.* (Иго, Ј, 167)

У оваквим случајевима када антериорни перфекат уводе везници за субординацију, производи се ефекат антериорности, будући да су процеси у субординираној реченици у антериорном перфекту (*eut-il commencé, eut-elle fait*) схваћени као да претходе процесу у аористу (*vomit, s'arrêta*) односно одвијају се непосредно пре догађаја које уводи аорист.

Међутим, у одсуству ових везника за субординацију, антериорни перфекат се не може употребити за разлику од плусквамперфекта, који би овде био прихватљив:

(63) *Dunja avait quitté/***eut quitté** Kraljevo seulement quelques jours avant le tremblement de terre.*

Поред тога, антериорни перфекат се може често комбиновати са адвербима који означавају релативно мали временски интервал, по истеку којег је актуелно резултативно стање које производи догађај, уведен овим прошлим временом:

(64) *Il **eut vite/bientôt arrivé**.*

(65) *Il emprunta des outils à un ancien camarade, et eut bientôt bâti une sorte de bibliothèque, dans laquelle il rangea les livres de M. Chélan.*
(Стендал, ЦИЦ, 310)

У примеру (65) имамо случај наративне прогресије између догађаја у аористу *emprunta* и између догађаја у антериорном перфекту *eut bâti* при чему прилог *bientôt* указује на брзо низање ова два догађаја у времену, односно на скоро незнатан временски размак између њих, при чему се антериорни перфекат лако може заменити аористом, а да се притом значење не промени (пример (66)). Прилог *bientôt* је обавезан у комбинацији са антериорним перфектом у овом примеру пошто у супротном, реченица не би била граматички исправна (пример (67)):

(66) *Il emprunta des outils à un ancien camarade, et bâtit bientôt une sorte de bibliothèque.*

(67) **Il emprunta des outils à un ancien camarade, et eut bâti une sorte de bibliothèque.*

1.2.7 Француски прости футур (Le futur simple)

Често се **прост футур** назива стожером система будућих времена (Михаиловић 2011) будући да представља његово централно време.

Како смо настојали да свако време опишемо преко три кључна параметра, тако ћемо код простог футура најпре указати на његову темпоралност, односно темпоралну Рајхенбаховску структуру S-E,R (Рајхенбах 1947). Ово француско будуће време даје инструкцију да се дати догађај/стање ствари који уводи смести након момента говора (Глишић 2015). Дакле, из његове Рајхенбаховске дефиниције (Рајхенбах 1947) коју смо претходно навели можемо констатовати да догађај коинцидира са референцијалном тачком и да обе ове Рајхенбаховске тачке следе моменат говора и одсечене су од њега (Станојевић и Ашић 2008а). Како бисмо указали на разлику овог француског будућег времена и блиско-будућег времена, треба најпре поменути њихов однос према садашњости. Док се прости футур употребљава када говоримо о неким извесним догађајима у будућности, блиско-будуће време, које је више перифраза, није одвојено од момента говора, односно употребљава се и да искаже будућност помоћу индиција у садашњости (Станојевић 2013а, Глишић 2015). Па ћемо, због тога, пре рећи *Je trouve que vous n'allez pas gagner ce match* него *Je trouve que vous ne gagnerez pas ce match*.

Сходно томе, како бисмо успоставили однос простог футура са моментом говора, мора да уведемо нови појам темпоралног антецеденса (који обележавамо са ТА). Темпорални антецеденс се јавља или кроз прилоге или кроз друго будуће време, које више представља перифрастичну конструкцију (*futur proche*), што ће нам потврдити следећи примери (Глишић 2015):

(68) *Ivan sait (E₁) que son frère va acheter une maison à Paris (E₂). Il y **sera** très content (E₃).*

(69) *Le mois prochain Dunja **finiras** ses études (E₁) et elle **deviendra** ingénieur (E₂).*

Аспектуално гледано, француски прости футур је неутралан, јер у комбинацији са сва четири типа евентуалности по Вендлеру (1967) не мења њихову аспектуалност:

(70) *La semaine prochaine, tu **seras** ingénieur* (стање)

(71) *Demain, tu **nageras** de nouveau.* (активност)

Поред тога, указаћемо на примере када активност (activité) уведена простим футуром упућује на ингресивност односно почетак вршења радње, при чему је акценат на томе да ће *ћерка проговорити у 14 месеци* односно да ће да почети да изговара смислене речи (пример (72)) док ће пример (73) имати нешто другачије значење:

(72) *À 14 mois ta fille **parlera**.*

(73) *À 22 mois ta fille **parlera** bien.*

Пример (73) би означавао да ће девојчица са навршених 22 месеци већ врло добро причати и самостално правити смислене реченице чиме би глагол *parler* сачувао своју имперфективност.

Када се осврнемо на његову дискурзивност, француски прости футур је неутралан, с обзиром на чињеницу да су са њим све три временске релације допуштене, при чему нам је у одређивању темпоралног односа између реченица у овом времену од пресудног значаја прагматика¹¹ и наша знања о свету.

(74) *Je **convaincrai** ma fille et elle **s'inscrira** à l'activité sportive de la classe.*

(75) *Marko **s'apercevra** que tu l'aimes vraiment quand il **recevra** ta lettre.*

(76) *Nikola **parlera** d'une chose très importante pour son fils et il **l'écouterà** attentivement.*

Док су у примеру (74) реченице у простом футуру у **сукцесивном односу**, јер се прво одвио догађај *убедити* ћерку како би се могла *уписати* на спортску активност у школи. У наредном примеру (75) реч је о **антериорном односу** будући да актер реченице мора прво *добити* писмо како би могао *схватити* преко писма да га воли особа која му га је

¹¹ Прагматика или прагмалингвистика је лингвистичка дисциплина која проучава како се значење језичких средстава интерпретира у одређеној комуникативној ситуацији у односу на намере и улоге говорника и слушаоца.

послала. У примеру (76) процес **причати** се истовремено одвија кад и процес **слушати** због чега је на снази симултан однос две реченице у простом футуру.

Наиме, треба само напоменути да се француски прости футур понаша као аорист у случају серије догађаја у футуру и притом даје инструкцију (+ОТ). Тада је важно да глаголом описан процес по својој природи транзиционалан¹² односно потребно је да из претходног процеса следи неко стање (78).

Поред тога, прости футур се може понашати и као имперфекат уколико претходни глагол није такве природе и тада би на снази био симултани однос између догађаја у футуру (пример (79) (в. Глишић 2015):

(78) *Je sais tout ça. J'irai/allai payer moi-même la fumerie. Après je remettrai/remet le reste dans la cachette.* (Дирас, Љ, 121)

Када погледамо пример (78) можемо запазити низ од два глагола у простом футуру при чему дати догађаји производе одређена стања што указује да је заправо дошло до одређених промена стања ствари у свету, а знамо да сваку промену прати временска прогресија (Станојевић и Ашић, 2008). Заправо, овде је присутан сукцесиван однос између догађаја у простом футуру па би ови футури могли лако заменити аорист који је такође носилац прогресивне инструкције (+ОТ).

Насупрот томе, када догађаји у простом футуру нису транзициони, серија глагола у футуру би имала вредност имперфекта и тада би догађаји у футуру били симултани.

(79) *Je ne ferai plus/ne faisait plus jamais le voyage en car pour indigènes. Dorénavant, j'aurai/avais une limousine pour aller au lycée et me ramener à la pension. Je dînerai/dînais dans les endroits les plus élégants de la ville. Et je serai/étais toujours là à regretter tout ce que je fais, tout ce que je laisse, (...).* (Дирас, Љ, 44)

Сходно томе, предикати у простом футуру се могу заменити имперфектом, јер носе његову вредност.

Када је реч о модалним употребама овог будућег времена, најчешће се у грматикама помињу волитивни футур (којим се наређује) и гномски футур, што ћемо показати на следећим примерима:

(80) *Vous fermerez la porte.*

(81) *Le méchant sera toujours puni.* (пример устаљеног израза)

¹² Вет (1980) је класификовао процесе на транзиционалне, који нужно производе резултат и описују неку промену и нетранзиционалне, који то не чине. У прве спадају тренутно и трајно-свршени глаголи, док су глаголи активности и стања нетранзиционални.

Међутим, треба напоменути и да се футур обећања и индигнације наводе као модални (Рижел и др. 2004), на шта ће нам указати следећи примери.

(82) *Je te **donnerai** son adresse dès ton arrivée.*

(83) *Mais quoi! Ces femmes **se moqueront** de moi?*

Овом мишљењу се супротстављају наши лингвисти, Станојевић и Ашић (2008а) који сматрају да је прости футур модално употребљен онда када не локализује процес након момента S, (који је у модалној употреби најчешће обележен као S*)¹³. Притом, функција овог футура је тотално другачија. Он настоји да својом употребом ублажи неку тврдњу због чега добија назив футур ублажавања, а њега ће демонстрирати наредни пример:

(84) *Messieurs, je vous **demandera**i d'attendre en ligne.*

Када описујемо модалне употребе овог будућег времена, неопходно је поменути још два футура. Реч је о футуру којим се постиже учтивост (пример (85)) и футуру којим се изражава нека претпоставка говорног лица о датом стању ствари, а који се најчешће назива епистемичким (пример (86)) (в. Станојевић 2013а):

(85) *Voilà, cette horloge **coutera** dix euros.*

(86) *Je ne trouve plus mon maillot de bain; **il sera** encore égaré.*

У примеру (86) агенс не може да нађе свој купаћи костим, због чега претпоставља да ће бити да је још увек негде затурен, а сходно томе да само претпоставља, говорник ће употребити прости футур уместо презенте.

1.2.8 Француски антериорни футур (Le futur antérieur)

Како и сам назив овог будућег времена говори, **француски антериорни футур** глаголски процес који уводи смешта антериорно у односу на други процес који је локализован у будућности. Када упоредимо ово време са простим футуром у француском језику, са простим футуром се маркира сам догађај, док се резултативно стање које произилази из догађаја маркира употребом антериорног футура. Сходно томе, моменат перспективе Р следи S, а догађај претходи моменту перспективе (Станојевић 2013а) који може бити исказан на три начина. Заправо, он може бити уведен помоћу простог футура, али и перифрастичне конструкције или блиско-будућег времена, али и заповедним начином у независној реченици (Глишић 2015), што ће нам потврдити следећи примери:

(87) *Quand mon fils **m'aura découvert** son secret, je lui croirai.*

¹³S* представља нараторов моменат садашњости.

(88) *Quand j'aurai lu ce roman, je vais m'occuper de mes devoirs.*

(89) *Viens chez moi quand tu auras appris cette leçon de géographie.*

Наиме, треба рећи да се француски антериорни футур може користити у главним реченицама само уколико је уз њега извесни прилог или израз као што су *vite, en cinq minutes* и слични који указују на релативно мали временски интервал (Станојевић и Ашић 2008а: 147, Глишић 2015):

(90) *Tu auras vite chanté cette chanson de Céline Dion.*

(91) *Marie sera partie en cinq minutes.*

Код француског антериорног футура, последица њиме уведеног догађаја је актуелна након периода уведеног адвербом или изразом, а моменат Р је заправо финална тачка тог периода. Тако на основу Рајхенбаховске темпоралне дефиниције S-E-R (Рајхенбах 1947) можемо увидети да је моменат догађаја постериоран моменту говора. Како смо рекли да је са антериорним футуром увек актуелно резултативно стање, увешћемо у темпоралној Рајхенбаховској структури и резултат који догађај у антериорном футуру производи $E^{rez}P$, $P \subseteq rez$ (Станојевић 2013а: 35).

(92) *Quand Filip serai parti (E^{rez}), sa femme viendra (P).*

Важно је указати на чињеницу да се антериорни футур може користити за изражавање сукцесивног односа будућих радњи, и то у случају када представља део зависне реченице (пример (93)). Осим тога, може се наићи и на комбинацију два оваква футура, али само када уведе два резултата која се истовремено одвијају, а која су продукт догађаја њима уведеним (пример (94)):

(93) *Quand Vuk aura mangé de la tarte, il fera des exercices.*

(94) *Quand Luka sera sorti de la maison, sa petite fille sera entrée.*

Француски антериорни футур може исказати ублажавање у својој модалној употреби. Наиме, тада се глаголски процес који се одвио, супротно томе, посматра као будући, али се и ситауција која нам изгледа сасвим реално може такође преместити у будућност (Станојевић и Ашић 2008а: 148, Глишић 2015).

Заправо, треба рећи да говорно лице није одговорно за своју тврдњу, али се тек касније у неком будућем тренутку одговара на питање да ли је изговорен исказ и истинит, о чему нам и говори пример (95).

Антериорни футур је модално употребљен и у случају када се њиме исказују зачуђеност или неко негодовање. Наиме, реченица у примеру (96) представља устаљени израз у француском језику:

(95) *Ema s'enfuit de la maison, son petit ami l'aura quittée à nouveau.*

(96) On *aura* tout *vu*.

1.2.9 Француски кондиционал (*Le conditionnel*)

Француски кондиционал је једини глаголски начин/глаголско време којим ћемо се бавити у оквиру поглавља о систему глаголских времена у француском језику. Наиме, поједини научници (Мешлер и др. 1994, Корзен и Нолке 2001) сматрају француски кондиционал начином, а поједини временским обликом (Ветерс 2001, Вет 1994, Гослен 2005). По мишљењу Лоза (2008: 98), француски кондиционал поседује двоструку вредност, јер означава и време и начин (Ашић и Станојевић 2012). Када посматрамо случајеве у којима се француски кондиционал употребљава приликом слагања времена, њиме се наглашава да догађај који је увео кондиционал следи прошлом моменту.

Најчешће наилазимо на четири употребе француског кондиционала (Ашић и Станојевић 2012). Реч је о **темпоралном** кондиционалу, чији ћемо пример касније навести, затим о кондиционалу **евентуалности** (пример (97)), кондиционалу **ублажавања исказа/учтивости** (пример (98)) и о кондиционалу **цитирања** који се још назива журналистички и полемички (пример (99)).

(97) *S'il faisait chaud demain, j'irais à la piscine avec mon mari.*

(98) *Tu pourrais me prêter ton stylo?*

(99) *Notre président aurait été malade.*

Према темпоралном приступу кондиционал се дефинише преко рајхенбаховских (Рајхенбах 1947) временских координата S^*-R,E што се подудара са темпоралном структуром фугура ($S-R,E$) (Ашић и Станојевић 2012), при чему је једина разлика у томе што код кондиционала немамо моменат говора S , већ моменат туђе садашњости који обележавамо као S^{*14} (Додиг и Ашић 2014: 294). Темпоралне употребе француског кондиционала се објашњавају импрефективном компонентом, што је заправо последица присуства имперфекта као саставног елемента при грађењу овог начина (Ашић и Додиг 2014). Како француски кондиционал, тако и прости футур се локализују тако да следе моменат говота. Али, треба напоменути да је кондиционал део секундарног временског система који за основу има имперфекат, а не презент попут француског фугура (Бенвенист 1966) јер захтева присуство француског прошлог времена, које би допринело да се перспектива посматрања будућности премести у прошли тренутак (в. Ашић и Станојевић 2012: 370).

¹⁴ Овде треба напоменути да моменат туђе садашњости заправо представља тачку која претходи S , а обележава се са S^* , где се говорник само у фикцији поставља, како би посматрао прошлост (Ашић и Додиг 2014: 294).

Семантизам кодниционала перфекта се разликује од кондиционала садашњег по аспектуалности и гласи S*-E-R (Рајхенбах 1947). Заправо, код кондиционала презента (примери (100) и (101)), моменат догађаја се поклапа са тачком R, док тачка R следи тачки E код кондиционала перфекта (пример (102)), чиме се остварује резултативни ефекат још нереализованог процеса који се посматра из прошлости. Када се говори о временским (темпоралним) употребама ова два кондиционала, они се најчешће користе у слагању времена, које српски језик не познаје, а до кога долази када је глагол главне реченице у прошлом времену:

(100) *Marie dit qu'elle **partirait** à Niš.*

(101) *Jovan pensait que Milena le **quitterait**.*

(102) *On m'avait dit que l'amour **aurait sauvé** le monde.*

Будући да је тема наше тезе аорист, напоменућемо да се кондиционалом у комбинацији са аористом остварује темпорална прогресија, с обзиром на то да кондиционал изражава постериорност у односу на процес у аористу који функционише као моменат туђе садашњости (Станојевић и Ашић 2008а):

(103) *Nikola pensa à cette fille. Il la **marierait**.*

У том случају се кондиционалом изражавају потенцијални догађаји у односу на моменат одређен аористом.

У ситуацији када се једно глаголско време користи мимо своје основне темпоралне структуре (Рајхенбах 1947), долази до активације модалних употреба (Рижел и др. 2004). Наиме, овакве употребе се јављају када се глаголски процес које уводи одређено глаголско време не може посматрати у односу на моменат говора, па се и семантизам датог глаголског времена и не може дефинисати на Рајхенбаховски начин (1947), већ се мора формирати фиктивни тренутак садашњости.

У оваквим употребама, разлика између кондиционала презента и перфекта је темпорална, јер се кондиционалом презента покрива садашњост или будућност, док се кондиционалом перфекта покрива прошлост.

Модално употребљен кондиционал има јако важну улогу у хипотетичком под-систему зависних реченица. Када посматрамо хипотетичке реченице, у којима најчешће доминира кондиционал, поред њега често у комбинацији стоје како француски имперфекат, тако и плусквамперфекат при чему долази до активације значења потенцијала (пример (104)), затим иреалне хипотезе (пример (105)) и контрафактуелно значење које карактерише иреалност највишег степена (у примеру (106)) (Ашић и Додиг 2014: 296):

(104) *S'il avait du temps libre demain, nous **regarderions** ce film.*

(105) *S'il m'avait compris, il **m'achèterait** une autre jupe.*

(106) *Je le **lirais** si j'étais toi.*

Кондиционал перфекта у овим хипотетичким реченицама служи да прикаже иреалност у прошлости. Наиме, он представља логичку последицу неоствареног услова у прошлости, који је уведен плусквамперфектом у зависној реченици:

(107) *S'ils avaient réussi leurs examens, ils **auraient pu profiter** de leurs vacances.*

Када је реч о учтивој употреби кондиционала, треба напоменути да говорник заправо тада жели да се дистанцира од момента говора и ситуације у којој је изрекао нешто како би постигао учтивост, а тиме се умањује и дејство реченице коју изговара (в. Станојевић и Ашић 2012: 368).

Ефекат учтивости се може остварити при изражавању неке жеље (пример (108)), молбе (пример (109)), савета или прекора (пример (110)), или пак неслагања са саговорником (пример (111)):

(108) *J'**aimerais** voir mon petit ami.*

(109) ***Pourriez-vous me dire** où se trouve cette rue?*

(110) *Vous **auriez dû faire** cette exercice.*

(111) *Je **ne dirais pas** comme ça.*

Када је реч о модалним употребама, још треба поменути и кондиционал цитирања (журналистички и полемички), који је део новинарског стила, али може бити присутан и у научном тексту (Кронинг 2002) при чему се у оваквој употреби локутор дистанцира од извора од кога је сазнао одређену информацију и предао је свом саговорнику што ће нам потврдити доле наведени пример (112).

(112) *Le bus s'est renversé. Le chauffeur **aurait été épuisé** et il se **serait endormi** au volant.*

1.3 Српски систем глаголских времена

Као и у поглављу о систему француских глаголских времена, тако ћемо и у овом поглављу описати и анализирати значење и употребе српских глаголских времена индикатива. На тај начин, српски језик познаје једно садашње време (презент), четири глаголских времена за изражавање прошлих радњи (перфекат, аорист, имперфекат и плусквамперфекат), при чему је имперфекат скоро ишчезао из употребе због постојања перфекта несвршених глагола, док се аорист и даље одржао упркос постојању перфекта

свршених глагола што ћемо у посебном поглављу о српском аористу објаснити, и најзад имамо два будућа времена (футур I и футур II). Осим тога, указаћемо на временске употребе потенцијала у српском језику. У наредним потпоглављима, настојаћемо да укажемо на кључне параметре за сва српска глаголска времена која смо поменули. Притом, важно је истаћи да се темпорална инструкција у српском језику изражава помоћу глаголских времена односно помоћу временских наставака код простих глаголских времена, а код сложених глаголских временима помоћу комбинације глагол + радни глаголски придев. У систему српских глаголских времена се категорија изражава морфолошки, односно помоћу опозиције несвршених и свршених глагола (*јести-појести, гледати-погледати* и сл.), па на тај начин у српском систему глаголских времена, глаголско време производи другачије значење што заправо одређује сам вид глагола (свршен/несвршен).

1.3.1 Презент у српском језику

У српском језику можемо разликовати перфективни и имперфективни презент, при чему је основно и централно време у систему глаголских времена презент несвршених глагола односно имперфективни презент чији је основни рајхенбаховски (Рајхенбах, 1947) семантизам S,E,R. Његове основне функције су актуелна односно **референцијална**, када се њиме означава догађај који се одвија баш у тренутку говора (пример (113)) и **нереференцијална**, када се односи на нешто што је актуелно и истинито у широј садашњости, при чему се може радити о општој истини (пример (114)) или о понављању неке радње, а такав презент називамо **квалификативним** (пример (115)) којим се најчешће изражава способност односно знање и умеће које поседује дати субјекат (у примеру (116)).

(113) *Марија сада пише/*напише поглавље о презенту у српском језику.*

Наиме, у овој независној реченици у презенту се не може употребити свршени глагол **написати**, будући да је приказана радња у току збивања, а она захтева имперфективност и употребу несвршеног глагола **писати**.

(114) *Сава се улива у Дунав.*

(115) *Сваког јутра Вук слуша омиљену песмицу о бубамарцу.*

(116) *Биљана се бави истраживањем злата, Марија говори неколико страних језика, а Весна обавља систематске прегледе радника при пријему у радни днос.*

Можемо рећи да је основна интерпретација презента **актуленост**, док се **нереференцијална** интерпретација производи било због одређене речи (као што је прилог за итеративност (у примеру (115) сваког јутра што упућује на понављање радње) или временски квантификатор *увек*) било захваљујући прагматичким инференцама.

Претходне употребе имперфективног презента се сврставају у индикативне односно дескриптивне. Међутим, овај презент може бити и релативно односно интерпретативно употребљен при чему означава или будућност (пример (117)) или прошлост (118) (**наративни** презент у приповедању односно **приповедачки**):

(117) *Сутра долазим по тебе и водим те у биоскоп.*

(118) *Тада ти ја одлазим у Крагујевац да студирам и упознајем најдивнију особу на свету.*

У примеру (117), прилог *сутра* нас јасно упућује на чињеницу да се радње у презенту *долазим* и *водим те* односе на будућност и да ће се тек одвити.

Управо је релативни презент за означавање прошлих радњи, како свршених, тако и несвршених глагола, нарочито честа појава у приповедању (Стевановић 1967: 21). Неретко се приповедачки презент чија употреба доприноси живописном и динамичном приповедању прошлости назива **историјским**:

(119) *Године 1903. Петар I Карађорђевић постаје краљ Србије.*

С обзиром на чињеницу да у српском језику не постоји слагање времена, презент може означавати прошлу радњу која се одвија истовремено као и прошла радња у главној независној реченици:

(120) *Весна је рекла да прави пуно сланих кифлица за унуков рођендан.*

(121) *Мирјана је питала шта гледамо на рачунару.*

Перфективни презент се може употребити само нереференцијално. Већ смо примером (113) назначили да презент свршених глагола не може приказати радњу у моменту говора па би пример (122) био смислени само у ситуацији када је употребљен имперфективни презент:

(122) *Јована сада прави рођенданску тарту од слаткиша за Вуков рођендан.*

(122') **Јована сада направи рођенданску тарту од слаткиша за Вуков рођендан.*

Пример (123) показује да имперфективни презент није могуће употребити уместо перфективног будући да би значење трајне, односно итеративне радње, које би се реализовало употребом имперфективног презента, било у супротности са лексичким елементима контекста (*у том тренутку*) тако и укупном контексту, односно ситуацији (в. Војводић 2019).

(123) *Никола у том тренутку **скочи** у вис од среће јер је постао отац.*

(123') **Никола у том тренутку **скаче** у вис од среће јер је постао отац.*

Наиме, међусобна замена свршеног и несвршеног презента није могућа зато што модификовани исказ постаје видски бесмислен и неправилан (в. Војводић 2019: 12).

Перфективни презент најчешће фигурира у зависним реченицама, где је релативно употребљен при чему неретко изражава будућност:

(124) *Иван ће остати на послу све док не **утврди** да је све у реду са опремом.*

(125) *Ако **купим** нову хаљину, носићу је на свадби следеће недеље.*

У примерима (124) и (125) презент заправо замењује футур II који би гласио док **не буде утврдио**, а у другом примеру ако **будем купила**.

Када је реч о семантици перфективног презента, она би се због непоклапања тренутка говора и референцијалне тачке могла представити као $S \neq R$, а положај момента догађаја се одређује помоћу контекста. Управо се због тога, перфективни презент врло често користи за изражавање радње у прошлости и може врло лако заменити аорист у разговорном српском језику у наравици:

(126) ***Купим** ти ја тада једну цветну лепу хаљину и **дам** је мојој другарици.*

Једино се свршени презент може употребити у посебним случајевима у независној реченици када се њиме означава уобичајена радња, која се редовно понавља у широј садашњости, због чега је неопходан итеративни контекст, кога обезбеђују, у следећим примерима, прилози за учесталост *свакога дана* и *често*:

(127) *Милош свакога дана **дође** до њене зграде, **погледа** ка трећем спрату, али ипак **продужи** даље.*

(128) *Често се потпишем старим презименом.*

На основу свега изреченог о презенту у српском и француском језику, можемо закључити да постоји доста сличности између француског презента и његовог српског пандана будући да оба могу исказати радњу како у садашњости, тако и у прошлости и у будућности. Њихови семантизми се поклапају, с тим што, када су српски и француски презентии интерпретативно употребљени, саговорник мора сместити моменат туђе садашњости у моменат (прошли или будући) који производи најјачи контекстуални ефекат.

За нас је врло важно да перфективни презент често може заменити аорист, што ће бити од посебне важности када разматрамо преводне еквиваленте француског аориста, о чему ће бити речи у петом поглављу.

1.3.2 Перфекат у српском језику

Перфекат у српском језику означава прошло време које у својој основној, темпоралној употреби исказује глаголске процесе који су одвили или одвијали пре момента S (Стевановић 1979, Танасић 2005). Српски перфекат исказује прошли глаголски процес, али га не спецификује, због чега је најраспрострањеније време у савременом српском језику (Милашиновић и Глишић 2014: 277). Перфекат је у српском језику, као што је случај са француским перфектом, време разговорног језика односно главно време дискурзивног плана. Пошто је у српском језику, морфологизација аспекта учинила излишним изражавање опозиције свршеност/несвршеност, самим тим је и број глаголских времена сведен на минимум. Ово прошло време у српском језику, комбинујући се са оба вида глагола, може исказати антериорне радње (пример (129)), али и резултативне (пример (130)), затим трајање процеса (пример (131)), као и јасно одређену (пример (132)), али и неспецификовану итерацију у неком прошлом тренутку (пример (133)) (в. Глишић и Милашиновић 2014: 278).

(129) *Тог поднева, Иван је дао последњи испит и постао дипломирани правник.*

(130) *Прејела сам се твојих крофни. Мука ми је.*

(131) *У том периоду, Весна је носила звонарице и имала јако витку линију.*

(132) *Десет дана заредом те Иван звао на састанак.*

(133) *Тих година је редовно посећивала своју баку.*

Глаголи оба вида, односно и свршени и несвршени глаголи, се јављају у облику перфекта са различитим употребама, коју, пре свега, одређује сам вид одређеног глаголског процеса. Те разлике се виде кроз резултативну семантичку компоненту лексичког значења датог глагола.

Када је реч о семантизму српског перфекта, веома је важно утврдити да ли перфекат у српском језику, као што је случај у француском језику, поседује један Рајхенбаховски (1947) семантизам E-R,S или ипак два E-R,S и E,R-S. Станојевић и Ашић (2008: 176) претпостављају за перфекат у српском језику два семантизма, при чему је основни семантизам E-R,S (Рајхенбах 1947), где се прошли догађај E посматра из садашњости, из момента говора, те је R=S. Овај семантизам важи за његову основну индикативну употребу:

(134) *Милена је посетила баку у болници, која је због тога врло срећна.*

(135) *Јуче је дошла моја другарица из Лондона.*

Догађаји *посетити* и *доћи* су прошли у односу на време саопштавања односно моменат говора. У овом основном семантизму, акценат је на резултату актуелном у моменту говора (*бака је сада срећна, говорникова другарица је сада код куће*) па је реч о **резултативној** употреби перфекта, по чему се српски перфекат поклапа са француским. У српском језику се у облику перфекта могу јавити глаголи оба вида, који с једне стране означавају процесе као потпуно завршене, а с друге стране као процесе у току своје реализације, тако да се перфекат имперфективних глагола у српском језику поклапа у том погледу са француским имперфектом. Темпорална информација нам говори о темпоралној локализацији радње према моменту S, или ће то бити неки други тренутак, који се одређује према моменту говора. Перфекат, као сложено прошло глаголско време даје темпоралну инструкцију да дати догађај треба сместити у прошлост (E<S).

Перфекат перфективних глагола у том случају собом уведене евентуалности одређује као комплетно свршене у прошлом тренутку, одвојеном од тренутка говора S. Догађаји изражени перфектом су антериорни у односу на моменат говора (Ашић и Станојевић 2007). Када је употребљен перфекат перфективних глагола, догађаји њиме изражени, представљају се глобално, као завршене целине, што је случај и са француским перфектом:

(136) *Иван је одвео сина у вртић.*

Перфективни глаголи у српском језику дају аспектуалну инструкцију $E \subseteq R$ и та информација је релевантна за третман реченица са перфективним перфектом. Друга информација је темпорална, и она код реченица са перфективним перфектом гласи $R < S$, што указује на одсеченост од момента говора S, тј. $E < S$.

Када је употребљен перфекат имперфективних глагола, догађаји њиме изражени се представљају као процеси у току свог одвијања, и ту се уочава разлика између перфекта у српском и француском језику. Када је реч о аспектуалној инструкцији, времена су у српском језику неутрална и због тога треба очекивати да **перфекат имперфективних глагола**, за разлику од перфективног перфекта, говори само о претходности референцијалне тачке у односу на моменат говора, али нам не говори

ништа о односу догађаја према тренутку говора, што можемо открити једино активацијом друге, аспектуалне информације $R \subseteq E$.

(137) *Кључ се налазио на столу.*

Али из ова два услова ($R < S$ и $R \subseteq E$), када посматрамо претходни пример, не произилази да стање *налазити се на столу* претходи моменту говора $E < S$. Овај пример се може тумачити на два начина:

а) *Кључ се налазио на столу, али је сада у брави.*

б) *Кључ се налазио на столу, и сада је на истом месту, али локутор није упознат са тим да ли је резултат догађаја *налазити се на столу* актуелан у моменту говора.*

Када је у питању српски перфекат, треба указати на ситуацију када релативно употребљени перфекат означава прошлу радњу без остављања последице на тренутак говора, будући да је ово последично стање поништено од стране другог прошлог догађаја, при чему долази до дезактуализације резултативног стања (Јовановић 2013а, Милашиновић и Глишић 2014), као што је у примеру (138) *Јелена је запослена*, јер убрзо почиње да важи ново стање које поништава претходно стање *Јелена је отпуштена=Јелена није више запослена*:

(138) *Јелена се запослила у једној фирми у Аранђеловцу, али су је убрзо отпустили, јер је остала у другом стању.*

Због ове релативне антериорне употребе српског перфекта треба указати и на његов други семантизам E,R-S (Рајхенбах 1947) у коме стање које произилази из догађаја E претходи моменту говора, због чега је реч о антериорности, при чему је акценат је на самом догађају, па се перфекат у оваквој употреби назива **наративним** и њиме се најчешће замењује аорист у приповедању. Важно је рећи да српски перфекат, изражен у оба вида, не може произвести унутрашњу фокализацију, будући да се писац дистанцира од своје наратије и износи чињенице због чега са овим временом нема ефекта доживљености (Милашиновић и Глишић 2014). Док имперфективни перфекат указује на стагнацију радње (139), перфективни се често користи како би наратор нешто прокоментарисао (140) (в. Милашиновић и Глишић 2014: 280):

(139) *Васпитавали су га најбољи учитељи и мудраци у царевини. Цар је био задовољан и срећан. Ту се могла зауставити, јер ни сама није знала како да заврши причу; биће то тешко за дете.* (Киш, Т, 8)

(140) *Али исто онако како је умела да сачува од свете те своје везе са њи, ту љубав, готово задоцнелу за њене године, али и не за њену лепоту и свежину, исто је тако знала, када се то хтелo да обелодани порођајем, све да затаји.* (Станковић, НК, 30)

Како смо поменули да је српски перфекат распрострањеније употребљен од осталих глаголских времена, он се може често користити и за исказивање радњи које претходе другој прошлој радњи и на тај начин може заменити антериорни плусквамперфекат, код кога су референцијална тачка и моменат догађаја јасно одвојени (Милашиновић и Глишић 2014) по чему бисмо се приклонили мишљењу наших лингвиста који сматрају да се српски перфекат превасходно употребљава како би означио антериорну радњу (Ивић 1980, Петровић 1989, Ашић и Станојевић 2008а), што ће нам потврдити следећи пример:

(141) *Дарија нам је поменула да је написала свој први роман пре петнаестак дана/*је била написала.*

У примеру (141), не може бити употребљен плусквамперфекат, будући да је резултат прошле радње **је написала** и даље актуелан у тренутку говора (**роман је написан**).

Релативне су и радње исказане обликом перфекта, када се представљају као прошле радње у односу на неку будућу радњу:

(142) *Моја сестра ће вечерас отићи у биоскоп, тако да ћеш тек сутра сазнати да ли ти је **купила** поклон.*

У претходном примеру, јасно се види да радња исказане обликом перфекта није прошла у односу на моменат говора, већ будућа. Треба напоменути да су те радње само прошле у односу на радње које су исказане облицима футура I у клаузама које долазе одмах испред клауза са облицима перфекта (Ивић 2005). Интерпретативно употребљени перфекат врло често износи став уверености или претпоставке да ће се оно што се њиме исказује и догодити (143) или изражава намеру говорника да постављени циљ и оствари што условљава фиктивно измештање говорника у будућност (144):

(143) *Ако данас не дође на састанак, засигурно **сам је изгубио**.*

(144) *Још недељу дана и **отишла сам** на море.*

Заправо, употреба перфекта у овом случају доводи до стилске маркираности основне информације о темпоралности (фугуралности) исказа (в. Војводић 2008).

Када се ради о референцијалним радњама¹⁵, перфекат се употребљава са свршеним (145) и са несвршеним глаголима (146):

(145) *Сахранио их је то вече, крај живице од јоргована. Заједно с мачкама закопао је и камен. **Није ставио** никакав знак.* (Данило Киш, РЈ)

(146) *Тако су две жене **имале** исте сукње на балу тог дана.*

За радње у претходним примерима ((145) и (146)) је карактеристично да су се одиграле у једном недељивом временском одсеку, односно у моменту референције, који се може експлицитно изразити конструкцијом то вече и тог дана.

Српски перфекат може да изражава прошле радње неререференцијално¹⁶ компоноване само уколико је глагол несвршеног вида:

(147) *Дејан је стално долазио/*дошао у његов родни град.*

Неререференцијалне радње се посматрају као прошле на основу њихове временске оријентације у односу на моменат говора.

Посебна синтаксичка средства, која се налазе у оквиру саме реченице или у ширем контексту, указују на неререференцијалност прошле несвршене радње (као што је прилог стално који указује на континуираност дате радње и навику).¹⁷ Ипак, уколико уместо прилога стално употребимо прилог више пута¹⁸, може се јавити перфективни перфекат:

(148) *Дејан је више пута дошао у њен родни град.*

Треба напоменути да се код перфективног перфекта општеважећа истина исказује преко појединачног примера. Идентична употреба перфекта јавља се и код представљања неких уобичајених радњи, али које се одвијају према одређеним законитостима:

(149) *Када је мајка **поставила** сто, цела породица седа да руча.*

¹⁵ Треба рећи да су се **референцијалне** радње заправо одвиле у датом прошлом моменту (Глишић и Милашиновић 2014).

¹⁶ **Неререференцијалне** представљају уобичајене прошле радње које су се понављале.

¹⁷ То су временске одредбе које са собом носе итеративност и говоре о карактеру понављања радње.

¹⁸ Сада је могуће употребити перфективни перфекат јер прилози као што су *више пута*, *два пута*, *три пута*, *неколико пута* представљају изразе за регуларно понављање које искључује хабитуалну интерпретацију већ само итерацију, односно ограничен број пута (Станојевић и Ашић 2008а).

Овде је погодна употреба перфекта свршеног вида, јер се њиме најбоље исказује појединачно ради илустровања општеважећег.

Обликом перфекта и несвршених и свршених глагола изражавају се различите затечене ситуације у свету који нас окружује. Облик перфекта у том случају има функцију да истакне како су те ситуације настале пре момента говора. Перфекат се у оваквој употреби назива **квалитативним**, чиме се ова вредност поклапа са француским имперфектом (Танасић 2005: 392) То је перфекат који се користи за опис низа особина људи, предела, окружења:

(150) *А око куће се, опет, башта једнако проширивала, пунила најлепшим и најбољим дрвећем: шамдудима, трешњама и вишњама и разноврсним калемљеним, скупоценим ружама, а особито ниским јабукама до земље са нежним плодовима, које су само по неколико зрна годишње рађале.* (Станковић, НК, 26)

Када упоредимо француски и српски перфекат, можемо увидети да се разликују пре свега по семантизму, будући да француски перфекат увек задржава неку везу са моментом говора, док је српски у својој антериорној употреби у потпуности заменио плусквамперфекат антериорности, где је потпуно одсечен од садашњег тренутка. Перфекат у српском језику дели и дискурзивну информацију неутралности са француским перфектом, па се приликом анализе редоследа реченица уведених перфектом, треба осврнути на прагматику како би се прецизно инферирали значењски односи постериорности (пример (151)), антериорности (152) и симултаности (153):

(151) *Обукла сам се на брзину и изашла напоље.*

(152) *Отишла сам на бабине. Катарина се породила.*

(153) *Пила сам кафе у дворишту и читала своју омиљену књигу.*

1.3.3 Аорист у српском језику

Треба напоменути да су многи наши истакнути лингвисти проучавали синтаксу српског аориста (в. Маретић 1931, Стојићевић 1951, Сладојевић 1955, 1966, Стевановић 1979, Симић и Јовановић 2007, Мразовић 2009).

С тим у вези, граматике (Стевановић 1979, Станојчић и Поповић 2000, Танасић 2005) наводе да је српски аорист просто прошло време које означава радњу, стање или

збивање који су се вршили у одређеном времену у прошлости, односно пре момента говора. И поред тога што се готово у свим дефиницијама говори да се аорист може градити са са глаголима оба вида, имперфективни аорист (пример (154)) се јако ретко може наћи у савременом српском језику, а и његова присутност у новијој литератури је доста сведенија (Ковачевић 2005, Глишић и Милашиновић 2013а). Насупрот томе, аорист перфективних глагола (пример (155)) је и те како жива категорија у књижевном језику, а пре свега у уметничкој књижевности.

(154) *Полагах неколико пута тај испит.*

(155) *Положих из прве тај испит.*

Када посматрамо савремени српски стандардни језик, указује се заправо на две основне функције аориста, индикативну и релативну (Танасић 2005). Аорист је индикативно употребљен, када се њиме уведен глаголски процес одвио мало пре тренутка говора, док је аорист релативно употребљен када се њиме уведен процес завршио доста пре њега (Глишић и Милашиновић 2013б). Управо, због своје индикативне употребе и непосредне блискости у односу на моменат изговора, аорист често изражава доживљеност и њиме уведено радњу описује као емотивну реакцију на изговорену реченицу. Захваљујући оваквим ефектима, које производи у говору, даје се предност српском аористу у односу на српски перфекат, који нас не информисе на основу темпоралне структуре о временском размаку између догађаја њиме уведеним и тренутка говора и сходно томе не може означити доживљеност (Танасић 2005, Ковачевић 2005, Глишић и Милашиновић 2013а). Будући да српски аорист може имати две употребе, индикативну и релативну, може му се доделити, сходно томе, двоструки семантизам (Станојевић и Ашић 2008а, Глишић и Милашиновић 2013а). Пошто аорист у својој индикативној употреби уводи догађај који се одвио мало пре момента говора, он се на основу њега и локализује на временској оси, па ће његов семантизам по Рајхенбаху бити E-R,S (1947):

(156) *Само што погледах његову слику у новинама.*

(157) *Рекох ли ти да сам поручила прелепу ташну преко интернета?*

Аорист нам даје знак да је временска дистанца између тренутка у којем се одиграо догађај и момента говора у психолошком смислу мала што указује на то да говорник дати догађај доживљава као нешто актуелно у моменту говора (Ашић 2008):

(158) *Побозу, изгорех језик од вреле кафе. Зашто се то мени стално дешава?*

Осим индикативне употребе, аорист се може и релативно употребити, али при оваквим употребама¹⁹, мора се увести и моменат туђе садашњости који бележимо са S*, при чему је у наразији ово или моменат говора протагониста или самог писца. Овај моменат уводимо како бисмо непосредно пре њега сместили процес у аористу. При наративним употребама, моменат S* се локализује у прошлости па се, у овом случају, темпорална дефиниција релативног српског аориста може означити као E-R,S* (Глишић и Милашиновић 2013б):

(159) Она **пусти** у кућу свог љубавника и његовог оца, Ибрахима Пакру, **уведе** их у собу гдје је мирно спавао стари Мухамерага, отац и син га сложено **избодоше** ножевима, учинивши му милост да умре у сну, не пренувши се ни на трен [...]. (Селимовић, Т, 373)

(160) Катје **почеше** да попуштају, **нестаде** нам уља, сабље нам **се поломише**, а умор нас замало **савлада**. Свеће **се погасише**, кандила пред иконама сама **утрнуше**; пацови **изађоше** из рупа и **размножише се**. Чак **се** и сунце **сакри**; ниски облаци, набијени муњама и громовима, **легаше** на зидове. Узалуд **изгледасмо** иде ли нам неко у помоћ; море беше пусто, узбуркано и бело као снег.

Посаветовасмо се и одлучисмо да се затворимо у цркву и да, певајући молитве, заједно умремо. Ризничару **одсекоше** језик да не каже где су тајне ризнице, ако случајно преживи; обесхрабрене **осоколисмо, изљубисмо се и опростисмо**. (Стевановић, Т, 55)

Аорист у српском језику не изражава аспектуалну инструкцију због морфологизације аспекта. Знамо да се, када је реч о српском језику, аспектуална информација може одредити већ у инфинитној форми и стога глаголска времена односно временски наставци носиоци су само темпоралне инструкције (Ашић и Станојевић 2007) што се може потврдити на примеру српског аориста који, иако се претежно комбинује са глаголима свршеног вида²⁰ (примери (159) и (160)), дозвољава и несвршене глаголе као у наредном примеру:

(161) **Смејаше се**, истина, али им осмех не иде од срца. (Лазаревић, П, 72)

¹⁹ Треба напоменути да је лингвиста Стијул (1998) говорио о дистинкцији употреба дескриптивно/интерпретативно, при чему дескриптивне употребе упућују на неки реалан догађај, а интерпретативне на нечију перцепцију догађаја (Глишић и Милашиновић 2013б).

²⁰ Глаголски вид је заправо граматичка категорија која указује на ток радње означене глаголом, као и на однос те радње према својој унутрашњој темпоралној структури (резултат и границе) и управо се овом граматичком категоријом бави аспектологија (Војводић 2013).

Српски аорист у претходном примеру не намеће ограничење глаголима које уводи, односно не мења аспектуалну информацију коју изражава глагол, што заправо доказује његову аспектуалну неутралност.

Ово српско прошло време се у разговорном језику одликује ефектима доживљености и емотивне реакције, чега је лишен француски аорист. Захваљујући овим својствима, при изговарању доживљених реченица у аористу, актуелно је емотивно стање локутора и описани су његови осећаји изазвани исказом, што ће нам потврдити наредни примери (Глишић и Милашиновић 2013б: 436):

(162) *Умазах хаљину, а нисам је никад ни обукла. Полудећу!*

(163) *Просух кафу на Биљину ташну. Убиће ме.*

Ефекат доживљености се постиже у примерима (162) и (163), пошто су аорист и говорникова реакција на догађај истовремени. Како бисмо дезактуализовали овај ефекат, довољно је употребити неки израз за индиферентност као у следећем примеру:

(164) *Просух кафу на Биљину ташну. Нема везе, купићу јој нову.*

Могућност дезактуализације заправо потврђује прагматичку природу ефекта доживљености.

Многи наши лингвисти (Вуковић 1967, Стевановић 1979, Танасић 2005, Ашић и Станојевић 2007, Арсенијевић 2013, Ковачевић 2005, Тома 1998, 2000, 2005, Станојевић 2007, 2013) се слажу да српски аорист има одређене синтаксичке, али и стилске специфичности у односи на српски перфекат, који му је главни конкурент у српском језику. Заправо, аорист је у односу на њега стилистички маркиран, јер догађаји уведени аористом, поред својства доживљености поседују и емоционални, а често и експресивни карактер (Ковачевић 2005: 10). Користећи релативни аорист, локутор приближава радњу читаоцима и представља је као доживљену износећи је као да је био сведок описаних дешавања (Глишић и Милашиновић 2013б). Наиме, треба напоменути да ови стилски ефекти српског аориста су заправо последица његовог семантизма E-R,S*.

Српским аористом у нарави се истиче и маркира сам догађај, а не његова стања, у чему се и подудара са француским аористом (Глишић и Милашиновић 2013а). Сходно томе, српски аорист је такође попут француског, маркиран обележјем темпоралне прогресије (примери (165) и (166)) и има функцију средства за померање тока приче. Будући да се радње у српском аористу сукцесивно одвијају, односно нижу једна за другом, читалац осећа да се прича помера у времену, па са овим прошлим временом имамо како временску тако и наративну прогресију, чиме се истиче још једно ствојство српског аориста, а заправо реч је о својству динамичности.

(165) *Тада се она **насмеја** на му **показа** пут којим треба да настави.*

(166) *Понудише јој посао агента продаје, па јој **написа**ше која сва документа треба да прикупи.*

Док наши традиционални граматичари (Станојчић и Поповић 2000, Танасић, 2005) говоре о постојању модалних употреба аориста, савремени граматичари (Мешлер и др. 1998, Ашић и Станојевић 2007) говоре о његовим интерпретативним употребама при чему аорист у српском једино може исказати будућност са глаголом **отићи** у првом лицу једине и множине изван лингвистичког и прагматичког контекста. Наиме, наши граматичари (Стевановић 1979, Клајн и Пипер 2013) сматрају да српски аорист може исказати будућност када се њиме означава убеђеност говорника да ће се нека радња одиграти или чврсти став да ће се нешто остварити (пример (167)) или када се њиме означава неки услов (пример (168)):

(167) *Помагајте, **изгубисмо** се.*

(168) *Ако **кренух**, **сломих** се на првој кривини.*

Међутим, савремени граматичари (Ашић и Станојевић 2006, Ашић 2008) сматрају да је заправо српски перфекат у разговорном језику прошло време које се најчешће употребљава за изражавање намере у будућности:

(169) *Још два минута и ***освојих/освојио сам** турнир.*

1.3.4 Српски имперфекат

Имперфекат представља архаично прошло време у српском језику, које може бити само релативно употребљено (Вуковић 1967, Танасић 2005). У складу са тим, ово прошло време означава глаголски процес који се одвио у датом прошлом тренутку. Будући да се сматра архаичним временом у савременом српском језику се јако ретко употребљава и неретко бива замењен имперфективним перфектом (Глишић и Милашиновић 2013б):

(170) *Иван **гледаше** утакмицу у својој соби./Иван је гледао утакмицу у својој соби.*

У српском језику, имперфекат се гради искључиво од несвршених глагола, за разлику од француског имперфекта који у одређеним употребама допушта перфективне глаголе (случај наративног имперфекта у француском). Како смо указали на застарелост овог глаголског времена, тешко је одредити временску дефиницију овог времена по Рајхенбаху (1947). Српски лингвисти наводе искључиво релативну употребу овог глаголског времена (в. Вуковић 1967), при чему се наводи да је оваква његова употреба производ ефекта доживљености, због чега се неретко уместо овог прошлог и застарелог времена користи приповедачки, синематографски презент (Глишић и Милашиновић 2013б). Поред Вуковића (1967), лингвиста Стевановић (1979) такође издваја релативну

употребу имперфекта, будући да се њиме уводе глаголски процеси који се одвијају истовремено када и друге прошле евентуалности. Наиме, ово губљење имперфекта се и оправдава чињеницом да имперфекат у својој основној употреби исказивања напоредне радње у прошлости има исту семантичко-синтаксичку вредност као и релативни односно приповедачки презент, те га он може врло лако заменити.

Како смо говорили о темпоралности, неопходно је објаснити и аспектуалност српског имперфекта, који радњу коју уводи представља у процесу реализације, те он даје аспектуалну информацију имперфективности. И поред тога, за овакве употребе ће се у српском језику најпре користити несвршени перфекат. Трећи кључни параметар који ћемо објаснити како бисмо дефинисали српски имперфекат јесте дискурзивна информација, при чему ово српско време, попут свог француског парњака, означава глаголски процес који се одвија истовремено са другим процесом. Наиме, имперфектом се у српском језику изражава истовременост у току, односно напоредност:

(171) Он дакле **стајааше**, а казанџија се непрестано **вртијаше**.
(Лазаревић, II, 58)

(172) *Кад му уминуше боли у цревима, задрема и он, милујући каткад своје псе, који му се **умиљаваху** и **подвлачашу** под овнујске коже, што се беху угрејале на њему..* (Црњански, С, 60)

Српском имперфекту се често додељује својство доживљености, попут српском аористу, који је по њему и специфичан (Ковачевић 2005, Глишић и Милашиновић 2013), будући да локутор жели да истакне да је био очевидац догађаја које је поменуо у свом исказу (Станојевић и Ашић 2008а, Глишић и Милашиновић 2013б). Српски имперфекат најчешће исказује стварно доживљене радње, али и оне радње које су доживљене у машти или нечије унутрашње мисли:

(173) *Русија му **се чињаше** као неко ванземаљско царство.* (Црњански, С, 228)

У језику књижевности, најчешће представља средство стилогене експресивне стилизације или одлику личног стила. Међутим, треба напоменути да се семантичко значење имперфекта у последње време јако слабо разматра због његове ретке присутности у савременом српском језику, па се њиме и нећемо посебно бавити.

1.3.5 Плусквамперфекат у српском језику

Плусквамперфекат се у српској лингвистици најпре посматра као релативно време односно глаголски облик за означавање радњи које су се извршиле пре неке друге прошле радње и то је његова основна функција (Стевановић 1979: 667, Милошевић 1982, Танасић 2005). По Људмили Поповић (2012: 3), заправо, ово давно прошло време представља специјализовано граматичко изражавање релативне прошлости или прошлости другог степена.

У српском језику се јавља једино плусквамперфекат перфективних глагола односно плусквамперфекат резултативности.

Заправо, наши лингвисти, Станојевић и Ашић (2008а) објашњавају да ово давно прошло време својом употребом ствара последични ефекат релевантан у тренутку који називамо темпоралним антецеденсом (ТА)²¹, који се поклапа са догађајем у перфекту (Глишић и Милашиновић 2013б). Притом, радња, као и њен резултат, смештени су антериорно од момента S. Међутим, неопходно је рећи да се глаголски процес одвија пре R, док последица догађаја садржи референцијални моменат. Стога, када посматрамо његов Рајхенбаховски семантизам E-R-S (1947) можемо утврдити идентичност са семантичком информацијом плусквамперфекта. Потребно је напоменути да ефекат резултативности у српском језику има само перфективни плусквамперфекат:

(174) *Већ је био написао извештај, када су они стигли.*

За разлику од резултативног, догађајни перфективни плусквамперфекат не ставља акценат на стање, већ маркира сам догађај и тако истиче његову важност:

(175) *Марина га је питала зашто се био сакрио.*

Заправо, резултативно стање (*бити сакривен*) није актуелно у моменту референције који уводи глагол *питати*, те је актуелност резултативног стања у моменту R искључена. У савременом српском језику имперфективни плусквамперфекат је доста ретка појава (176) мада лингвиста Поповић (2012) сматра да га не треба прерано прогласити изумрлим:

(176) *Била је оцењивала писмене вежбе, када су они дошли на торту.*

Наиме, пре неколико деценија владале су тврдње да је плусквамперфекат архаично и застарело глаголско време у српском језику и да заправо перфекат све више замењује плусквамперфекат антериорности, али у скорије време, многи аутори оповргавају ову тврдњу и истичу његову незаменљивост како на значењском, тако и на стилистичком плану, као и распрострањеност у говорном језику (Ивић 1980, Милошевић 1982, Танасић 2005, Станојевић и Ашић 2008а/2008б/2016, Поповић 2012, Јовановић 2013).

Плусквамперфекат како у српском, тако и француском језику не подразумева актуелност резултативног стања у моменту говора, већ његову актуелност у моменту реализације радње уведене неким другим прошлим временом, а у овом случају перфектом (Ивић 1981, Петровић 1989). Наиме, плусквамперфекат је у савременом српском језику незаменљив у управној клаузи зависно-сложене временске реченице, у функцији исказивања таксисног односа постериорности (Поповић 2012).

(177) *Када сам дошла на рођендан, торта се већ била појела.*

(178) *Када сам укључила компјутер, дете се већ било успавало.*

На тај начин у примеру (177) последица догађаја *торта се већ била појела* у плусквамперфекту (**торте више нема**) релевантна је у моменту одвијања процеса у перфекту **ушла сам у стан**, а можемо запазити да је исти случај и при анализи примера

²¹ Лингвисти Молендијк и де Сварт (1999) заправо уводе овај појам темпорални антецеденс (ТА) који заузима више простора од тачке R, јер, поред датих језичких информација, активира и прагматику и наша ванјезичка знања, када желимо открити прави редослед између реченица у дискурсу (Глишић и Милашиновић 2013б).

(178). Наиме, последица догађаја *дете се било успавало* (дете спава) важи у тренутку одвијања догађаја у аористу *укључила сам компјутер*.

При описивању плусквамперфекта, неопходно је поменути његову дискурзивну инструкцију, која се огледа заправо у регресији, односно антериорности која се често јавља уз прилог *већ* који је увек присутан уз ТА (темпорални антецеденс) уведен везником *када* (Јовановић 2013а). Наиме, глаголски процес уведен српским плусквамперфектом се локализује испред претходно уведеног прошлог глаголског процеса, који је најчешће у перфекту или аористу, на шта смо указали примерима ((178) и (179)).

Треба напоменути и чињеницу да је српски плусквамперфекат неретко део комплетивне реченице коју може да уведе изјавни глагол, глагол мишљења, запажања, познавања, али тада никада нема резултативно значење које важи у моменту који уводе ови глаголи:

(179) *Марко ми је рекао да је његова жена била побегла код куме.*

Ту се заправо ради о моменту који може представљати секундарни моменат говора, иако га увек не уводи изјавни (декларативни) глагол. Многи аутори овај моменат називају **моментом свести** (Станојевић и Ашић 2008б). С обзиром на то да је овај моменат једнак темпоралном антецеденсу, резултативна интерпретација је искључена у тзв. моменту свести. За разлику од перфективног перфекта, српски плусквамперфекат уводи резултативно стање које је одсечено и од момента говора, а и од момента свести. Поред тога, овај глаголски облик је неизбежан када желимо дати до знања да је резултат прошле радње, која је исказана плусквамперфектом, дезактуализован, јер се између момента вршења те радње и момента говора догодила друга радња, која је поништила резултат радње исказане плусквамперфектом (Поповић 2012), што ће нам показати пример (180):

(180) *Марко ми је рекао да је његова жена била побегла код куме, али се убрзо вратила.*

Насупрот томе, како бисмо указали на чињеницу да говорник не зна где је његова жена побегла, употребићемо перфекат уместо плусквамперфекта, па бисмо добили следећи пример:

(181) *Марко ми је рекао да је његова жена побегла од куће.*

Поред тога, треба објаснити и случајеве код којих је дезактуализација стања са плусквамперфекту немогућа. Реч је о глаголима *умрети* и *одрасти* који изражавају радње, чији се резултат не може поништити вршењем неке друге радње, будући да њихова семантика резултативности не дозвољава овакву употребу плусквамперфекта (Танасић 2005: 413) па ће следећи искази бити аграматични:

(182) **Миленин деда је у прошлу среду био умро.*

(183) **Милош је био одрастао.*

Пример (182) је аграматичан зато што имплицира да је Миленин деда сада жив, односно да је у међувремену оживео, а наша знања о свету нам говоре да је то немогуће. Исти је случај и са примером (183) где је немогуће замислити да је неко одрастао, а да је после опет постао мали. Примери оваквог типа једино би били прихватљиви уколико се наведени глаголи употребе у другачијем контексту, у коме се увођењем адверба *већ* упућује на антериорност, при чему се глаголи *умрети* и *одрасти* посматрају као свршени у односу на референтну тачку која претходи моменту говора:

(184) *Миленин деда је у прошлу среду већ био умро.*

(185) *Када смо га опет срели, Милош је већ био одрастао.*

1.3.6 Српски футур I

Када је реч о индикативној, основној употреби српског футура I, треба истаћи да, овако употребљен, српски футур I уводи радњу која ће се тек одвијати, значи након момента у коме се говори (*Купићемо* стан наредне године) због чега би његова Рајхенбаховска дефиниција била: S-R,E (Рајхенбах 1947). Српски футур I, за разлику од француског простог футура, изражава будуће радње о чијим реализацијама можемо закључити на основу неких знакова присутних у моменту говора, због чега се чешће употребљава у односу на свој француски парњак, *futur simple* (Глишић 2015) који не може изразити будућу радњу само на основу неких индиција у садашњем тренутку, што тзв. перифрастична конструкција, *futur proche*, може. Наиме, због такве употребе, можемо раздвојити Рајхенбаховску темпоралну дефиницију српског футура I због чега бисмо имали два услова: 1) S-E и 2) S-R или S=R, при чему S може претходити R или му бити једнак.

(186) *Видим да Марко **неће** положити овај испит.*

Треба напоменути да се ово српско будуће време употребљава како би исказао будући процес који се транспортује из прошлог у будући тренутак, што се у француском језику може остварити само у изузетним околностима, када је нпр. присутна деиктичка реч **demain** (Глишић 2015).

(187) *Наташа је изјавила да ће њена серија почети сутра/ јуче (Nataša a déclaré que sa série commencerá demain/*hier)*

Деиктичка реч **demain** нам даје информацију да се дати догађај посматра из тренутка говора, при чему се овај будући глаголски процес заправо локализује у будући тренутак у односу на моменат говора, а локализује га овде присутна деиктичка заменица. У том случају адверб *hier* оставља овај будући процес у прошлом тренутку, при чему треба нагласити да је у француском, то оствариво помоћу кондиционала (Глишић 2015). Како би разјаснио темпоралну структуру овог футура, наш лингвиста Станојевић (2013а) наместо референцијалне тачке укључује нови појам који назива моменат перспективе и

обележава га са P^{22} . На тај начин, овај моменат P ће означавати вид процеса, при чему разликујемо и свршене и несвршене евентуалности, али ће означавати и низање тих евентуалности (Глишић 2015). Код свршених евентуалности, догађај обухвата референцијалну тачку па је $E \subseteq R$, док је код невршених евентуалности супротно и важи $R \subseteq E$. Као што смо француски прости футур временски одредили на основу нове тачке на временској осци, P , исто ће и српски футур бити обележен као P претходи E , односно моменат перспективе смештен је антериорно у односу на тренутак говора, при чему нам није битан однос овог момента перспективе у односу на моменат говора (Станојевић 2013а, Глишић 2015). Када упоредимо, француски прости футур и српски футур I , неопходно је указати на чињеницу да се код овог француског будућег времена, глаголски процес уведен овим временом мора локализовати на временској осци тако да следи моменат говора. У овој претходној констатацији лежи кључ одговора на питање откуд српском футуру више интерпретативних употреба, па би требало осветлити ове његове употребе. Заправо, ово српско будуће време би могло означити заповест, која је исказана у примеру (188), али и неку сумњу говорног лица, као у примеру (189), затим поједина условљавања (као у примеру (190)), али постићи ублаженост исказа (у примеру (191)), и на крају се може употребити када говорник жели исказати неку своју намеру или циљ (192)) (Глишић 2015).

(188) *Одмах **ћеш** ми **донети** оправдање за све твоје изостанке.*

(189) ***Биће** истина да ју је преварио. Надам се да се моја сумња неће остварити.*

(190) *Ако **ћеш** ми **помоћи** само због тога, онда више нисмо другарице.*

(191) ***Замолићемо** нашег разредног старешину да каже нешто о ђаку генерације.*

(192) *Не могу ја да ти одговорим на то питање, али **сознаћеш** истину ускоро.*

Оно што је битно напоменути о модалним употребама футура јесте чињеница да је заправо било које будуће време само по себи носилац модалности, будући да никада не можемо бити потпуно сигурни да ли ће се радња њима уведена и одвити (Стевановић 1979). Тада нам на модалну нијансу могу указати и неке партикуле (као што су **можда**, **ваљда** које указују на сумњу), али и неки глаголи и перифразе које указују на ту модалну нијансу (као што је у примеру (189), **надам се**, а поред тог глагола, могу бити и перифрастичне конструкције попут **изгледа ми као да** и сличне), али на њу може упутити и сам контекст (Вујовић 2008, Глишић 2015). Будући да нам се српски футур I често може модално употребити, како бисмо одредили да ли је у одређеном контексту он време или начин, неопходно је указати на чињеницу да, када је акценат на темпоралним сегментима реченице, онда је ово будуће време дефинитивно више глаголско време од начина (Глишић 2015: 264).

1.3.7 Српски футур II

Футур II или футур други у српском језику, у складу са својом основном релативном употребом, превасходно служи да изрази будућу радњу која се одвија пре

²² Новоуведени појам, моменат перспективе представља тренутак у односу на који се одређени глаголски процес локализује у односу на моменат говора, са којим може бити истовремен, али му може и следити и претходити (Станојевић 2013а).

неке друге будуће радње, изражене футуром првим. Због своје релативности, наши граматичари га и називају начином, а не глаголским временом (Станојчић и Поповић 2000). Поред њих, лингвиста Стевановић сматра да је српски футур други заправо условно, хипотетичко будуће време, јер се претежно употребљава у хипотетичким реченицама и са дозом модалности (в. Стевановић 1979).

Заправо, треба напоменути да је ово српско будуће време темпорално употребљено пошто је уведено од стране три везника која означавају време. Реч је о везницима који су подвучени у наредна три примера (в. Глишић 2015):

(193) *Кад буде завршила са спремањем торте, зваће те.*

(194) *Чим будем ушла у стан, истушираћу се.*

(195) *Док будем гледала моју омиљену серију, маштаћу о љубави.*

Саставни део овог будућег времена, поред презент глагола бити, чини свакако глаголски придев радни, при чему разликујемо његов свршени и несвршени вид, па се са несвршеним футуром другим маркира радња уведена овим футуром (пример (196)), док се са перфективним футуром маркира резултативно стање (пример (197)):

(196) *Када будем стизала на тренинг, погледаћу твоју поруку.* (Кад будем на путу до сале где се одржава тренинг, погледаћу твоју поруку.)

(197) *Када будем стигла на тренинг, погледаћу твоју поруку.* (Кад будем у сали где се одржава тренинг, погледаћу твоју поруку.)

Када је реч о темпоралној дефиницији овог будућег времена, лингвиста Станојевић (2013а), говори о његовом двоструком семантизму, при чему би за свршени футур други темпорална дефиниција била S-P (моменат говора претходи моменту перспективе) или обрнуто P-S (моменат перспективе претходи тренутку говора) уз подударане резултативног стања и момента перспективе, што се може обележити као $E^{rez}P$, при чему је услов $E \subseteq R$ неопходан, јер се њиме кодира свршеност која упућује на резултативност (Глишић 2015). Наиме, темпорална дефиниција за имперфективни футур II би била S-P (моменат говора претходи моменту перспективе), или обрнуто P-S, при чему је неопходно да R претходи P, уз услов да је референцијална тачка садржана у догађају, односно $R \subseteq E$ (Глишић 2015).

Треба рећи да за разлику од француског anteriornog фyuтyра, са српским футуром другим се будуће евентуалности локализују и у односу на радњу која претходи тренутку говора (у примеру (198) уведена перфектом), а не мора му само следити:

(198) *Обећао је да ће ме водити на пецање, ако буде имао времена.*

Овде је приказана једна од неретких употреба фyuтyра II, где он заузима део условне реченице. При оваквој употреби, процес уведен футуром другим се мора остварити како би се испунио процес главне реченице.

Поред тога, у данашње време можемо наићи у разговорном језику често и на примере овог будућег времена и у простим реченицама, при чему је неретко присутна његова модална нијанса, те је реч о модалним употребама, на шта ћемо указати помоћу следећих примера (Глишић 2015):

(199) *Дај му шансу, можда ти се ипак **буде** свидео њен нови роман.*

(200) *А шта ако те **буде** насамарио?*

(201) *Да те **не буде** опет **оставио** без речи?*

Док је у примеру (199), присутан подвучени адверб **можда**, којим се истиче модалност овог исказа у футуру II, односно процес је представљен само као могућ, у примеру (200), истиче се услов, односно неко условљавање (**а шта ако**), а у последњем примеру у футуру II, исказана је нека претпоставка (**да те не буде оставио без речи**) (Вујовић 2008, Глишић 2015).

1.3.8 Потенцијал у српском

Српски потенцијал се у нашем језику, попут француског кондиционала означава претежно као начин, а не време (Пипер и др 2005, Ашић и Станојевић 2012). Ми ћемо у оквиру овог потпоглавља истакнути искључиво временске употребе потенцијала у српском језику. У једној од таквих употреба, српски потенцијал би означавао евентуалност која се одвијала у репризама и то по неком устаљеном реду (Станојевић и Ашић 2012), због чега се у овом случају преклапа са несвршеним перфектом, што ћемо показати и на примеру (202):

(202) *Марко **би** сваке среде обишао баку.*

Марко је сваке среде обилазио баку.

Ивић (1995: 43) ову употребу потенцијала објашњава потребом која постоји у нашем језику за обележавањем дистинкције измеђи чињеничког навођења процеса који се понављају, исказаних несвршеним перфектом и емотивног приказивања процеса, односно евоцирање успомена, што се заправо остварује употребом потенцијала (Ашић и Станојевић 2012: 373).

Емотивност и носталгичност се јављају са потенцијалом због његовог инсистирања на свакој појединачној реализацији. Српски потенцијал означава итерацију у прошлости, али не само због остваривања стилогености. Треба, заправо, указати на постојање одређених, перфективних глагола, а неке од њих су у свом раду о потенцијалу поменули лингвисти Ашић и Станојевић (2012), међу којима су глаголи задрхтати, писнути, ушетати, праснути који немају своје несвршене парњаке помоћу којих бисмо изразили итерацију у прошлости. Поред тога, Ашић (2007) наводи у својим радовима да је потенцијал подеснији од имперфективног перфекта да означи временску сукцесију као део итерације у неком прошлом тренутку. Ово можемо, најпре, показати, при употребама реченица временског значења низања процеса, у којима је инструкција симултаности имперфективног перфекта у конфликту са инструкцијом временског везника, док употреба потенцијала доприноси темпоралној прогресији:

(203) *Чим би изашао на бину, публика **би се одушевила**.*

? Чим је излазио на бину, публика се одушевљавала.

У примеру (203) везник **чим**, употребљен уз потенцијал упућује на контактну anteriорност при понављању процеса и ситуација у прошлости (Поповић 2014: 120). Реченице са потенцијалом за прошлост изражавају посебан вид хабитуалности²³, односно условљену хабитуалност (пример (204)) док би се за неусловљену хабитуалност у српском језику користио перфекат несвршених глагола (пример (205)):

(204) *Тог дана, после сваке тужне песме, **плакала бих** из свег гласа.*

(205) *Често је патила.*

Важно је истаћи да потенцијал не може изразити спецификовано нерегуларно понављање (**тог јутра десет пута**), нити понављање у интервалу повезаном са моментом говора (**до овог момента**):

(206) *Тог јутра десет пута ти је/***би** ти звонио аларм за буђење.*

(207) *До овог момента ***би**/је доручковао увек у рану зору.*

Ова два претходна примера су неприхватљива због базичног значења потенцијала у српском језику, а реч је о *жељи да се нешто учини/оствари у моменту после момента говора*, односно неактуелизованост.

²³ Наиме, овде треба рећи да навика захтева хомогено понављање временског секундарног интервала евентуалности (плакати из свег гласа) у оквиру примарног временског интервала (тог дана) (Ашић и Додиг 2014).

2. Аорист у француском језику

У другом поглављу ћемо се посветити главном предмету ове тезе. Најпре ћемо се бавити семантизмом француског аориста како бисмо јасно утврдили његове одлике и својства. Наши лингвисти (в. Станојевић и Ашић 2008а) су показали да је за комплетно објашњење и описивање семантике, као и прагматике једног глаголског времена, потребно одредити сва три параметара, односно темпорални, аспектуални и дискурзивни параметар, па ће се наредна потпоглавља бавити тиме.

Показаћемо да аорист, иако представља догађаје које уводи глобално, ипак може да изразити и инкоативност и то када се комбинује са стањима и активностима чиме се овим временом маркира почетак вршења датог процеса, а не процес у целини. Стога, значајно је разјаснити такве његове употребе.

У овом поглављу ћемо објаснити и нека одступања од дискурзивног својства аориста, при чему аорист неће изражавати искључиво прогресију, већ и симултане, као и anteriорне односе и тиме ћемо довести у питање његову дискурзивну инструкцију. Одговорићемо и на питање да ли негирани аорист може учинити да време напредује и испоштовати на тај начин принуду аориста чиме ћемо расветлити још увек недовољно истражени феномен негације прекида са аористом. Јако је важно указати на могуће интерпретације овог феномена као и значај прагматике и контекста приликом његове појаве, како би се дошло до ваљаног значења негиране реченице. Притом, треба објаснити појам дословне, али и принудне интерпретације такве негације.

2.1 Семантика аориста у француском језику

Темпорална структура француског аориста би на Рајхенбаховски начин била представљена следећом комбинацијом временских координата: E,R-S (Рајхенбах 1947).

На основу његове темпоралне дефиниције, може се уочити да је референцијална тачка смештена у прошлост, због чега ово време не може да изрази резултативно стање²⁴ догађаја који уводи, за разлику од француског перфекта (Вет, 1980). На тај начин, догађај у аористу се увек посматра из прошлости, односно из момента који функционише као R²⁵ (E=R) што значи да је догађај у аористу потпуно одсечен од момента говора. Због своје темпоралне структуре, француски аорист не може имати везе са садашњим тренутком, нити производити нека резултативна стања догађаја њиме уведеним која би била активна у моменту говора, већ *passé simple* само маркира дате догађаје. Стога, аорист представља централно време тзв. **историјског плана исказивања** који се односи на презентацију онога што се десило у једном тренутку у времену без икакве говорникове интервенције (Бенвенист 1966: 239). Заправо, француски аорист може бити само историјско време односно време писане наратије маркирајући сам догађај (примери (208) и (209)) који уводи, док је француски перфекат и историјско, али пре свега

²⁴ Резултативност подразумева актуелност стања у неком моменту на временској оси при чему стање произилази из предикатом уведеног догађаја.

²⁵ R је моменат на временској оси из кога се сагледава дата радња.

дискурзивно време и припада тзв. **дискурзивном плану исказивања** које претпоставља постојање говорника и саговорника (Бенвенист 1966: 239), стављајући акценат на стање које проистиче из догађаја у перфекту, које је притом актуелно у моменту говора.

(208) *Miloš et son frère sortirent de leur appartement et se dirigèrent vers l'hôpital pour voir leur mère.*

(209) *Lazar prit ses clés, ouvrit la porte et partit vers la gare.*

Треба истаћи да је француски аорист самим тим и широко присутан у књижевном језику и језику штампе, те га многи лингвисти дефинишу као *време навођења прошлих догађаја* (Бејлон и Фабр 1978, Дибуга и Лаган 1973).

Када посматрамо његову аспектуалност, с обзиром на то да је догађај у аористу нужно локализован пре момента говора, аорист даје инструкцију свршености односно представља догађаје које уводи као глобалне тј. завршене целине (в. Ашић и Станојевић 2008а). Ипак, ово не значи да се аорист може комбиновати само са лексички перфективним глаголима. Заправо, француски имперфективни глаголи тј. глаголи активности и стања се могу увести аористом, али у том случају долази до конфликта између граматичког (аспектуалне инструкције коју даје глаголско време) и лексичког аспекта (ситуације описане предикатом) која се завршава перфективизацијом имперфективног глагола. Заправо, овакав конфликт је познат под називом *аспектуална коерција*²⁶ односно коерција над аспектуалним класама (в. де Сварт 1998, Ашић и Станојевић 2009) чиме увиђамо да је аспектуални захтев аориста јачи од лексички изражене аспектуалне информације. Наиме, перфективизација је облик аспектуалне коерције и са овим глаголским обликом могуће су две перфективне интерпретације у зависности од контекста. Заправо, када се аорист јави са ателичним²⁷ евентуалностима мења њихове аспектуалне вредности и долази до одређених значењских ефеката при чему се јављају нова читања, која могу бити:

а) **инкоативна** односно пунктуелна, при чему је акценат на иницијалној граници догађаја

(210) *Jelena fuma à l'âge de 15 ans.*

(211) *Pour Eleonora, ce fut une journée agréable.*

(212) *En 1921, Aleksandar I Karađorđević fut roi.*

У наведеним примерима, аористом се маркира почетак вршења датог процеса. Наиме, у примеру (210) указује се на време када је Јелена почела да пуши, тј. када је пропушила при чему се *fuma* може заменити са изразом *commença à fumer (se mit à fumer)*. Као и у

²⁶ Коерција означава једну од семантичких трансформација у теорији генеративног лексикона (в. Пустојевски 1995).

²⁷Наиме, ателичност глагола се у српском представља несвршеним перфектом, док се теличност изражава свршеним перфектом те је на основу тога перфекат најучесталије претеритално време у српском језику (Станојевић и Ашић 2008а).

првом, и у остала два примера инкоативности, акценат је на почетку процеса (*постати пријатан, постати краљ*) па се тако аорист *fut* и у примеру (211) и (212) може представити изразом *commença à être*.

б) **глобална** односно ограничена трајања процеса у прошлости

(213) *Pierre se promena de 3 à 4 heures.*

(214) *Ljiljana joua au piano deux heures.*

(215) *Marie lut tout l'après-midi.*

У примерима (215), (216) и (217), догађаји у аористу се представљени као глобалне и ограничене целине што се може уочити и помоћу употребе одређеног адверба (*de 3 à 4 heures, deux heures, tout l'après-midi*) који указују на ограниченост вршења радње.

Овим новим читањима аориста бавио се Жак Брес (2005) који сматра да је аорист глаголски облик, који са аспекта темпоралности смешта догађај у прошлост, а са аспектуалног станишта уписује догађај који уводи на временску осу, при чему дати догађај може уписати потпуно (од почетне до крајње границе) односно глобално или му може само одредити једну границу, при чему је акценат на испуњењу догађаја и његовој пунктуалности и он још назива овај инкоативни аорист ингресивним.

(216) *Que la lumière soit, et la lumière fut.*

У претходно наведеном примеру Жака Бреса (2005), уместо да догађај представи глобално, аорист уводи само његову почетну односно иницијалну границу у оној мери у којој овај догађај *fut* може бити парафразирани и замењен са фразом *commença à être*. Управо би се због овога могло говорити о глаголско-временској полисемији у дискурсу јер би аорист као типично глобално овде био инкоативно односно ингресивно време. На основу свега овога може се сматрати да ја ингресивност заправо резултат постојања три елемента:

- 1) дати типови процеса односно стања или активности који сами по себи не подразумевају почетну границу,
- 2) дато глаголско време односно аорист који подразумева почетну границу догађаја који уводи и
- 3) унутарреченично везивање по временској прогресији (По Бресу (2000: 63) где сукцесивна веза тражи да процес у аористу буде представљен почевши од своје почетне границе).

Стога, инкоативни значењски ефекат се добија у интеракцији лексичког аспекта стања (217) или активности (228), граматичког аспекта глобалности и временске прогресије испрличаних догађаја у аористу.

(217) *Joseph Blondet eut le siège de son père au Tribunal pour le reste de ses jours, mais sans aucune chance d'avancement, et fut l'époux de mademoiselle Blandureau, qui s'ennuie aujourd'hui dans cette maison de briques et de fleurs, autant qu'une carpe dans un bassin de marbre.* (Балзак, ЗС, 281)

(218) *Quand les deux affligés furent seuls, assis sur le même banc, réunis dans une même pensée, ils se dirent pendant longtemps l'un à l'autre des paroles vagues, insignifiantes, en regardant ce père heureux qui s'en allait en gesticulant comme s'il se parlait à lui-même* (Балзак, 3С, 146)

У одсуству прилошке одредбе глобалности, усмеравамо пажњу на иницијалну границу коју нам аорист допушта да видимо занемарујући притом остатак времена.

На тај начин, у примеру (219), прва независна реченица *Blondet eut le siège de son père au tribunal* указује на почетни тренутак глагола *avoir* који аористом маркирамо и може бити парафразиран са *Blondet obtient le siège de son père au tribunal pour le reste de ses jours*. Наиме, овим парафразирањем глагола **avoir** у аористу указали смо да ефекат глобалности односно ограничености аориста није избрисан, већ је неактиван због маркирања почетне границе одвијања процеса (Брес 2005).

(219) *Elle aime les romans de Gordana Kuić.* (в. Рижел и др. 1994: 304)

Парафразирано : *Elle se mit à aimer les romans de Gordana Kuić.*

(220) *Toute la classe pleura quand elle et Blanki prirent congé de leurs petites camarades.* (МКНБ, 39).

Парафразирано : *Toute la classe se mit à pleurer.*

Инкоативно значење није интринзично својство аориста, већ прагматично-дискурзивна карактеристика, која зависи од контекста. Инкоативна интерпретација се јавља када је основно читање (интерпретација) слабо веродостојно. У примеру (219) неограничена ситуација (*aimer les romans*) је у другом плану, док је у првом плану ограничено и инкоативно читање, које је остварено употребом аориста. Поред тога, у примеру (220) контекст нас води ка инкоативном читању независне и главне реченице (*Toute la classe pleura /Цео разред заплака*).

Може се на основу свега претходно наведеног рећи да заправо не постоје два аориста, инкоативни и глобални, већ само један који и те како зависи од контекста и који само у интеракцији са стањем или активностима, остварујући прогресију може довести до ингресивног тј. инкоативног ефекта.

2.2 Прогресија француског аориста

Када је у питању дискурзивна семантика, француски аорист изражава својство темпоралне прогресије на семантичко-прагматичком пољу, јер се оно управо запажа у

наративним низовима, а не у самосталној употреби аориста (Станојевић 2013б). По Петровићевој (2002) карактерише га линеарна односно секвенцијална интерпретација и управо се та линеарност огледа у сукцесији догађаја и представља најчешћи значењски ефекат аориста.

Камп и Рорер (1983) наводе правило по коме аорист даје инструкцију да се временски редослед догађаја подудара са редоследом реченица које описују ове догађаје. Лингвисти, Камп и Рорер (1983), сматрају да се, ако новоуведени догађај временски следи референцијалној тачки, R помера у тај догађај, па се на тај начин референцијална тачка са аористом помера у времену односно сваки нови аористом уведени догађај постаје референцијална тачка тј. моменат из кога се посматрају следећи догађаји или стања.

Мешлер (1998: 316) и де Сосир (1998: 246) прихватају ову ознаку аориста (+ОТ), односно слажу се са Кампом и Рорером (1983) у мишљењу да се делови исказа у аористу интерпретирају као да означавају временски редослед због принуде тј. присиле ослобођене овим глаголским обликом. Једини који је настојао да језички изгради ознаку (+ОТ) овог времена био је Ветерс (1996: 141) који закључује да би због карактеристике линеарности аориста примери обрнутог временског редоследа били немогући са овим временом. Међутим, то није увек случај, што ћемо касније и показати на примерима. Управо је ова одлика померања референцијалне тачке са аористом узрок ефекта временске сукцесије из које произилази наративна функција француског аориста. Стога је ова карактеристика француског аориста јако значајна и она обезбеђује његов опстанак у савременом француском језику, иако француски перфекат прети да постане и водеће време на наративном плану, али због своје неутралности у смислу темпоралне прогресије не може у потпуности преузети наративну функцију (Станојевић 2007). Темпорални редослед прогресије ћемо и разматрати у наредним примерима (221), (222), (223) и (224):

(221) *Milan se leva. Il mangea un croissant et sortit de la maison.*

(222) *Miloš ouvrit la porte et sortit de la maison. Ensuite, il rencontra une belle fille dans la rue et ils se promenèrent ensemble au parc.*

(223) *Ivana se leva, ouvrit la fenêtre et s'en alla prendre son petit déjeuner.*

(224) *Le dîner chez ses parents dura peu et chacun monta se coucher.*

Увиђамо да се догађаји у претходно наведеним примерима нижу на временској оси па се тако у примеру (221) прво одвија процес буђења након чега чинилац једе па излази из куће *se leva < mangea < sortit*. У примеру (222), такође се линеарно одвијају догађаји на временској оси *ouvrit < sortit < rencontra < se promenèrent*, што је случај и у примерима (223) *se leva < ferma < alluma* и (224), *dura < monta*. Да су ови догађаји у претходним примерима сукцесивни могу нам потврдити и наша знања о свету.

Станојевић (2013б) и Арсенијевић (2013) се слажу у мишљењу да је дискурсни ефекат темпоралне прогресије уско везан за перфективни аспект.

Наиме, прича има уопштено прогресивну струкуру, а аорист је истовремено и основне време приче тј. основно наративно време због чега му се и приписује ова инструкција прогресије.

Лабов (1978: 295) дефинише причу као методу рекапитулације прошлог искуства или доживљаја која тежи да следу реалних догађаја одговара след глаголских реченица. Наиме, због тога можемо разумети јако фреквентну употребу аориста у нарацији, о чему сведоче примери из Мопасановог дела *Један живот* (1883):

(225) *Puis elle se remit en marche et monta péniblement dans la voiture dont tous les ressorts pliaient. Le barron s'assit à son côté [...].* (Мопасан, **ЈЖ**, 7)

(226) *La cuisinière Ludivine apporta des masses de manteaux qu'on disposa sur les genoux, plus deux paniers qu'on dissimula sous les jambes ; puis elle grimpa sur le siège à côté du père Simon, et s'enveloppa d'une grande couverture [...].* (Мопасан, **ЈЖ**, 7)

(227) *Elle compta six mille et quatre cents francs et les mit tranquillement dans sa poche.* (Мопасан, **ЈЖ**, 9)

Међутим, поставља се питање да ли на редослед догађаја у аористу могу утицати и наша знања о свету суочена са нашим лексичким знањима и извесним прилошким одредбама захваљујући којима можемо интерпретирати исказ на ваљани начин. Ово ћемо све разјаснити у наредном потпоглављу, у коме ћемо навести и примере одступања од временске прогресије аориста и дискутовати о овом језичком проблему.

2.3 Одсуство прогресије

У овом потпоглављу, тежићемо да објаснимо један лингвистички проблем који је био чест предмет расправе чувених реномираних лингвиста, који су се бавили аористом. Наиме, одавно се у литератури воде расправе између оних који тврде да је дискурзивни однос прогресије заправо одлика француског аориста (Камп и Рорер 1983, Ветерс 1996, Де Сосир 1998, Мешлер и др. 1998) и оних који тврде да се наративни текст заснива на томе да низање реченица прати редослед низања догађаја и да је заправо контекст произвођач нарације, а аорист само време које због својих аспектуалних принуда (ограничености и затворености) може постићи наративну прогресију, али и остварити друге односе, како симултаности, тако и инклузије и антериорности, о којима се најпре открива помоћу прагматике (Брес 2003, Станојевић 2013б). Дакле, настојаћемо да утврдимо да ли је француски аорист наративно време само по себи или више због своје аспектуалне формуле, која му омогућава да потпуно задовољи контекстуални захтев. Исто тако, ни низ реакција на главни догађај се не посматра увек као хронолошки скуп догађаја. Према томе, везивање временске прогресије за перфективност се не може одржати. Како би се низ аориста посматрао као релевантни наративни низ није довољна само перфективност.

Наиме, поред прогресије, француски аорист може изразити и друге дискурзивне односе, што ће нам показати наредни примери:

а) **симултаност** односно истовременост догађаја уведених аористом:

(228) *Pierre **raconta** cette histoire et Milena **l'écouta** en silence.*

(229) *Pendant que Jovana **s'habilla**, Marie **dégusta** sa tasse de café à la crème.*

(230) *Dunja **chanta** le récitatif et Jovan **l'accompagna** à la guitare.*

Може се увидети да у примеру (228) редослед између ова догађаја у аористу *raconta* и *écouta* није сукцесиван већ симултан, јер се ове две радње одвијају истовремено будући да се на основу наших ванјезичких знања о свету може рећи да се глаголи *причати* и *слушати* међусобно подразумевају и захтевају своје ко-постојање (Пјер прича, а истовремено Милена слуша као би испратила и разумела његову причу). Исти је случај и у наредна два примера. У примеру (229) можемо закључити да је реч о односу симултаности пре свега због прилога **pendant que** који даје инструкцију истовременог вршења две радње, чему се прогресивна инструкција аориста не опире, што нам даље говори о јачини инструкције овог прилога. У примеру (230), такође је реч о два комплементарна догађаја при чему догађаји у аористу *певати* и *свирати* (*пратити на гитари*) коинцидирају, односно истовремено се одвијају, и када се заједно употребе једино могу изразити симултаност.

б) **регресија** тј. обрнути временски редослед догађаја:

(231) *Biljana **but** un verre de coca qu'on lui **tendit**.*

(232) *Marko **se leva** quand Milica **entra** dans sa chambre.*

(233) *Ivan **cria d'entrer** à nouveau lorsqu'on **revint frapper** contre sa porte.*

(234) *Il **paya** les postillons de manière à faire aller la lourde voiture aussi vite que la malle, car il **rencontra** deux voyageurs aussi pressés que lui, et qui s'accordèrent pour faire leurs repas en voiture.* (Балзак, 3С, 180)

(235) *La femme de Marko **sortit** de son bureau. En effet, la porte **se débloqua** finalement.*

(236) *La victoire de du Croisier **fut** alors **complète**, car le nouveau marquis d'Esgrignon huit jours après la mort de son vieux père **accepta** mademoiselle Duval pour femme, elle avait trois millions de dot [...].* (Балзак, 3С, 286)

Када је реч о регресији, њоме се посебно бавио Жак Брес (2002), сматрајући да се овакав дискурзивни однос догађаја у аористу јавља у три случаја, односно у релативној реченици, у реченици са прилошком одредбом, али и у независној реченици. Поред тога, Станојевић и Ашић (2008а) наводе да се обрнути временски редослед догађаја у аористу

јавља у два случаја, односно са временским реченицама у постпозицији које уводе везници *quand, lorsque* и *dès que* и са узрочним реченицама које уводе везници *parce que, car* као и адверб-конектор *en effet*. Ми ћемо ово спојити и рећи да је са аористом инверзни однос могућ у релативној реченици (231), затим у реченици са пролошком одредбом односно прецизније речено у временским реченицама са *quand, lorsque* и *dès que* (примери (232) и (233)), затим у узрочним реченицама са *parce que, car* (пример (234) и пример (236)), као и адверб-конектором *en effet* (235). За правилну интерпретацију ових примера нам је неопходан контекст. У свим претходно наведеним примерима, почевши од нашег сопственог искуства и знања о свету, као и постојања контекста интерпретирамо ове исказе по обрнутом редоследу одвијања. Може се увидети да се аорист ни по чему не противи и не пружа отпор овом дискурзивном односу регресије, већ му се, напротив, врло добро прилагођава.

У примеру (231), иако је догађај у аористу *tendit* у тексту после догађаја *but*, он му временски може само претходити јер нам знања о свету говоре да прво треба неком дати чашу кока-коле да би је попио *but > tendit*. Овај пример се може написати тако да се испоштује прогресивност аориста при чему би дискурзивни редослед одговарао референцијалном:

(231') *On lui tendit un verre de coca qu'elle but.*

У овом примеру, процеси се одвијају сукцесивно, односно *tendit < but* и на тај начин се поштује инструкција прогресивности аориста. Поредити ова два примера (231) и (231') може се закључити да је заправо пример (231) који уводи догађаје у обрнутом временском редоследу маркиранији исказ и стога је и прикладнији у наративи.

Пример (232) и (233) су такође примери регресије односно обрнутог временског редоследа, јер се временски моменат који уводе ове временске реченице везницима *quand* и *lorsque* узима за референцијалну тачку, при чему се прво посматра реченица са датим везницима те се догађај који она описује узима као референцијални моменат како би се у односу на поменути догађај ситуирао постериорно догађај у главној реченици (Станојевић и Ашић 2008а) и на основу тога временски редослед у овим примерима је следећи: *se leva > entra* у примеру (232) и *cria d'entrer > revint frapper* (пример (233)). Поред тога, на основу наших знања о свету, у примеру (233) догађај у аористу *revint frapper* може само онтолошки претходити догађају *cria d'entrer*.

Зависна реченица уведена везником *car* у примеру (234) и адверб-конектором *en effet* у примеру (235) описује догађаје који претходе догађају који уводи претходна реченица, што нам потврђује да се ради о инверзном редоследу уведених догађаја. Иначе би у обрнутом редоследу ово било супротно нашим знањима о свету и доводило до погрешне интерпретације датих примера. У примеру (234) редослед догађаја изгледа овако: *paya > rencontra*, док би у примеру (235) био следећи дискурзивни однос: *sortit > se débloqua*. Будући да знамо да узрок увек онтолошки претходи својој последици, па у примеру (235) Маркова жена може да изађе из канцеларије тек пошто се врата одглаве, те не можемо прихватити другачији однос датих догађаја.

Много је компликованија ситуација када је процес на који се односи регресија у независној реченици (236). Међутим ни у таквом случају, она није немогућа, али се тада при интерпретацији мора размотрити контекст у коме је она употребљена, како би се успешно протумачио наведени исказ. Наиме, догађај у аористу *fut complète* се одвија после догађаја *accepta (fut complète > accepta)*, јер нам контекст показује да је маркиз

најпре прихватио да узме госпођицу Дувал за жену, чиме је госпођа Круазје остварила своју замисао и однела победу .

в) **енкапсулација** (при чему капсула може бити уређена и неуређена) :

(237) *Ce soir-là il **tua** son chien. D'abord, il s'**approcha** sans bruit. Deux minutes après, il lui **donna** un coup de marteau sur la tête. Ensuite, le chien **tomba** sur le sol. Enfin, il **laissa échapper** son dernier cri silencieux.*

(238) *Le dernier jour **fut** très productif pour Anne et Pierre. Pierre **écrivit** une lettre à sa femme et Anne **rangea** sa chambre.*

(239) *La séance chez son psychologue Annie **fut** très importante pour Jacques. Il **arriva** dans son bureau et la **salua**. Puis, elle le **questionna** à sa manière et il lui **fit** des confidences sur sa vie intime. Après cela, il **sentit** un grand soulagé.*

(240) *Marie **confectionna** sa première écharpe. Elle **choisit** elle-même la laine, le **tricota** en point de crochet et **cousit** une clochette fluorescente à chaque externité.*

Примери (237), (238), (239) и (240) илуструју феномен који де Сосир (1998) назива енкапсулацијом. Енкапсулација се заправо јавља када се у нарацији један догађајни предикат објашњава помоћу једног или више предиката, који могу а и не морају бити догађајни, чија је темпорална референца обавезно укључена у главни односно иницијални предикат (Сосир 2008: 251).

Када је први догађај у аористу подељен на више одвојених епизода, које су уведене хронолошким редом може се говорити о уређеној капсули (примери (237), (239) и (240)), а када не знамо да ли су епизоде поређане у низу реч је о неуређеној капсули (238). У претходно наведеним примерима, енкапсулирајући догађај је уведен првом реченицом, док догађаји уведени следећим аористима у сва три примера представљају само епизоде овог главног догађаја, кога заправо појашњавају. У примерима уређене капсуле ((237), (239) и (240)) след догађаја Е₂-Е₃-Е₄ чини елаборацију догађаја Е₁.

У примеру (237), догађај *tua* описују догађаји који су у сукцесивном односу *s'approcha* < *donna* < *tomba* < *laissa échapper* и заправо расветљавају чин убиства пса. У наредном примеру (238), реч је о неуређеној капсули, будући да не можемо закључити који је редослед догађаја Е₂ и Е₃, односно не знамо да ли је прво Петар написао писмо својој жени или је Ана прво средила собу и управо због недетерминисаног односа између ова два под-догађаја главног догађаја Е₁ говоримо о неуређености капсуле (*capsule non-ordonée*). Следећа два примера илуструју уређену капсулу, јер се под-догађаји главног предиката *fut* нижу у времену (у (239) *arriva* < *salua* < *questionna* < *fit des confidences* < *sentit*), а исти је случај у примеру (240), где делови главног догађаја *confectionna* следе један другог тј. *choisit* < *tricota* < *cousit* што се може закључити на основу наших знања о свету јер је, како би се израдила ешарпа, најпре потребно изабрати вуну, затим исплести ешарпу и на крају кад је већ исплетена, извести по њој флуоресцентно звоно, због чега је неопходно да се ови догађаји нижу у времену.

На основу постојања односа антериорности, симултаности и неуређености догађаја у аористу, указали смо на неопходност модификовања Камповог и Рореровог

правила (1983), што су и учинили аутори Станојевић и Ашић (2008а) увидевши да је спорна клаузула овог правила, која се односи на редослед новоуведеног догађаја који обавезно узима референцијалну тачку од претходно уведеног аориста. Увиђамо да новоуведени догађај у аористу не мора обавезно преузети референцијалну тачку од претходно уведеног догађаја, већ је може преузети и из претходног контекста, па је потребно укључити и прагматичке параметре. На тај начин, боље је проширити појам референцијалне тачке на појам темпоралног антецеденса, чије дефинисање не зависи само од редоследа догађаја, већ и од наших ванјезичких знања (Молендијк и Вет 1995, Молендијк и де Сварт 1999, Станојевић и Ашић 2008а).

Станојевић и Ашић (2008а) објашњавају да би процедура идентификовања овог темпоралног антецеденса (ТА) била следећа:

Нека је датом реченицом P_n у аористу уведен догађај E_n . Да бисмо одредили ТА за E_n , прво испитујемо претходни догађај уведен аористом E_{n-1} . Да би тај претходни догађај у аористу био темпорални антецеденс за E_n , мора да задовољи наредни услов: однос који инферирамо између ова два догађаја E_n и E_{n-1} на основу наших језичких или ванјезичких знања не сме бити супротан темпоралној инструкцији аориста уводећи E_n , а то је заправо инструкција прогресивности +ОТ што захтева да догађај E_n мора бити постериоран у односу на E_{n-1} . Међутим, уколико увидимо да E_{n-1} не може бити темпорални антецеденс за догађај E_n , односно да E_{n-1} не задовољава поменути услов тада се осврћемо на следећи догађај из претходног контекста E_{n-2} и тако редом док не нађемо први догађај који испуњава услов да буде ТА за догађај E_n . (Станојевић и Ашић 2008а :72-73)

На основу објашњења ове процедуре можемо и разјаснити претходне примере. За постпониране реченице у аористу које уводе везници **quand**, **dès que** и **lorsque**, темпорални антецеденс не може никако бити догађај уведен главном реченицом и то управо зато што наведени везници дају инструкцију да догађај зависне реченице претходи догађају главне независне реченице.

На основу тога може се потврдити да догађај главне реченице не може бити темпорални антецеденс догађаја зависне реченице. Будући да је таква ситуација, ТА тражимо из претходног контекста.

Да би ово дискурзивно својство аориста опстало, његова дискурзивна семантика мора да испоштује четири услова (Мешлер и др. 1998, Станојевић и Ашић 2008а):

- 1) реченица у аористу P_i уводи нов догађај E_i
- 2) $E < S$ (односно догађај E_i темпорално претходи моменту говора)
- 3) +ОТ с обзиром на темпорални антецеденс R_i , дефинисан као под 4
- 4) темпорални антецеденс R_i за догађај E_i из реченице P_i јесте догађај E_{i-n} ($n \geq 1$) из једне од претходних реченица P_{i-n} ($n \geq 1$) такав да однос између E_i и E_{i-n} који изводимо помоћу наших језичких или ванјезичких знања

није супротан темпоралној инструкцији аориста који уводи E_i , а то је однос +ОТ односно $E_i > E_{i-n}$

На основу овакве дефиниције темпоралног антецеденса између догађаја E_n и E_{n-1} , прихватају се сви временски односи, постериорност, али и симултаност и anteriорност, с тим што треба знати да је само у случају постериорности, догађај E_{n-1} ТА за E_n , у односу на који аорист даје прогресивну инструкцију.

У претходним потпоглављима смо показали да је аорист централно време историјског плана исказивања које доминира и неретко је присутно у писаном дискурсу, али је неопходно нагласити да *passé composé* доминира у усменом дискурсу и просто избацује аорист из такве употребе (Глишић и Милашиновић 2013а). Поред тога, указали смо на чињеницу да француски аорист, захваљујући дефинисању појма темпоралног антецеденса, упркос сукцесивној принуди, може произвести и све остале односе између реченица њиме уведеним.

2.4 Негација прекида

У проучавању аориста и његових одлика, потребно је указати и на феномен негације прекида односно одговорити на питање да ли са негираним аористом време и даље напредује или долази до појаве временске неодређености. Пошто то питање није довољно расветљено, треба утврдити да ли са аористом негације време напредује и на који начин се такав исказ може интерпретирати.

Француски аутори попут де Сосира (1996, 1997, 1998) и Мешлера (1997) проучавали су понашање негираног аориста у дискурсу. Када говорник тврди да се евентуалност не одвија, интуиција нам говори да негирана евентуалност није локализирана на временској оси (де Сосир 2006). Према томе, можемо сматрати да се негирани догађај о коме причамо заправо није одржао ни у једном временском моменту, ма који моменат то био, а још мање у временском интервалу. Наиме, негирани исказ не би био темпорално дефинисан и не би означавао никакав прецизан временски моменат. У том погледу, осврнимо се на следећи пример:

(241) *En 1987, il n'y eut pas d'orages au-dessus de lac Érie.*

Будући да исказ (241) не уводи никакву евентуалност односно не обавештава нас ни о чему везано за прецизни временски моменат, може се рећи да је такав исказ временски неодређен и не допушта да ограничимо интервал који је дат евентуалним референцијалним моментом (en 1987). Више исказа унутар истог референцијалног момента су неодређени између себе што има за последицу да су извесна ограничења која нам намеће одређено глаголско време, у овом случају аорист, поништена негацијом. Аористом се заправо даје инструкција да се догађај смести на временској оси и да се њиме дате евентуалности нижу у времену, али пошто ниједна референцијална тачка није

дата у исказу (241) немогуће је одредити редослед између **avoir lieu** и било које друге евентуалности такође уведене аористом, изузев уколико нова референцијана тачка захтева од примаоца поруке да инферира одређени темпорални редослед.

Међутим, поред овог примера, наводимо један негативни исказ (242) који ипак може увести догађај и сместити га на временску осу. Традиционални аутори често овакав догађај називају *негативни догађај (n'acheta pas)*.

(242) *Marco n'acheta pas de pain.*

Када интерпретирамо овај исказ у немаркираном контексту, можемо претпоставити да је говорник желео заправо да саопшти да је Марко заборавио да купи хлеб, при чему се ради о изостанку уобичајене радње актера реченице. Наиме, овај догађај није не-догађај већ је то једна потврдна радња која се и те како може сместити на временску осу. Назначени догађај *n'acheta pas* може бити описан као *oublia d'acheter le pain*. Овакав начин интерпретације је у складу са оним што Дикро зове **законом литоте** (1972) односно песничке фигуре који обухвата исказе, код којих се прималац поруке доводи до тога да интерпретира више од дословног значења. На тај начин се негације овог типа интерпретирају као потврда супротног појма па би *je ne veux pas = je refuse, ce n'est pas beau = c'est laid, Marco n'acheta pas = Marco oublia d'acheter du pain*. Лингвисти Мешлер и Ребул (1994: 223) ипак показују извесне асиметрије између негативног исказа и његове позитивне супротности.

Оваквим догађајима се бавила семантичко-аспектуална традиција покушавајући да их објасни. По њима би негативни исказ искључиво означавао стање, што и илуструје пример (241) при чему је реч о стању света где није било никакве олује, стога стања не могу учинити да време напредује. Посматрајући претходна два примера (241) и (242), треба објаснити на основу чега је исказ (241) неодређен док би исказ (242) био одређен. У том погледу, класична аспектуална традиција (Вендлер 1967, Даути 1979) инсистира на статичности стања и немогућности да са њима време напредује. Када је у питању семантика дискурса, нарочито СРДТ, она претпоставља да се негативни искази у аористу не могу сагледавати ни као стања ни као догађаји већ као чињенице (Ашер 1993, Амсили и Л Драулек 1995). Аутори Веркејл (1989) и Влаш (1993) критикују ове класичне студије сматрајући да недовољно истражују негацију. Они сматрају да постоје две негације на семантичком нивоу, једна која би била интринсично затворена и друга која би допуштала означавање негативних догађаја.

Како би семантика аспектуалних класа решила ово круцијално питање временског редоследа, неопходно је претпоставити да аспектуална класа предиката игра посебну улогу у одређивању временског редоследа. Њихова хипотеза се заснива на идеји да исказ, који означава стања не може допустити никакву модификацију тачака Е и R односно обавезно би представљао временску неодређеност, док би друге евентуалности, нпр. догађаји, допуштале слободу референцијалне тачке исказа које означавају. Па би на основу тога, пример (241) означавао стање, док би пример (242) означавао догађај и тако би питање временског редоследа било решено. Међутим, ова хипотеза се лако може оспорити, будући да имамо много примера у којима стање може учинити да време напредује, а супротно догађај није у стању да то учини.

(243) *Le juge **alluma** une cigarette. La fièvre **donnait** au tabac un goût de fiel.* (Лабо и Лариве 2005)

Иако је у другом примеру други процес уведен имперфектом нема глобалне симултаности између ова два процеса *alluma* < *donnait*, већ други процес непосредно временски следи процесу који у овом примеру уводи аорист и који треба да буде референцијална тачка за имперфекат. На основу наших енциклопедијских информација, знамо да прво човек, у овом случају судија, треба да запали цигарету да би осетио укус дуванског дима. Заправо, на основу контекста, можемо закључити да је (243) пример временске прогресије и низања догађаја у времену упркос аспектуалној класи предиката.

(244) *Une terrible tempête **fit rage**: un arbre du jardin **fut arraché**, une cheminée de la maison **tomba**.* (в. де Сосир, 1996: 5)

Пример (244) илуструје случај енкапсулације или инклузије (де Сосир 1997 и 1998) при чему главни догађај у аористу *fit rage* чини капсулу која се састоји из два догађаја *fut arraché* и *tomba*, а будући да не можемо без контекста закључити о редоследу ових догађаја, ова капсула је неуређена и сматра се да упркос аспектуалној класи предиката у оваквим ситуацијама време мирује и јавља се временска неодређеност.

Ми ћемо се у овој тези ослонити на хипотезу де Сосира (2006) која се састоји у томе да аспектуална класа није довољан елемент за одређивање временске организације и редоследа исказа. Оно што доприноси закључку о временској организацији исказа далеко више од аспектуалних класа предиката заправо су контекстуалне хипотезе, које је читалац способен да произведе. Наиме, ово је могуће захваљујући посебном типу контекстуалних хипотеза, а то су концептуална правила која се односе на каузалне прототипичне односе које читалац може да припише евентуалностима (де Сосир 1997, Мешлер и др. 1998). Међутим ова концептуална правила нису једине контекстуалне хипотезе које оријентишу интерпретацију читаоца.

На основу ових претходних проучавања, можемо увидети да је суштинско питање оно које се тиче одређивања услова, у којима је могуће да са аористом време напредује. Тежићемо да решимо проблем референцијалне тачке негативних исказа у оквиру актуелног разматрања Спербера и Вилсона у теорији релевантности (1986), покушавајући да дамо прагматичко објашњење референцијалне тачке негираног исказа. Наиме, на основу когнитивног окружења читалац ствара интерпретацију по којој се негација односи било на предикат и на референцијалну тачку, било на сам предикат, при чему сам читалац мора да прибегне посебним операцијама прагматичког обогаћивања интерпретације.

Де Сосир (2006) наводи концептуалног правило по коме у аористу, ако р онда q (245), при чему је немогуће да q претходи р (246) због јаког правила узрок < последица, док би то било могуће ако су негирана оба исказа у аористу (примери (247) и (248)).

(245) *Le bus arriva et mon amour descendit du bus.*

(246) * *Mon amour descendit du bus. Le bus arriva.*

Због тога би по њему пример, као што је (246), био аграматичан изван контекста због ограничења овог времена, али и јаког концептуалног правила које се заснива на идеји да бус прво треба да стане да би путник изашао из њега и пристигао што заправо проистиче из енциклопедијских знања примаоца поруке, али би зато овакав негирани пример (247) био валидан и не би представљао проблем примаоцу приликом интерпретације овог исказа:

(247) *Le bus n'arriva pas. Mon amour ne descendit pas du bus.*

(248) *Mon amour ne descendit pas du bus. Le bus n'arriva pas.*

Док би пример (247) представљао временску прогресију негираних догађаја у аористу, пример (248) би на основу интерпретације читаоца представљао случај каузалне инверзије, која је могућа у случају негације и обрнутог редоследа узрока и последице. Наиме, када су искази *p* и *q* потврдни, немогуће је да *q* претходи *p* због јаког концептуалног правила, док би са негираним исказима у аористу оба смера била и те како могућа.

Међутим, рекли бисмо да су ови негирани искази примери временске неодређености (де Сосир 1997, 1998). Заправо, када су искази повезани двосмисленим концептуалним правилом које одобрава каузалну интерпретацију и у једном и у другом смислу, аорист чува своју принуду временске прогресије ако је секвенца позитивна, али је губи уколико је негативна, што значи да је увек, у случају исказа повезаних двосмисленим концептуалним правилом под негацијом, принуда аориста поништена и да постоји временска неодређеност и ниједно правило читалац није одабрао.

Ипак, циљ наше тезе јесте да посматрамо употребу негираних исказа у аористу у специфичним контекстима и да најпре увидимо да ли постоји могућност одржавања прогресивног односа негираних реченица у аористу и тако очувања његове основне дискурзивне принуде низања догађаја њиме уведеним.

На тај начин, посматраћемо везу између негираних исказа у аористу када су они повезани временским прилогом **ensuite**. Показаће се да претходни негирани исказ (249) не би био постојан са временским прилогом **ensuite** који указује на низање процеса у аористу и намеће границу евентуалности:

(249) * *Le bus n'arriva pas. Ensuite, mon amour ne descendit pas.*

Међутим, с друге стране могуће је комбиновати овај временски прилог са исказима у претходно наведеном примеру (250):

(250) *Marco ne s'arrêta pas au supermarché. Ensuite, il ne m'acheta pas de pain.*

Овај пример негације са временским прилогом могућ је и са исказима у обрнутом реду:

(251) *Marco ne m'acheta pas de pain. Ensuite, il ne s'arrêta pas au supermarché.*

Оба претходна исказа прихватају случајну комбинацију са прилогом *ensuite*, при чему се ради о два различита типа негативних исказа, чија је разлика, по нама, само аспектуална. Заправо, важно је показати да се њихова разлика огледа у појму принуде временског редоследа. Наиме, негирани искази који допуштају прогресију времена у аористу само омогућавају овом прошлом времену да сачува своју дискурзивну одлику баш као било који позитиван исказ, при чему можемо закључити да негација у овим примерима није порицала већ утврдила нешто.

Поред тога, негирани искази се могу лако комбиновати и са прилозима за учесталост (примери (252), (253) и (254)) што противуречи аксиоми Лејкофа по којој не можемо одредити фреквенцију евентуалности која се не догађа (1965: 1172).

(252) *Souvent, Ivan ne s'arrêta pas au supermarché.*

(253) *Souvent, Ivan ne répondit pas au téléphone.*

(254) *Souvent, Ivan n'alla pas au théâtre.*

Евентуалности *не зауставити се код маркета, не јавити се на телефон и не ићи у позориште* би онда били догађаји, јер се може утврдити њихова учесталост.

2.4.1 Принудна интерпретација и негација прекида

Ми ћемо претпоставити да свака могућа тврдња евентуалности негираним исказом произилази заправо из прагматичког обогаћења, а томе приступамо само онда када исказ може учинити да време напредује. Та хипотеза претпоставља да при интерпретацији оваквих негираних исказа не можемо прибећи интерпретацији по дифолту, већ настављамо интерпретативну путању да бисмо поново развили де-негацију евентуалности, која би произвела изненадну појаву нове евентуалности, али овога пута потврдне. Та нова интерпретација негације више није дословна интерпретација, већ принудна интерпретација. Де Сосир (1996) је исказима са принудном интерпретацијом дао назив **негација прекида**.

Главно питање се тиче начина на који прималац интерпретира негацију прекида и зашто уопште прибегава оваквом типу интерпретације. Претпостављамо да читалац при проучавању негираног исказа најпре приступа интерпретацији по дифолту која изискује најмање напора да се протумачи дати исказ, при чему се мора водити рачуна о релевантности. Уколико оваква интерпретација не производи довољан контекстуални

ефекат код читаоца, он ће изабрати други процедурални пут да би обогатио своју интерпретацију и тако долази до принудне интерпретације. Заправо, овде је неопходна улога прагматике. Негација прекида води читаоца да закључи да говорник ипак потврђује евентуалност, а тиме и догађај да се *Марко није зауставио код маркета*, наине имплицитно означава посебан догађај, који је потврдан и препознатљив у времену. У складу са тим, читалац односно прималац поруке од негираног исказа треба да изгради представу позитивног догађаја на основу прагматике. На тај начин, можемо од негираног исказа у примеру (252) ослобођеном прилога за учесталост *Marco ne s'arrêta pas au supermarché* извести:

(255) *Arrivé auprès du supermarché, Marco décida de continuer à sa route.*

Исто тако, у примеру на основу негираног исказа без прилога фреквенције (254) *Ivan n'alla pas au théâtre* можемо извести:

(256) *Ivan decida de ne pas aller au théâtre /de rester au lit.*

Треба рећи да су искази типа *Marco ne s'arrêta pas au supermarché* врло економични, па се лако могу формулисати у позитиван исказ за разлику од исказа типа *en 1987, il n'y eut pas d'orages* који не изгледа као да обавезно гради позитиван догађај *Tout fut calme* (Није било олује → Све је било мирно.). Међутим, позитивна поновна формулисања негираног исказа *arrêter au supermarché* су само почетна и не објашњавају тачно значење негираног исказа. Наине, импликације негираног исказа нису исте зато што ни ментална репрезентација до које долази читалац поруке није иста (де Сосир 1996). Односно, случај негације прекида захтева од читаоца да у свом проучавању не прибегава дословности.

Прималац поруке је доведен до тога да, од онога шта се пориче, створи потврдну форму, која је доста комплекснија и сложенија у таквој форми, него у негираном значењу. Дакле, добијамо следећи резултат: прималац поруке проучавајући негативни исказ **-p** тако да представља негацију прекида, изводи нову потврдну реченицу **r** тако што смањује временски обим негације.

Уколико дати исказ манифестује темпоралност, претпостављамо да он њу и означава. Потврдити тачност евентуалности **e**, значи потврдити њену тачност у моменту **t**. На тај начин би спољна негација порицала ту темпоралност, а унутрашња негација би је чувала односно потврђивала (Мешлер 1997).

(257) *Nikola ne blessa pas Marko.*

С једне стране, по интерпретацији по дифолту у исказу (257) ова негација би имала шири обим и означавала би да не постоји никакав моменат **t** у коме важи догађај **p** (blessa) и тиме се негирају и догађај и референцијална тачка што се може процедурално

представити на следећи начин: $\neg (\exists t_i/p)$. С друге стране, принудна интерпретација би означавала да постоји моменат t_i у коме важи евентуалност $(\exists t_i/(\neg p))$.

Претпостављамо да позитиван исказ, имплицитан у негираном исказу (Дикро 1984) означава темпоралност, односно моменат t_i у коме је потврдни догађај заправо истинит. Читалац поруке заправо мора повратити временску импликацију и створити репрезентацију у којој негација има шири појам. Односно, најпре треба од негираног исказа *Nikola ne blessa pas Marko* вратити потврдни исказ исказа *Nikola blessa Marko* извлачећи из њега све доступне импликације да би се на основу њих интерпретирао негирани исказ. Како бисмо разјаснили потребу за овим, морамо указати на чињеницу да интерпретатор не би могао доћи до идеје *Nikola ne réagit pas à la provocation de Marko* без враћања на потврдни исказ *Nikola blessa Marko* чиме би се могла извући инверзна импликација нпр. *Nikola réagit à la provocation de Marko*.

Заправо, уколико дословна интерпретација не може произвести довољно контекстуалних ефеката, интерпретатор мора наставити своје проучавање до нове интерпретације и управо се тада одвија процес **негације прекида**.

Будући да ова дословна интерпретација не доноси довољно контекстуалних ефеката, она је слабо информативна, а тиме и не доприноси релевантности исказа који се тумачи, и стога интерпретатор приступа другој интерпретативној фази, која га води до извођења нове евентуалности r смањењем обима негације на сам предикат, а не на временску референцу (Мешлер 1997). Тада, прималац поруке може створити интерпретацију која поштује дискурзивну прогресивну одлику аориста, односно сукцесију у времену тако што уводи нову евентуалност. Пошто ће та евентуалност увести исте карактеристике као потврдна евентуалност, претпостављамо да ће, осим временске неодређености, моћи да произведе и неки други временски редослед који је у складу са његовом принудом сукцесије у времену, а то је прогресивност.

По Дикроу (1972), негација прекида одговара обавештајном принципу Левинсона (1983) који се огледа у томе да ова појава негације прекида заправо са мање речи објашњава више, односно она је један врло економичан начин како саопштити сложену ситуацију са мање труда, а постићи јак ефекат.

Такође, треба напоменути да постоје негирани искази који се појављују у прецизном моменту, одређеном на слободни начин, као у (258):

(258) *Il ne mangea pas pendant vingt minutes.*

У претходно наведеном примеру, временска референца означава прецизан моменат а то је **двадесет минута**, што представља период у коме је личност изабрала да прекине с јелом, односно негација укључује у свој домашај моменат одређене вредности, због чега је бесмислено говорити да се негацији у оваквим значењима не може придружити временска референца. Заправо, и овакви примери се називају нестандартним негацијама и групишу под називом **негација прекида**.

У том смислу, постоје негативни искази који изгледа као да се одвијају у прецизном временском тренутку и одобравају директивне инференце, произведене

инструкцијама процедуралних израза који могу бити морфолошки сједињени (глаголска времена) или не морају (временски везници).

Навешћемо примере у којима се само прилог пориче, али евентуалност наставља да се потврђује или претпоставља као у наредном примеру:

(259) *Djordje ne mangea pas longtemps.*

Овај пример би заправо значео *Djordje a effectivement mangé* односно *Ђорђе је стварно јео*, чиме саопштавамо да се догађај *јесму/manger* стварно одвио у извесном времену.

Поред таквих примера, где се негација односи само на временски прилог а догађај опстаје, има и оних примера негације у потврдно-одричном редоследу, код којих нема таквих окидача, при чему исказ, иако негативан, има способност да се односи на прецизан догађај тј. тачка Е је тачно одређена као и у позитивном исказу. Овде прималац поруке располаже менталном репрезентацијом догађаја, која се ослобађа помоћу претходног потврдног исказа, при чему се не ради о ситуацији стагнације или неодређености већ о ситуацији прогресије, а то је повлашћено читање низања догађаја уведених аористом у времену (Мешлер 1997):

(260) *Marco s'en alla chez sa petite amie. Il ne s'arrêta pas pour lui acheter un cadeau (comme toujours).*

(261) *Il alla chez soi. Il ne vit pas sa mère sur la marche de la porte (comme d'habitude).*

Овакви искази представљају ситуацију временског редоследа, па се ради о директивној инференци која се одржава по инструкцији аориста. У оваквим комбинацијама, негативан исказ је врло наративан и доприноси прогресији.

Хорн (1989) наводи један значајни пример како би њиме показао да негативни исказ у извесним околностима може да саопшти догађај при чему и присуство везника низања упућује на могућност одржавања временске сукцесије са аористом и поред негације:

(262) *Ce qui arriva ensuite, c'est que le consulat ne nous délivra pas notre visa.* (Хорн 1989)

У Флоберовом роману *Сентиментално васпитање* такође има бројних примера негираних исказа у аористу при чему се не блокира дискурзивно својство прогресије аориста:

(263) *Il [Frédéric] vit un monsieur qui contait des galanteries à une paysanne, tout en lui maniant la croix d'or qu'elle portait sur la poitrine. (...). La présence de Frédéric ne le dérangea pas. Il se tourna vers lui plusieurs fois, en l'interpellant par des clins d'œil; ensuite il offrit des cigares à tous ceux qui l'entouraient.* (Флобер, СВ, 9)

(264) *Et personne dans la voiture ne parla plus.* (Флобер, СВ, 523)

(265) *Il ne répondit pas, et disparu.* (Флобер, СВ, 940)

У примеру (263) негираном реченицом се саопштава заправо да присуство Фредерика није омело господина у његовом удварању сељанки, па би се могло извести или инферирати као *La présence de Frédéric fut por lui bienvenue*. А тиме се и доприноси прогресији времена без обзира на присуство речи **plus** којом се само наглашава да су актери причали до тог тренутка и после су ћутали извесно време. Наиме, прогресија се фаворизује присуством посебног процедуралног израза као што је **plus** при чему се не поништава инструкција негације већ само даје информација да се евентуалност одвија пре подразумеваног тренутка.

Негативни искази који не блокирају директивне инференце се често и врло лако јављају, поред допуне **plus** и са везником **mais** што нам могу потврдити наредни примери:

(266) *Ivan n'ajouta rien, mais il étendit la main droite et la laissa toute grande ouverte.*

(267) *Ce soir-là, ils ne mirent pas la table, mais ils coupèrent en trois un fromage de chèvre et ils sortirent sur le seuil, le fromage dans la main.*

У примерима (266) и (267) реченице уведене супротним везником **mais** омогућавају да се са доста поузданости изведе права евентуалност. Наиме, оне овде доприносе томе да закључимо да личност тако што рецимо у примеру (266) не говори ништа ипак саопштава нешто и тим својим гестом, знаком или понашањем. У примеру (267) сама евентуалност је дата допуном, а негирани исказ изгледа као да производи посебан ефекат осим што поништава превремену хипотезу **да сто треба да се постави**.

У складу са тим, можемо навести мишљење група научника Стоквела, Шаштера и Партеа (1973) који подсећају на случајеве догађаја под негацијом у извесним условима. Ови аутори сматрају да је негирани догађај заправо прекид у односу на шему уобичајених или очекиваних активности, при чему је њихов главни аргумент прилог учесталости као што су *souvent* и *parfois*:

(268) *Souvent, Biljana ne se leva pas de bonne heure.*

(269) *Parfois, Biljana ne se leva pas tôt.*

Лејкоф (1965: 172) сматра да не можемо одредити учесталост неког догађаја ако се он уопште не одвија.

Поред ових прилога за учесталост, који говоре у прилог постојања и опстајања догађаја под негацијом, има и убедљивијих прилога који потврђују и јачају догађајно читање исказа. Они заправо дају знак да се, упркос негацији, евентуалност одвила у одређеном тренутку. Наиме, реч је о прилозима *soudain*, *tout-à-coup*, *cette fois-ci* при чему њиховом употребом у негираном исказу постаје очигледно да је негирана реченица заправо негирани догађај и да нема блокирања директивне инференце у овим случајевима.

(270) *Soudain, Dejan ne put rester en place. Il sortit précipitamment.*

(271) *Tout-à-coup, le tueur ne regretta pas l'abolition de la peine de mort. La vengeance lui parut douce.*

(272) *Cette fois-ci la lumière ne s'alluma pas. Il s'affola.*

У свим претходно наведеним примерима, догађаји се нижу у времену, тј. долази до прогресије догађаја у аористу и поред присуства негације, а ови прилози само појачавају догађајну интерпретацију и стављају акценат на њу.

Можемо, на основу претходних примера, закључити да се заправо негација прекида јавља у извесним и посебним контекстуалним условима. Постављамо питање зашто кажемо да се ради о негацији прекида и шта заправо тај прекид означава. Ово заправо има аналогије са имперфектом прекида чија употреба омогућава да време напредује, насупрот имперфекту у дескриптивној употреби.

Наиме, у минималним условима негација блокира директивне инференце, али када се прималац поруке доводи до тога да мора да створи посебан контекст, долази до негације прекида и принудне интерпретације.

На тај начин, у претходним примерима догађајних читања са негацијом у аористу, није акценат на семантици негативне реченице односно на прилозима који су употребљени, јер се често прилози за учесталост и не могу прихватити у комбинацији са негираним аористом, већ је акценат искључиво на контексту, што ће нам и потврдити наредна два примера (273) и (274):

(273) **Souvent, il n'eut pas de tremblement de terre.*

(274) *À l'époque de la mousson, souvent il n'y eut pas de tremblement de terre.*

Уводећи овакав контекст у примеру (274) увели смо заправо и временски услов догађаја односно везу коју геолози стварају између временске непогоде односно олује са периодом мусона у Азији. Овај пример и могућност опстајање овакве комбинације саопштава да је читалац довео у везу два феномена при чему је изабрао да означи други

феномен успомоћ негираног исказа. Због свега наведеног, неопходно је бавити се интерпретацијом негације прекида па ћемо тако и назвати следеће потпоглавље.

2.4.2 Интерпретација негације прекида

При анализи феномена негације предиката, наш циљ је да се објасни који су то типови случаја који јасно дају инструкцију прогресије тј. који су то случајеви у којима негативни оператер не блокира директивне инференце и нарочиту инструкцију сукцесије са аористом.

Претпостављамо да приступамо интерпретацији прекида када дословна интерпретација није релевантна, те се не може на прави начин објаснити и протумачити дати исказ. Најпре, треба утврдити под којим условима долази до негације прекида односно када приступамо принудној интерпретацији. Ми смо у нашем раду наишли на два типа негације прекида. Први тип негације прекида подразумева један број случајева који се тичу негираних исказа који омогућавају да се смањи домет негације на унутрашњи елемент предиката, као што је следећи пример (275):

(275) *Jovan ne marcha pas longtemps.*

У овом првом типу акценат је на догађају *xodamu/marcher* који се свакако одвио иако је кратко трајао при чему се само модификује прилог *longtemps* у својој опонент.

Други тип негације прекида се односи на негиране исказе при чијој интерпретацији прималац поруке мора смањити домет негације на целину предиката и тада је евентуалност под домашајем негације лажна. Заправо, то је случај описан термином негиран догађај (де Сосир 2006) и управо је овакав случај негираних догађаја основа и суштина потешкоћа са којим се срећемо приликом проучавања негираних исказа.

Најпре ћемо посматрати случај негације прекида смањењем његовог домета на допуну. Покушаћемо да смањимо домет негације на само део предиката и то је посебно погодно у случају када је прекидат допуњен изразом, прилогом или допуном која би употпунила значење предиката. Код оваквог типа исказа као што је (275), дословна интерпретација постаје нерелевантна и приступа се интерпретацији прекида. Тада се може из негиране евентуалности извести потврдна, тако што читалац може да изведе модификацију предиката при чему ће *ne pas marcher longtemps* бити измењен са потврдим изразом *marcher peu de temps* као што ћете видети у наредном примеру:

(276) *Jovan marcha peu de temps.*

На сличан начин можемо интерпретирати и следећи пример негације прекида где такође смањујемо домет негације која се односи само на део предиката *marcher* и на тај начин

добивамо потврдну евентуалност уз супротни прилог (*ne pas marcher lentement* → *marcher vite*):

(277) *Jovan ne marcha pas lentement.* → *Jovan marcha vite.*

Ако бисмо дате допуне обележили са **X** а изведене допуне са **X'**, рекли бисмо да су у овом случају **X** прилози *longtemps* и *lentement*, при чему су изведене нове допуне **X'** тј. прилози *peu de temps* и *vite*. Проучавање оваквих примера је заправо обогаћивање временске процедуре негације. Нова допуна **X'** није било која допуна, већ опонент јасно негиране допуне **X**.

Наиме, прималац изводи ову нову допуну у функцији доступних контекстуалних датости, али могућности могу бити бинарне односно двоструке као у претходна два примера где свакој допуни одговара допуна супротног значења.

Ова процедура обогаћења се може представити на следећи начин (де Сосир 2006):

Ако домет негације није релевантан и уколико је предикат измењен допуном онда треба смањити домашај на допуну **X** и на тај начин извести другу допуну **X'** тако да је $X' \rightarrow \neg X$.

Поред таквих примера, и друге конструкције воде до сличних ситуација, а нарочито конструкције у **ne pas.....que** које имају, када предикат није статичан, особину да утврде која је евентуалност у домету негације, тако што нам допуштају да изведемо много више од самог појма уведеног са **que**:

(278) *Ivana ne mangea pas qu'un chocolat.*

Негирани искази овог типа се никако не могу дословно интерпретирати, јер се не добија релевантно значење исказа, тако би у примеру (278) дословно значење било да Ивана није појела само чоколаду већ још нешто, а заправо сам израз **ne pas.....que** у француском може се изједначити са прилогом само/**seulement**. Наиме, примери оваквог типа допуштају исти тип обогаћења, као у случају смањења обима негације над допуном. Овде, заправо прималац поруке смањује домашај негације на појам уведен са **que** чија је улога да испуни допуну евентуалности. Такође, у оваквим типовима исказа, интерпретатор треба поново да изведе позитивну евентуалност, а допуна **X'** треба да замени негирану допуну па би исказ изгледао овако:

(279) *Ivana mangea seulement un chocolat.*

Поред тога, треба објаснити и појаву негације прекида смањењем домашаја негације на дату евентуалност. Узећемо случајеве негације прекида које смо већ разматрали тако што ћемо почети са исказима који фаворизују негацију прекида без временског израза (најчешће везника) или процедуралног израза као што је **plus** који се односи на догађај.

(280) *Milan ne s'en alla pas chez sa petite amie*

(281) *Elle ne le voulut pas.*

Као што смо рекли, овакви искази не блокирају директивне инструкције означене везницима, глаголским временима или концептуалним правилима. У одређеним контекстуалним условима, овакви искази могу допринети новом интерпретативном читању и обogaћени су на такав начин да су директивне инструкције и те како применљиве.

(282) *Milan ne s'en alla pas chez sa petite amie. Il ne lui acheta pas un cadeau.*

(283) *Ses parents n'obtinrent pas qu'elle leur donne l'argent. Elle ne le voulut pas.*

Можемо посматрати сличне примере негације прекида али уз присуство везника:

(284) *Milan ne s'en alla pas chez sa femme. Puis, il ne lui acheta pas de cadeau.*

(285) *Il rentra chez lui. Puis, contrairement à ce qu'il avait initialement prévu, il n'embrassa pas ses enfants.*

Поред присуства директивне инференце дате везником *puis*, примери као што су (284) и (285) имају једну посебност, јер поништавају превремену хипотезу. Заправо, прималац поруке очекује да ће се дата евентуалност одвити, чак иако та евентуалност није јасно одређена, а одричан исказ јасно противуречи тој евентуалности. На тај начин, добијени когнитивни тј. сазнајни ефекат у интерпретацији прекида није онда само стварање нове изведене евентуалности, већ и негирање и поништавање превремене хипотезе односно претпоставке. Па се пример (285) може модификовати на следећи начин:

(286) *Il rentra chez lui. Puis, contrairement à ce qu'il avait initialement prévu, il oublia à embrasser ses enfants.*

При интерпретацији оваквих исказа, анализира се негирана евентуалност као да означава догађај који омогућава да време напредује, при чему имамо и превремену хипотезу односно претпоставку. Заправо, видимо да се од актера реченице очекивало да загрли децу као и што је увек радио, али се овога пута није десило очекивано и управо ово потврђује мишљење групе научника коју чине Стоквел, Шаштер и Парте (1973), а које се темељи на чињеници да је негирани догађај уствари прекид у односу на шему уобичајених или очекиваних активности, при чему је субјекат реченице односно агенс изненађен због поништавања те уобичајене активности, а негацијом се управо маркира тај осећај изненађења. Превремена хипотеза примера (286) би била:

Превремена хипотеза → *Il embrasse ses enfants chaque fois qu'il rentre chez lui.*

→ *D'ordinaire, il embrasse ses enfants quand il rentre chez lui.*

Можемо размотрити и следеће примере на исти начин помоћу преурађене хипотезе:

(287) *Quand il n'embrassa pas ses enfants, l'inquiétude de sa femme grandit.*

(287') *Quand il n'embrassa pas ses enfants, comme il aurait dû, l'inquiétude de sa femme grandit.*

У претходном примеру, сама реченица comme il aurait dû указује на уобичајену радњу субјекта који је требало да загрли децу по повратку с' посла као што је до сада радио, а негирани догађај показује заправо одступање од очекиваног догађаја због чега се овај исказ и не може интерпретирати без контекста и тиме се мора присупити интерпретацији прекида где се најпре разматра преурађена хипотеза односно претпоставка да ће се одређена навика или рутина у нечијем понашању испољити:

Превремена хипотеза (287) → *D'ordinaire, il embrasse ses enfants.*

Овде се супротно од очекиваног догађаја негира навика субјекта да нешто чини у свакодневним активностима, при чему су овакви примери прави протип негације прекида.

У наредном примеру, није се десило нешто што је један од актера реченици ишчекивао:

(288) *Quand Miloš n'acheta pas les chaussures pour sa fiancée, Kristina pleura.*

У примеру (288), негацијом је такође представљена ситуација која се одвила супротно од очекивања актера реченице која је исказана реченицом којом ћемо употпунити претходни пример:

(288) *Quand Milan n'acheta pas les chaussures pour Kristina, ce qu'elle espérait, elle pleura.*

Превремена хипотеза → *Kristina espère que son fiancé lui achète les chaussures.*

Међутим, не сматрамо да је сваки негирани исказ прекида изговорен како би поништио превремену хипотезу, нити да сваки негирани исказ има такву улогу, али можемо одредити који су услови неопходни да би се остварио процес интерпретације прекида и који услови заправо подстичу такво читање. Услови који доводе до активирања овакве интерпретације прекида су најпре недовољност пружања информације од стране дословне интерпретације, потом и присуство фактора који дају дискурзивне инструкције доприносећи прогресији, као и случај кад стање које је означено претходним исказом може служити као предстање за негирану евентуалност. Поред тих услова, има још неких који су погодни и фаворизују принудно читање негације, а то су ситуације где би контекст улево био позитиван, а где би негирани исказ анулирао превремену односно преурањену хипотезу.

2.4.3 Природа изведене евентуалности

Оно што такође желимо да расветлимо у овом раду јесте сама природа евентуалности коју прималац може да изведе прибегавајући негацији прекида. У том смислу, треба рећи да евентуалност коју прималац изводи приликом интерпретације прекида има једну карактеристику која се темељи на непостојаности односно лабавости везе са евентуалношћу под домашајем негације баш као и у случају негираних исказа код којих је негирани предикат са допуном X, при чему се изводи нова допуна X' која је непостојана са X. Тако би у више пута поменутом примеру, та изведена евентуалност изгледала овако:

(289) *Jovan n'embrassa pas ses enfants.*

→ *Jovan oublie d'embrasser ses enfants.*

Евентуалност коју интерпретатор изводи је специфичнија од евентуалности која је супротна негираној. Изведена евентуалност *заборавити пољубити своју децу* је посебнији својом маркираношћу него рецимо евентуалност *пожурити ка кухињи*. Прималац као да је помоћу ових изведених евентуалности ставио акценат на узрок неодвијања евентуалности под домашајем негације или је пак маркирао приказ воље актера реченице (при чему агенс сам одбија и неприхвата да се заустави тј. *refusa de s'arrêter* и *renonça à s'arrêter pour embrasser ses enfants*).

Можемо рећи да су ове евентуалности које можемо извести интерпретирајући дати негирани исказ, непостојане са првобитном евентуалношћу која се негира у датом моменту. Према томе, контекст је свакако неопходан при проучавању оваквих примера. У том погледу, размотрићемо и следећи пример како бисмо показали важност контекста при интерпретацији:

(290) *Très nerveux, Ivan se précipita vers la sortie. Il ne s'arrêta pas au signe du policier. On sentit la peur de ses enfants.*

У овом примеру, прималац поруке може без имало муке извести да се евентуалност одржала и да изгледа овако:

Изведена евентуалност (E_1): *Très nerveux, Ivan manifesta sa colère en passant outre les signes du policier.*

На тај начин, интерпретатор изводи нову евентуалност E_1 која је непостојана са евентуалности **P s'arrêter (Ivan)** и заправо створена на основу наших знања о свету, јер прималац поруке зна да постоји полицајац који заповеда Ивану да се заустави чиме ствара следећу превремену хипотезу:

П. Х. → *Ivan doit s'arrêter.*

Евентуалност изведена у овом случају поништава преурађену хипотезу, при чему можемо рећи да је интерпретација прекида уствари интерпретација у којој је прималац поруке резумео више него што је сам исказ саопштио. Интерпретатор поруке заправо у оваквим примерима може запазити да се негираним исказом саопштава, поред поништавања преурађене хипотезе један посебан ефекат који као да одговара изразу слободне воље да се не уради нешто као у претходном примеру, где Иван бира да се не заустави упркос знаку полицајца.

На крају овог поглавља о јако интересантном питању негације прекида у случају аориста, можемо закључити да при проучавању негације најпре треба разграничити да ли је у питању права негација при чему приступамо основној дословној интерпретацији односно интерпретацији по дифолту, при чему нема прогресије са аористом већ је присутна временска неодређеност, или је с друге стране у питању негација прекида која се јавља у оним примерима, када основна и дословна интерпретација негираног исказа није релевантна. Заправо, дословна интерпретација не даје довољно информација због чега нема когнитивног ефекта, што доприноси активацији интерпретације прекида, појаве при чему интерпретатор мора прибећи поступној анализи примера са негацијом, где контекст односно знања о свету представљају најважније средство при откривању релевантог значења датог негираног исказа. На примерима смо показали исказе који негирањем не блокирају директивне инструкције означене везницима, глаголским временима или концептуалним правилима и тиме омогућавају остварење сукцесије и низања догађаја упркос негацији. Контекстуални услови су у оваквом читању и те како битни и пресудни и доприносе интерпретативном читању и обогаћени су на такав начин да су инструкције прогресије и те како применљиве. На многим интересантним примерима показали смо да негација прекида представља феномен у коме предикат под негацијом у аористу не означава непостојање догађаја у прошлости, већ реакцију субјекта на одсуство очекиваног догађаја и самим тим време напредује и нема неодређености, јер се догађај одвија у датом временском тренутку. Такође, јако је важно утврдити домашај негације, јер се често негацијом негира само допуна, а догађај се може модификовати приликом интерпретације у потврдан и одвија се лако уз допуну која је опонент датој допуни. Примере оваквог типа треба интерпретирати постепено уз помоћ прагматике и контекста и тако доћи до когнитивног ефекта који се датим исказом жели постићи.

3. Аорист и друга прошла времена

Као што су навели Станојевић и Ашић (2008а) циљ једног истраживања може бити анализа једног глаголског времена у једном језику, али притом треба обавезно уз испитивање датог времена вршити и поређења са другим временима, која припадају систему глаголских времена датог језика. Посебно је интересантно проучавати аорист у односу са другим прошлим времена како бисмо јасно уочили његове карактеристике, а и како бисмо га разграничили у односу на друга прошла времена, при чему је чест предмет расправе многих научника био однос аориста и имперфекта будући да су ова два времена носиоци исте Рајхенбаховске (1947) темпоралне дефиниције (Вајнрих 1973, Камп и Рорер 1983, Молендијк 1990, Вет 1991, Ветерс 1993, Брес 1997) где је јако важно показати да ли су ова два времена заправо опозиција глобално/секантно или први план/други план или чак деикса/анафора или се једноставно треба освртати на разлику у њиховој аспектуалној структури. Заправо, указаћемо и на СдТ модел (представљен у: Гослен 1996, 2005) који представља Неорајхенбаховски модел који аспектуалне категорије и односе изражава помоћу интервалних структура распоређених на временској оси.

Поред овог односа, анализираћемо и однос аориста и перфекта како бисмо уочили како сличности, тако и разлике која се огледа превасходно у остварењу резултативног ефекта код ова два прошла времена, при чему је при употреби аориста акценат на догађају, док је са перфектом најчешће маркирано стање које француски аорист не може изразити.

3.1 Однос аориста и имперфекта

Однос аориста и имперфекта је веома занимљиво питање којим су се бавили многи научници, посматрајући овај пар прошлих времена кроз различите опозиције (Вајнрих 1973, Камп и Рорер 1983, Молендијк 1990, Вет 1991, Ветерс 1993, Брес 1997). Најпре су се ова времена посматрала као дистинкција глобално/секантно, при чему се глобалност везује за аорист, јер процесе које уводи представља као глобалне, завршене целине, па је његова аспектуална инструкција свршеност односно перфективност, за разлику од имперфекта који процесе које уводи представља у току, односно као незавршене и имперфективне, па ово прошло време у аспектуалном погледу одликује имперфективност или одсуство перфективности (-перфективност). Наиме, с једне стране, имперфекат допушта сагледавање догађаја у његовој унутрашњости, а не у својој целини, па се ово време везује за унутрашњу визију процеса, а тиме и за унутрашњу фокализацију, док са друге стране, аорист због своје перфективности омогућава сагледавање ситуација из спољашњости па се везује за спољашњу визију процеса, а тиме и за спољашњу фокализацију у нарацији.

На тај начин, имамо дистинкцију аорист/имперфекат односно спољашњу/унутрашњу визију процеса што се заправо везује за нефокализовано/фокализовано приповедање у нарацији. У том погледу, аористу се приписују објективност и први план нарације док се имперфекту приписује својство субјективности и други плана нарације.

Текстуалне разлике ова два времена се тичу њиховог функционисања у дискурсу и ова дистинкција се може представити кроз две опозиције, при чему се прва односи на могућност/немогућност остваривања прогресије, а друга се односи на први/други план у нарави (Камп и Рорер 1983, Брес 1997), чиме ћемо се потанко бавити у следећим потпоглављима.

3.1.1 Својства аориста и имперфекта

По Рајхенбаху (1947), ова два прошла времена поседују исту темпоралну дефиницију E,R-S при чему и аорист и имперфекат смештају дату евентуалност у прошлост, односно антериорно у односу на моменат говора (E<S), али се разликују на аспектуалном плану, при чему евентуалност уведена имперфектом укључује у себе референцијалну тачку R из претходног контекста, док се процес уведен аористом подудара са овом тачком, због чега се искључује трајање процеса (Станојевић и Ашић 2008а). Наиме, по аспектуалној теорији, аорист поседује својство перфективности и представља догађаје које уводи као глобалне, у њиховој целости (291), док имперфекат поседује својство имперфективности и догађаје њиме уведене представља прогресивно, односно у току одвијања и без ограничења, због чега се најчешће и назива прогресивним временом које изражава несвршеност (292):

(291) *Le six avril 2018, Marie *attendait/attendit son mari jusqu'à huit heures.*

(292) *Il entra dans la cuisine et pendant que sa femme préparait/*prépara le dîner il lui dit qu'il n'avait pas faim.*

Када погледамо примере (291) и (292), увиђамо аспектуалну разлику ова два времена, при чему је у примеру (291) употреба временске допуне *jusqu'à huit heures* означава да је дати догађај *attendit* представљен у својој глобалности, због чега је немогуће употребити имперфекат уместо аориста, док у примеру (292) везник *pendant que* у француском језику захтева инклузију и намеће имперфективно читање, због чега је немогуће употребити аорист.

Међутим, многи научници се противе овој класичној опозицији аориста и имперфекта на основу аспекта и окрећу се текстуалној структури и дискурзивној дистинкцији ова два прошла времена, међу којима је Вајнрих (1973) који сматра да избор пре свега зависи од текстуалне структуре, као и од идеје да је аспект реченични феномен, при чему аспектуална вредност глаголског облика може бити одређена његовом усклађеношћу са временским допунама и извесним синтаксичким конструкцијама при чему је један глаголски облик перфективан уколико се комбинује са перфективним елементом (допуна или конструкција), а имперфективан када се комбинује са имперфективним елементом. Наиме, Молендијк (1990) одбацује ову аспектуалну студију ослањајући се на идеју да имперфекат у појединим случајевима ипак може бити перфективан што показује на одређеним примерима, које разврстава у четири групе.

У првој групи би биле реченице у којима се помињу извесне чињенице које су представљене имперфектом, као што је пример (293):

(293) *Evdokija était la fille de Aleksije III.*

(293') *Pendant toute sa vie, *Evdokija était la fille de Aleksije III.*

Заправо, Молендијк сматра (1990: 18) да је у реченицама оваквог типа, поменути чињеница исказана као да је важила током јасно дефинисаног периода, периода који покрива Евдокијин цели живот, што нам потврђује да се ради о перфективној употреби имперфекта. У овом случају, немогућа је комбинација ове реченице са перфективном временском допуном **pendant toute sa vie** (293), нити је могућа комбинација са имперфективним допунама ((294) и (295)):

(294) *Depuis soixantes années, *Evdokija était la fille de Aleksije III.*

(295) **Evdokija n'était pas encore la fille de Aleksije III.*

Посматрајући примере прве групе, Ветерс (1993) указује на чињеницу да имперфективност у овим примерима као што је (293) никада пре тога није доведена у питање, а пита се и зашто Молендијк (1990) не уводи наративни имперфекат, који је перфективан за многе лингвисте. По Ветерсу (1993) имперфекат је заправо аспектуално неутралан, јер може узети обе вредности бинарне аспектуалне опозиције. На основу тога, закључује да аспект није искључиво бинарна опозиција те предвиђа постојање сиве зоне између чисте перфективности и имперфективности, сматрајући да се овакви имперфекти смештају у међузону између њих. Када погледамо пример (293) Молендијка (1990) који је горе наведен (*Evdokija était la fille de Aleksije III*), јасно се указује на немогућност употребе перфективне допуне (293') као и немогућност употребе имперфективне допуне са њим ((294) и (295)). Као последица тога, аспектуална неутралност имперфекта му не допушта само да буде и перфективан и имперфективан, већ његова вредност може бити и неодређена, смештајући се у сивој зони између ове две супротности. Из тог разлога, можемо закључити да се се основно значење имперфекта не смешта на реченични ниво аспекта и тада поседује три текстуалне карактеристике, а то су други план, дата референцијална тачка и декор.

Међутим, у следећим потпоглављима ћемо објаснити да ли се ове карактеристике приписују свим имперфектима. Ослањаћемо се на лингвисту Тасмовски-де Рика (1985), који сматра да присуство референцијалне тачке чини основно значење имперфекта, односно да реченица у имперфекту има потребу да се односи на један специфичан моменат, референцијалну тачку, а контекст је тај који треба да омогући да се она одреди. У свим претходним примерима Молендијка (1990), контекст захтева да се одреди моменат или период на који се имперфекат односи. На тај начин, би пример (293)

био прихватљив, јер је живот особе која је субјекат реченице доступан и представља референцијални период.²⁸

Другој групи Молендијка (1990) би припадали примери у којима су имперфекти такође перфективни, јер по његовом мишљењу заузимају време перфективног догађаја у аористу:

(296) *Pendant douze ans monsieur Blondet fut d'une résignation parfaite, il ferma les yeux sur les amours de sa femme en conservant une attitude noble et digne, à la façon des grands seigneurs du dix-septième siècle, mais comme tous les gens de goûts tranquilles, il **nourrissait** une haine profonde contre son fils cadet.* (Балзак, ЗС, 220)

Можемо увидети да је референцијална тачка овог догађаја у имперфекту заправо временска допуна која стоји на почетку реченице у аористу *pendant douze ans* чиме се такође потврђује перфективно читање оваквог имперфекта.

Трећа група би обухватала примере у којима су имперфекти који су ограничени јасно израженим перфективним временским допунама чиме се потврђује њихова перфективност:

(297) *Pendant un siècle des hommes comme Hudson observèrent Venus sans pouvoir interpréter les phénomènes bizarres qu'ils enregistraient. **Pendant tout ce temps, les Vénusiens se préparaient.*** (Ветерс 1996: 16)

У примеру (297) реч је о временској допуни *pendant tout ce temps* која се заправо односи на горе поменути допуну *pendant un siècle*, што такође указује на перфективност овде употребљеног процеса у имперфекту *se préparaient*. Заправо, у овом примеру, употребљен је имперфекат због анафоричне репризе временског интервала, будући да није дат нов временски интервал. Аорист би предлагао причу која напредује што овде није случај, јер се враћамо истом временском интервалу те је боље употребити имперфекат због његове основне вредности, јер тако употребљен захтева доступну референцијалну тачку.

Ослањајући се на другу и трећу групу овде описану, Ветерс (1993) такође говори да у примерима (296) и (297) постоји семантичка и прагматичка веза између реченица у имперфекту и оне у аористу која јој претходи, што доприноси томе да интерпретирамо ове имперфекте као да се односе на исти период.

Четврту групу би чинили примери код којих немогућност прекида процеса у имперфекту сведочи о перфективности датих ситуација, јер у оваквим контекстима ситуације не могу бити имперфективне:

²⁸ Исто би важило и за пример који је навео Дикро (1979: 7) *Napoléon était un intellectuel de gauche.*

(298) *Evdokija *était* la fille de Aleksije III, lorsque soudain....

(299) *On *vantait* sa sagesse, losque soudain....

Наиме, процеси у имперфекту у ова два претходна примера не могу бити прекинути а могућност прекида је управо својство имперфекта, јер се процес у имперфекту због инклузије може прекинути, па се овакви имперфекти сматрају перфективним.

На основу ова четири аргумента Молендијк (1990) одлучује да замени аспектуално објашњење овог пара прошлих времена темпоралним, које заснива на моделу Кампа и Рорера (1983), који ћемо појаснити у следећем потпоглављу.

3.1.1.1 Дискурзивна алтернатива Кампа и Рорера (1983)

Камп и Рорер (1983) не одбацују јасно аспектуалну теорију Рајхенбаха (1947), али је заобилазе у својим анализама. Наиме, они користе термине стање и догађај говорећи о њима као о начинима радње, а не о аспекту што је блиско аспектуалној анализи. Остали научници, међу којима је и Молендијк (1990) основали су свој модел како би одбацили аспектуалну тезу. Камп и Рорер (1983) сматрају да је означавање глаголских времена представљено темпоралним везама, које глаголска времена остварују са реченицама у којима се појављују и реченицама, које им претходе у тексту или дискурсу у коме се налазе. На тај начин, сва времена доприносе временској структури. По овим научницима, низање догађаја у перфекту и аористу се схвата као серија догађаја или процеса испрличаних редоследом по коме су се одвили. Поред тога, логичне традиционалне граматике (као што је Монтагијева (1970)) се ограничавају на чињеницу да сваки догађај претходи моменту говора, што по Кампу и Рореру (1983) није довољно, јер треба исто тако напоменути да текст као што је у следећем примеру Мопасановог романа *Један живот* означава да су догађаји у специјалном односу:

(300) *Ce toucher le réveilla (e₁) et elle considéra (e₂) l'objet d'un regard noyé, avec cet hébètement des sommeils interrompus. Le portefeuille tomba, (e₃) s'ouvrit (e₄). De l'or et des billets de banque s'éparpillèrent (e₅) dans la calèche.* (Мопасан, **ЖЖ**, 8)

___e₁___e₂___e₃___e₄___e₅_____S_____

Шема 1 Низање догађаја у аористу

Из тог разлога Камп и Рорер (1983) предлажу правило низања догађаја у аористу које смо већ поменули у првом поглављу за употребу аориста.

(301) *Quand Petar entra (e₁) dans son appartement, Jovana lit (e₂) un article.*

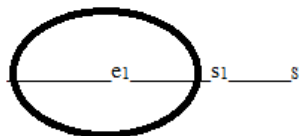
Пример (301) би могао на тај начин бити овако представљен будући да је сукцесиван однос између ова два догађаја:

_____ e1 _____ e2 _____ S

Шема 2 *Пример (301)*

За разлику од аориста, Камп и Рорер (1983: 253) показују да имперфекат има потребу за другим правилом, будући да се у наредном примеру (302) догађаји не нижу већ процес у имперфекту прекида догађај у аористу, односно Јована већ увелико чита чланак када Петар улази, при чему је *улазак Петра* обухваћен процесом *Јована чита*. Ово ће нам и показати слика испод примера која показује овај однос.

(302) *Quand Petar entra* (e₁) *dans son appartement, Jovana lisait* (s₁) *un article.*

Шема 3 *Пример (302) Однос аориста и имперфекта*

Наиме правило имперфекта је следеће:

1. Реченица у имперфекту уводи ново стање s₁;
2. То стање s₁ се смешта пре момента говора S;
3. Стање s₁ садржи последњи уведени догађај e₁ (уведен реченицом у аористу).

На основу наведених правила, могли бисмо рећи да аорист омогућава причи да се развија и напредује, док је имперфекат задржава, или рајхенбаховски (1947), аорист чини да време напредује померајући референцијалну тачку R удесно, док имперфекат чува и задржава референцијалну тачку последњег догађаја.

Међутим, ова теза Кампа и Рорера (1983) не одговара реалној слици када је у питању аорист, будући да ово прошло време може исказати осим прогресије и остале дискурзивне односе о чему смо већ писали у одељку о одсуству прогресије код аориста, при чему су приказани примери како симултаних тако и антериорних односа са овим прошлим временом које нећемо поново наводити.

Према томе, прва ставка правила о аористу опстаје што значи да аорист увек уводи нови догађај е који претходи S, али друга ставка постаје дискутабилна будући да последњи догађај уведен аористом не мора увек следити претходно уведени. Поред тога, такође постоје одступања када је у питању правило о имперфекту будући да почевши од 19. века постоји склоност ка употреби имперфекта у контекстима у којима је некад био употребљен аорист, па се овако употребљен имперфекат назива **нарративним** и лако фигурира код изузетака од имперфективности имперфекта на које ћемо указати у наредним потпоглављима. Наиме, оваква употреба имперфекта често зависи од присуства временске допуне на почетку реченице (Мешлер, 1966, Тасмовски де Рик 1985) при чему ова допуна чини да време напредује као што је случај и са аористом. Заправо, присуство перфективне допуне спречава свако имперфективно читање.

Може се рећи да је закључак двоструки. Наиме, с' једне стране, временска прогресија није нужно својство француског аориста, а с' друге стране, имперфекат понекад може пратити правило аориста, што је случај код нарративног имперфекта, на чије ћемо примере указати у наредним потпоглављима која се баве односом аориста и имперфекта. Када је у питању однос ова два прошла времена, најпре ћемо се трудити да осветлимо феномен интерне фокализације и поставити питање могућности његове појаве са аористом, а потом ћемо се осврнути на разне дистинкције којима су лингвисти упоређивали овај пар прошлих времена и тиме ћемо одговорити на питање које се често разматрало, а односи се на то да ли је овај пар времена бинарна аспектуална опозиција или не.

3.1.2 Интерна фокализација

Интерна фокализација (Женет 1972) је један недовољно истражени, али врло занимљив феномен који може карактерисати поједине низове реченица у аористу. Наиме, реч је о несвакидашњим упоребама аориста у наратији којима се описују стања ствари, која се не сагледавају из перспективе приповедача, већ из перспективе јунака приповести (Станојевић и Ашић 2008а) где се улази у његову свест, због чега ће се овакве употребе сматрати интерпретативним, јер се тачка гледишта помера са приповедача на јунака приче.

Пре него што пређемо на примере интерне фокализације, треба објаснити сам појам фокализације и аспекта. Комри сматра да су **аспекти** заправо различити начини посматрања унутрашње визије процеса или ситуације (1976: 4). Наиме, док се временска димензија тиче спољашњег времена, аспект се односи на унутрашње време које он представља на различите начине. Стога, ради се о различитим начинима приказивања унутрашњег времена. Термин **фокализација** дефинисао је Жерар Женет (1972) сматрајући да се фокализација тиче односа аутора према наратији у тексту. Он у својој нараторолошкој теорији разликује фокализовано и нефокализовано приповедање при чему фокализовани тип приповедања може имати и интерну и екстерну фокализацију, док код нефокализованог приповедања наратор даје читаоцима више информација него што зна било ко од актера дате приповести.

С једне стране, код екстерне односно спољашње фокализације наратор се прави да зна мање него било који лик, док код интерне односно унутрашње фокализације наратор узима тачку гледишта једног од протагониста приче. На тај начин, чешће се доводе у везу, с једне стране унутрашња визија имперфекта и унутрашња фокализација, а са друге

стране спољашња визија аориста и спољашња фокализација, при чему имперфекат и унутрашња фокализација настоје да у причи буду придружене субјективности протагониста, док аорист и спољашња као и нулта фокализација захтевају да у проповести буду придружене објективности, будући да се пар имперфекат/аорист често сматра аспектуалном опозицијом секантно/глобално, због чега разликујемо ова два времена дистинкцијом унутрашња/спољашња визија процеса. Наиме, имперфекат нам допушта да догађај сагледамо из унутрашњости али не у својој целини, па нам ово време изгледа као унутрашња ситуација (Мартен 1971: 96), док по Комрију (1976:4) аорист због своје перфективности изгледа као ситуација из спољашњости.

Стога, Бенвенист (1966: 241) дефинише аорист као *време догађаја мимо нараторове личности* где догађаји изгледају као да се сами причају, при чему се однос аорист-објективност ставља изван сваке субјективизације.

Ми ћемо претпоставити да аорист, због оваквих карактеристика, увек сагледава процес изван, односно из спољашњости и он то и те како може урадити објективно или почевши од спољашње тачке гледишта свезнајућег приповедача, што ће нам и потврдити следећи пример из Мусоовог романа *Девојка из Бруклина*:

(303) *Joyce ouvrit la bouche pour hurler,(...). Elle tomba à la renverse, tendant désespérément le bras pour se raccrocher à quelque chose. L'arrière de son crâne percula la vasque tranchante du lavabo. Un craquement sec, comme celui d'une branche de bois mort, résonna dans la pièce.* (Мусо, ДИБ, 1152)

У примеру (303), можемо приметити да се наведени процеси не сагледавају из субјективне тачке гледишта протагонисте већ свезнајући наратор говори хронолошки о процесима који су се одвијали и низали један за другим у прошлости *ouvrit < tomba < percula < résonna*. Исти је случај и у следећем примеру, где су такође догађаји хронолошки испричани од стране аутора уз присутну објективност.

(304) *Copeland resta cloué sur place. Le temps ralentit jusqu'à se figer. Longtemps. Puis il reprit son cours par brusques saccades* (Мусо, ДИБ, 1153)

Такође, и у примеру (304) наратор описује дате процесе хронолошки баш онако како су се и одвили при чему им приступа објективно као свезнајући приповедач (*resta < ralentit < reprit*) због чега је реч о дескриптивној употреби аориста.

У вези са тим, Стијул (2000) објашњава разлику између дескриптивних и интерпретивних употреба времена помоћу теорије релевантности, при чему код дескриптивних употреба исказ описује неку датост односно чињенично стање, док су интерпретативне употребе оне код којих исказ предочава нечије мишљење у вези тог стања. По оваквој подели, глаголска времена у дескриптивној употреби нису придружена остварењу субјективног ефекта, а реченица је нефокализована, при чему искази о

догађајима и ситуацијама не произилазе из субјективне свести, која се разликује од нараторове у моменту говора. За разлику од дескриптивних, глаголска времена у интерпретативним употребама доприносе постизању субјективних ефеката, а притом је дати исказ фокализован, јер говорник преноси своје мисли и осећања са различите тачке гледишта од нараторове. До интерпретативне употребе заправо долази када пропадне интерпретација исказа помоћу дескриптивних употреба времена.

Процес у имперфекту се дефинише преко две инструкције. Процес се сагледава у унутрашњости, почевши од момента перспективе који је апстрактан и укључен у процес $P \subset E$ (де Сосир и Стијул, 1999: 176) и процес се посматра мимо момента говора $P \neq S$. У дескриптивној употреби, посматрач приписује моменту перспективе anteriornу вредност у односу на моменат говора и присутна је временска инклузија, што нам може потврдити следећи пример:

(305) *Biljana entra dans l'appartement de son mari. Une copie de son article se **trouvait** sur la table.*

Овде се тачка перспективе придружује референцијалној тачки уведеној са *entra* који је укључен у процес *se **trouvait***.

Међутим, понекад из контекстуалних разлога, дескриптивна интерпретација је блокирана и стога интерпретатор даје моменту перспективе другу вредност, односно он јој придружује **моменат свести** (де Сосир и Стијул 1999: 178). Управо се у случајевима наративне употребе имперфекта поништава дескриптивна интерпретација због чега приступамо интерпретативној. Иако се аорист најчешће користи при опису објективних чињеница, јер представља процесе које уводи од своје почетне до завршне границе, имперфекат га може заменити у одређеним случајевима, упркос својих склоности ка субјективности и субјективним осећајима протагониста. Ради се заправо о наративним односно питореским употребама имперфекта који се још назива имперфектом прекида и журналистичким имперфектом, при чему ови имперфекти ипак уводе нову референцијалну тачку и доприносе развоју приче (в. Станојевић и Ашић 2008а). Сходно томе, навешћемо примере наративног имперфекта који се често срећу у Мопасановом роману *Један живот*:

(306) *Pendant un mois, tout **alla** bien; mais Poulet revint un soir avec la gorge enrouée. Et le lendemain il **toussait**.* (Мопасан, **ЈЖ**, 221)

(307) *Quand ils **redescendirent**, une heure plus tard, elle **n'osait plus passer** devant les gens qu'elle rencontrait, persuadée qu'ils allaient rire et chuchoter derrière son dos.* (Мопасан, **ЈЖ**, 82)

(308) *Elle vit bientôt le domestique qui **sortait** en courant. Cinq minutes après il **rentrait** avec la veuve Dentu, la sagefemme du pays.* (Мопасан, **ЈЖ**, 124)

Увиђамо да се у овим примерима датим процесима у имперфекту саопштавају објективне датости односно чињенице. Будући да су овде подвучени догађаји представљени глобално, као завршене целине и наведени су по реду онако како су одвили у прошлости у сукцесивном низу *alla < toussait* (у примеру (306)), *redescendirent < n'osait passer* (у примеру (307)) и *sortait < rentrait* (пример (308)) постиже се прогресија приче, упркос својству имперфективности код француског имперфекта, али у складу са захтевима контекста, јер присуство временских прилошких одредби даје инструкцију низања догађаја. У оваквим случајевима, наративни имперфекат ипак не уводи стање, већ нови догађај који временски следи претходно уведеном догађају. Притом, постоји временски размак између претходног процеса и процеса у имперфекту, а темпорална структура дискурса се испољава у наративној прогресији, а не у глобалној симултаности са претходним догађајем што се заправо најчешће постиже са имперфектом због његовог својства имперфективности. Овим примерима смо показали да дистинкција **немогућност прогресије/прогресија** ипак није својствена дистинкцији **имперфекат/аорист**, али можемо ипак рећи да је, сходно својим карактеристикама и аспектуалној формули, аорист склон прогресији, док имперфекат није, али има изузетака у одређеним контекстима, при чему је контекстуални захтев важнија и јача инструкција од глаголског времена и његових принуда.

Овакав тип имперфекта се најчешће јавља са перфективним глаголима у присуству прилошке одредбе за временску локализацију датог процеса као што су *неколико месеци касније (quelques mois (jours, minutes) plus tard, quelques jours (minutes) après)*, затим са прецизним датумима (*le 5 juin 1986*), као и са прилошком одредбом *сутрадан (le lendemain)*. Поред ових допуна које су најчешће антепониране, наративни имперфекат се може јавити и без јасно изречене временске допуне, на шта нам је указао лингвиста Тасмовски де Рик (1985: 73). У оваквим случајевима, на основу наших ванјезичких знања се претпоставља да је временски размак између два догађаја скоро занемарљив (Станојевић и Ашић 2008а). Дакле, јако је битно нагласити да су овакви примери имперфекта прихватљиви ако су прикладно употребљени²⁹.

Наиме, Тасмовски-де Рик (1985) наводи два случаја када су овакви примери без јасно изражене референцијалне тачке могући, али када тај референцијални моменат или период може бити пронађен помоћу саговорника и њихових знања о свету што показује неопходност прагматике у оваквим случајевима:

(309) *Donc, Messieurs dames, La France s'appelait la Gaule.*

(310) *Qu'est-ce qu'il negeait, n'est-ce pas?*

Док је пример (309) прихватљив у случају када рецимо професор историје може утврдити везу садашњег са прошлим часом историје и оваквом реченицом без проблема може започети час, пример (310) је прихватљив једино ако се ради о две особе које се међусобно познају и које су започеле конверзацију, а притом се јако добро сећају снега о коме се говори у овом примеру. Насупрот томе, овај пример је неприхватљив уколико се ради о почетку разговора две особе које се не познају.

²⁹ Тасмовски-де Рик (1985: 76) сматра да у оваквим примерима референцијална тачка може бити постављена и представља моменат опажања односно перспективе стварне или измишљене личности.

Традиционалне граматике наративни имперфекат називају стилском варијантом аориста сматрајући да се овај тип имперфекта може лако заменити аористом а да се значење реченице не промени односно њени истинитосни услови³⁰. Из тог разлога, у наредним примерима могуће је употребити и аорист и имперфекат, а да се значење реченице не промени:

(311) *Jovana se jeta dans ses bras et l'embrassa fortement. Moins de vingt minutes plus tard, elle le quittait/quitta.*

(312) *Goran s'arrêta pour permettre à sa femme d'entrer. Deux heures plus tard, une grosse querelle éclatait/éclata entre eux.*

Међутим, каснија истраживања (Гасмовски-де Рик 1985, Молендијк 1990) указују на немогућност поистовећивања овог имперфекта са аористом због стилских ефеката. Заправо, наративни имперфекат остварује једну специфичну везу са претходним контекстом, што ћемо показати преко следећег примера (Молендијк 1990):

(313) *Le directeur entra dans la classe et dit à professeur Jean de venir dans son bureau. Après dix minutes, Jean **s'en allait** chez son directeur.*

У примеру (313) долазак *Jean*-а се свакако могао очекивати на основу претходно дате информације која је изражена у претходном контексту. Али, када уместо овог властитог имена употребимо неко друго, рецимо *Pierre* што уводи у дискурс нову особу чији се долазак није очекивао, тада овај дискурс не би био природан (314), изузев уколико не уведемо неки израз који би омогућио ефекат изненађења (314').

(314)* *Le directeur entra dans la classe et dit à professeur Jean de venir dans son bureau. Après dix minutes, Pierre **s'en allait** chez son directeur.*

(314') *Le directeur entra dans la classe et dit à professeur Jean de venir dans son bureau. Après dix minutes, c'était professeur Pierre qui s'en allait chez son directeur.*

Имперфектом се, за разлику од аориста, најчешће преносе субјективни осећаји и мисли протагониста, па се везује за субјективност приче, јер јој најчешће због својих својстава и доприноси, што ћемо и показати на примерима из Мусоовог романа (примери (315) и (317) и Флоберовог романа (пример (316)):

³⁰ Схватити значење једне реченице подразумева способност саговорника да замисли ситуацију у којој је дата реченица истинита.

(315) *Je m'agenouillai et me pris la tête entre les mains. Où étais-tu? Que c'était-il pendant les vingt minutes? Quelle boîte de Pandore venais-je d'ouvrir en remuant le passé?* (Myco, ДИБ, 28)

(316) *Il y avait dans l'intérieur un palais orné de portiques, et couvert d'une terrasse que fermait une balustrade en bois de sycomore, où des mâts étaient disposés pour tendre un vélarium. Un matin, avant le jour, le Tétrarque Hérode Antipas vint s'y accouder et regarda. Les montagnes, immédiatement sous lui, **commençaient** à découvrir leurs crêtes, pendant que leur masse, jusqu'au fond des abîmes, **était** encore dans l'ombre.*

*Un brouillard flottait, il se déchira, et les contours de la mer Morte apparurent. L'aube, qui se **levait** derrière Machaerous, **épandait** une rougeur.* (Флобер, ПС, 135-136)

(317) *L'enlèvement de Claire **était-il** un acte prémédité où **obéissait-il** à la pulsion d'un détraqué de passage?* (Myco, ДИБ, 334)

На основу претходних примера може се уочити да је у романима *Девојка из Бруклина* и *Простодушно срце* постигнута још једна граматички неуобичајена конструкција неуправног говора која се одређује као *слободни неуправни говор*. Треба напоменути да је код Флобера, овај тип говора врло често присутан и користи се како би се потиснуо традиционални свезнајући приповедач, а ставио акценат на унутрашњи говор протагониста.³¹ Слободни неуправни говор је заправо доживљени говор који се у литератури назива још и *неправи управни говор*, што га сврстава и у модификације управног говора.

Стога, слободни неуправни говор је најкомплекснији модел туђег говора, јер је на неки начин истовремено и управни и неуправни (Ковачевић 2011: 56). Овај модел преношења туђих речи је скуп одлика управног и неуправног говора јер од првог преузима независну конструкцију и експресивност (интонацију, модалне изразе...), а од другог приповедање, најчешће у трећем лицу. Због свега тога, можемо приметити да је у исказима остварена транспозиција **ја** из управног говора у **он** у слободном неуправном говору. Наиме, француски романописац често користи овај тип говора највише због његових стилско-приповедачких ефеката. Приповедач, заправо, као да продире у ум својих јунака, резимира њихове мисли, али на свом језику, не наводећи експлицитно да су то мисли протагониста. Током целог романа, он толико вешто прожима свој план са планом лика па су читаоци стално у недоумици да ли дати говор приписати јунаку, с обзиром да је изложено његово афективно стање, или самом писцу, Флоберу, будући да увек одржава своју граматичку позицију (в. Милашиновић и Глишић 2015). Користећи слободни неуправни говор, што потврђују и примери, приповедач зумира лик, предочавајући ток његових размишљања читаоцима, како би стекли јасан утисак о јунацима (Милашиновић и Глишић 2015). Да би решили проблем идентификовања слободног индиректног дискурса, неки лингвисти (в. Ребул 1992) прибегавају прагматици: наративни сегмент се мора тумачити као слободни индиректни дискурс ако је испуњен следећи услов:

³¹ Важно је напоменути да је Флобер први писац који је увео и користио ову структуру неуправног говора, која ће постати незаобилазни књижевно-уметнички поступак и елемент приповедне прозе XX века (Милашиновић и Глишић 2015).

пропозиције не изражавају гледишта приповедача, већ представљају перспективу једног од јунака приповести. Међутим, тумачење изјава као слободног индиректног дискурса не заснива се само на присуству језичких маркера, већ и на прагматичним закључцима. Наиме, када прагматични контекст поништи тумачење пропозиција које долазе од наратора, те пропозиције се повезују са другим предметом савести (в. Ашић 2011). Ако посматрамо слободни индиректни стил у роману у коме постоје и приповедач и ликови, према речима Ребул (1992), овај тип говора служи да ликови изразе своје мисли или речи кроз своју тачку гледишта, чак и ако је оно што индиректни слободни стил саопштава само пропозициони облик његове изјаве.

Према њеној теорији (Ребул 1992) критеријуми за разликовање изјава које се приписују субјективности приповедача и исказа који се приписују лику су синтаксички јасни и ове две субјективности никада не делују заједно. Заправо, у реалности је немогуће потпуно поистовећивање са неким. Када изјава произведе снажан ефекат субјективизације, читалац се скоро у потпуности идентификује са ликом. У том случају, читалац има директан приступ лику и као да постаје приповедач. Другим речима, објективна прича је избрисана. С друге стране, када исказ изазове слабији ефекат субјективизације, читалац интерпретира исказ кроз гледиште наратора који покушава да исприча своју причу на живахнији и богатији начин прибегавајући и деиктичком изразу који се у изузетним околностима може односити на савремени тренутак одређеног предмета свести различитог од тренутка писања или читања. У овом случају можемо рећи да се читалац делимично идентификује са ликом кроз нараторово гледиште.

Међутим, иако се имперфекат везује за унутрашњу фокализацију и изражавање субјективних осећаја и мисли протагониста, често можемо наићи и на примере у којима се догађаји или процеси у аористу сагледавају из унутрашње тачке гледишта самог актера приповести чиме рушимо нашу претпоставку да се аорист везује искључиво за објективност и спољашњу визију. У том погледу, размотрићемо следеће примере:

(318) *Milan sortit du bureau. Dehors, il fit insupportablement chaud.* (Милан изађе из канцеларије. Напољу је било неподношљиво вруће.)

(319) *Marie lut l'article de son mari. Il fut particulièrement intéressant pour elle.* (Марија је прочитала чланак свога мужа. Он је био посебно занимљив за њу.)

У другој реченици у оба претходно наведена примера, ситуација се не сагледава као објективна датост односно очима наратора или неког трећег лица које је у улози посматрача, већ се допире до свести самог јунака тј. до субјективне унутрашње тачке гледишта једне личности или актера (Рабател 1998, 2003, Стијул 1998, Лимен 2003, Нлки и Олсе 2003). У примеру (138) наратор узлази у Миланову свест и описује из Милановог угла како је било неподношљиво вруће за њега, а у примеру (319) приповедач улази у Маријину свест описујући какав је по њеном мишљењу био чланак њеног мужа. Заправо, у оваквим примерима, семантика аориста захтева изградњу сукцесивног односа, па би се рецимо у примеру (318) захтевао сукцесиван однос [*sortit* < *fit froid*] док наша знања о свету захтевају инклузивни однос [*sortit* ⊂ *fit froid*] будући да је било хладно и пре и после Милановог изласка. Овакав пример би био прихватљив само ако поставимо тачку гледишта Милана како би исказ добио право значење у моменту када актер приче схвата

ситуацију коју можемо извести захваљујући нашем знању о свету, а то је да се она догодила још пре.

Посебно интересантан за анализу је и следећи пример из Мопасанове приче *Сеоске приче*:

(320) *La yole semblait glisser. Des arbres se montrèrent sur l'île dont la berge était si basse que les yeux plongaient dans l'épaisseur des fourrés. On s'arrêta, le bateau fut attaché et, Henriette s'appuyant sur le bras de Henri, ils s'avancèrent entre les branches.* (Мопасан, СП, 14)

У примеру (320), процес у аористу ***se montrer*** се доводи у везу са тренутком када је пар који плива бродом приметио дрвеће које се посматра из њихове субјективне тачке гледишта, јер знамо да је немогуће да се дрвеће одједном појави, а да се претходно није налазило на том истом месту.³² Поред тога, употреба заменице ***on*** уместо ***ils*** указује на субјективизацију, јер би се заменицом ***ils*** нагласила објективизација. Исто важи и за глагол ***s'arrêter***, што нам може потврдити сама употреба глагола ***sembler*** који нам говори да су аористи у наредној реченици заправо резултат субјективне тачке гледишта ова два актера јер је њима, односно датом пару, деловало као да се дрвеће појављује одједном на острву и да се онда зауставља брод који само изгледа као да плива. Увиђамо да је за интерпретацију оваквих примера од пресудног значаја перспектива из које се догађаји посматрају, како бисмо закључили да ли је у питању субјективно гледиште неког протагонисте и тиме допринели постизању исправне интерпретације примера. Овде је заправо реч о интерпретативној употреби времена.

Поред Мопасанових дела, овај тип фокализације је присутан и у Мусоовим романима, што ћемо објаснити на следећим примерима:

(321) *Je fermai les yeux. Comme des éclats d'obus, des centaines d'instantanés explosèrent dans ma tête: des images de notre dernière soirée avant qu'elle ne dégénère en dispute. Avec acuité, je revis tes expressions, ton rayonnement, la lumière sur ton visage.* (Мусо, ДИБ, 312)

У примеру (321) аористом интерне фокализације ***ferma les yeux*** наратор улази у свест протагонисте и говорећи у његово име описује мисли и слике о његовом сусрету са бившом девојком, које пролазе кроз главу тог јунака. Затим овај аорист следе и други аористи унутрашње фокализације (***explosèrent dans ma tête: des images de notre dernière soirée, je revis tes expressions, ton rayonnement, la lumière sur ton visage***) при чему се аористима описује да главном јунаку још увек пролазе кроз главу мисли о последњој вечери коју је провео са бившом девојком јер се сећа њених израза и светлости на њеном лицу. Може се увидети због присутне субјективности мисли и емоција да је јунак тај који проговара кроз нараторов лик.

³² Дрвеће се налазило на острву и пре и после доласка овог пара.

(322) *Le coup de poing partit tout seul. Une vraie droite imparable, comme au bon vieux temps de mon adolescence, qui **projeta** Jesus sur une table voisine, faisant valser les pintes de bière et les tacos. **Ce fut un beau bourre-pif, mais il n'y en eut malheureusement pas d'autres.*** (ДОП, 229)

У претходном примеру се употребом аориста радња Мусоовог романа успорава на неколико секунди и усмерава на мисли и сећања на *добра стара времена* (*au bon vieux temps de mon adolescence*) главног протагонисте о чему сведоче глаголи у аористу *projeta, fut* којима се истиче да је овог јунака нешто зауставило у причи, јер се враћа својим сећањима из периода адолесценције, које носе у себи емоцију овог протагонисте и исказује се његово субјективно мишљење (*Ce fut un beau bourre-pif, mais il n'y en eut malheureusement pas d'autres*).

(323) *Elle termina sa visite de la maison en pénétrant dans la chambre de Tom. **Elle fut surprise** de voir que la pièce baignait dans une lumière bleue alors qu'aucune lampe n'était allumée. Elle se tourna vers le mur et **regarda fasciné** la douce étreinte des amants.* (Мусо, ДОП, 45)

У примеру (323) Мусоовог романа *Девојка од папира* говори се о емотивном стању изненађења (*Elle fut surprise*) код протагонисткиње а што ће изазвати поглед на Томову собу која је према њеним речима била окупана плавом светлошћу. Поред тога, да је реч о субјективности и мислима главне јунакиње видимо на основу њене фасцинираности нежним загрљајем љубавника (*regarda fasciné*) чиме се такође субјективност ставља у први план.

Увиђамо да аорист и имперфекат представљају два аспектуално различита времена која ипак могу бити придружена истим ефектима субјективног и објективног значења, али на другачији начин што смо показали на претходним примерима. Према томе, на основу свих претходно анализираних примера, можемо рећи да се наратолошки појам спољашње тачке гледишта којим се означава објективност односно не-субјективност једне личности или актера приповести не може сматрати сталном карактеристиком аориста у француском језику, јер у извесним случајевима може остварити ефекат унутрашње фокализације, при чему треба напоменути и да не треба субјективност везивати искључиво за имперфекат јер се у извесним околностима и употребама, као што је случај наративног имперфекта, њиме може постићи објективност. Наиме, примерима интерне фокализације смо доказали да се она ипак може јавити са процесима у аористу и на тај начин представити унутрашње мисли и осећаје протагониста односно јунака приповести, али треба напоменути да имперфекат сходно својим карактеристикама, ипак има више склоности ка овом феномену. Заправо, када су ове изјаве у имперфекту, сматрало би се да су слободним индиректним говором преписане мисли ликова. Међутим, у том случају, приповедач не би гарантовао да су догађаји означени у имперфекту заиста остварени. Уколико је пак, употребљен аорист уместо имперфекта, али под условом да нема других јачих елемената који покрећу друго читање односно другачију интерпретацију, рецимо контекстуалне хипотезе, ова врста исказа се односи на догађај који се заиста догодио у свету приповедања.

Иако се ове изјаве могу тумачити као одраз семантичког садржаја израза који укључују и субјект савести, приповедач је тај који препричава догађаје. Аутор прибегава слободном индиректном говору како би код читаоца изазвао посебан контекстуални ефекат, односно, субјективни ефекат, као компензацију за додатне когнитивне напоре које је уложио приликом интерпретације оваквих примера.

3.1.3 Дистинкција први/други план

Рабател (1998: 30-41), ослањајући се на анализу (1992) коју је развио Вајнрих (1973), дефинише **први план** као *план објективне приче* акције, док би задњи односно **други план** био онај план где се могу развити субјективна опажања, па би се назвао *план субјективних мисли и осећаја*. На основу ове дефиниције, имперфекат би био време другог плана, јер је лако фокализовано време док би аорист, супротно имперфекту, био време првог плана, јер ово време не би могло бити или би било врло слабо фокализовано (Брес 2003).

Брес (2003) сматра да треба обратити пажњу на слабу фокализацију аориста, јер постоје случајеви субјективног аориста, који доводе у питање овакву анализу планова у наративи. Управо због овакве употребе аориста, Рабател (1998) тежећи да сачува ову дистинкцију и по њему основну разлику између ова два времена вреднује аорист као време најчешће првог плана, при чему се у извесним случајевима ово време може појавити у субјективности и другом плану. Међутим, не постоји ниједан доказ којим се може потврдити да је аорист време другог плана када је фокализован, јер он и у случају фокализације обезбеђује сукцесивно низање догађајима које уводи, а тиме и напредак приче који обезбеђује сукцесијом. Будући да се наративни текст заснива на томе да прати временско одвијање једног догађаја, уобичајено је да процеси који приповедају ово временско одвијање буду у првом плану и да је француски аорист идеално наративно време које поставља догађаје у први план због своје природе и карактеристика, односно захваљујући својој инструкцији перфективности која успоставља границе датог процеса и омогућава прецизно исцртавање контура процеса означеног контекстом (Брес 1997).

Поред тога, аорист у низовима најчешће успоставља релацију прогресије која доприноси развоју и напретку приче и драматизацији сцене (Лимен 2003). Сходно томе, аористом се најчешће наводе дела и текстови главних протагониста, као у наредном примеру Мусоовог романа *Девојка од папура*:

(324) *Surpris par sa détresse, je **tournai** la tête et la regardai, un peu gêné, sans trop savoir quoi répondre. Son visage était nimbé de lumière et de la poudre de diamant brillait dans ses yeux. Alors, je **jetai** un coup d'œil dans le rétro et **plaçai** une accélération fulgurante qui me **permit** de doubler une longue file de véhicules avant de faire de nouveau demi-tour et de mettre le cap vers le sud.* (Мусо, ДИП, 71)

У наративи, редослед текста односно низање реченица остварује сукцесивни редослед процеса уведених аористом на следећи начин: ***tournai** < **regardai** < **jetai** < **plaçai** < **permit**.*

У овом случају, низање датих догађаја у аористу заиста доприноси прогресији приче, као и њеном развоју. Заправо, на основу своје аспектуалне формуле, аорист јако добро поставља догађаје у први план и доприноси остварењу прогресије и сукцесивног следа догађаја захваљујући својим особинама перфективности и глобалности уписујући на временску осу догађаје које уводи од њихове почетне до крајње границе.

Наиме, супротно аористу, имперфекат (изузев наративног) обично у наразији уводи споредне догађаје и описује стања што не доприноси развоју и прогресији приче, већ је својом статичношћу и својством глобалне симултаности успоравају због чега се, за разлику од аориста, најчешће представља као време другог плана. Заправо, процеси у имперфекту су имперфективни и неизвршени и представљају ситуацију у току, која служи као основа на којој се гради прича, односно као декор који описује околности, а заправо све што окружује догађаје првог плана изражене најчешће аористом и стога имперфекти неретко чине статични део приче:

(325) *Lucie était un adepte de bookcrossing. Il **achétait** énormément des livres, mais **n'en conservait aucun**, préférant les abandonner dans des lieux publics pour en faire profiter les autres.* (ДОП, 446)

Видимо да у примеру (325) процеси у имперфекту служе за опис протагонисткиње и њених особина што не доприноси развоју наразије, већ је чини статичном. Управо због инклузије, имперфекат је јако погодан за овакве описе и најчешће ово прошло време служи као *ситуациони фон* (fond de décor), при чему имперфекат заправо има за функцију да створи позадину на коју ће се ређати догађаји уведени неким другим прошлим временом, а у наредном примеру (326) догађај уведен аористом *compris* (Станојевић и Ашић 2008а):

(326) *Mes yeux se fermaient, mes forces m'abandonnaient et, soudain, je **compris**: L'eau de vie! Billie n'avait fait qu'y plonger les lèvres, alors que moi (...).* (ДОП, 562)

Аспектуални феномен шеме прекида којом се објашњава употреба аориста и имперфекта на текстуалном нивоу може представити дистинкцијом декор/промена, која се често и везује за пар имперфекат/аорист, будући да смо навели да имперфекат изражава декор и опис, а аорист неку промену или прекид тог описа што се може уочити и у претходном примеру (326) где се прилогом *soudain* указује на прекид описаних стања *mes yeux se fermaient, mes forces m'abandonnaient* које прекида реченица у аористу *je compris* којом је протагониста желео да нам поручи да је, упркос томе што су му се очи затварале и што га је снага напуштала, схватио нешто веома важно.

Међутим, аорист не изражава увек промену, као што се и имперфектом не представља увек декор, што ћемо и показати следећим примерима:

(327) *Stefan Nemanjić fut un puissant duc de Serbie.*

(328) *Stefan Nemanjić était un puissant duc de Serbie.*

У овом примеру, избор између аориста и имперфекта зависи заправо од онога шта желимо да искажемо. Уколико употребимо аорист, као у примеру (327), онда се процесом *fut* означава период владавине Стефана Немањића у целини, што би окарактерисало Стефана као моћног војводу за све време док је трајала његова владавина војводе, док би се у примеру (328) употребом процеса у имперфекту стања *était* описао један посебан моменат његове владавине.

Иако аорист претежно уводи акције првог плана, он једнако добро може увести процесе другог плана уколико дати контекст то захтева, при чему је ово време у релативној субординираној реченици у задњем плану и може јако добро одговорити на његове захтеве, иако је имперфекат због недостатка инструкције перфективности склонији оваквим употребама. Навешћемо пример који сведочи о оваквим употребама аориста:

(329) *Parvenus au fond de cette longue galerie, le prêtre fit entrer son compagnon dans une salle partagée en deux parties un grille couverte d'un rideau brun. Dans la partie en quelque sorte publique, où le confesseur laissa le général, régnait, le long du mur, un banc de bois; quelques chaises également en bois se trouvaient près de la grille. Le plafond était composé de solives saillantes [...].* (Балзак, **ВОЛ**, 31)

У овом примеру, аорист догађаја *laissa* је у другом плану описа собе за разговор која се налази у манастиру. Због свега наведеног можемо рећи да ово време само по себи није време првог плана, већ је због својих карактеристика погодно да изрази први план у наравицији.

На основу свега наведеног, можемо рећи да се аорист и имперфекат не могу потпуно разграничити на основу дистинкције први/други план у наравицији будући да аорист у извесним случајевима може одговорити и захтевима другог плана, док наротивни имперфекат исто тако може бити време које смешта дате догађаје у први план, јер је својим карактеристикама јако близак догађајном аористу и често се у таквој употреби аорист и имперфекат могу међусобно заменити а да се значење датог исказа не промени. Стога, ова дистинкција ипак не може доследно и потпуно објаснити разлику између ова два прошла времена исте темпоралне дефиниције.

3.1.4 Дистинкција деикса/анафора

Лингвисти Нолке и Олсен (2003) указују на другачију дистинкцију пара аорист/имперфекат кроз разлику деикса/анафора ослањајући се на идеју Ло Каскио-а (1986) који сматра да је време које одржава директну везу са моментом говора **деиктичко**, а када одржава индиректну везу са моментом S реч је о **анафоричном** времену, при чему се референцијална тачка одређује помоћу контекста. У том смислу,

Вет (2005) говори о свом моделу са два подсистема, при чему први подсистем обухвата деиктичка времена која су сконцентрисана око презента, а чине га презент, перфекат, аорист, антериорни перфекат, прости и антериорни футур, док други подсистем обухвата анафорична времена, чији је центар имперфекат и ту спадају осим њега и плусквамперфекат, као и кондиционал садашњи и прошли.

Заправо, док аорист може бити деиктички односно апсолутно употребљен, при чему се догађај њиме уведен не смешта у односу на неки други догађај у дискурсу, већ у односу на моменат говора (Вет 2005, Станојевић и Ашић 2008а), имперфекат представља релативно (Бруно 1922) или анафоричко време (Тасмовски-де Рик 1985, Молендијк 1990, Бертоно и Клејбер 1993, Петровић 2002, Вет 2005) које своју референцијалну тачку тражи у претходном контексту и добија је или од неког другог прошлог времена или темпоралног адверба. Када је у питању говорни чин и тачка гледишта, по анализи Нолке-а и Олсен-а (2003), аорист би био деиктичко време, јер тежи да поново представи тачку гледишта говорника како би друга свест била јасно и експлицитно изражена, док би супротно њему, имперфекат био анафорично време које би због своје анафоричности снажно (али не и нужно) захтевало посредовање свести на коју се односи процес уведен имперфектом. По лингвистима Станојевић и Ашић (2008а), деиктичка употреба аориста представља заправо посебну употребу аориста, а ефекат, који се тако употребљен постиже, јесте утисак интервенције аутора у неком моменту приповедања, јер аутор повремено прекида своју наратију како би дао неко додатно објашњење. Овакав тип аориста се најчешће јавља са релативним реченицама (330).

(330) *Sa figure épouvanta l'enfant, qui se mit à crier.* (Флобер, ГБ, 237)

Поред тога, анафоричност имперфекта, може потврдити слабија прихватљивост примера у којима фигурише имперфекат, у којима у претходном контексту не постоји временски моменат који би функционисао као референцијална тачка за имперфекат (331):

(331) *?Petar mangeait du chocolat.*

Међутим, уколико дату реченицу допунимо временским адвербом као што је у наредном примеру *hier à 8 heures*, она постаје потпуно прихватљива (Петровић 2002):

(332) *Hier à 8 heures, Petar mangeait du chocolat.*

Функција ове референцијалне тачке R би према Стијулу (1998) била не само смештање процеса у имперфекту на временску осу него и одређивање временског интервала у односу на који дати процес у имперфекту (333) нема ограничења, за разлику од процеса који уводи аорист (334).

(333) *L'année dernière, Marie travaillait à Niš (*mais seulement en juin).*

(334) *L'année dernière, Marie travailla à Niš, mais seulement en juin.*

Већ смо указали на Кампово и Рорерово правило о имперфекту (1983: 253), по коме имперфекат уводи стање s које претходи моменту говора S ($s < S$), а које временски садржи већ постојећу референцијалну тачку R , која фигурише у претходном контексту. Заправо, услов $R \subseteq s$ исказује својство имперфективности, али и анафоричности имперфекта.

Када је у питању анализа времена, Клејбер (2003) заправо одбацује саму поделу на деиктичке и анафоричне употребе, јер одређена времена могу бити и деиктички и анафорично употребљена. На тај начин, ова дистинкција наилази на неке потешкоће будући да имперфекат као прошло време смешта догађај у односу на деиксе тј. овде/ту због чега има делимично деиктичку функцију, док аорист, као и имперфекат, али на другачији начин и слабије од имперфекта поседује анафоричну димензију (Клејбер 2003:10). У вези са тим, размотрићемо следећи пример у коме је приказана таква релативна и анафорична употреба аориста коју је разматрао Ветерс (1996):

(335) *Elle naîtra, fera de bonnes études, s'occupera de politique et évitera la troisième guerre mondiale. On dira après sa mort (R) qu'elle fut une héroïne (E).* (Ветерс 1996: 49)

Наиме, по Ветерсу (1998: 23) догађај E представља исказом описану ситуацију, S је моменат говора, док је R сваки други догађај који помаже у смештању догађаја E . Због тога, предлаже да се ова референцијална тачка посматра као моменат перспективе обележен са P , а који се односи на догађајне околности. У случају аориста, моменат перспективе омогућава да се догађај види у својој глобалности као комплетно завршен са спољне тачке гледишта. У примеру (335), аорист употребљен у индиректном говору и процес *être une héroïne* може бити и антериоран и симултан, али и постериоран моменту говора S . Можемо увидети да аорист *fut* не смешта процес у односу на моменат говора, већ у односу на моменат исказа односно моменат перспективе (Станојевић 2013а) изражен главном реченицом *on dira* која представља исказни или говорни чин који се најчешће уводи изјавним глаголом као што је *dire* или глаголима менталне активности као што су *penser, croire, comprendre, apprendre* и слични.

Дати процес у аористу *fut* заправо изражава однос антериорности у односу на догађај у протом футуру *dira* па је стога у овом случају употребљен релативно, те је у питању његова анафорична употреба.

Као што се јављају нетипичне употребе аориста у којима аорист поседује својство анафоричности, поједини имперфекти садрже деиктичку димензију. Реч је ненаративним имперфектима који се налазе на почетку наративног текста, а који се често могу срести у француском језику:

(336) *Il y avait une fois la fille d'un roi qui était si belle, qu'il n'y avait rien de si beau au monde. On la nommait la Belle aux Cheveux d'Or car ses cheveux étaient plus fins que de l'or, et par merveille, tout frisés, qui lui tombaient jusque sur les pieds.* (Мадам Д'Олно, ЛЗК, 4)

(337) *Il y avait un jeune roi de ses voisins qui n'était point marié, et qui était bien fait et bien riche.* (Мадам Д'Олно, ЛЗК, 4)

У овим претходним примерима, дате ситуације у имперфекту су представљене без инхерентног ограничења због чега говоримо о неанафоричним употребама имперфекта, који се најчешће јавља код имперфекта којима се описују стања и који се најчешће налазе на почетку наравице.

Поред тога, поједини лингвисти, међу којима је Брес (2003), говоре о разлици текстуална зависност/самосталност ослањајући се на поделу апсолутна/релативна времена, која се заснива на природи реченице, при чему се апсолутна времена придружују независним реченицама које су способне да изразе апсолутно комплетну временску идеју, док се релативна времена придружују зависним реченицама, зато што је њихово основно својство да се односе на другу идеју времена. У том смислу, Ло Каскио (1986) сматра да имперфекат, када се налази у главној и независној реченици, има деиктичку вредност, а када се налази у зависној реченици има анафоричну димензију.

Брес (2003) сматра да имперфекат има много слабију текстуалну самосталност у односу на аорист што потврђује да је имперфекат зависно односно релативно време. Уколико кажемо *hier, il a plu*, реченица је сама по себи довољно информативна и самостална што значи да јој не треба никакав додатак, док би иста реченица у имперфекту захтевала да се саопшти још нека информација како би дата реченица била прихватљива (Бруно и Бруно, 1956):

(338) *Il pleuvait à cette même heure/il pleuvait et j'ai dû renoncer à ma promenade.*

На основу претходног примера, имперфекат би представљао зависно време, које је схваћено као анафорично. Стога, поставља се питање у чему се огледа разлика у слободи између аориста и имперфекта.

Жак Брес (2003) сматра да ова разлика у аутономији аориста и имперфекта проистиче пре свега из аспектуалне инструкције коју дају ова прошла времена. Аорист смешта процес њиме уведен на временску осу почевши од своје иницијалне до крајње границе односно уписује дати догађај као завршену целину, што за последицу има релативну независност и самосталност реченице у аористу.

Насупрот томе, имперфекат уписује дати процес њиме уведен на временску осу у својој унутрашњости без почетне и крајње границе односно на имперфективан начин, тако да је дати процес представљен у току одвијања, што као последицу има прибегивање одређеним додацима тј. реченица тежи да се подвргне другим елементима контекста. На тај начин, имперфекат има потребу за додатком, а тај фиксирани додатак се у причи најчешће даје процесом у аористу са којим имперфекат испуњава инклузивну везу, као у наредном примеру:

(339) *Oh ! vous vous calomniez, dit Emma.* (Флобер, ГБ, 292)

На тај начин, овај однос се може представити као да процес у имперфекту укључује у себе процес у аористу односно *dit* \subset *calomniez*.

Насупрот томе, постоје случајеви када имперфекат са аористом који му следи није у инклузивном односу већ у односу прогресије као у следећем примеру:

(340) *La chambre était éclairée par une lucarne en pente. Elle se leva et, en quelques secondes tira du coffre un vieux rideau qu'elle assujettit devant la petite vitre rectangulaire. Le jour traversait un peu le tissu bleuâtre et donnait un aspect de caverne à la soupenle.* (Вијан, ВС, 150)

У примеру (340) имамо са темпоралног станишта прогресију [*assujettit* <*traversait* <*donnait*], односно низање догађаја у аористу и имперфекту. Овим имперфектима недостаје фиксирана тачка у оној мери колико наша знања о свету потпуно искључују инклузивни однос ових процеса у имперфекту са догађајем у аористу који им временски претходи. Инклузивни однос је једино могућ уколико интерпретирамо ове имперфекте као виђење односно визију једне или више личности, што би омогућило овакав однос.

Обрнуто, аорист, као слободан односно аутономан облик, не тражи додатак како би га причврстио и фиксирао. Он је сам себи довољан, због чега не призива тачку гледишта која би била експлицитно саграђена помоћу контекста у примеру (341) или одговарајући на захтев кохерентности као у примеру (342):

(341) *Mon cœur s'emballa et mon angoisse monta d'un cran.* (Мусо, ДОП, 141)

(342) *Justin Merlin fit quelques pas sur une terrasse ou un balcon enveloppé dans un crépuscule brumeux tournant à la nuit. Une branche de lilas humide et parfumée vint lui frôler le visage.* (Триоле, ЛП, 9).

Када погледамо пример (341), јасно нам је да се ради о емоцијама главног јунака који говори кроз наратора, при чему нам није неопходан експлицитно дат контекст да то схватимо, за разлику од примера у имперфекту. У примеру (342) аорист захтева да се замисли време обухваћено процесом у аористу *vint frôler*, који је тренутно-свршен у самој перфективности почевши од иницијалне границе. Такво приказивање, које је резултат деловања процеса *venir* (у аористу) *frôler* и инструкције аориста који уводи процес, отежава разумевање реченице због наших знања о свету која нам говоре да нас грана јоргована не може помиловати нежно по лицу сама, већ је реч о утиску субјекта радње. Заправо, несклад између представљања глагола *venir frôler* у аористу и контекста проналази решење у значењском субјективном ефекту, при чему је агенс *Justin* тај који осећа како га је грана нежно помиловала по лицу. Ситуација *une branche de lilas humide*

et parfumée vint lui frôler le visage је дакле сагледана из субјективне тачке гледишта датог лика и одговара захтеву кохерентности.

Кључ веће склоности имперфекта ка тачки гледишта, као и недостатак овакве склоности код аориста, почива на идеји да имперфекат својом аспектуалном инструкцијом **имперфективности** односно **–перфективност**, коју ослобађа у својој употреби, захтева да се изгради процес у имперфекту у односу на референцијалну тачку R, а управо би ова тачка била тачка гледишта једне личности, те се аорист својом аспектуалном инструкцијом **+перфективност** коју ослобађа не би посматрао са стране, односно са тачке гледишта за разлику од имперфекта (Брес 2003).

Можемо закључити да свакако постоји одређена веза између аспектуалне инструкције коју ослобађа дато глаголско време у језику и изградње тачке гледишта која му може бити придружена у говору. Наиме, тачка гледишта представља један од ефеката у стварању значења датог глаголског времена при чему глаголско време учествује у интеракцији са различитим контекстуалним елементима, а управо се на основу аспектуалне вредности једног времена, као и у складу са њом, објашњава зашто је имперфекат лакше фокализован у односу на аорист, а заправо је у питању инклузивна веза коју имперфекат најчешће постиже у односу са аористом.

Према томе, треба напоменути да објашњење различите склоности аориста и имперфекта са тачком гледишта преко супротних појмова деикса/анафора није довољна за разликовање ова два прошла времена, али нам свакако указује на одређене различитости у њиховој употреби.

3.1.5 СдТ модел и дистинкција аорист/имперфекат

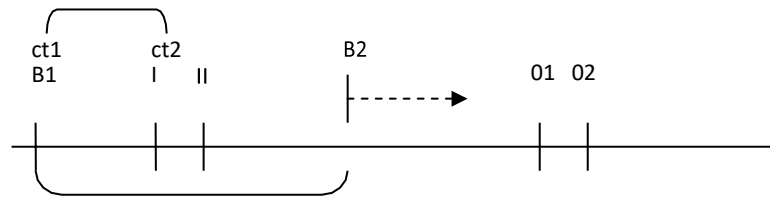
СдТ модел (представљен у: Гослен 1996, 2005) је Неорајхенбаховски модел који представља временске и аспектуалне категорије и односе помоћу интервалних структура распоређених на временској оси.

Четири главна типа интервала су у том моделу представљена: интервал исказа [01,02], интервал процеса [B1,B2], интервал референције [I,II] и интервал околности [ct1,ct2]. Интервал исказа се односи на стварно изговарање исказа. Интервал процеса одговара операцији категоризације односно низу процеса или ситуација које се одвијају. Интервал референције одговара периоду изговарања процеса, што се опажа током расуђивања и доприноси остварењу аспектуалног циља. Интервали околности су означени прилошким допунама за време (*lundi dernier, le jour où Marie est venue* и сл.) и допунама за трајање (*pendant deux heures* и сл.) и њима се заправо указује на околности под којима се нека радња вршила или извршила.

Ослањајући се на нове интервале, посматраћемо пример у имперфекту (343) и његов хонограм (Гослен 2005), како бисмо га упоредили са истим примером у аористу (344).

(343) *Marie recherchait son chien depuis deux jours.*

depuis deux jours

Marie rechercher son chien

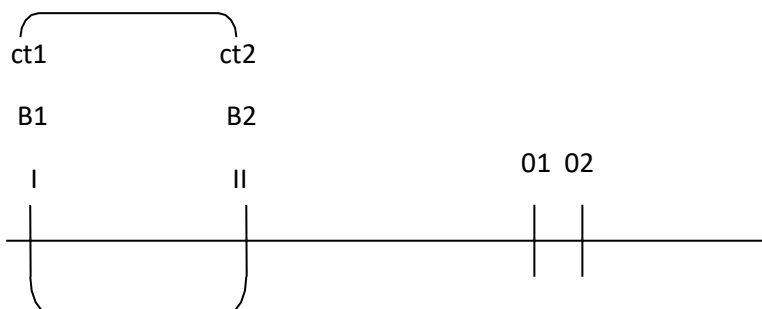
Хронограм примера (343)

У примеру (343), локутор говори о одређеном тренутку (референтни тренутак, забележено са [I, II]) и ставља почетак (B1) процеса **Marie rechercher son chien** два дана пре овог референтног тренутка, који се налази у прошлости (односно претходи моменту исказа). Крај процеса (B2) није у односу на време изговора (*Марија је два дана тражила пса: Марија можда још увек тражи свог пса, што смо представили помоћу тачкасте стрелице*).

У овом моделу (Гослен 2005), замена Рајхенбаховских тачака (Рајханбах 1947) интервалима омогућава да се узме у обзир аспектуална разлика, при чему се имперфекат односно **имперфективно, несвршено** или **секантно** време (што, како је приказано на слици, представља **делимични** приказ процеса њиме уведеним), супротставља француском аористу који представља **аористично, свршено** или **глобално** време (које даје **глобалну** слику процеса њиме уведеним) у примерима као што су:

(344) *Marie **rechercha** son chien pendant deux jours.*

pendant deux jours

Marie rechercher son chien

Хронограм примера (344)

У примеру (344), локутор ставља почетак (B1) процеса *Marie rechercher son chien* заједно са почетком овог референтног тренутка (I) као и интервалом околности *pendant deux jours* (ct1). Оно што разликује пример у имперфекту од примера у аористу јесте изједначавање, код аориста, почетне границе процеса са моментом изговарања датог процеса, као и интервалом околности обележене прилогом *pendant deux jours*, што указује на глобалност процеса у аористу (*Марија је за два дана пронашла пса*).

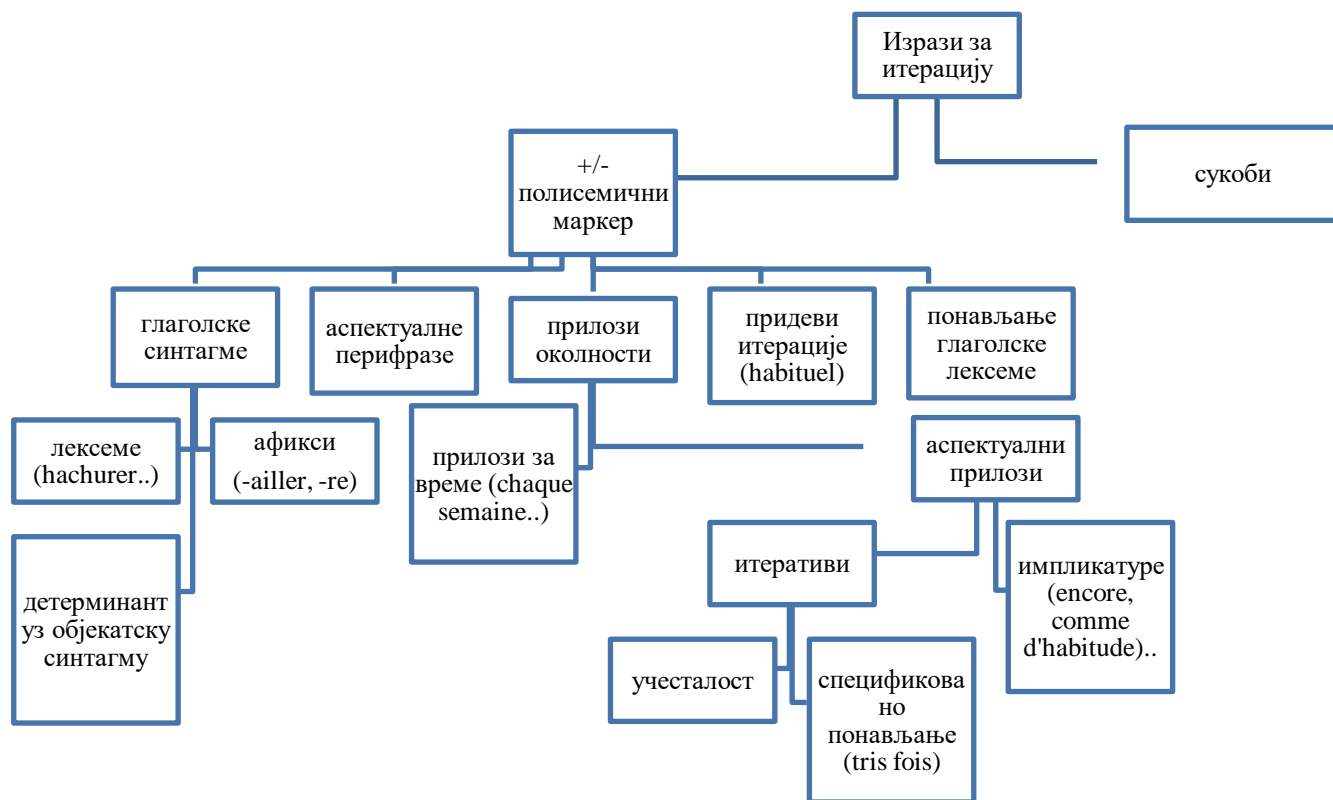
3.1.6 Начини исказивања итерације односно понављања

У лингвистичким истраживањима, појам количине као и квантификације у језику обично се веже за именички систем, али су квантитативни односи карактеристични и за радње, односно процесе и стања у глаголском систему (в. Војводић 2003). Када је реч о временској квантификацији, категорија итеративности има специфичну улогу у функционисању језика, нарочито када је реч о механизмима његове временске квантификације, као и темпоралне аспектуалности.

Понављање може бити експлицитно или имплицитно изражено (Гослен 2005). Експлицитна итерација се јавља када имамо итеративне маркере који јасно указују на итерацију, док је имплицитна итерација резултат решавања сукоба. Међу експлицитним маркерима понављања можемо издвојити:

- а) интринзично понављајуће вербалне лексеме (нпр. *hachurer*),
- б) итеративни афикси (нпр. *-iller* код глагола *satiller*, *-re* код глагола *recommencer*)
- в) одреднице објекта номиналне синтагме у одређеним врстама вербалних група (*manger des/deux fraises*),
- г) итеративне перифразе (нпр. *avoir coutume de*)
- д) неке временске локације (нпр. *chaque lundi*)
- ђ) учестали итеративни прилози (нпр. *parfois, de temps en temps*),
- е) прилози за спецификовано понављање (нпр. *trois fois*)
- ж) претпостављени прилози и изрази (нпр. *encore, comme d'habitude*)
- з) одређени придеви са претпостављеном вредношћу (*habituel*),
- и) понављање вербалне лексеме (придев (*même*) употребљен уз прилог *toujours*):

Ови итеративни маркери могу се груписати заједно, према морфосинтаксичким критеријумима на следећи начин помоћу *Дијаграма итеративних маркера* (Гослен 2013):

Дијаграм итеративних маркера

С друге стране, Брес (2007а: 42) издваја типичне маркере феномена фреквенције:

- околности и прилози за време који се могу конструисати помоћу именице *fois* (*une fois, chaque fois.*);
- временске одреднице (*ce soir / le soir*);
- број номиналних или прилошких синтагми (*deux jours*);
- одређени вербални суфикси (*-ailler: criailler, -oter: tousoter*) и
- неки глаголи (*répéter, rabâcher*).

Брес (2007) такође помиње могућност вербалних времена, као што су имперфекат и аорист да учествују у стварању семелфактивних и итеративних фреквенција. Учесталост се на нивоу исказа односи на представљање квантификације догађаја, најчешће означеног глаголом (Брес 2007: 42), при чему можемо разликовати две врсте ове категорије: семелфактивност (*une fois*) и итерација (*plusieurs fois*). Заправо, у том смислу важно је разликовати глобалну итерацију у којој учествује аорист, од секантне итерације коју конструише имперфекат у француском језику. Наиме, уколико серија догађаја (на коју се поступак итерације односи) због контекста захтева глобалну визију, глаголско време мора представљати унутрашње време од своје почетне до крајње границе, а уколико је реч о курзивном уносу низа догађаја, глаголско време мора представљати унутрашње време у свом току. Због својих аспектуалних инструкција (француски аорист [+утицај (последика)], француски имперфекат [-утицај (последика)]), аорист одговара на први захтев, а имперфекат одговара на други.

На тај начин, посматрајмо след реченица у имперфекту:

(345) *Chaque soir, Pierre prenait son thé, lisait un livre, brossait ses dents et se couchait.*

Из примера (345) увиђамо да се сваки процес понављао, али не на потпуно исти начин као процеси који га окружују. Према томе, можемо закључити да није реч о низу понављања већ о понављању сукцесивног следа ових процеса у имперфекту.

(346) *Chaque mois, il sortait à cinq reprises.*

Када посматрамо пример (346) глобална серија процеса у имперфекту се види као несвршена, док су поновљена серија као и процес представљани аористично односно свршено.

Када је реч о аористу, ово време намеће серији догађаја аористични односно глобални аспект:

(347) *Pendant deux semaines, Vesna prit le taxi.*

(348) **Depuis deux semaines, Vesna prit le taxi.*

Када посматрамо два претходна примера (347) и (348) можемо закључити да код аориста оваква визија процеса захтева изражавање јасно дате ограничености процеса (де Сварт 2010) због чега је пример (348) неприхватљив. Француски аорист као да једнако спречава несвршену визију датог процеса па је пример (348) аграматичан због овде присутне допуне за трајање *depuis deux semaines*, која указује на радњу која има могућност да се и даље одвија (*Весна је путовала таксијем две недеље, а и даље путује*), док се употребом допуне за трајање *pendant deux semaines* упућује на јасно дату ограниченост датог процеса (*Весна је ишла таксијем две недеље*). Стога, када су услови појаве несвршене визије датог процеса удружени (одвојени, пунктуелни и ателични процес³³), француски аорист се не може употребити (као ни перфекат):

(349) ?**Jusqu'à cette date, à 9h, il dormit / a dormi.*

С друге стране, када посматрамо следећи пример (350) који допушта и француски аорист и имперфекат уз маркер итерације (*dans toutes les auberges*) закључујемо да актер реченице не може истовремено бити присутан у свим кафанама у којима ће тражити да једе свињетину, већ у овом случају мноштво места (кафана) повлачи и понављање процеса *demander à manger du porc*.

(350) *Dans toutes les auberges, Miloš demanda/demandait à manger du porc.*

3.1.7 Закључак о односу аориста и имперфекта

Када је у питању пар аорист/имперфекат, покушали смо да разврстамо ова два прошла времена на основу опозиција перфективност/имперфективност, први план/други план, деикса/анафора, фокализиовано/нефокализовано време (Вајнрих 1973, Камп и Рорер 1983, Флешмен 1985, Молендијк 1990, Вет 1991, Ветерс 1993, Брес 1997) и да на основу ових опозиција укажемо на њихове основне различитости описујући ова два прошла времена као опоненте на основу горе наведених својстава.

Наиме, посматрајући однос аориста и имперфекта, увидели смо да поред различитости у фокализацији и тачки гледишта, треба указати и на чињеницу да аорист, упркос својој аспектуалној инструкцији и карактеристици растућег времена на временској оси које уводи стално нову референцијалну тачку, будући да је потенцијално способан да собом носи спољну прогресију ове референцијалне тачке када контекст допушта да се она оствари, може остварити и друге дискурзивне односе када дати контекст то захтева. Такође, имперфекат, који представља дати процес њиме уведен као опадајући на временској оси, био би неспособан да изрази прогресију, осим када контекст то дозвољава под извесним условима упркос контрадикторности између унутрашњег опадајућег тока овог прошлог времена и спољне прогресије, што ипак доприноси стварању ефекта наративног значења код имперфекта. Због свега овога се

³³ Ателичне ситуације не садрже природну крајњу границу и, као процеси, оне могу да трају неограничено (в. Вилић 2016).

дата опозиција не може сматрати главном за разликовање ова два прошла времена, јер у одређеним условима и аорист не испољава своју аспектуалну инструкцију перфективности, а с друге стране имперфекат је испољава у својој специфичној употреби у нарацији.

Поред тога, указали смо и на примере где аорист и поред тежње ка остварењу објективности у нарацији, може остварити ефекат унутрашње фокализације, при чему треба напоменути и да не треба субјективност везивати искључиво за имперфекат, јер се у извесним околностима и употребама, као што је случај наративног имперфекта, њиме може постићи објективност. Наиме, примерима интерне фокализације смо доказали да се она ипак може јавити са процесима у аористу и на тај начин представити унутрашње мисли и осећаје протагониста, јунака приповести, али треба напоменути да имперфекат сходно својим карактеристикама ипак има више склоности ка овом феномену.

У вези са тим, аорист и имперфекат се не могу јасно разграничити ни на основу дистинкције први/други план у нарацији, будући да аорист у извесним случајевима може одговорити и захтевима другог плана, док наративни имперфекат исто тако може бити време које смешта дате догађаје у први план, јер је својим карактеристикама јако близак догађајном аористу и често се у таквој употреби аорист и имперфекат могу међусобно заменити, а да се значење датог исказа не промени. Због тога, ова дистинкција не може доследно и потпуно објаснити разлику између ова два прошла времена исте темпоралне дефиниције.

Анализа датих примера у овом поглављу је показала да се аорист и имперфекат не супротстављају директно. Наиме, они се смештају на различите нивое, док је употреба аориста условљена принципом реченице и у таквој употреби ослобађа перфективну инструкцију, употреба имперфекта је условљена принципом текста односно доступности референцијалне тачке. Док је на нивоу реченице имперфекат аспектуално неутралан, аорист на текстуалном нивоу може увести нову R, или ће узети доступну референцијалну тачку. Сходно томе, овом анализом смо указали на чињеницу да не можемо ова два прошла времена сматрати потпуним опонентима, па се аспектуални пар перфективно/имперфективно не сме подразумевати као бинарна опозиција, већ треба обезбедити различите градације при анализи ових времена и њихових употреба (нова R/дата R, први/други план, промена/декор).

У овом поглављу о односу аориста и имперфекта представили смо и СдТ модел (Гослен 2005) при чему долази до замене Рајхенбаховских тачака (Рајханбах 1947) интервалима чиме се омогућава узимање у обзир аспектуалне разлика на основу које се, имперфекат односно *имперфективно, несвршено* или *секантно* време које даје само делимичну слику процеса њиме уведеним, супротставља француском аористу који представља *аористично, свршено* или *глобално* време (које даје *глобалну* слику процеса њиме уведеним). Увидели смо да имперфекат и аорист учествују у стварању семелфактивних (*une fois*) и итеративних фреквенција (*plusieurs fois*). Заправо, у том смислу важно је разликовати глобалну итерацију у којој учествује аорист, од курзивне итерације коју конструише имперфекат у француском језику (Брес 2007: 46). Наиме, уколико низ догађаја на који се поступак итерације односи захтева због контекста глобалну визију, глаголско време мора представљати унутрашње време од своје почетне до крајње границе, а уколико је реч о курзивном уносу низа догађаја, глаголско време мора представљати унутрашње време у свом току.

Најзад, веза аориста и имперфекта јесте важна за одређивање и поређење својстава ова два времена, али их свакако не треба посматрати као опоненте и бинарну

опозицију, већ као прошла времена која се по аспектуалној природи разликују, али која у извесним околностима могу имати сличне употребе, а чак се могу и заменити у одређеним реченицама, а да се не изгуби њихова истинитосна вредност, што смо на примерима наративног имперфекта и показали.

У контекстима у којима срећемо основна значења аориста и имперфекта, односно када је догађај перфективан а референцијална тачка доступна, неки други фактори могу помоћи у избору глаголског времена.

3.2 Однос аориста и перфекта француском језику

Однос аориста и перфекта у француском је проматрала једна група аутора, међу којима су Кодал и Ветерс (2007), који сматрају да је основна разлика између ова два прошла времена у семантизму, будући да француски перфекат има двоструки семантизам, тј. резултативни и антериорни, док француски аорист може само изразити антериорност, јер уводи догађаје потпуно одсечене од момента говора. Заправо, француски перфекат због могућности да изрази антериорне односно наративне употребе врло лако може у наразији заменити француски аорист.

Осим тога, суштинска разлика ова два прошла времена се огледа у способности француског перфекта да се употреби и у дискурсима где су узрочни односи између реченица инверзни (перфекат дискурзивне елаборације у СРТД-у), док аорист нема ту могућност (Ветерс 1996).

Изгледа нам као да постоји веза између те могућности инверзног односа узрока и последице и резултативног ефекта француског перфекта (в. де Сварт и Молендијк 2000, Кодал 2000). Наиме, у таквим употребама, француски аорист се готово никад не јавља изузев уколико је реч о неким посебним и маркираним употребама (Кодал 2000). Заправо, презент је врло подесан за овај тип говорних феномена, а дискурзивна одлика француског перфекта и доприноси оваквим употребама.

Поред тога, треба и одговорити на питање да ли француски аорист може изразити и маркирати извесне типове узвика, али и приговора или је то само својство перфекта у француском језику.

3.2.1 Својства аориста и перфекта

Треба рећи да је перфекат (*le passé composé*) основно француско прошло време, које је најприсутније у говорном француском језику (Станојевић и Ашић 2008а) и као такво припада дискурзивном плану исказивања (Бенвенист 1966). Наиме, перфекат је уз презент, основно време усменог дискурса, с обзиром да дискурс увек доводи у везу догађаје са садашњим тренутком и претпоставља интеракцију говорника и саговорника. Његова темпорална структура по Рајхенбаху (1947) је E-R,S, што нам даје информацију да ово француско прошло време уводи потпуно свршен глаголски процес који претходи садашњем тренутку односно моменту говора, али се и притом посматра из момента S

маркирајући не сам догађај, већ резултативно стање (s) које је актуелно у моменту говора па отуда назив резултативни перфекат (видети Милашиновић и Глишић 2014).

Наиме, перфекат је уз презент, основно време усменог дискурса, с обзиром да дискурс увек доводи у везу догађаје са садашњим тренутком и претпоставља интеракцију говорника и саговорника, а француски аорист је време потпуно одсечено од момента говора што смо већ поменули (в. Станојевић и Ашић 2008а: 65). Темпорална дефиниција француског аориста је E,R-S (Рајхенбах 1947), а она нас обавештава да француски аорист процесе локализује у прошлост, при чему се догађај посматра из момента који претходи моменту говора, реч је заправо о референцијалном моменту (Глишић и Милашиновић 2013б). Будући да догађај претходи моменту говора, комплетно је одвојен од њега, не може произвести стање релевантно у садашњем тренутку. Према томе, за разлику од француског перфекта, аорист не може исказати последицу догађаја у садашњости, већ ставља акценат на процесе које уводи (Глишић и Милашиновић 2013а):

(343) *Elle jeta un regard triste sur son mari.*

Вет (Вет 1980, 1999, 2001) и Боријо (Боријо и др. 2004) сматрају да перфекат има двоструки семантизам и то пре свега због његове могућности да у нарави замени аорист. У резултативној употреби³⁴, стања уведене француским перфектом су актуелна у моменту говора, о чему ће нам посведочити следећи пример:

(344) *Neda a beaucoup travaillé, elle est très fatiguée.*

(345) *Marco a mangé trois glaces hier soir, il a mal à la gorge.*

У примерима (344) и (345) сегменти *est très fatiguée* и *a mal à la gorge* представљају последице догађаја односно стања произишла из догађаја у перфекту *a beaucoup travaillé* и *a mangé trois glaces* која су присутна и актуелна у садашњем тренутку.

Поред његове основне резултативне употребе, Лишер и Стијул (1996) наводе и антериорну употребу перфекта.

Треба рећи да француски перфекат може бити и антериоран, при чему је догађај потпуно одсечен од садашњег тренутка, што нам могу потврдити следећи примери у којима се перфекат и аорист подједнако могу употребити:

³⁴ Већ смо поменули да се из Рајхенбаховске темпоралне структуре не може открити резултативно својство француског перфекта. Мора се указати на неопходност комплетно свршеног процеса, како би последица глаголског процеса важила у тренутку говора. Заправо резултативни ефекат имамо само уколико је испуњен услов $S \subseteq s$ и управо се по овом услову разликују резултативне од наративних употреба перфекта где важи услов $E \supset C s < S$ (Станојевић и Ашић 2008а).

(346) *Jean a ouvert/ ouvrit la porte et il est parti/partit vers la gare.*

(347) *Iva a mis/mit sa robe dans l'armoire et elle est allée/alla vers la fenêtre.*

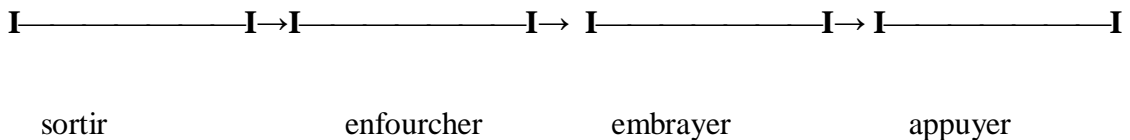
Наративно употребљени перфекат може се без проблема заменити аористом а да притом значењски ефекти остају непромењени, будући да и антериорно употребљен перфекат и аорист уводе и маркирају саме догађаје који су одсечени од момента говора, за разлику од резултативне употребе која је својство само француског перфекта, док је француски аорист лишен тог својства.

Међутим, иако француски перфекат и француски аорист приказују унутрашње време у целини, они ипак то раде на другачији начин: док аорист представља унутрашње време процеса динамички од Еі до Ет узлазном линијом, што је у складу са напретком односно прогресијом приче, перфекат га приказује статички са крајње границе Ет и тиме омета поменути прогресију приче. Управо та разлика у разумевању протока унутрашњег времена објашњава изврсност француског аориста у односу на осредњост француског перфекта у ажурирању низа процеса у сукцесивном односу.

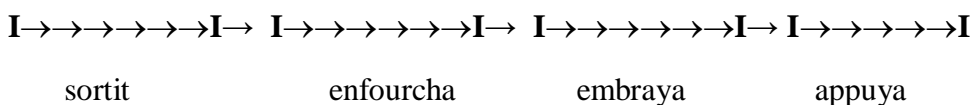
Многи аутори су приметили да се са перфектом губи флуидност приче, да се сваки исказ не чини отвореним за следећи исказ већ као затворен у себи (Лабов 1978, Брес 2020). У низу реченица са аористом, сваки нови процес се представља као наставак претходног процеса, односно сваки претходни процес је отворен за наредни, док се у низу процеса са француским перфектом сваки процес представља као затворен у себи, одвојен од сукцесивног низа који ти процеси стварају.

(348) *Jonathan est sorti dans la rue et il a enfourché son deux-roues. Il a embrayé et appuyé sur le démarreur pour rejoindre le boulevard.*

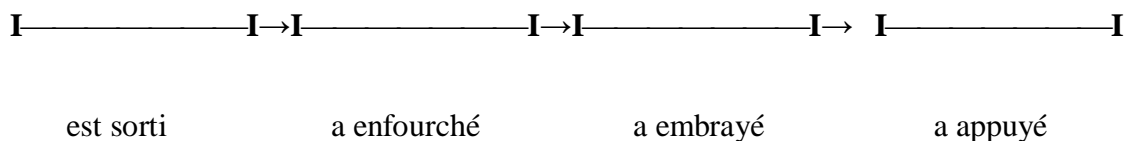
- Када посматрамо процесе, од једног процеса до другог има узлазне спољашње сукцесије :

- Када су процеси представљени у аористу спољашња узлазност процеса ка следећем процесу је подржана унутрашњом узлазношћу времена сваког од њих.

- Уочава се недостатак унутрашње узлазности када су процеси представљени француским перфектом:

Када је реч о резултативном ефекту, да би он био постигнут, неопходно је да буду испуњени одређени услови (в. Станојевић 2011):

1. $E \supseteq s$ (догађај генерише стање (Камп и Рајл 1993))
2. $R \subseteq s$ (резултат односно стање произишло из догађаја E актуелно је у R)
3. E-R (раздвојеност E и R, што заправо произилази из прва два услова)
4. S,R (референцијални моменат је актуелан у S)

Из другог и четвртог услова следи услов $S \subseteq s$ што подразумева актуелност стања у моменту говора. Треба напоменути да је, због избора глаголског облика, као и улоге лексичког значења глагола, резултативност лексичко-граматичка категорија, али је битно указати и на улогу синтаксичких фактора, који могу и те како променити стање, јер могу утицати на актуелност и испољавање резултативног ефекта у садашњем тренутку. Стога, посматрајмо следећи пример:

(349) ***Hier**, mon père est allé au match.*

Заправо, овде се због временске одредбе која је подвучена у претходном примеру маркира сам догађај, а не стање (Станојевић и Ашић 2008ц). У овом случају, временска одредба **јуче/hier** задржава резултативно стање у прошлости, тако што му онемогућава да достигне моменат говора при чему се постиже **ефекат дезактуализације резултативног стања**³⁵. Наиме, стање *mon père est au match* није актуелно у садашњости, будући да је актер ове реченице јуче био на утакмици и претпостављамо на основу наших знања о свету да данас више није, пошто је меч завршен. Али би у случају тениса кад се меч због невремена помера за сутрадан актер поново био на утакмици:

³⁵ Ефекат дезактуализације резултативног стања у моменту говора означава да резултативни ефекат не може бити остварен у садашњем тренутку осим уколико се јасно не каже, те реченица *Јуче је мој отац био на утакмици* не може бити прихватљив одговор на питање *Где је Милан?*.

(350) *Hier, mon père est allé au match, mais désormais il est encore là parce que le jeu a été prolongé.*

У овом случају резултативни ефекат догађаја *est allé* је и даље актуелан у моменту говора, захваљујући јасно датом изразу *il est encore là*. Наиме, тениски мечеви се често одлажу, те је врло могуће да се меч продужи и да се и сутрадан настави са гледањем утакмице.

Када је у питању аорист, из његовог семантизма (E,R-S) (Рајхенбах1947), при чему је $E,R=E \subseteq R$, следи немогућност остварења резултативног ефекта у моменту говора S будући да се R не поклапа са S. Поред тога, доказ не-резултативности је и немогућност његове употребе у функцији допуне глагола перцепције или у неком другом контексту који би означавао да се дато стање може перципирати чулом вида (Станојевић 2013ц):

(351) *Je vois qu'elle a changé la couleur de ses cheveux. Elle a été chez le coiffeur.*

**Je vois qu'elle changea la couleur de ses cheveux. Elle fut chez le coiffeur.*

(352) *Je vois que Marie s'est salie. Elle a mangé des crêpes.*

** Je vois que Marie se salit. Elle mangea des crêpes.*

За разлику од аориста чија је функција најпре наративна те се њиме најчешће изражава темпорална прогресија односно низање догађаја у времену (примери (353) и (354)), француски перфекат допушта све врсте темпоралних односа, како постериорност (пример (355)), тако и симултаност (пример (356)), али и антериорност (пример (357)) при чему су контекстуалне ознаке и наша знања о свету главна смерница за одређивање редоследа датих догађаја:

(353) *Il prit sa femme par la main et l'entraîna dans la salle.*

(354) *Elle mit son chapeau et alla chez soi.*

(355) *Jean a sorti de son sac deux billets et il a laissés sur la table.*

(356) *Ma mère a fait la vaisselle et elle a chanté une belle chanson d'amour.*

(357) *Milena a cherché son chat qu'elle a perdu.*

Дискурзивно гледано, француски перфекат је неутрално прошло време, јер се њиме могу исказати готово све врсте временских односа, а не даје нам инструкцију да се догађаји требају одвијати по одређеном редоследу, већ о њиховом односу сазнајемо најчешће ослањајући се на прагматику и наша знања о свету (Глишић и Милашиновић 2013б) и то је још једна разлика између француског перфекта и аориста, док је перфекат дискурзивно неутралан, аорист карактерише својство прогресије.

Како бисмо указали на суштинску разлику перфекта и аориста у француском језику, посматраћемо примере (358) и (359) који нам показују могућност успостављања инверзног односа између догађаја у перфекту који су у узрочно-последичној вези, и с друге стране немогућност успостављања оваквог односа између догађаја у аористу:

(358) *Marco s'est cassé la jambe (E₁), il est tombé de son moteur (E₂).*

**Marco se cassa la jambe (E₁), il tomba de son moteur (E₂).*

(359) *Anita a remporté le deuxième prix pour son interprétation de la chanson "Parler à mon père" de Céline Dion. (E₁) Elle a participé au concours de la chanson francophone. (E₂)*

** Anita remporta le deuxième prix pour son interprétation de la chanson "Parler mon père" de Céline Dion. (E₁) Elle participa au concours de la chanson francophone. (E₂).*

Када погледамо ова два примера, други догађај (E₂) је узрок првог (E₁) односно први догађај је последица другог, при чему је у овој интерпретацији од пресудног значаја прагматика, као и наша ванјезичка знања о свету. Наиме, ова два догађаја у оба претходна примера су узрочно-последично повезана само су у инверзном односу који у перфекту може да опстане будући да је ово време дискурзивно неутрално па су могућа сва три односа, а у овом случају антериорност (-ОТ). За разлику од перфекта, аорист догађаје које уводи поставља у сукцесивни однос (+ОТ), где се они нижу једни за другим, па би ова два примера била једино могућа уколико се прво одвио догађај (E₁) па онда (E₂), што је у ова оба примера скоро незамисливо.

Француски аорист не може изразити и маркирати извесне типове узвика, али и приговора, већ је то само својство перфекта у француском језику јер се и овде уочава веза са моментом говора:

(360) *Vous êtes encore repris la glace!*

**Vous encore reprîtes la glace!*

(361) *On est parti!*

**On partit!*

Наиме, може се рећи да се једна од највећих разлика између ова два прошла времена огледа у способности перфекта да се употреби у дискурсима где су узрочни – последични односи инверзни, док се аорист ту не може употребити (Ашер и Ласкарди 2003). Реченице у перфекту развијају неку тему у моменту говора. Заправо, француски перфекат често служи да се њиме успостави релација **дискурзивне елаборације**, што није својство аориста.

Лингвисти међу којима су Де Сварт и Молендијк (2003) претпостављају да је темпорални редослед E-R,S јединствен за перфекат, зато што по њима перфекат увек

задржава неку везу са моментом говора која се заснива на дискурзивним релацијама. Код реченица у перфекту, можемо претпоставити да је релевантна релација елаборације односно развијања теме у моменту говора:

(362) *Je trouve qu'elle est une femme mystérieuse. Je l'ai vue entrer au motel avec un homme et ensuite elle s'est promenée avec un autre.*

Увиђамо да догађај који се десио у прошлости утиче на наше садашње мишљење о тој жени. На тај начин, прва реченица дискурса уводи тему, а ту тему остале реченице у перфекту развијају односно елаборирају, и управо то обезбеђује кохерентност овог дискурса. На основу тога, може се закључити да реченице у перфекту ипак стоје у некој релацији, а то је релација елаборације са првом реченицом, што је довољан услов да дискурс буде смислен односно кохерентан.

(363) *Marie a changé/changea la couleur de ses cheveux.*

Када посматрамо претходно наведени пример (363) и у аористу и у перфекту смисао је исти да је боја косе промењена, док би се употребом имперфекта (*Marie changait la couleur de ses cheveux*) променио смисао реченице и више би представљао радњу која се понављала у прошлости, односно да је Марија често мењала боју косе. Разлика између аориста и перфекта у овом примеру је пре свега у томе што код аориста нема референцијалне тачке која је постериорна интервалу почевши од кога можемо посматрати резултат прелазног догађаја, што је потврда његове нерезултативности.

Већина лингвиста међу којима су Мартен (1971) Ко Вет (1980) референцијалну тачку R, односно тачку из које се посматра догађај у аористу, смешта у неактуелни свет за моменат говора, односно у прошлост³⁶:

(364) *Vesna est partie maintenant.*

**Vesna partit maintenant.*

Аорист се пак користи када локутор посматра неактуелни свет из момента у коме је изговорен исказ:

(365) *La mère prépara la tarte qui fut bientôt servie.*

Lucie a préparé la tarte qui est (maintenant) servie.

Заправо, дискурзивни перфекат је на снази у контексту који садржи неку садашњу идеју (Вет 1980). Наиме, овај перфекат карактерише чињеница да је сам процес односно догађај у перфекту заправо у блиској прошлости, док се крајња граница догађаја може

³⁶ Ко Вет (1980:80) сматра да је референцијална тачка догађаја у аористу смештена у прошлост што је уједно и разлог зашто ово време не може изразити резултативно стање неког догађаја.

помешати са ефектима садашњости (Мартен 1971: 105). И у оваквој употреби перфекта можемо говорити о актуелности садашњег тренутка. У том случају, идеја удаљености је практично одсутна. Аорист не може да замени дискурзивни перфекат, на шта нам и указује аграматичност следећег примера, где смо претходни дискурзивни перфекат заменили аористом:

(366) **Lucie prépara la tarte qui est (maintenant) servie.*

Код историјског односно наративног перфекта идеја о дистанци од момента говора је с друге стране и те како присутна. У том случају, више не доминира помоћни глагол перфекта, већ партицип прошли. Извесно, може постојати минимална дистанца, али овај перфекат може бити замењен аористом и да такав пример буде граматичан:

(367) *Lucie prépara le repas qui fut (bientôt) servie.*

3.2.2 Закључак о односу француског аориста и перфекта

Можемо закључити да се аорист и перфекат могу заменити у појединим контекстима, а да се значење реченице на промени, и то у случају када је перфекат anteriорно употребљен, будући да у таквој употреби поседује исте темпоралне карактеристике као и француски аорист, при чему је у оба случаја догађај потпуно одсечен од садашњег тренутка.

С друге стране, када је реч о усменом дискурсу, француски аорист ће готово увек бити замењен перфектом, будући да аорист не може да оствари резултативни ефекат у садашњости. Указали смо на чињеницу да се аорист пак користи када локутор посматра неактуелни свет из момента у коме је изговорен исказ, док је дискурзивни перфекат на снази у контексту који садржи неку садашњу идеју.

Када су у питању њихове дискурзивне инструкције, перфекат је дискурзивно неутралан и допушта сва три типа дискурзивних односа док аорист даје прогресивну инструкцију, односно њиме уведени догађаји се нижу на временској оси. Иако француски нарративни перфекат и француски аорист приказују унутрашње време у целини, они ипак то раде на другачији начин: док аорист представља унутрашње време процеса динамички од почетне до крајње границе узлазном линијом, што је компатибилно са прогресијом приче, перфекат га приказује статички, само са крајње границе и тиме омета напредак приче. Може се рећи да заправо у оваквим ситуацијама, дистинкција у разумевању протока унутрашњег времена објашњава извршност француског аориста у односу на осредњост француског перфекта у ажурирању низа процеса у сукцесивном низу и односу.

Будући да се са перфектом губи флуидност приче, односно сваки исказ се не чини отвореним за следећи исказ већ као затворен у себи, серија реченица у аористу где се сваки нови процес представља као наставак претходног процеса, односно сваки претходни процес је отворен за наредни, док се у низу процеса са француским перфектом сваки процес представља као затворен у себи, одвојен од сукцесивног низа који ти процеси стварају. На тај начин, да ли ћемо употребити аорист или историјски перфекат заправо зависи од ефекта који наратор жели да произведе код читалаца.

4. Аорист у српском језику

Четврто поглавље ћу посветити аористу у српском језику и његовим одликама ради поређења са његовим француским панданом и како бих указала на њихове сличности и разлике, које ће нам бити подлога за тумачење петог и шестог поглавља, која ће се бавити истраживачким корпусом и преводним верзијама француског, али и српског аориста. Показаћемо да је српски аорист време које не намеће ограничење глаголима које уводи, односно не мења аспектуалну информацију коју изражава глагол, што заправо доказује његову аспектуалну неутралност. Притом, веома је важно указати на суштинску разлику у односу на француски аорист, тј. својство односно својства која га чине и те како живом категоријом у разговорном српском језику. Наиме, и поред морфологизације аспекта у српском језику која је учинила излишним изражавање опозиције **свршеност-несвршеност** помоћу глаголских времена, аорист је, за разлику од имперфекта, време које и даље опстаје. Поводом тога, јако је важно указати на ефекте које су му омогућили да опстане у српском језику, како писаном, а тако и усменом.

4.1 Семантика и синтакса аориста у српском језику

Треба напоменути да су многи наши лингвисти проучавали синтаксу српског аориста (видети Маретић 1931, Стојићевић 1951, Сладојевић 1955, 1966, Вуковић 1967, Стевановић 1967, Станојчић и Поповић 2000, Танасић 2005, Симић и Јовановић 2007, Мразовић 2009).

С тим у вези, граматике (Стевановић 1979, Станојчић и Поповић 2000, Танасић 2005) наводе да је српски аорист просто прошло време које означава радњу, стање или збивање који су се вршили у одређеном времену у прошлости, односно пре момента говора. И поред тога што се готово у свим дефиницијама говори да се аорист може градити са са глаголима оба вида, имперфективни аорист (пример (154)) се јако ретко може наћи у савременом српском језику, а и његова присутност у новијој литератури је доста сведенија (Ковачевић 2005, Глишић и Милашиновић 2013а). Насупрот томе, аорист перфективних глагола (пример (155)) је и те како жива категорија у књижевном језику, а пре свега у уметничкој књижевности.

(1) *Гледах неколико пута тај филм.*

(2) *Погледах тај филм.*

У савременом српском стандардном језику, указују се на две основне функције аориста, индикативну и релативну, на шта смо већ указали у првом поглављу о системима глаголских времена у српском и француском језику. Напоменули смо да се српски аорист индикативно употребљава онда када је догађај њиме уведен локализован мало пре момента S, док је ово српско прошло време релативно употребљено када се њиме уводи завршени догађај који је локализован доста пре тренутка говора и одавно се завршио. У овом ћемо поглављу указати на специфичне ефекте које ово време постиже најчешће у усменом дискурсу, али и у наравији. Наиме, његовом употребом остварује се

стилегоност текста, односно исказа и појачава сама доживљеност (видети Танасић 2005, Ковачевић 2005, Станојевић 2007, Глишић и Милашиновић 2013а).

Многи наши лингвисти (Вуковић 1967, Стевановић 1979, Танасић 2005, Ашић и Станојевић 2007, Арсенијевић 2013, Ковачевић 2005, Тома 1998, 2000, 2005, Станојевић 2008, 2013б) се слажу да српски аорист има одређене синтаксичке, али и стилске специфичности у односи на српски перфекат, који му је главни конкурент у српском језику. Заправо, аорист је у односу на њега стилистички маркиран, јер догађаји уведени аористом, поред својства доживљености поседују и емоционални, а често и експресивни карактер (Ковачевић 2005: 10). Користећи релативни аорист, локутор приближава радњу читаоцима и представља је као доживљену износећи је као да је био сведок описаних дешавања (Глишић и Милашиновић 2013б). Наиме, треба напоменути да ови стилски ефекти српског аориста су заправо последица његовог семантизма E-R,S*.

Како смо већ поменули у првом поглављу да се српском аористу сходно двострукој употреби, може приписати двоструки семантизам (Станојевић и Ашић 2008а, Глишић и Милашиновић 2013а) па треба указати на његову темпоралну структуру у којој се изједначава са резултативним перфектом у француском језику, због чега имају исти Рајхенбаховски (1947) семантизам у индикативној употреби, јер се процес уведен овим прошлим временом посматра из S (E-R,S) те претпостављамо да се резултативни перфекат најчешће јавља као преводни еквивалент српског аориста, али ћемо посебно о томе говорити у шестом поглављу, које се бави овом темом. Сходно томе, указаћемо на неке примере, у основној, индикативној употреби српског аориста:

- (3) *Само што **направих** бакин колач.*
- (4) ***Рекох** ли ти да ти је стигла порука пре минут?*
- (5) *Јао **заборавих** кишобран. Мора да се попнем до стана да га узмем.*
- (6) *Тек данас **стигох** у Лесковац.*

Када је реч о аспектуалности, знамо да се у српском језику аспектуална информација може одредити већ у инфинитној форми, те стога глаголска времена односно временски наставци носиоци су само темпоралне инструкције (Ашић и Станојевић 2007) што се може потврдити на примеру српског аориста који, иако се претежно комбинује са глаголима свршеног вида (примери (3), (4), (5) и (6)), дозвољава и несвршене глаголе, као у наредним примерима из дела *Приповетке* Лазе Лазаревића:

- (7) *Смејаше се, истина, али им осмех не иде од срца. (Лазаревића, II, 72)*
- (8) *Опет ми се ређаше слике. (Лазаревић, II, 146)*
- (9) *Они брзо **пређоше** и **склонише се** у страну, **правећи** места другим путницима који се гураше заједно са својим пртљазима, јер још не бијеше ниједног кочијаша ни носача. (Лазаревић, II, 65)*

Српски аорист у претходним примерима не намеће ограничење глаголима које уводи, односно не мења аспектуалну информацију коју изражава глагол, што заправо доказује његову аспектуалну неутралност.

4.2 Ефекти српског аориста у говору

Аорист се, за разлику од имперфекта, одржао у српском језику зато што, својом употребом, може исказати у усменом дискурсу, али и нарави посебна стилска својства, која га одвајају од српског перфективног перфекта и презента (Глишић и Милашиновић 2013б). Док је са перфективним перфектом, неутралан односно фактографски однос субјекта према догађају њиме израженим будући да се њиме износе дате чињенице и не исказује никакав став према њима, са српским је аористом управо централан овај однос субјекта према датом догађају у аористу, односно посебно се маркира говорникова реакција на догађај који се у психолошком смислу скоро догодио (в. Ашић и Станојевић 2006). Сходно томе, у овом потпоглављу је јако важно указати на те ефекте који су му омогућили да оствари експресивност исказа њиме израженим и да опстане у српском језику у говору, те ће бити речи о **малој временској дистанци у односу на моменат говора**, потом о **ефекту доживљености** односно о емотивном и личном односу према израженом догађају, **ефекту неочекиваности** односно одступања од неке навике или уобичајне радње главног актера реченице, а истовремено и о **изражавању љутње, прекора, кајања као и жеље** односно циља и то све помоћу српског аориста у потврдном, одричном облику али и његове употребе у експресивним питањима због чега се ово време и те како одржало и одржава у савременом српском језику.

Најзад, треба рећи да је за постојање аориста у разговорном језику заслужна прагматика и дати контекст у коме се изриче реченица у аористу.

4.2.1 Мала временска дистанца

У говору, аорист не означава темпоралну прогресију, већ се њиме изражава мали временски размак између доживљене радње и момента говора, као, рецимо, у реченици: *Паше ми дете*, коју није природно употребити да се опише радња које се десила претходног дана (Станојевић 2013б, Симић и Јовановић 2007).

Аорист нам даје знак да је временска дистанца између тренутка у којем се одиграо догађај и момента говора у психолошком смислу мала, што указује на то да говорник дати догађај доживљава као нешто актуелно у моменту говора (Ашић и Станојевић 2006):

(10) *Јао, поломих нокат. Полудећу.*

(11) *Ау, опет промаших, стварно сам немогућа.*

Будући да се и даље у садашњости осећа реакција говорника на догађај у аористу, знамо да је догађај јако близак моменту говора. У претходно наведеним примерима, акценат је на самим догађајима (*поломити, промашити*).

Међутим, уколико у оваквим примерима употребимо перфекат, интерпретација реченице би била скроз другачија и реченица би била фактографска тј. износила би неко

чињеничко стање односно резултате произишле из датих догађаја који су актуелни и у моменту говора (Нокат ме баш боли сад, Утакмица је изгубљена):

(12) Јао, поломила сам нокат. Баш ме боли сад.

(13) Ау, опет сам промашила. Утакмица је због мене изгубљена.

Када смо рекли да аорист у српском језику одликује релативно мала временска дистанца, нисмо поменули и неке изузетке. Наиме, поставља се питање шта би се десило када бисмо употребили неки адверб или адвербијалну синтагму које указују на већу временску дистанцу, као у следећим примерима:

(14) Прошле недеље се толико наслушах његових прекора да ме и сад гризе савест кад помислим на то.

(15) Тада/Прошле године, положих испит из Филозофије и дан данас сам поносан на то.

Када посматрамо претходна два примера, упркос великој темпоралној дистанци у односу на моменат говора, можемо рећи да су ипак прихватљиви будући да су представљени као јако битни за говорника у датом тренутку када о њима говори (да ме и сад гризе савест кад помислим на то, дан данас сам поносан на то).

При анализи оваквих примера, јако је важан контекст, како бисмо имали на уму колико су дати догађаји важни за говорно лице.

У том смислу, погледајмо наредни пример, када није дат контекст већ само кратка реченица у аористу и велика временска дистанца (прошле недеље, пре неки дан):

(16) ?Прошле недеље се наједох пице.

(17) ? Пре неки дан добих писмо.

Примери оваквог типа би били неприхватљиви будући да је већа временска дистанца, а притом не можемо увидети да ли је овај догађај значајан за говорника. Међутим, када бисмо допунили реченице на следећи начин добили бисмо сасвим прихватљиве реченице:

(18) Прошле недеље се толико наједох пице да ми је и сад помало мука.

(19) Пре неки дан добих писмо, његове реченице ми стално пролазе кроз главу.

4.2.2 Ефекат доживљености српског аориста у говору

За разлику од француског аориста, који је искључиво време писане наравије и стога представља централно време тзв. **историјског плана исказивања** (Бенвенист 1966), које је практично нестало из говорне употребе, аорист у српском језику је јако често присутан управо захваљујући стилогености, доживљености, као и емотивности које карактеришу ово српско прошло време (Ковачевић 2005, Ашић и Станојевић 2006, Глишић и Милашиновић 2013б). Лингвисти Симић и Јовановић (2007: 218) су објаснили ефекат доживљености као чињеницу да је говорник сведок догађаја који уводи аорист, односно да се радња одвила пред говорниковим очима. Наиме, у складу са својствима и ефектима које производи својом употребом у говору, увек је употребом аориста присутна реакција локутора, чије се емоције лако могу предосетити од стране нас, читалаца.

Заправо, реченица у аористу је истовремено изговорена када и говорникова реакција на догађај:

(20) *Ау, покидах омиљени ланац! Шта ћу сад да носим као амајлију?*

(21) *Поцепанх нову блузу, а нисам је никад ни обукла. То само мени може да се деси!*

(22) *Упс, просу ми се чорба на тепих! Полудећу више!*

(23) *Поломих мамину омиљену шољицу за кафу! Па убиће ме.*

(24) *Изгорех нову кошуљу пеглом! Па ја нисам нормална.*

(25) *Поломих нови телефон! Па да ли је могуће?*

Ефекат доживљености се постиже у претходним примерима пошто су аорист и говорникова реакција на догађај истовремени. Међутим, погледајмо следећи пример:

(26) *Поломих мамину омиљену шољицу за кафу!?? Купићу нову.*

У примеру (26) аорист и говорникова реакција нису истовремени те овај пример не делује прихватљиво док би употребом перфекта у првој реченици (*Поломио сам мамину омиљену шољицу за кафу. Купићу нову*) овај дискурс био смислен и кохерентан с обзиром на чињеницу да перфекат није маркиран у погледу доживљености догађаја који уводи.

Наиме, како бисмо дезактуализовали овај ефекат доживљености, потребно је да употребимо неки израз за индиферентност, као што су *баш ме брига, нема везе, ко да је важно* и сличне:

(27) *Ау, **покидах** омиљени ланац. Ма баш ме брига, имам их десетак.*

(28) ***Поцепих** нову блузу, а нисам је никад ни обукла. Купићу нову, шта има везе.*

(29) *Упс, **просу** ми се чорба на тепих. Ко да је то сад важно.*

(30) ***Поломих** мамину омиљену шољицу за кафу. Нема везе, ионако има хиљаду шољица.*

Наиме, могућност дезактуализације у претходно наведеним примерима од ((27) - (30)) заправо потврђује прагматичку природу ефекта доживљености (в. Станојевић 2007).

4.2.3 Ефекат неочекиваности српског аориста у говору

Још једна јако битна одлика српског аориста је свакако **ефекат неочекиваности**. Заправо, реч је о аористу који је употребљен у одричним реченицама, у чему се подудара са француским аористом негације односно са негацијом прекида. Објаснићемо на следећим примерима:

(31) *Ове суботе **не изађох** из стана..А иначе сваког викенда излазим.*

(32) *Ове суботе **не изађох** из стана.????А никад и не излазим викендом.*

(33) *Данас **не купих** хлеб. Немогуће да сам заборавила.*

Примери (31) и (33) представљају изненадни изостанак уобичајене радње актера реченице, за разлику од примера (32) који не би био смислен у оваквој употреби. Наиме, овај ефекат неочекиваности се јавља због неподударања садржаја исказа и навике субјекта (Станојевић 2007). Заправо, говорник има навику односно обавља неке своје уобичајне радње, рецимо излази суботом у шетњу, готово сваки дан гледа серију, чита књигу пред спавање свом детету, свако вече гледа дневник, али му се први пут десило да заборави да обави те радње, па се зато јавља ефекат неочекиваности.

(34) *Е синоћ **не погледах** омиљену серију. До сад је нисам пропуштала.*

Ефекат неочекиваности или изненадног пропуста очекиване радње се јавља уз глаголе којима се може исказати навика или уобичајеност самог локутора. Заправо реч је о изненадном одсуству радње које локутор скоро свакодневно обавља.

Међутим, уколико бисмо ове реченице написали у потврдном облику, тада би се у прагматичком смислу указивало на субјектову навiku да нешто не чини редовно, па се њиме означава неки изузетак у односу на уобичајене радње локутора, што ћемо показати на следећим примерима (од (35) до (38)):

(35) Данас *одгледах* представу “Френки и Џони”, а иначе баш ретко идем у позориште.

(36) Први пут купих интегрално брашно, замисли, баш ме занима каква ће бити погача.

(37) Еј човече *поједох* сама 200 грама чоколада. То ми се никад није десило.

4.2.4 Изражавање кајања због неоствареног догађаја уз српски аорист негације

Поред ових карактеристика, аористом негације се може изразити и **кајање** односно **жаљење** због нечега што нисмо урадили, а што ће нам потврдити наредни примери:

(38) Сутрадан је добила писмо из Загреба: „Опрости што ти се раније *не јавих*”. Пошто завршим посао овдје, долазим у Београд. У суботу. (МКНБ, 113)

(39) Јао, не послах Дејану поруку за рођендан. Сад ће се сигурно наљутити на мене.

(40) Зар је могуће, не урадих Марији задатак. Како ми је криво што сам заборавила.

У примеру (38) један од главних протагониста романа “Мирис кише на Балкану”, Марко, у писму изражава осећај кривице и кајања што се пре није јавио својој девојци, Бланки, на шта нам указује почетак његове реченице у писму које почиње са опрости што ти се раније не јавих. У наредном примеру (39) говорно лице се каје што није честитао рођендан свом пријатељу (не послах Дејану поруку за рођендан), док у примеру (40) говорник указује на своју кривицу што није урадио задатак својој другарици Марији (не урадих Марији задатак). Оваквим реченицама у аористу се заправо исказује говорников став према изреченом. Притом, и сами изрази и делови реченица разјашњавају његове емоције (у примеру (38) *опрости*, у примеру (39) *јао*, и у примеру (40) *како ми је криво*).

4.2.5 Српски аорист уз изражавање жеље или неког циља говорног лица

Поред тога, аорист се врло често употребљава да изрази неки **циљ**, односно **жељу** говорног лица за коју је он јако и емотивно везан, тј. који му је јако битан и тада уз њега често стоје прилози који указују на то (*коначно* (41), *најзад* (примери (42) и (43)), *напокон* (44)):

(41) *Коначно, освојих турнир. Пресрећан сам.*

(42) *Најзад, добих одговор на своје писмо. Толико сам била забринута што ми не пише месецима.*

(43) *Затекла је Буку како седи за столом са главом у рукама. Није се померила кад је Нина ушла. Најзад, подиже главу и погледа је црвеним, уморним очима. (Куић, МКНБ, 317)*

(44) *Напокон га победих у сонију. Од сад имам другу тактику.*

Док примери (41), (42) и (44) јасно указују на неки циљ и остварење говорникове жеље односно на пожељан и очекиван расплет догађаја, пример (43) из поменутог романа указује да се десило нешто што је саговорник ишчекивао од самог почетка, али се тек после десило, будући да је очекивана реакција била да неко подигне главу и погледа оног који улази у собу, али с обзиром на Букино стање (била је јако болесна) добро је и да је одреаговала на крају.

4.2.6 Употреба аориста уз модалну партикулу *умало* или *замало*

Поред претходно представљених употреба, аорист се може употребити уз прилог (Пешикан и др. 1993, Ивић и др. 1991, Клајн 1992), односно речцу или модалну партикулу (Мразовић 2009) **умало** или **замало**³⁷ да означи да је говорно лице или протагониста неког дела једва утекао неком немилком догађају, одосно догађају који није прижељкивао (Станојевић 2019). Наиме, **речце односно партикуле** су непроменљиве речи којима се у српском језику изражава лични став говорног лица према садржају изговорене реченице³⁸. У оваквој употреби негираног аориста желимо да укажемо на ефекте који произилазе из интеракције између лексички кодиране негације путем ових лексема и синтаксичке негације, које је први уочио и и описао лингвиста Милош Ковачевић (2003). Заправо, под претпоставком да ове партикуле заправо имају значење *мало је недостајало/за мало се није догодило*, лексички кодирају негацију (видети Ковачевић 2003, Станојевић 2019), која представља значењску константу при њиховим употребама, треба претпоставити да семантички статус синтаксичке негације варира

³⁷ Наши лингвисти речи *умало* и *замало* представљају као модалне речце или прилоге (Ристић 1990), док их нормативна литература сматра прилозима (Пешикан и др. 1993, Ивић и др. 1991), а поједини лингвисти их сматрају партикулама (Мразовић 2009).

³⁸ Експресивна модалност (Пипер и др. 2005) заправо произилази из чињенице да говорно лице има према изговореном садржају емотивни однос, а такав однос се наглашава помоћу посебних лексичких средстава у реченици (као што су узвици, речце (или партикуле) и друге речи са примарном експресивном функцијом).

зависно од контекста. Наиме, у највећем броју случајева, било да је у реченици присутна или не синтаксичка негација, ове партикуле указују на негирану пропозицију, као у примеру са негираним догађајем у аористу: *Умало/замало не поломих вазу* (→*Нисам поломио вазу*) (в. Станојевић 2019). Лингвиста Станојевић (2019) нам је указао да ове модалне партикуле *замало/умало* у свим синтаксички релевантним контекстима заправо нама саопштавају да је субјекат за длаку избегао неку непожељну ситуацију, при чему само говорно лице процењује шта је за њега пожељна, а шта непожељна ситуација. У том случају, ситуације које је говорник избегао биће стога прагматички непожељне:

(45)- *Мал' ме не уби Зока* - викну Рики у пролазу, док је Тома наставио у правцу који му је показала. (МКНБ, 405) [→**Није ме убила Зока**]

(46) – Е цуро моја – поче Шкоро срчући кафу и грицкајући коцку шећера – не знаш ти како је све то било! *Богме, замал' не одапех!* Е мој цуретак, сад ћу ти ја све испричат! (МКНБ, 48) [→**Нисам одапео**]

(47) *Рики уђе у собу.*- Нинић, како ти је?

-*Замал не умријех* – рече жалостиво, а затим настави снажнијим гласом:- Напокон сте оба двије скупа код мене! (ЦЛНБ, 524) [→**Нисам умрла**]

(48) *Умало не поломих ногу, падох на низбрдици малопре.* [→**Нисам поломио/поломила ногу**]

У примерима од (45) па све до (48) уочавамо да су ове описане ситуације биле субјекту односно говорнику непожељне, те зато употребљава ове модалне партикуле како би показао да је јако мало фалило да се ови непожељни догађаји догоде, а неретко је смрт та непожељна ситуација (што потврђују примери (45), (46) и (47)).

Међутим, има и супротних примера, где се јавља потврдна пропозиција у присуству ових партикула, такође у њиховим самосталним употребама, као у претходним примерима:

(49) *Умало не положих пријемни испит на даљину..За све је крива лоша мрежа!*[→**Положио сам**].

(50) *Замало не попих кафу* [→**Попио сам кафу**].

(51) *Замало не исправих грешку* [→**Исправио сам грешку**].

Међутим, потврдна форма реченице у аористу са овим партикулама увек означава негирану пропозицију:

(52) *Напрасно, без најаве ушао у мој живот, као доказ тог живота који замало изгубих* [→**нисам изгубила живот**]. (СДНБ, 40)

Овај пример нам показује да је списатељица, а уједно и глана јунакиња њеног романа “Смирај дана на Балкану” једва избегла смрт будући да је оперисала меланом на почетку поменутог дела и стога је употребила партикулу **замало** уз **изгубих живот**.

4.2.7 Употреба српског аориста уз прилог једва

Поред горе поменуте партикуле, јако је интересантна интерпретација примера у којима се јавља још једна партикула или прилог којим се такође постиже експресивни ефекат, а реч је о прилогу **једва** која указује да је врло мало фалило да се нешто не догоди, односно мало је недостајало да овај потврдни догађај прерасте у одрични, али се за длаку ипак дати догађај десио уз јако велики напор. Стога ћемо посматрати следеће примере:

(53) –*Стари друже, како си, јеси л' си жив? - срдечно му је стиснуо пружену руку, а она мала, помисли Марко, скоро као женска:*

-Јесам, једва. А откуд ти овде?

-Побегао од усташа. Једва им умакох [→Умало им не умакох→Умакох им]. (МКНБ, 376)

У примеру (53) мало је фалило да говорно лице не умакне односно не побегне усташама али је ипак умакао и онда је радња потврдна. Сличан је и следећи пример у коме се жеља говорника једва остварила, али се остварила, што је за њега било јако важно:

(54) *Једва стигох [→стигла сам], Рикчић – рече задихано. – Морао сам да дођем да ти зажелим срећан пут и оздрављење. (ЦЛНБ, 397)*

И у примеру (54) као и у претходном примеру говорно лице указује да би за њега непожељна ситуација била негиран догађај (**не умакох им**, или **не стигох**) што се за длаку није десило и да је заправо уложио огроман напор за реализацију ових догађаја, што потврђује њихову важност и улогу у животу говорника.

4.2.8 Употреба аориста у експресивним питањима

Српски аорист се неретко јавља и као део експресивних питања, при чему се његовом употребом појачава сама експресивност. Наиме, експресивна питања имају две функције, прву и основну функцију *да се потражи одговор и информација од саговорника* и другу, прагматичну функцију *да искаже став и однос према садржају постављеног*

питања који су најчешће пропраћени разним емоцијама (Ашић и Станојевић 2006). Наиме, често се аористом у експресивним питањима изражава љутња, жаљење, нестрпљење, прекор и сличне емоције, што ћемо потврдити следећим примерима:

(55) *Што ми **не остави** једну гумену бомбону? Па знаш колико их обожавам!*

(56) *Где тебе **послах** по шлаг? Нема те читав сат? Бесна сам на саму себе!*

(57) *Што **не написа** домаћи задатак? Нећеш изаћи напоље док не урадиш.*

(58) *Е где њега **нађе**? А јурио те онај леги хирург.*

У претходно наведеним примерима може се уочити експресивност датих примера кроз исказане емоције односно став говорника па је тако у примерима (55) и (58) исказано жаљење, док су у примеру (56) исказани љутња и нестрпљење говорног лица, а у примеру (57) изражен је прекор. Када бисмо у овим истим примерима употребили перфективни перфекат, експресивност не би могла бити постигнута без употребе експресивних прагматичких речи. Наиме, употребом самог свршеног перфекта би акценат био на тражењу информације од саговорника (примери од (55') до (58')):

(55') *А што ми **нис** оставила једну гумену бомбону? Била си превише гладна?*

(56') *Зашто **си се задржао** читав сат, а послала сам те само по шлаг?*

(57') *Зашто **нис** написао домаћи задатак? Да ли умеш да га напишеш или ти треба помоћ?*

(58') *Где **си** њега **нашла**? У проводу или си га упознала преко неке другарице?*

Међутим, како би се и перфективни перфекат употребио у експресивном значењу, потребно је присуство одређених прагматичких речи односно прилога, прилошких израза и партикула (*побогу, бре, тек тако, одједном, дођавола*) које би указивале на ту функцију:

(59) *А где си бре/побогу њега **нашла**?*

(60) *Зашто си се тек тако удала?*

(61) *Како си одједном променила своје мишљење?*

4.3 Темпорална прогресија у нарацији и својство динамичности

Српским аористом у нарацији се истиче и маркира сам догађај, а не његове последице у чему се и подудара са француским аористом. На крају, српски аорист је такође попут француског, маркиран обележјем темпоралне прогресије па примери ((62), (63), (64) и (65)) имају функцију средства за померање тока приче. Будући да се радње у српском аористу сукцесивно одвијају, односно нижу једна за другом, читалац стиче утисак да се прича помера у времену, па стога са овим прошлим временом имамо како временску тако и текстуалну прогресију чиме се указује на још једно ствојство српског аориста, а заправо реч је о својству **динамичности** односно живости.

(62) *Нико не мишљаше да иде својим послом. Сви **прискочише, попрскаше** га водом. Дама с кучетом и зембилем **тури** му некаке капљице под нос. Брзо га **повратише** и **дигоше** на ноге. Он се прво **обриса** од воде којом су га поливали, па онда **загрли** сина, али тако нагло као да се бојао да ће му побећи.* (Лазаревић, II, 67)

(63) *Ерни очи **засузише**, ништа **не рече, устаде, опет седе**, па онда **скочи, загрли** Рикицу и **изјури** из куће без речи.* (МКНБ, 354)

(64) *Трамвај **стаде** гдје му није станица, **настаде** неко комешање а неко викну „рација“. Ништа, стојим и чекам, шта ћу? Нисам птица да излетим кроз прозор. **Почеше** збиља изводит људе и легитимисат их. **Одједном**, неко ме **зграби** сприједом, а неко **страфа**, двије руке ми **ишчупаше** звјезду и траку! Замисли ти то, а! Непознати људи. **Гурнуше** ме назад, а они други опет иза себе, те тако **дођох** на сам крај трамваја. Срећом, нису нас све извели. Неке **задржаше**, а неки **се вратише** у трамвај. **Кренусмо** даље. **Нико не рече** ни ријечи, само ми она двојица **приђоше, вратише** ми моја обиљежја и **сиђоше** на следећој станици.* (МКНБ, 351)

(65) *И тада **се зби** нешто што се никада пре није збило. Облаци **се разиђоше**, млечна светлост (која као да не беше сунчева) **обасја** нам лица, већ мученичка. Један големи, благи лик – који нагло постаде страшан, крилат и ратнички – **изађе** са иконе изнад олтара, **диже** се на зидине и као олуја **се сручи** на иноплеменик, плашећи их и сатирући, кидајући им главе, ломећи руке, цепајући груди у којима срца беху мала и црна. Предвођени тим ликом, ми **јурнусмо** и последњом снагом их **сатерасмо** у море, **посекосмо** их и **подависмо, потописмо** им лађе и чамце, **окрвависмо** руке до рамена.* (Стевановић, Т, 55)

У примерима од (62) до (65) процеси у српском аористу се нижу један за другим односно стварају сукцесиван след догађаја који доприноси динамичности и прогресивности приче, те читаоцима држи пажњу и нагони на читање шта ће даље бити. У примеру (62) присутан је и ефекат доживљености будући да једна од главних протагонисткиња романа

*Мирис кише на Балкану, Рики, као да причајући о прошлим догађајима, поново проживљава те тешке тренутке када ју је замало напала полиција у трамвају а спасили су је неки непознати људи (Одједном, неко ме зграби сприједа, а неко страфа, двије руке ми ишчупаше звјезду и траку! **Замисли ти то, а!** Непознати људи. **Гурнуше ме** назад, а они други опет иза себе, те тако дођох на сам крај трамваја. Срећом, нису нас све извели. Неке задржаше, а неки се вратише у трамвај. **Кренусмо** даље. Нико не рече ни ријечи, само ми она двојица **приђоше, вратише** ми моја обиљежја и **сиђоше** на следећој станици).*

4.3.1 Одступање од временске прогресије са српским аористом

Важно је нагласити да нису све употребе аориста наративне и не доприносе померању тока приче.

Наравно, као и у француском, тако и у српском језику, могу се појавити и примери где нема прогресије у причи, већ инверзије односно антериорног односа између две реченице у аористу (примери (66), (67), (68), (69), (70) и (71)) чему може допринети неки адверб или прилог као рецимо **чим, кад, јер**:

(66) *Одвели су је [Рики] поново Драгиши Петровићу. Псовке му **навреше чим** је угледа: (...)! (МКНБ, 421)*

(67) *Срце јој **задрхта кад** угледа Марка како се нагиње према улици и прича са пријатељима. (МКНБ, 66)*

(68) *Зидови **се затресоше** од Лепосавине вриске **чим** угледа мужа. (ЦЛНБ, 485)*

(69) *Бранка **пристаде јер** схвати Индину потребу да учествује у тако великом кућном издатку. (ЦЛНБ, 499)*

(70) *Онда **претрнух кад се сетих** шта је ноћас било и механички прошаптах : (...). (Лазаревић, П, 50)*

(71) *А **кад дођосмо** на Рид, тамо где има много шуме и жбуња, **стадосмо; он се забезекну кад се окуписмо** око њега. (Стевановић, Т, 140)*

На тај начин у примеру (66), на основу наших ванјезичких знања о свету, знамо да је потребно прво некога да видимо тј. угледамо како бисмо му изrekli неку псовку у лице. У примеру (68) Лепосава је прво угледала мужа па је почела да виче. Може се рећи да сами адверби (*јер, чим*) указују на инверзни односно антериорни однос између догађаја у аористу. Када погледамо пример (67), Бланки је угледала Марка и срце јој је задрхтало можемо приметити да овај пример више указује на симултани, него на антериорни однос између ове две реченице односно догађаја у аористу, јер је могуће да нам срце задрхти баш у тренутку кад угледамо неког кога волимо. С тим у вези, наишли

смо на још понеке примере симултаног односа што ће нам потврдити пример (72) где такође нема сукцесивног односа између догађаја у аористу:

(72) *Рекосмо му имена наших рођака и села где не хватају дезертере (јер их и сами имају превише), путеве кроз околне шуме, газове на потоцима и рекама; он нас пажљиво **саслуша**, више се не чудећи и не плашећи се.* (Стевановић, Т, 245)

У примеру (72), догађаји *рећи* и *слушати* се одвијају истовремено будући да су компатибилни односно догађај *рећи* подразумева постојање другог догађаја *слушати*. Према томе, упркос принудној инструкцији низања процеса у аористу, на снази је истовременост догађаја о чему пре свега закључујемо на основу наших знања о свету, а познато нам је да се ова два догађаја узајамно подразумевају, тј. један процес подразумева други.

4.3.2 Српски аорист и примери субјективности

Иако је аорист време првог плана, односно време које уводи главне догађаје који се нижу на временској оси и доприносе прогресивном току приче, аористом се могу исказати и осећања односно ток мисли протагониста односно јунака, што ћу показати следећим примерима:

(73) *На пролеће, уз шуштање младок, меког лишћа, у Бланки **се пробуди** дотад непознат немир, пријатан, али збуњујући.* (МКНБ, 77)

(74) *Рикицу **обузе** туга због смешног трактата о медведићу и носићу.* (МКНБ, 163)

(75) *Застаде, а пред очима јој муњевито **пролетеше** слике из прошлости, у ушима јој **одјекну** смех и аплауз. Сваки део тела **поче** јој обигравати у стотинама кретњи мноштва њених улога, да их све сажме у један беспомоћан, болан покрет.* (МКНБ, 215)

(76) *Душаново лице јој **се указа** пред очима, али за кратко. Слика **се** неосетно **претвори** у позорницу осветљену жућкастим рефлекторима.* (МКНБ, 249)

(77) *Мада, свесна претњи гласно упућених онима којима су обоје припадали, Бланки **осети** полет уместо очаја, храброст уместо страха, спокојство уместо панике.* (МКНБ, 267)

У претходно наведеним примерима од (73) па све до (77), увиђамо да се ради о аористу субјективности, будући да су исказана осећања главних протагониста пренета од стране

наратора. Тако, рецимо у примеру (73) синтагмом у *Бланки* указује се да се ради о њеним осећањима, јер се у њој пробудио неки *непознат немир, пријатан, али збуњујући*. Исти је случај и са осталим примерима (*Душаново лице јој се указа пред очима* (76), затим *Бланки осети полет уместо очаја* (77)) који потврђују да се ради о субјективним осећајима јунака датог романа.

4.4. Интерпретативне употребе српског аориста

Док наши традиционални граматичари (Станојчић и Поповић 2000, Танасић 2005) говоре о постојању модалних употреба аориста, савремени граматичари (Ашић и Станојевић 2007) говоре о његовим интерпретативним употребама, при чему аорист у српском једино може исказати будућност са глаголом **отићи** у првом лицу једнине и множине изван лингвистичког и прагматичког контекста, што ћемо показати на следећем примеру:

(78) *У чланку су се затим низали исечци из многобројних догађаја тога дана, сврсисходно изабрани прикази једностране истине о тадашњој сарајевској стварности:*

*„Кроз град ужурбано пролазе људи с војничким коферима. Путем, опраштају се ведро с пролазницима: 'Брате, ја **одох**...Збогом!' 'Држ се, не попуштај!'... 'Рекох својима да преко мене живог неће!'”*
(МКНБ, 268)

Наиме, наши граматичари (Стевановић 1979, Пипер и др 2005, Клајн и Пипер 2013) сматрају да српски аорист може исказати будућност, када се њиме означава убеђеност говорника да ће се нека радња одиграти или чврсти став да ће се нешто остварити (пример (79) и (83)) или се њиме означава неки услов (примери (80) и (81)). Заправо, у дијалозима налазимо и на аорист у модалној употреби, тј. са значењем нереализоване, хипотетичке радње (81):

(79) *Помагајте, **попадасмо сви на испиту**.*

(80) *Ако **кренух, сломих се** на првој кривини.*

(81) *Да тебе не бијаше, **оде ми глава!**- признаде Марко Бланкици.*
(МКНБ, 348)

(82) *Неће они ништа Јеврејкама које су удате за аријевце. А ако вас открију, **одоше** вам главе обома.* (МКНБ, 350)

(83) *Људи станите, **угушисмо** дијете!* (МКНБ, 427)

Када погледамо претходно наведене примере, рецимо у примеру (81) аористом је исказана нереализована, односно хипотетичка радња који се заправо може лако заменити потенцијалом у српском језику, као у примеру (*Да тебе не бијаше, оде ми глава!* – [Да

тебе није било, *остао бих без главе*]). У неким примерима је условност јасно исказана (примери (80), (81) и (82)) док је у неким, сами можемо наслутити (у примеру (79), *Ако нам не помогнете, сви ћемо пасти испит*, док би условност у примеру (83) била *Ако не станете, угушићемо дете*.) Међутим, ми ћемо се приклонити мишљењу савремених граматичара који оспоравају ову употребу (Ашић и Станојевић 2007) и сматрају да је заправо српски перфекат у разговорном језику прошло време које се најчешће употребљава за изражавање будућности:

(84) *Још пет минута и појео сам целу вечеру.*

(85) *Још недељу дана вежбања и остварио сам рекорд.*

У примеру (84), као и (85), акценат је на стањима која ће бити проузрокована догађајима у перфекту (*вечера ће бити поједена, а рекорд остварен*).

Српским перфектом се изражава модални став уверености да ће се оно што се именује предикатом безусловно остварити, тако да се већ унапред сматра оствареним, и у том случају, овде је реч о **интерпретативној употреби перфекта**, када се њиме изражава будућност. Заправо, овим се перфектом изражава намера говорника да постављени циљ и оствари и говорник се притом фиктивно измешта у будућност. Оно што даје предност употреби перфекта за исказивање будућности јесте што се са перфектом може означити намера да се нешто оствари у будућности, док српски аорист снажно маркира реакцију на догађај који се у психолошком смислу скоро десио (Ашић и Станојевић 2006).

4.5 Релативна употреба српског аориста

Поред индикативне употребе, српски аорист се често може пронаћи и у својој релативној употреби. На тај начин, локутор приближава радњу читаоцу и представља је као доживљену, износећи је као да се одиграла пред његовим очима (Глишић и Милашиновић 2013б), што ћемо показати на следећим примерима:

(86) *Она **пусти** у кућу свог љубавника и његовог оца, Ибрахима Пакру, **уведе** их у собу гдје је мирно спавао стари Мухамерага, отац и син га сложено **избодоше** ножевима, учинивши му милост да умре у сну, не пренувши се ни на трен [...]. (Селимовић, ТВ, 373)*

(87) *Пред само свитање сви сељани **измилише** из кућа и заједно са стоком **нестадоше** у околној магли. Рики **остаде** сама у целом селу. Глува тишина, мук неподношљив и тежак **сручи** јој **се** на груди: притиснуо па гњечи и гњави. Тек тада **схвати** да су ови људи, с којима није имала ничег заједничког, много значили. (МКНБ, 398)*

На примерима (86) и (87) смо указали на релативне употребе српског аориста, при чему су се глаголски процеси, уведени аористом, одвили доста пре момента говора, али

будући да су овде представљени битни моменти за главне протагонисте, нису изостали стилски ефекти, односно, својства доживљености и емотивности неретко приписују српском аористу а произилазе из његовог семантизма E-R,S* (Станојевић и Ашић 2008, Глишић и Милашиновић 20136).

4.6 Закључак о односу српског и француског аориста

Резултати анализе српског и француског аориста показују да ова два времена, семантички гледано имају само једно заједничко својство, односно и француски и српски аорист одликује маркираност у погледу темпоралне прогресије (+OT) у наравији уз изузетке када се, због неких других фактора (прилога, везника) чија је инструкција односно принуда јача од прогресивне инструкције аориста, могу појавити и симултани и антериорни односи између догађаја у аористу. При анализи таквих примера неопходно је ослонити се на наше сопствено искуство, као и наша ванјезичка знања о свету. Управо је карактеристика прогресије аориста кључна у његовом одржавању у модерном француском, насупротив томе што му је перфекат озбиљан конкурент на плану наравије.

Међутим, француски перфекат још није дошао у стадијум у којем би могао у потпуности преузети наративну функцију, а основни разлог томе је његова неутралност у погледу темпоралне прогресије.

Српски аорист је и даље веома живо време, како у говору због његове маркираности својствима мале временске дистанце, доживљености и неочекиваности, тако и у наравији због својства темпоралне прогресије и доживљености. Такође, на примерима смо показали да српски аорист, за разлику од француског аориста не производи аспектуалне ефекте управо због своје аспектуалне неутралности.

На дискурзивном плану, својство доживљености, које посматрамо као прагматички ефекат будући да се може дезактуализовати у моменту говора, услов је за кохерентност дискурса. Поред тога, испоставља се да се са српским аористом може јавити и ефекат неочекиваности, поготову у негативним контекстима, али под условом да на основу реченичног контекста и наших ванјезичких знања утврдимо да постоји одступање од неке субјектове уобичајене радње.

Међутим, треба указати на још једну заједничку карактеристику српског и француског аориста, својство неочекиваности, односно неочекиваног одступања од уобичајене навике субјекта односно актера реченице. Указали смо на примере неочекиваности и у случају француског аориста, заправо реч је о негацији прекида, што ћемо на неки начин подвести под сличан термин као ефекат неочекиваности, јер се одвија нека радња мимо навике субјекта на шта смо указали у потпоглављу (2.4.)

(77) *Quand il n'embrassa pas ses enfants, **comme il aurait dû**, l'inquiétude de sa femme grandit.*

(78) *Ове суботе **не изађох** из стана..А иначе сваког викенда излазим.*

У претходна два примера која смо већ навели указује се на одступање од неке навике субјекта односно у првом примеру на француском главни актер реченице има навiku да увек пољуби своју децу кад дође кући, али у овом примеру дошло је до одступања од те навике. У примеру са српским аористом, актер реченице излази скоро

сваког викенда али баш ове суботе није изашао па се производи такође ефекат неочекиваности.

Најзад, оно што свакако не поседује француски аорист то је ефекат доживљености који би требало третирати као прагматички ефекат искључиво српског аориста будући да смо показали да француски аорист уводи догађаје потпуно одсечене од момента говора.

5. Српска глаголска времена као преводни еквиваленти француског аориста у темпоралној употреби

У петом поглављу ћемо се бавити анализом употребе француског аориста и његовим преводним панданима у изабраном корпусу на француском и српском језику који садржи шест Мусоових романа (*L'appel de l'ange* (Зов анђела), *Central Park* (Централ Парк), *La fille de Brooklyn* (Девојка из Бруклина), *Que serais-je sans toi* (Како бих без тебе), *Seras-tu là* (Остани крај мене) и *La fille de papier* (Девојка од папира)) како бисмо успели да одредимо које се српско време најчешће појављује као значењски еквивалент француског аориста и да одговоримо на питање које то својство прави паралелу између француског аориста и његовог најзаступљенијег еквивалента (Јовановић 2013б). Гијом Мусо приповеда догађаје из перспективе главних јунака, користећи прво лице једнине због чега се у његовим романима често може наићи на пример унутрашње фокализације, која подразумева субјективност и спречава читаоца да гледа даље од очију лика.

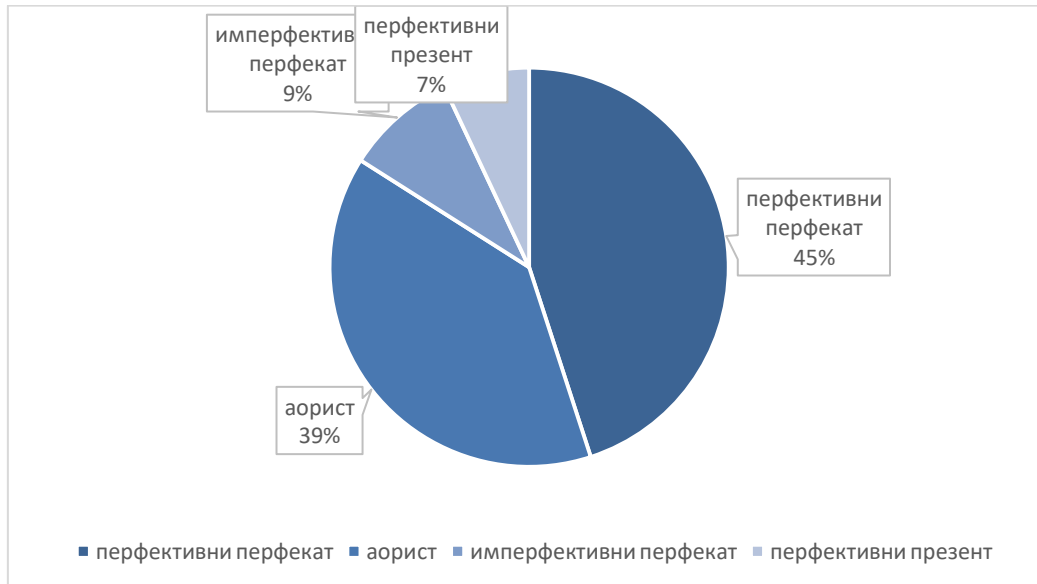
Заправо, циљ нам је да представимо резултате наших анализа и издвојимо преводне еквиваленте француског аориста како бисмо уочили који преводни еквивалент је највише присутан у преводним верзијама Мусоових романа и у чему је разлог његове доминације над осталим еквивалентима. Поред тога, овде свакако, централно место заузимају глаголска времена којима се обезбеђује наративна прогресија, али и времена чијом се употребом ток приче може успорити, па и зауставити, да би се пажња читаоца усмерила на неки детаљ, амбијент или опис психолошких стања Мусоових јунака.

Табела 1. Скраћени називи књига из корпуса

Назив књиге	Скраћеница
1. Зов анђела	ЗА
2. Централ парк	ЦП
3. Девојка из Бруклина	ДИБ
4. Како бих без тебе	ККБТ
5. Остани крај мене	ОКМ
6. Девојка од папира	ДОП

5.1 Статистика присутности преводних еквивалената француског аориста у датом корпусу

График 1: Присутност преводних еквивалената француског аориста у датом корпусу

На почетку овог потпоглавља указаћемо на графикон присутности преводних еквивалената француског аориста у датом корпусу, који чини 6 Мусоових романа на француском и српском језику. Гледајући графикон, можемо запазити да наративни перфективни перфекат доминира над свим преводним еквивалентима и заједно са имперфективним перфектом чини више од 50%. С обзиром на то да Мусоови романи припадају модернијој књижевној литератури, сасвим је логична већа употреба перфекта уместо аориста, јер перфекат очигледно постаје озбиљан конкурент наративном српском аористу и полако преузима његове вредности у приповедању. То је наравно очекивано будући да француски аорист и српски наративни перфекат имају исте темпоралне дефиниције, јер оба времена уводе догађаје, комплетно завршене и потпуно одсечене од момента говора. Поред српског наративног перфекта, присутни су и аорист, који заузима друго место (39%), јер оба аориста, и српски и француски, у наразији остварују прогресију, па се њима ставља акценат на догађаје, који се нижу на временској оси доприносећи прогресивности саме приче.

Поред аориста, појавио се и имперфективни перфекат као преводни еквивалент француског аориста, али је његова заступљеност јако мала и износи 9%. Имперфективним перфектом се у овом случају, најчешће описују стања, процеси, или се њима даје неко објашњење, а неретко су њиме представљени унутрашњи осећаји самих личности романа.

И на крају, најмањи проценат (7%) заузима синематографски презент, који се јавља у случајевима екстерне фокализације, када се жели замрзнути одређена слика или догађај, како би читаоци могли што боље разумети причу, јер све делује као да се одвија сада пред њиховим очима.

5.1.1 Наративни перфективни перфекат као преводни еквивалент француског аориста

Српски наративни перфективни перфекат, као преводни еквивалент француског аориста, заузима највећи проценат (45%), што смо показали Графиконом (*График 1: Присутност преводних еквивалената француског аориста у датом корпусу*).

Француски аорист је у наредним примерима српског превода преведен наративним перфектом, јер је преводилац употребом перфективног перфекта желео да постигне нефокализовано приповедање, желећи да нагласи да се наратор не уноси емотивно у фабулу, али и како би доследно превео француски аорист, који уводи завршене догађаје, потпуно одсечене од момента говора, баш као и српски перфективни перфекат у наративној употреби. То значи да у примерима са перфектом нема доживљености, која је присутна у примерима који су преведени аористом, при чему су догађаји представљени фактографски (као чињенице). Иако наративни перфекат не изражава радње које су обавезно сукцесивне, он може да утиче на ток наратије само ако су догађаји у перфекту повезани одговарајућим конекторима (*на, а, затим* и сл.), што не утиче на смисао коју има оригинална реченица на француском језику, а чиме је уједно остварена темпорална прогресија која постоји у оригиналу.

Пре него што се окренемо анализи примера, треба напоменути да француски аорист уводи догађаје, који су комплетно завршени и на тај начин потпуно одвојени од тренутка S (Глишић и Милашиновић 2013б). Како француски перфекат може исказати и резултативност и антериорност, а нама је превасходно у преводним верзијама присутан антериорни односно наративни свршени перфекат, који је често присутан у наратији, а, чија се темпорална структура изједначава са структуром француског аориста. Такође, треба истаћи да су српски перфективни перфекат и француски аорист лишени маркираних ефеката, својства доживљености и експресивности, јер оба прошла времена сигнализују недоживљену рању према којој приповедач заузима неутралан став (в. Јовановић 2013б), који се могу постићи како употребом датог глаголског времена, као што је српски аорист, али и употребом одређених експресивних речи или исказа (в. Ашић и Станојевић 2006).

Као што смо рекли у другом поглављу, када је аорист употребљен у наратији, можемо имати утисак да се догађаји сами приповедају (Бенвенист 1966: 241), без утицаја на садашњост говорног лица, а и као да је притом и сам наратор одсутан (Јовановић 2013б), што ћемо показати на следећим примерима (од примера (1) до примера (30)):

(1) À l'accueil, je *constatai* avec surprise qu'un rendez-vous avait été pris à mon nom et que mon hospitalisation était planifiée depuis la veille. Résigné, je *suivis* mes amis dans l'ascenseur sans poser de questions. La capsule translucide nous *conduisit* jusqu'au dernier étage, où une secrétaire nous *introduisit* dans un immense bureau (...). (ДОП, 144)

↓

На пријемном одељењу *сам* са изненађењем *констатовао* да је састанак био заказан на моје име и да су моју хоспитализацију планирали још од претходне вечери. Помирен са судбином и не постављајући питања, *следио сам* пријатеље до лифта. Прозирна капсула *однела* нас *је* до последњег спрата, где нас *је* једна секретарица *увела* у огромну просторију (...). (83-84).

(2) Le médecin *hoch* la tête. Il s'apprêtait à monter dans l'appareil lorsque son regard *croisa* celui d'un enfant tenu à bout de bras par un vieil homme. (ОКМ, 3)

↓

Лекар *је климнуо* главом. Спремао се да се попне у летелицу када му *се* поглед *сусрео* са очима детета које је један старац држао за руку. (6)

(3) Deux chirurgiens, un anesthésiste et deux infirmières *sortirent* en courant du dispensaire de fortune dans lequel ils travaillaient depuis la veille. (ОКМ, 3)

↓

Два хирурга, анестезиолог и две болничарке у трку *су изашли* из диспанзера у којем су радили до прексиноћ. (5)

(4) Le médecin *prit* le gamin dans ses bras: il était blême et recroquevillé sur lui même. Accompagné par l'infirmière, il le *conduisit* dans le dispensaire et *prit* le temps de lui parler pour faire diminuer son angoisse avant de procéder à l'anesthésie. Une fois l'enfant endormi, il *décolla* minutieusement au bistouriles voiles de son palais et les *étira* pour combler la fente palatine. Puis il *procéda* de la même manière pour reconstruire les lèvres et rendre un vrai sourire à ce petit garçon. (ОКМ, 3)

↓

Лекар *је узео* у наручје бледог и згрченог дечака. У пратњи болничарке, *одвео* га *је* у диспанзер и натенане *умирио* причом пре него што му је дао анестезију. Када се дете успавало, скалпелом *је* пажљиво *раздвојио* непца и *развукао* их како би затворио расцеп. Затим *је* на исти начин *наставио* да сече да би реконструисао усне и дечаку вратио осмех. (7)

(5) Lorsque l'opération fut terminée, le médecin *sortit s'asseoir* un moment sur la véranda couverte de tôles et de feuilles séchées. (...). Il n'avait

pratiquement pas dormi depuis deux jours et il *sentit* la fatigue le saisir d'un seul coup. Il *alluma* une cigarette et *regarda* autour de lui. (ОКМ, 4)

Након завршетка операције, лекар *је изашао* да накратко седне на веранду покривену лимом и сасушену лишћем. (...) Није спавао малтене два сата и *осетио је* како га наједном обузима умор. *Запалио је* цигарету и *погледао* око себе. (7)

(6) L'homme *posa* la main sur son épaule. Une lueur familière *brilla* dans ses yeux, et il *hésita* quelques secondes avant de répondre: - Je suis toi Elliott...Le médecin *recula* d'un pas puis *se figea* comme foudroyé; l'homme *termina* sa phrase: (...). (ОКМ, 8)

Човек му *је ставио* руку на раме и очи *су* му *заискриле* познатим сјајем. *Оклевао је* неколико секунди пре него што је одговорио: - Ја сам ти Елиоте.... Лекар *је коракнуо* уназад, а *онда се скаменио* као ошинут бичем; човек *је завршио* реченицу: (...). (15)

(7) Le médecin *devina* qu'il s'agissait du prénom de l'enfant et *se contenta de hocher la tête*. (ОКМ, 4)

Лекар *је претпоставио* да је реч о дететовом имену и само *је климнуо главом*. (7)

(8) Le chirurgien *accepta* humblement ces remerciements puis, presque gêné, *détourna* son regard. (ОКМ, 4)

Хирург *је смерно прихватио* ову захвалност, а потом је, готово узнемирен, *одвратио* поглед. (8)

(9) À moitié rassuré, il *passa* dans la salle de bains pour prendre une douche avant de partir travailler. Il *régl*a le jet et *resta* un moment immobile, perdu dans ses pensées, pendant que la pièce se remplissait de vapeur. (ОКМ, 10)

Напола убеђен, *отишао је* у купатило да се истушира пре него што оде на посао. *Подесуо је* млаз и на тренутак *остао* непокретан, изгубљен у мислима, док се просторија пунила паром. (18)

(10) Elle *sortit* de chez Pierre & Paul et *traversa* la rue, étourdie par le vin. (3A, 34)

Изашла је из „Пјера и Пола“ и *прешла* улицу док јој се у глави вртело од вина. (51)

(11) Il *salua* le patron et *s’installa* un peu en retrait dans la deuxième salle, moins bruyante et moins fréquentée. Il *commanda* un mille-feuille de tomates au chèvre frais: une spécialité que lui avait fait découvrir Madeline. En attendant son entrée, il *sortit* de son sac un dictionnaire de poche pour y chercher le sens du mot « concupiscent », qu’il *découvrit* avec embarras. (3A, 35)

Поздравио је шефа и *заузео* помало завучено место у другој, мање бучној сали у којој је било мање људи. *Наручио је* лиснато тесто са парадајзом и свежим козјим сиром: захваљујући Мадлин је открио овај специјалитет. Чекајући предјело, *извадио је* из торбе џепни речник како би потражио значење речи “пожудан” речи коју *је научио* у својој посрамљености. (53)

(12) Le client *entra* au mauvais moment. Pour le servir, Madeline *interrompit* la rédaction de son mail et *dissimula* le téléphone dans la petite poche de son tablier. (3A, 36)

Купац *уће* у погрешном тренутку. Да би га услужила, Мадлин *је прекинула* писање мејла и *сакрила* телефон у мали џеп од кецеље. (53)

(13) Il *réгла* sa commande et, au moment de quitter la boutique, *remercia* Madeline de ses conseils. (3A, 36)

Платио је поруџбину и *захвалио* Мадлин на саветима док је излазио из радње. (55)

(14) Marcus *émergea* du sommeil difficilement. Comme un somnambule, il *avança* jusqu’à la salle de bains, *entra* dans la douche sans enlever ni son caleçon ni sa chemise et *resta* immobile sous le jet jusqu’à ce que la chaudière se vide. L’eau glacée lui *fit ouvrir* un œil et, après s’être rapidement séché, il *se traîna* jusqu’à sa chambre pour constater que son tiroir à sous-vêtements était vide. (3A, 38)

Маркус *се* тешко *пробудио*. Као месечар *је отишао* до купатила, *стао* под туш не скидајући ни доњи веш ни кошуљу и *остао* непокретан под млазом воде све док се бојлер није испразнио. Од ледене воде *отворио је* једно око и, пошто се на брзину обрисао, *одвукао се* до собе и *схватио* да му је фиока где држи доњи веш празна. (57)

У примерима од (1) до (14) као преводни еквивалент присутан је српски перфективни перфекат са антериорним значењем, при чему се скоро у потпуности по темпоралним својствима поклапа са француским аористом због чега преводаца остаје веран оригиналној верзији. Ни француски аорист ни српски наративни перфекат немају могућност постизања експресивности и доживљености и сходно томе нема стислке маркираности, јер писац заузима неутрални став према догађајима и процесима који у француском аористу и српском свршеном перфекту остају у прошлости и потпуно одсечени од момента говора. У претходним примерима (од (1) до (14)) имамо сукцесиван след догађаја у аористу у оригиналу, док је свршени перфекат у српском неутрално време и може остварити сва три типа дискурзивних односа због чега може без проблема одговорити сукцесивној принуди француског аориста.

Код перфекта, најчешће су везници или прилози ти који нас упућују на то какав је дискурзивни однос између реченица њиме уведеним (у примеру (2) и (8) *потом*, у примеру (4) *затим*, у примеру (6) *онда* и сл.) или нам је контекст главни путоказ за откривање дискурзивног односа.

(15) Encore ensuqué, il *plongea* la main dans la montagne de linge sale et *enfila* les premiers vêtements « réutilisables » qui lui *tombèrent* sous la main. (3A, 38)

Још увек поспан, *зарио је* руку у гомилу прљавог веша и *извукао* прво “употребљиво” одело које му *је дошло* под руку. (57)

У примеру (15) наратор као и преводаца поставили су два процеса у антериорни однос чиме је преводаца такође остао веран оригиналу. Наша знања о свету нам могу потврдити да је реч о инверзном односу између догађаја *enfila* и *tombèrent* будући да је природан след догађаја *tombèrent* < *enfila*, односно прво је актер опипао одело па га је онда извукао.

(16) Il [Marcus] *se laissa tomber* sur une chaise et *but* à même le goulot une longue rasade de thé noir. Comme si le breuvage dérouillait ses neurones, il *eut* une illumination soudaine et *se déshabilla* illico presto pour laver ses sous-vêtements dans l'évier avec du liquide vaisselle. Après les avoir

essorés, il *ouvrit* la porte du micro-ondes et *régl*a la durée sur huit minutes. Content de lui, c'est dans le plus simple appareil qu'il *sortit* sur la terrasse. (3A, 38)

↓

Сручио се на столицу и директно из термоса *понио* дугачак гутљај црног чаја. Као да му је то прочистило неуроне, *доживео је* просвећење и одмах *се скинуо* како би опрао доњи веш у лавабоу са течности за судове. Пошто га је испрао, *отворио је* врата микроталасне пећи и *подесио* дужину на осам минута. Задовољан собом, *изашао је* наг на терасу. (58)

(17) Affamé, il *ouvrit* le réfrigérateur et *farfouilla* parmi les aliments avant de tenter un mélange hasardeux. Sur une tranche de pain de mie, il *tartina* une belle couche de beurre de cacahuètes qu'il *recouvrit* de sardines à l'huile sur lesquelles il *disposa* des rondelles de banane. (3A, 39)

↓

Гладан, *отворио је* фрижидер и *чепркао* по намирницама да би потом пробао чудну комбинацију. На кришку хлеба *је намазао* добар слој путера од кикирикија и *покрио* га сардинама по којима је *поређао* колутове банане. (59)

(18) Il *sortit* dans la rue et *enfourcha* son deux-roues. Il *embraya, appuya* sur le démarreur et *accéléra* pour rejoindre le boulevard (...). Il *freina* et *s'arrêta* sur le trottoir. (3A, 42)

↓

Изашао је на улицу и сео на свој двоточкаш. *Упалио је* мотор, *покренуо* машину и *убрзао* да би потом стигао у булевар (...). *Закочио је* и *зауставио се* на тротоару. (63)

(19) Pourtant, il *avala* d'un trait le verre de vodka, *s'en servit* un deuxième et *plongea* à son tour dans l'enfer. (3A, 67)

↓

Наискап *је понио* чашу вотке, *синао* још једну и *ушао* и сам у пакао. (101)

(20) La grande baie vitrée encadrée de rideaux était ouverte. J'*écartai* les pans de tissu qui battaient au vent pour revenir sur la terrasse. À nouveau, je *criai* ton prénom dans le vide. Je *composai* ton numéro de portable, mais mon appel *demeura* sans réponse. (ДИБ, 28)

↓

Велика стаклена врата оивичена завесама била су отворена. *Разгрнуо сам* платно које се вијорило на ветру и изашло на терасу. Изнова *сам вриснуо* твоје име упразно. *Позвао сам* те на мобилни али *је* мој позив *остао* без одговора. (13)

(21) Je *claquai* la portière et *profitai* de la sortie d'un gamin, cartable sur le dos, pour m'engouffrer dans le hall. Comme souvent, l'ascenseur était en panne. Je *montai* les douze étages sans faire de pause avant de tambouriner à la porte de l'appartement d'Anna, hors d'haleine et les mains sur les genoux. (ДИБ, 41)

↓

Залупио сам врата и *искористио* излазак дечачића с торбом на леђима како бих се ушуњао у ходник зграде. Као по обичају, лифт је био покварен. Пре него што сам закуцао на врата Аниног стана, без даха и с рукама на коленима, *прешао сам* дванаест спратова не правећи паузу. (19)

(22) Avenue du Général-Leclerc, la circulation *se fluidifia*. Le taxi *accéléra*, avec en ligne de mire le haut clocher de Saint-Pierre-de-Montrouge. Place d'Alésia, le véhicule *s'engagea* sur l'avenue du Maine. (ДИБ, 65)

↓

Саобраћај *се раскрчио* на Авенији генерала Леклера. Такси *је убрзао* имајући на нишану звоник Сен Пјера де Монружа. На Алезијском тргу возило *се укључило* у Менску авенију. (ДИБ, 24)

(23) Soulagé, je *réessayai* d'appeler Anna, mais *tombai* de nouveau sur son répondeur. Portable coupé? Batterie déchargée? Je *raccrochai* et *me frottai* les yeux, encore sonné par la vitesse avec laquelle mes certitudes avaient basculé. (ДИБ, 68)

↓

Пошто сам био уморан, *пробао сам* поново да позовем Ану, али ми *је* опет *одговорила* секретарица. Мобилни искључен? Празна батерија? *Прекинуо сам* везу, *потрљао* очи, још слуђен од брзине којом су се све моје сигурне тачке у животу пореметиле. (24)

(24) Bah, il mangerait son yaourt plus tard. Je le *débarbouillai* avec sa serviette, exercice difficile, Théo tournant la tête dans tous les sens pour m'échapper. Puis je lui *ôtai* son bavoir, le *soulevai* de sa chaise et le *laissai*

gambader dans ce cadre idyllique, au milieu des palmiers, des plantes exotiques et du lierre du diable qui ruisselait sur les murs. (ДИБ, 555)

Па добро узеће јогурт касније. *Обрисао сам* га салветом што је било тешко изводљиво, јер је Тео само вртео главом не би ли је избегао. Затим *сам* му *скинуо* портиклу, *подигао* га са столице и *пустио* га да радосно *скакуће* кроз овај идилични призор, окружен палмама, егзотичним биљем и златном пузавицом која је милела по зиду. (130)

(25) Il *se retourna* et m'*adressa* un adorable sourire suivi d'un petit signe de la main. Je m'*emparai* de mon téléphone et *constatai* les dégâts après le traitement que lui avait fait subir Angela. (ДИБ, 557-558)

Окренуо се и *унутио* ми љупки осмех одмахујући руком. *Зграбио сам* телефон да проценим штету коју је претрпео након Анђелиног трескања. (130)

(26) Muselier *enflamma* le bout d'une clope, *aspira* une longue taffe et s'en *gargarisa* avant de recracher la fumée. (ДИБ, 583)

Мизелије *је припалио* цигарету, *повукао* дуги дим и њиме *прочистио* грло пре неког што га је издувао. (135)

(27) Sur le site Web de Transparency, je *trouvai* facilement son adresse mail et lui *envoyai* un courriel lui demandant un rendez-vous. (ДИБ, 713)

На интернет сајту *Транспаренције* лако *сам пронашао* њену електронску адресу и *послао* јој поруку у којој сам затражио састанак са њом. (164)

(28) Je *me refis* un café pendant que, dans mon esprit, les interrogations se bousculaient. Je *me rassis* devant l'écran et *ouvris* en même temps plusieurs fenêtres dans le navigateur, pour pouvoir mener des recherches en parallèle. (ДИБ, 720)

Док су се у мојој мислима ројила питања, опет **сам припремио** кафу. Опет **сам сео** за компјутер и истовремено **окренуо** више страница претраживача, да бих могао да водим паралелне претраге. (165)

(29) L'Asiatique **fronça** légèrement les sourcils et **se plongea** dans une profonde réflexion. Puis, après un moment de silence, il **se leva** dignement **et gagna** le fond de la pièce où, sur de précaires étagères, s'entassait une partie de ses ressources: hippocampes séchés, racines de ginseng, serpents venimeux entrelacés dans du formol...Il **farfouilla** un moment dans ce bric-à-brac, avant de mettre la main sur ce qu'il cherchait. Lorsqu'il **revint** vers le médecin, il lui **tendit** un minuscule flacon en verre soufflé. (ОКМ, 4-5)

↓

Азијац **се** благо **намрштио** и **заронио** у дубоке мисли. Онда **је**, након тренутка тишине, достојанствено **устао** и **отишао** до дна просторије где су, на нестабилним полицама, на гомили стајале његове залихе: сушени морски коњићи, корење женшена, змије отровнице испреплетане у формалину...За тренутак **је претурао** по тим кучинама, а онда **је пронашао** оно што је тражао. Вративши се лекару, **пружио** му је малу флашицу од дуваног стакла. (8)

(30) Il **sortit** sur le trottoir et fut accueilli par le soleil, les vagues et le vent. Il **prit** un moment pour apprécier le jour qui se levait avant d'ouvrir la porte d'un petit garage. Là, il **se glissa** dans une antique Coccinelle orange, dernier vestige d'une période hippie depuis longtemps révolue. La capote baissée, il **fit** prudemment irruption sur le boulevard et **remonta** Fillmore Street vers les maisons victoriennes de Pacific Height. (ОКМ, 11)

↓

Изашао је на тротоар где су га дочекали сунце, таласи и ветар. На тренутак **је застао** да се диви дану који се рађао, а онда је отворио врата мале гараже. Ту **је склизнуо** у стару наранџасту бубу, последњу заоставштину давно загаслог хипи покрета. Спуштеног крова, опрезно **је изашао** на булевар и **успео се** Филморовом улицом ка викторијанским кућама Пацифик Хајта. (20)

У претходно наведеним примерима од (16) до (30) присутно је обележје темпоралне прогресије (+ОТ) где сукцесивном следу догађаја у француском аористу одговара сукцесиван след догађаја у српском перфекту. Преводацац је употребом наративног перфекта у преводној верзији настојао да оствари нефокализовано приповедање односно желео је да стави читаоцима до знања да се у таквим примерима приповедач не уноси емотивно у фабулу. Према томе, са догађајима у француском аористу као и у српском

наративном перфекту нема доживљености, јер су догађаји фактографски представљени без присности наратора према изговореном тексту.

5.1.2 Имперфективни перфекат као преводни еквивалент француског аориста

Као један од преводних еквивалената ретко је присутан имперфективни перфекат, на шта смо указали датом статистиком на почетку овог поглавља (има удео 9%). Наиме, несвршеним перфектом се, за разлику од употребе свршеног наративног перфекта, радња романа успорава и није више акценат на њеном току, јер се њиме представљају најчешће неке околности, разјашњења, присећања (флешбек) (Јовановић 2013б). Ипак, треба истаћи важност ових пропратних информација и околности који читаоцима омогућавају да боље и потпуније разумеју причу (Вајнрих 1973, Јовановић 2013б).

Француски аорист и имперфективни наративни перфекат имају исту темпоралну структуру, али се разликују на основу аспектуалне принуде. Наиме, имперфективним перфектом се могу исказати ателичне и ограничене евентуалности (*Трчао је од пет до шест часова*), али и теличне неограничене евентуалности (*Док је успављивао бебу, зазвонио му је службени телефон*) (в. Јовановић 2013б: 168). Међутим, док се српским имперфективним перфектом најчешће изражавају неограничене ателичне евентуалности (*Гледала сам једну занимљиву серију*), француски аорист истиче перфективност, теличност и ограниченост догађаја које уводи.

(1) La jeune femme *commanda* un deuxième verre de vin qu'elle *but* en regardant le mouvement des passants et des véhicules à travers la vitre. (3A, 33)

↓

Млада жена *поручи* другу чашу вина коју *је испијала* посматрајући кроз прозор кретања пролазника и возила. (50)

У примеру (1) употреба теличне неограничене глаголске ситуације *је испијала* указује на дуже трајње радње *испити* при чему преводилац одступа од оригинала где се маркира свршеност радње са француским аористом *but*. Међутим, сасвим нам логично делује употреба глагола несвршеног вида *испијати* будући да је *млада жена испијала вино док је посматрала пролазнике и возила* па нам ово заиста изгледа као дужи процес.

(2) La petite voiture *s'engagea* sur la partie ouest de Filbert Street, l'une des rues les plus pentues de San Francisco (...). (3A, 22)

↓

Мали ауто *се кретао* западном страном улице Филберт једне од најстрмијих улица Сан Франциска. [...] (34)

У примеру (2), такође се употребом српског несвршеног перфекта **се кретао** указује на дужи процес. Као и у примеру (1), овде се успорава наративни темпо, а наратор жели читаоце да усмери на неке пропратне околности и да им да додатна објашњења како би што боље разумели причу.

(3) Marcus **remercia** son ami puis **s'étira** longuement au soleil, bâillant à s'en décrocher la mâchoire. (3A, 38)

↓

Маркус **је захвалио** пријатељу, па **се** дуго **истезао** на сунцу зевајући рашчепљених вилица. (58)

У примеру (3) присутна су два преводна еквивалента, српски перфективни перфекат (**је захвалио**) и српски имперфективни перфекат (**се истезао**) који нас у оваквој употреби више занима, јер употребљен уз прилог **дуго** и указује на трајање процеса те је несвршени перфекат подесан за описивање неограничене теличне ситуације (**истезати се**).

(4) Marcus **ne s'en affecta pas** jusqu'à ce qu'un touriste dégainé son appareil photo pour immortaliser la scène. (3A, 39)

↓

Маркус **није марио** за то **све док** неки туриста није посегао за својим фото-апаратом како би овековечио сцену. (58)

Пример (4) је јако интересантан за анализу будући да представља негацију прекида код аориста. **Маркус није марио за то** није негирани догађај већ парафразирањем реченице и њеним небуквалним читањем добијамо потврдну пропозицију и догађај: **Маркус је почео да мари за то када је туриста посегао за својим фото-апаратом како би овековечио сцену.**

(5) Une voix intérieure lui **souffla d'arrêter** là. (3A, 42) ⇒ Унутрашњи глас му **је говорио** да се ту заустави. (64)

(6) Un instant, il **hésita à décrocher** lui-même, mais déjà le responsable des livraisons l'accaparait pour l'aider à charger ses marchandises. Charly **se fit** un plaisir de mettre la main à la pâte et les trois hommes empilèrent rapidement toutes les cagettes dans le minibreak Austin, un authentique countryman des années 1960 avec des appliques en bois à l'emblème du restaurant. (3A, 43)

↓

За тренутак *се премишљао* да ли да одговори, али га је већ неко усполио да му помогне да утовари робу. Чарлију *је представљало* задовољство да помогне, па су њих тројица брзо попаковали све гајбе у “остин” караван, возило из шездесетих, са дрвеним ознакама ресторана. (65)

(7) La pluie *se fit* plus dense. (ЗА, 55)⇒Киша *је постајала* све јача. (82)

(8) Personne *ne me répondit*. Je *tendis* l'oreille, mais *ne perçus* aucun bruit. (ДИБ, 41)

↓

Нико *није отварао*. *Прислонио сам* ухо да ослушнем, али из њеног стана *није допирао* никакав звук. (19)

У примерима од (5) до (8) свуда су француски аористи преведени имперфективним перфектом и упућују на трајање процеса овде представљеним као и на унутрашњу фокализацију односно субјективне мисли и осећаје главних протагониста помоћу којих наратор упознаје читаоце са ликовима и продубљује њихову слику те као да им допиру до емоција (рецимо у примеру (5) лако можемо закључити да је у питању субјективност јер се главном протагонисти јавио унутрашњи глас који му је поручио да се заустави Унутрашњи глас му је говорио да се ту заустави док је у примеру (7) представљена слика невремена из угла једног од главног лика (Жана)). Према овоме, можемо закључити да се аорист унутрашње фокализације у француском често преводи српским имперфективним перфектом.

5.1.3 Аорист као преводни еквивалент француског аориста

На основу изведене статистике, можемо запазити да се српски аорист неретко јавља као преводни еквивалент свог француског пандана, заправо одмах после перфективног перфекта (и има удео 39%). У примерима где је преведен аористом, српски аорист носи сва она обележја која су му својствена као прошлом претериталном глаголском облику, будући да се њиме претежно остварује наративна прогресија и ставља акценат на догађаје који се нижу и брзо смењују, јер се ово време и у француском и у српском језику одликује својством темпоралне прогресије.

Превасходно, аорист у оваквим примерима износи радње које представља као доживљене. Поред тога, у свим примерима у којима је присутан, српски аорист има функцију средства за померање тока приче, што је својствено и француском аористу у оригиналним примерима, јер су оба времена носиоци дискурзивне инструкције постериорности. Дакле, он у наративи исказује сукцесивне радње, које се нижу у времену, што проузрокује померање времена унапред, а које уз информацију о својству доживљености, уносе у приповедање и динамичност (Милашиновић и Глишић 2013а).

Ово обележје темпоралне прогресије (+ОТ) присутно је у већини издвојених примера (од примера (1) до (28)):

(1) Tereza *ouvrit* la porte avec son trousseau et *resta* pétrifiée devant le futoir qui régnait dans la maison. Puis elle *prit* son courage à deux mains et *commença à mettre* de l'ordre. (ДОП, 249)

↓

Тереза *отвори* врата, *унесе* прибор за рад и *скамени се* пред ужасним нередом у кући. Затим *скупи* храброст и *поче* све то да доводи у ред. (136)

(2) Resté seul, je *pris une douche* tiédasse, *refis* le bandage autour de ma cheville, puis *ouvris* ma valise à la recherche d'affaires pour la nuit. (ДОП, 220-221)

↓

Пошто сам остао сам, *препустих се* млаком тушу, *превих* завој око чланка, па онда *отворих* кофер да пронађем нешто за ноћ. (122)

(3) D'un signe de tête, Carole *remercia* le serveur qui venait de poser son verre sur un plateau. Puis ils *quittèrent* le comptoir pour descendre vers les bassins et s'installer sur deux transats. (ДОП, 291)

↓

Карол се покретом главе *захвали* конобару, који је спустио њену чашу на подметач. Потом *напустише* шанк и спустише се ка базенима да нађу слободне лежаљке. (158)

У примеру (4) присутна је глаголска перифраза *se mit à pleurer* која на српски језик није преведена перифразом *почела да плаче*, већ инкоативним глаголом *заплакати се*.

(4) Madeline et Jonathan *se percutèrent* de plein fouet. Théière, pomme sandwich, bouteille de Charly lui-même *laisa tomber* son plateau et *se mit à pleurer*. (ЗА, 12)

↓

Мадлин и Жонатан *се* свом снагом *сударише*. Чајник, јабука, сендвич, флаша "кока –коле", чаша вина: све *оде* у ваздух и заврши на поду. И Чарли, изненађен сударом, *испусти* свој послужавник и *заплака се* (19).

(5) Puis l'hydravion *réapparut* au-dessus de nos têtes avant de se lancer dans une chorégraphie chaotique. Des fumigènes phosphorescents *dessinèrent* dans le ciel un improbable cœur de fumée qui *s'étiola* rapidement dans la nuit mexicaine. Une nouvelle clameur *s'éleva* dans l'assistance lorsque toutes les lumières *s'éteignirent* et que le maître d'hôtel *s'avança* vers la table d'Aurore et de Rafaël Barros. (ДОП, 330)

Онда се хидроавион поново *појави* изнад наших глава и *поче да изводи* вртоглаву кореографију. Флуоресцентни дим *исцрта* на небу невероватно срце од дима, које брзо *развеја* ветар. Онда *се* поново *зачу* бука присутних када *се* светла *погасише*, а шеф сале *се упути* према столу за којим су седели Аурора и Рафаел Барос. (179)

У примеру (6) француски глагол *s'élever* који је употребљен у оваквом контексту, има значење које се изједначава са повратним сложеним глаголом *se faire entendre* и преведен је српским такође повратним глаголом *зачути се*. Клајн овај глагол сврстава у групу глагола с префиксом *за-* који имају ингресивно значење односно ту спадају глаголи који означавају почетак неке радње (Клајн 2002: 253). Према Стевановићевој подели може се сврстати у глаголе почетно-свршеног вида (Стевановић 1964: 516). Глагол *зачути* према типу глаголске ситуације представља достигнуће, будући да нема трајање, али има циљ.

(6) Mue par une irrépressible curiosité, elle *appuya* sur l'écran tactile et *colla* le téléphone contre son oreille. Une voix grave et hésitante *s'éleva* dans l'appareil: une Américaine, avec un léger accent italien, qui peinait à réprimer des sanglots. (ЗА, 21)

Натерана јаком знатижељом, *додирну* прстом екран и *прислони* телефон на ухо. *Зачу се* озбиљан и колебљив глас: нека Американка, са slabим италијанским акцентом, једва се задржавала да не зајеца. (33)

У примеру (7), наилазимо такође на сукцесиван низ догађаја у француском аористу који је преведен низом догађаја у српском аористу, при чему је такође акценат на прогресивном току приче. Овде можемо уочити прилог *puis/онда* којим се у оба језика означава сукцесија, односно низање процеса у аористу. Овај пример је интересантан због присуства субјективних осећаја протагонисте, а у оба језика се аорист користио за опис доживљених емоција овог јунака:

(7) Je *frissonnai* sous l'effet de la surprise et *marquai* un imperceptible recul. *Puis* je *sentis* mon cœur s'emballer, réveillant en moi des sentiments éteints depuis longtemps. (ДОП, 305)

Уздихтах од изненађења и неприметно *устукнух*. Онда *осетих* како ми срце заигра и пробуди у мени већ дуго угашене осећаје. (165)

Пример (8) такође представља типичан пример прогресивности аориста у оба језика, при чему сукцесиван след догађаја у аористу одговара у потпуности сукцесивној серији процеса у српском чиме је преводилац, по узору на наратора допринео прогресивном току романа и чиме је истакао јако важне моменте за развој радње Русоових романа.

(8) Surprise, elle *défit* la barrette à clip qui retenait ses cheveux et, à l'aide de la petite broche, *entreprit de faire sauter* une partie de la couture. Puis elle *secoua* la pochette et un objet métallique brillant *tomba* au creux de sa paume (ДОП, 265)

↓

Изненађена *скиде* укосницу с копчом, која јој је придржавала косу, и малим брошем *поче да рашива*. Онда *пропресе* цепчић и неки блистави метални предмет *паде* на њен длан. (145)

(9). Elle *appuya* sur l'accélérateur et le «pot de yaourt» *se mit* en branle, toujours aussi rudimentaire et peu confortable. (ДОП, 600)

↓

Она *притисну* гас и *покрену* кутију, која је и даље била никаква и неудобна. (319)

Поред тога, аористом се означавају и битни моменте у приповести, односно представљају се као посебно важни за даљи ток нарације, што се у знатној мери осећа када се чита роман у целисти.

Јако често се аористом како у француском, тако и у српском језику преносе нараторове односно ауторове речи, што ће нам потврдити следећи примери из корпуса:

(10) Il sembla réfléchir un instant et une expression à la fois soucieuse et mystérieuse se dessina sur son visage. (ДОП, 42)

↓

Изгледало је да се за тренутак замислио и на лицу му се оцрта израз забринутости и тајновитости у исто време. (27)

(11) Le bolide *quitta* les allées ombragées de Malibu Colony pour s'engager sur la Pacific Coast Highway qui longeait l'océan. (ДОП, 49)

↓

Болид *напусти* сеновите дрвореде Малибу колоније и *унути се* ка ауто-путу Пацифичка обала, који је пратио океан. (30)

(12) Au niveau de la plage de Santa Monica, Milo *prit* l'Interstate 10, en direction de Sacramento (ДОП, 49)

↓

У нивоу плаже Санта Моника, Мило *уће* на Интерсајт 10 у правцу Сакрамента. (31)

(13) Régale-toi! *s'enthousiasma* Milo en désignant les canapés qu'on venait de nous apporter avec nos apéritifs. (ДОП, 51)

↓

“Послужи се!”, *одушеви се* Мило, показујући на хлеб печен на маслацу који су нам управо донели заједно са аперитивима. (43)

(14) Madeline *termina* son verre de vin, et c'est un peu pompette qu'elle *prit* la plume – façon de parler – pour rédiger un dernier message: (...). (ЗА, 33)

↓

Мадлин *заврши* чашу вина и, помало припита, *узе* перо - тако се некада причало – и написа последњу поруку. (51)

У наредним примерима, од (15) до (26)) ставља се акценат на важност догађаја који се одвијају као и на њихов сукцесивни след, који је присутан и у оригиналу и у преводној верзији романа.

(15) De nouveau, elle *frappa* violemment la vitre avec sa paume et je *vis* que son doigt désignait le livre posé sur la table. (ДОП, 110)

↓

Она опет жестоко *удару* дланом по стаклу и *спазих* да је уперила прстом на књигу која се налазила на столу. (65)

(16) Jonathan *poussa* un long soupir et *envoya* un nouveau message à la jeune femme: (...). (3A, 33)

Жонатану *се оме* дуг уздах па *посла* младој жени нову поруку: (...) (50)

(17) *Enfin* seule, elle *recupéra* son téléphone et *s'empessa de terminer* son message. (3A, 36)

Најзад сама, она поново *узе* телефон и *пожури да заврши* поруку: (...). (55)

(18) Puis Marcus *se traîna* dans la cuisine et *trouva* en tâtonnant la Thermos de pu-erh que Jonathan préparait chaque matin. (3A, 38)

Маркус *се* затим *довуче* до кухиње и опипавајући *пронађе* термос са чајем „пу-ерх“ који је Жонатан припремао свако јутро. (58)

(19) Perplexe, Marcus *arrêta* sa mastication et s'approcha des photos. (3A, 39)

Збуњен Маркус *престаде да жваће* и *приближи се* сликама. (59)

(20) Alice *étouffa* un cri et son rythme cardiaque *s'emballa* brusquement. Cherchant à se dégager, elle *bascula* sur le sol puis *se releva* dans le même mouvement. C'est alors qu'elle *constata* que sa main droite était menottée au poignet gauche de l'inconnu. Elle *eut* un mouvement de recul, mais l'homme *resta* immobile. (ЦП, 6)

Алис *пригуши* крик, а срчани ритам нагло јој *се убрза*. Покуша да се ослободи и *паде* на тло, а затим у једном покрету нагло *устаде*. Тек тада *утврди* да јој је десна рука лисицом везана за леви зглавак непознатог. *Направи* корак и покуша да узмакне, али човек *остаде* непомичан. (10)

Пример (21) је врло интересантан будући да се између прва два догађаја тешко може открити у ком су дискурзивном односу *cligna* и *écrasa*, (*затрпета* и *зевну*), али ћемо

због својства темпоралне прогресије које карактерише и француски и српски аорист дати предност низању догађаја *cligna* < *écrasa*:

(21) Il *cligna* des yeux et *écrasa* un bâillement avant de se redresser péniblement. Lorsqu'il *ouvrit* les paupières, il *marqua* un violent mouvement de stupeur en voyant le canon de l'arme à quelques centimètres de sa tempe. Il *regarda* Alice les yeux écarquillés puis *tourna* la tête en tous sens, découvrant abasourdi le paysage sylvestre qui l'entourait. (III, 8)

↓

Он *затрпета* и *зевну* пре него што се с муком придиже. Када *отвори* очи, жестоко *се зачуди* када угледа цев оружја на неколико центиметара од своје слепоочнице. *Погледа* Алис разрогаченим очима, затим *поче* да се осврће у свим правцима и са чуђењем откри шумски предео који га је окруживао. (13)

(22) Ils *quittèrent* la clairière pour s'enfoncer dans la végétation faite de bosquets denses et d'arbustes feuillus. Retenus l'un à l'autre, ils *traversèrent* un sous-bois vallonné, *suivirent* un chemin grim pant, puis *descendirent* une pente en prenant appui sur les affleurements rocheux. Il leur *fallut* dix bonnes minutes pour parvenir à s'extraire de ce labyrinthe boisé, enjambant les petits cours d'eau et arpentant de nombreux sentiers sinueux. Enfin, ils *débouchèrent* sur une étroite allée goudronnée bordée d'arbres qui dessinaient une voûte végétale au-dessus de leur tête. (III, 11)

↓

Нанустише пропланак и упутише се дубоко међу густе шумарке и лиснато шипражје. Задржавајући једно друго, *прођоше* кроз валовито шумско растиње, *наставише* стрмим путићем, затим *сиђоше* низ низбрдицу, ослањајући се на камените избочине. *Било* им је потребно добрих десет минута да се извуку из шумског лавиринта, прескачући мале водене токове и корачајући бројним кривудаваим стазама. Најзад *избише* на уску асфалтирану стазу, оивичену дрвећем које је формирало куполу изнад њихових глава. (18)

Пример (23) је такође јако интересантан за интерпретацију, будући да је у њему присутан модални прилог *умало* који се неретко јавља у комбинацији са аористом. Док је у оригиналу употребљена сложена глаголска конструкција *manquer de percuter* у преводној верзији је глагол *налетети* уз прилог *умало* чиме се означава да је протагониста Мусоовог романа једва утекао неком немилем догађају, одосно догађају који није прижељкивао. Такође је, и у оригиналу и преводној верзији, испоштована инструкција темпоралне прогресије што је заједничка одлика и француског и српског аориста (*manqua de percuter* < *envoya* < *se prit* < *trancha* < *mordit/налете* < *притисну* < *закачи* < *засече* < *тресну*) и чиме се доприноси напретку тока приче. Исти је случај у примеру (24) *lança* < *envahit* < *fut prise* < *souleva* < *se pencha* (*унути* < *осети* < *обузе* <

осети < *нагну се*) . У примеру (24) присутан је и прилог одједном чија је употреба врло честа уз аорист и чиме се заправо наглашава да се процес одвио изненада и неочекивано. Наиме, најфреквентнији прилози уз аорист су *одједном*, *изненада*, *наједном*, *нагло*, *хитро*, док су прилози *лагано*, *споро*, *полако* инкомпатибилни са ограниченом визијом процеса у аористу (в. Стефановић 1984).

(23) Un taxi *manqua de* les *percuter*. Écrasant son frein, le chauffeur leur *envoya* un long coup de Klaxon et une bordée d'injures. En essayant de rejoindre l'accotement, Alice *se prit* le pied dans la bordure du trottoir. De nouveau, le bracelet des menottes lui *trancha* le poignet. Emportée par son élan, elle *mordit* la poussière, entraînant Gabriel avec elle dans sa chute et laissant s'échapper le portable pour lequel ils se donnaient tant de peine. (ЦП, 16)

↓

Један такси умало *налете* на њих. Возач притисну кочницу и *унути* им дуго завијање сирене, као и салву псовки. Алис *закачи* стопалом ивицу тротоара, у покушају да се домогне ивичњака. Опет јој наруквица лисица *засече* зглоб. Пошто је била у залету, *тресну* о ледину, повуче Габријела за собом, а мобилни телефон, због којег се толико намучила, паде јој из руке. (26-27)

(24) Martin *alluma* le plafonnier et *sortit* de sa poche un petit carnet en moleskine sur lequel il avait récapitulé les vols récents. (КББТ, 34)

↓

Мартен *унали* светло на плафону аута и *извади* из свог џепа мали нотес пресвучен тканином, у коме је био рекапитулирао претходне крађе. (36)

(25) Archibald *sortit* la toile de son sac pour la présenter à Effie. Elle *resta sans voix* pendant quelques secondes, contemplant l'autoportrait avec une réelle émotion. (КББТ, 57)

↓

Арчибалд *извади* из своје торбе платно како би га показао Ефи. Она на неколико тренутака *занеме*, посматрајући слику са истинском емоцијом. (64)

(26) Dans le hall, l'hôtesse l'*accueillit* par son prénom et lui *donna* un badge visiteur. Gabrielle la *remercia* et *prit* l'ascenseur pour le dernier étage: celui des patients à l'hospitalisation de longue durée. (КББТ, 204)

↓

У холу јој *се* хостеса *обрати* именом и *даде* јој један бец за посетиоце. Габријел јој *захвали* и *поне се* лифтом до последњег спрата, оног где су били смештени пацијенти хоспитализовани на дужи период. (235)

На основу претходно наведених примера у француском и српском аористу (од (1) до (26)), увидели смо да је и српски аорист, поред перфективног перфекта, један од водећих преводних еквивалената француског аориста. Будући да ово време у оба језика има својство (+ОТ), њиме су маркирани догађаји, који се брзо смењују поштујући сукцесиван след чиме се и доприноси живости приче, те се може с правом рећи да је преводилац остао доследан оригиналу.

5.1.4 Приповедачки презент као преводни еквивалент француског аориста

Перфективни презент је као преводни еквивалент ређе присутан и има удео 7%. Синематографски презент је врло подесан као преводни еквивалент, јер се његовом употребом у наративи остварује феномен екстерне фокализације по коме је ово време познато. Наиме, његовом употребом, читаоци лако могу замислити и оживети слике из приче у својој глави (Глишић и Милашиновић 2013б). При овим интерпретативним употребама, важно је увести моменат туђе садашњости S*, који је различит од момента говора S али укључен у догађај E те би његов семантизам био E,R,S* (Рајхенбах 1947). Заправо, саговорник мора сместити моменат туђе садашњости у моменат (прошли или будући) који производи најјачи контекстуални ефекат. У Русоовим романима, наишла сам на мали број примера у којима је француски аорист преведен српским перфективним презентом (од (1) до (6) примера):

(1) Lorsqu'elle *se redressa*, elle *prit conscience* qu'elle était allongée sur un banc rustique en bois brut. Stupéfaite, elle *découvrit* soudain qu'un corps d'homme, massif et robuste, était recroquevillé contre son flanc et pesait lourdement sur elle. (ЦП, 6)

↓

Придигавши се, *постаје свесна* да је лежала испружена на клупи у парку, направљеној од грубог дрвета. Зачуђена, одједном *открива* да тело неког мушкарца, чврсто и снажно, лежи склупчано уз њен бок и свом тежином се ослања на њу. (9)

(2) Alice *plissa* les yeux pour mieux examiner les alentours. (ЦП, 15)

↓

Алис **напреже** очи да боље проучи околину. (24)

(3) Un seul regard et ils *se comprirent*. (ЦП, 17)

↓

Био је довољан само поглед да **се разумеју**. (27)

(4) Je *garai* la voiture sous les pins et *me précipitai* vers la maison dont la porte d'entrée était entrebâillée. (ДИБ, 27-28)

↓

Паркирам ауто испод борова и ужурбаним кораком **идем** ка кући чија су врата била одшкринута. (13)

(5) Il *se frictionna* les mains avec une solution antibactérienne et *examina* le haut de la poitrine d'Alice, faisant ressortir, par pression de la peau, le petit rectangle aux bords arrondis. (ЦП, 107)

↓

Он **протрља** руке антибактеријским раствором и **прегледа** горњи део Алисиних груди, покушавајући да притиском на кожу извади мали правоугаоник са заобљеним ивицама. (181)

(6) Elle *passa* l'aspirateur et la serpillière, démarra le lave-vaisselle, *repassa* une pile de linge et *nettoya* les conséquences du tsunami qui avait dévasté la terrasse. (ДОП, 249)

↓

Пређе усисивачем и крпом за прашину, укључујући машину за прање суђа, **испегла** гомилу веша и **почисти** последице цунамија који је уништио терасу. (136)

У примерима (1), (4), (5) и (6) преводилац је француски аорист превео перфективним презентом који у себи носи својство темпоралне прогресије (у примеру (1) *prit conscience* < *découvert* (*постаје свесна* < *открива*), у примеру (4) *garai* < *me précipitai* (*паркирам* < *идем*), у примеру (5) *se frictionna* < *examina* (*протрља* < *прегледа*), а у примеру 6 (*passa* < *repassa* < *nettoya* (*пређе усисивачем* < *испегла* < *почисти*)) те можемо с правом рећи да није одступио од оригинала. У примерима (2) и (3) процесима у преводној верзији у

презенту се ставља акценат на битне делове приче који као да важе и у садашњем тренутку. Презентом су представљене радње које се одвијају у фиктивној садашњости и на тај начин аутор приближава читаоцима радњу те као да се одвија пред њиховим очима. Заправо, употреба приповедачког презента доприноси живописном и динамичном приповедању.

5.2 Аорист/имперфекат у француском језику: аорист (перфективни перфекат)/имперфективни перфекат у српском језику

У Русоовим романима често се заједно појављују и тако алтернирају аорист и имперфекат, при чему се са процесом у аористу маркирају сами догађај и истиче њихова важност, јер су догађаји постављени у први план приче, док се процесима у имперфекту акценат ставља на опис дате ситуације као и на неки пишчев коментар, сећање или ток мисли и тада радња стагнира односно нема прогресивности приче, чиме су ти процеси стављени у други план приче.

(1) Jonathan *secoua* la tête avec agacement et *glissa* le téléphone dans le poche intérieure de sa veste. Cette femme l'*horripilait*. (3A, 16)

↓

Жонатан изнервирано *одмахну* главом и *стави* телефон у унутрашњи џеп јакне. Од те жене *се жежио*. (24)

(2) Alice *leva* les yeux. La lumière *était* belle, douce, presque irréelle. Des flocons *scintillaient* à travers le feuillage d'un orme immense et flamboyant dont les racines trouaient un tapis de feuilles humides. (III, 6)

↓

Алиса *подиже* главу. Светлост *је била* пријатна, блага, скоро нестварна. Кроз лишће *су светлуцале* капљице на једном огромном и сјајном бресту, чије корење је продирало кроз тепих од златног лишћа. (10)

(3) Il *s'exécuta* et ils *empruntèrent* Bow Bridge. L'Air *était* vif et sec. Dans un ciel pur *se détachaient* en arrière-plan les silhouettes des somptueux immeubles de Central Park West: les deux tours jumelles du San Remo, la façade mythique du Dakota, les appartements Arts-Déco du Majestic. (III, 13)

↓

Он је *послуша* и *поћоше* тако преко Лучног моста. У позадини, на чистом небу *оцртавале су се* силуете раскошних зграда западног Централ парка: две куле близнакиње Сан Ремо, чувена фасада Дакоте, арт деко апартмани Мажестика. (20)

У примеру (1), процесом у имперфекту дато је додатно објашњење зашто је протагониста романа *Зов анђела*, Жонатан, изнервирано одмахнуо главом и ставио телефон у цеп (сукцесиван след догађаја *secoua* < *glissa*). Разлог томе је описано *осећаја језе* које се јавља код Жонатана кад види "ту жену".

У примеру (2) процес *leva* (у српској преводној верзију *подиже*) је у аористу и у оригиналној и у преводној верзији, чиме се маркира сам догађај на који се наставља низ дескрипција у француском имперфекту (*était, scintillaient*) односно имперфективном перфекту у преводној верзији (*је била, су светлуцале*), чије се темпоралне одлике подударају са француским имперфектом, будући да оба времена исказују радње неограниченог трајања због чега су погодни за описе, објашњења и реминисценције.

У примеру (3), такође је низ од два догађаја у француском аористу преведен српским аористима *s'exécuta* < *empruntèrent* (*послуша* < *поћоше*) и део је првог плана, док је француски имперфекат описа и објашњења (*se détachaient*) опет преведен имперфективним перфектом (*оцртавале су се*) чиме преводна верзија одговара оригиналу и не одступа од њега.

(4) Elle *regarda* autour d'elle pour évaluer la situation. Elle *se trouvait* au cœur d'une forêt dorée par l'automne, un sous-bois frais et dense à la végétation variée. (ЦП, 6)

↓

Погледа око себе да процени ситуацију. *Налазила се* усред неке шуме, златних јесењих боја, а било је ту и свежег и густог шумског растиња и шаролике вегетације. (10)

(5) Alice le *détailla*: il *portait* un jean sombre, une paire de Converse, une chemise bleue froissée et une veste de costume cintrée. Ses yeux, clairs et engageants, *étaient* cernés et creusés par la fatigue. (ЦП, 9)

↓

Алис *поче* потанко *да* га *разгледа*, *носио је* тамне фармерке, конверсице, изгужвану плаву кошуљу и струкирану јакну. Очи су му *биле* светле и пријатне, али са подочњацима, упале од исцрпљености. (14)

(6) Déstabilisée, la jeune femme *essaya de réfléchir*. Elle *voulait bien admettre* que Gabriel et elle avaient tous les deux beaucoup picolé la veille

au soir, au point d'en oublier de quoi leur nuit avait été faite. Mais il *était* impensable qu'on ait pu les embarquer dans un avion contre leur volonté. (ЦП, 12)

Узнемирана, **покуша да размисли**. Морала је да призна да су Габријел и она много попили претходне вечери, до те мере да нису знали шта им се догађало у току ноћи. Али *било је* несхватљиво како су могли да се укрцају у авион против своје воље. (19-20)

У примерима (4), (5) и (6) су такође процеси ограниченог трајања у српском и француском аористу (*regarda/погледа, détailla/ноче да разгледа, essaya de réfléchir/покуша да размисли*) у првом плану, док су у наставку процеси у француском имперфекту, а у преводној верзији у српском имперфективном перфекту, те су део другог наративног плана. Наиме, употребом француског имперфекта, тако и имперфективног перфекта у српском језику упућује се на статичност, стабилност и непротицање радње, због чега је преводилац доследно одговорио захтеву наратора. Најчешће су у имперфекту и имперфективном перфекту дати описи стања и ситуација (у примеру (4) elle se trouvait au cœur d'une forêt dorée par l'automne, un sous-bois frais et dense à la végétation variée, у примеру (5) il portait un jean sombre, une paire de Converse, une chemise bleue froissée et une veste de costume cintrée. Ses yeux, clairs et engageants, étaient cernés et creusés par la fatigue) док су у примеру (6) дата додатна објашњења (*Морала је да призна да су Габријел и она много попили претходне вечери, али било је несхватљиво како су могли да се укрцају у авион против своје воље*).

(7) Je *me tournai* vers l'entrée située près du bar à cocktails. C'*était* Gladys, la plus jeune des sœurs Carlyle. Je l'*observai* tandis qu'elle s'*avançait*, féline, se coulant avec grâce entre les lanternes marocaines qui *balisaient* le passage dallé de terre cuite au milieu de la pelouse. (ДИБ, 559)

Окренуо сам се ка улазу поред коктел-бара. *Била је* то Глејдис, најмлађа од сестара Карлајл. **Посматрао сам** је док се гипко кретала, провлачећи се испод мароканских светиљки којима је била овичена стаза од теракоте посред травњака. (130)

(8) J'*ouvris* les deux battants pour lui voler quelques sourires pendant que j'*appelais* l'accueil et *réservais* une nounou. (ДИБ, 735)

Разгрнуо сам врата не бих ли му украо који осмех док сам позивао рецепцију да *закажем* термин за дадиљу. (168)

(9) Presque malgré lui, le rédacteur en chef *serra* les poings si fort qu'ils'en *enfonça* les ongles dans la chair. Cette info l'*intéressait* et il *avait* du mal à le cacher. (ДИБ, 778)

Скоро неконтролисано, главни уредник *je стезао* песнице тако јако да *је заруо* нокте у месо. Ова информација га *је занимала* и *било* му је тешко да то сакрије. (177)

(10) Il *baissa* la vitre de son vieux coupé. La nuit *était* électrique, pleine de menaces et de promesses. Très haut, à travers les fenêtres de la façade du musée, on *entrevoyait* des lustres monumentaux qui *témoignaient* des fastes d'antan. (КББТ, 34)

Мартен *отвори* прозор свог старог купеа. Ноћ *је била* наелектрисана, пуна претњи и обећања. Високо, кроз прозоре на зиду музеја, *могли су се* видети монументални лустери који *су сведочили* о давним временима. (37)

У примерима (7), (8), (9) и (10), такође смо наишли на алтернацију аориста и имперфекта којима се постиже стилогеност у тексту, јер се низање догађаја прекида понеким објашњењима или сећањима. У овим примерима су такође присутни процеси ограниченог трајања у француском аористу и у српском перфективном перфекту и аористу (*me tournai* < *observai/окренуо сам се* < *погледао сам, ouvris/разгинуо сам, serra* < *enfonça/ стезао* < *је заруо, baissa/отвори*) у првом плану, док су у наставку процеси у француском имперфекту (рецимо у примеру (7) а исти је случај и са остала три примера *C'était Gladys, la plus jeune des sœurs Carlyle, elle s'avance, féline, se coulant avec grâce entre les lanternes marocaines qui balisaient le passage dallé de terre cuite au milieu de la pelouse.*) а у преводној верзији у српском имперфективном перфекту (*Била је то Глејдис, најмлађа од сестара Карлајл. Она се гипко кретала, провлачећи се испод мароканских светиљки којима је била овичена стаза од теракоте посред травњака.*).

5.3 Унутрашња фокализација у Русоовим романима

Лингвиста Ковачевић (2012), пишући о моделима слободног индиректног говора наводи да је најсложенији онај који укључује наратора као говорника или саговорника говорног догађаја који се изражава, што је заправо и случај код готово свих Мусоових романа. Наиме, у његовим романима, наратор има две улоге: улогу приповедача и улогу лика. У оквиру тога могу се издвојити три подмодела: у првом ти из управног говора трансформише се у ја у слободном неуправном говору, а у другом се слободни индиректни говор остварује у оквиру управног говора те долази до промене говорничког ја у саговорничко ти, док се у трећем подмоделу преплићу треће и прво лице (Ашић 2013). Управо се трећи модел односи на случајеве препричавања догађаја у коме је наратор био час говорник, час саговорник (Ковачевић 2012: 332–333).

Унутрашња фокализација (која је објашњена у 3. поглављу) присутна је у изабраним Мусоовим романима. Њеном употребом наратор омогућава читаоцу да се идентификује са протагонистом, да продре у његова осећања и његов однос према догађајима представљеним у роману, а тиме и себи олакша разумевање и интерпретацију прочитаног. Гијом Мусо користи хомодијегетичко приповедање односно приповеда кроз свог главног јунака и према унутрашњем фокусу. Другим речима, Мусо приповеда догађаје из перспективе главних јунака користећи прво лице једине. Поред тога, унутрашња фокализација подразумева субјективност и спречава читаоца да гледа даље од очију лика. Наиме, читалац доживљава причу кроз призму, визију, свест, која одређује природу и количину информација.

Дакле, унутрашње фокусирање омогућава читаоцима да се на приснији начин идентификују са главним ликовима и открију њихова осећања и виђења догађаја, која одговарају његовим вредностима и начинима размишљања. Код Мусоа, хомодијегетичко приповедање³⁹, комплементарно хетеродијегетичком приповедању, с времена на време се враћа, нудећи читаоцу могућност доживљавања радњи и сензација кроз лик као у следећем одломку романа *Девојка од папира*:

(1) **Une onde de chaleur parcourut mon corps et balaya mon visage.** Je me sentais bien, au chaud, protégé. Je **résistai un moment à l'envie d'ouvrir les yeux** pour prolonger ce sommeil amniotique dans mon coconouaté. Puis **il me sembla entendre une chanson au loin**: le refrain d'un tube reggae dont les notes semblaient à une odeur venue de l'enfance: celle des pancakes à la banane et des pommes caramélisées. (ДОП, 46)

Талас топлине обузе ми тело и удари ми у лице. Осећао сам се добро, у топлом, заштићен. **За тренутак сам одолео жељи да отворим очи** и наставио тај амниомски дремеж у ватираној чаури. Затим **ми се учини да чујем неку песму у даљини**: био је то рефрен реге шлагера, чије су се ноте мешале са мирисом који је долазио из детињства: био је то мирис палачинки од банане и кандираних јабука. (59)

³⁹ Када се посматра однос наратора према причи, уколико се наратор налази у причи коју приповеда, он је „хомодијегетички“ а уколико се налази ван приче коју приповеда, онда је он „хетеродијегетички“ (в. Женет 1980: 248).

Међутим, ово хомодијегетичко приповедање са унутрашњим фокусирањем остаје комплементарно, јер такође можемо приметити да се оно што називамо унутрашњом фокализацијом ретко примењује на потпуно ригорозан начин.

Заправо, сам принцип овог наративног начина подразумева у потпуности да главни лик никада није описан, нити чак назначен споља, и да приповедач никада објективно не анализира његове мисли или његове перцепције. У примеру (1) акценат је на емоцијама и унутрашњим осећајима главног протагонисте који су описани аористом у оригиналу, а у српској верзији романа аористом (*обузе ми тело и учини ми се да чујем неку песму у даљини*) и перфектом (*сам оделео жељи*). Иза процеса *учини се да чујем неку песму у даљини* стоји двотачка и објашњење о којој песми се ради, при чему је звук спојен са *мирисом палачинки од банане и кандираних јабука*, због чега нам постаје јасно да су ово све речи и асоцијације главног протагонисте, који се дистанцира од наратора и ставља акценат на своја осећања и сећања на детињство, а овим се остварује истовремено присност главног протагонисте и читалаца који као да му продиру у најдубље одаје душе.

Како би се олакшало разумевање романа и постигао прогресивни ток приче, догађаји и процеси су најчешће хронолошки дати. Међутим, аутори често користе аналепсу приликом приповедања што ће нам потврдити пример (2). Смена директног и слободног индиректног говора омогућава да читалац боље сагледа информације и догађаје кроз призму главних протагониста, али и да обликује своју причу и слике у глави уз осећај сталне неизвесности о томе шта ће се касније десити у роману.

(2) Comme chaque fois que nous étions seuls tous les deux, **le chaos de notre adolescence me revint dans la gueule avec la force d'un boomerang**: ces terrains vagues qui étaient notre seul horizon, l'asphyxie dece boubier infect dont nous étions prisonniers, le souvenir déchirant de nos conversations d'après l'école sur le terrain de basket grillagé... **Cette fois encore, j'eus l'impression très forte que nous avions toujours douze ans.** Que les millions delivres que je vendais, les criminels qu'elle arrêtait faisaient partie d'un rôle que nous jouions tous les deux, mais qu'au fond nous n'étions jamais réellement partis de là-bas. (ДОП, 59)

Као и сваки пут када бисмо нас двоје остали насамо, **сећање на нашу хаотичну прву младост стезало ме у грлу снагом бумеранга**: та ничија земља, која је била наш једини хоризонт, гушење у смрдљивој каљузи, чији смо били заробљеници, болна успомена на разговоре после школе на терену за баскет, ограђеном решеткама... **Овога пута сам опет имао врло снажан утисак да још имамо дванаест година**, да су милиони књига које сам продао и криминалци које је она ухапсила само део улоге коју смо обоје играли, али да у суштини никада нисмо стварно отишли оданде. (79)

Управо нам аналепсе допуштају да сагледамо развој емоција код главних јунака. У примеру (2), изражено је осећање меланхолије и туге које се јавља код главног јунака романа *Девојка од папира*, Тома, због сећања на његову младост, због чега је *имао утисак као да има 12 година*. Овде су оба аориста интерне фокализације преведена несвршеним перфектом (**сећање на нашу хаотичну прву младост стезало ме у грлу снагом бумеранга** и **овога пута сам опет имао врло снажан утисак да још имамо дванаест**

година). Наиме, већ смо анализом преводних еквивалената објаснили да се употребом несвршеног перфекта нарација успорава како би се читаоци упознали са околностима дешавања неких догађаја, који су свакако важни и неопходни у приповедању (у овом примеру флешбек и сећања) (в. Јовановић 2013б). Преводилац је употребио имперфективни перфекат као би нам указао на важност осећаја и сећања из Томовог детињства што доприноси потпунијем разумевању смисла изреченог исказа.

(3) De nouveau, son cœur *s'emballa* et il lui *fut* cette fois *plus difficile* de retrouver son calme. (ОКМ, 10)

↓

Срце опет **поче да** му [→ми] **луна** и овога пута му [→ми] **је било теже** да се смири [→смирим]. (18)

(4) Alice lui *lança* un regard assassin et s'apprêtait à l'invectiver lorsqu'un goût métallique *envahit* soudain sa bouche. Elle *fut prise* de vertiges. Un haut-le-cœur *souleva* son estomac et elle *se pencha* au dessus d'une jardinière pour rendre un filet de bile. (ЦП, 17)

↓

Алис му **унути** убиствен поглед и спреми се да га изгрди, када одједном **осети** [→осетих] некакав метални укус у устима. **Обузе** је [→ме] вртоглавица. **Осети** [осетих] гађење у стомаку и **нагну** [→нагнух] се над жардињером да поврати [→повратим]. (28)

(5) Elle *termina* sa visite de la maison *en pénétrant* dans la chambre de Tom. Elle *fut surprise* de voir que la pièce baignait dans une lumière bleue alors qu'aucune lampe n'était allumée. Elle *se tourna* vers la toile accrochée au mur et *regarda*, fascinée, la douce étreinte des amants. (ДОП, 45)

↓

Завршивши посету спрату, **уђе** у Томову собу. **Изненади се** кад виде да је просторија окупана плавичастом светлошћу, иако ниједна лампа није била укључена. **Приђе** слици на платну, која је била обешена на зид, и **загледа се** у њу, очарана нежним загрљајем љубавника. (58)

У примерима (3), (4) и (5) присутни су аористи интерне фокализације будући да су приказана осећања главних јунака и њихове речи. Рецимо у примеру (4) **осети** некакав метални укус у устима, **обузе** је вртоглавица и **осети** гађење у стомаку, присутна су унутрашња стања организма које нам само може предочити Алис.

(6) *Surpris*, il se contorsionna pour changer de place. Sur la rocade qui menait au pont, les voitures continuaient à rouler au pas. Il plissa les yeux pour ne

pas perdre Alice de vue. Les ressources de cette fille ne cessaient de le surprendre. Insaisissable, elle se faufileait dans les embouteillages. **Tout à coup, il fut pris de panique en la voyant sortir le calibre de son blouson.** Elle s'était portée à la hauteur d'une Honda Accord vieillissante de couleur beige. (ЦП, 29)

Изненађен, он се згрчи да замене места и она изађе из кола. На обилазници која је водила ка мосту, аутомобили су наставили да возе ограниченом брзином. Он напреже поглед да не изгуби Алис из вида. Домишљатост ове девојке није престајала да га изненађује. Просто неухватљива ушуња се између аутомобила који су закрчили саобраћај. **Нагло га обузе паника** [→ *ме обузе паника*] када је угледа [→ кад сам је угледао] како вади оружје испод јакне. Он се упуту према прастарој хонди акорд беж боје. (51)

У примеру (6), један од главних протагониста, Гејбријел, кроз наратора, говори о својим емоцијама панике и узнемирености због Алисиних поступака.

(7) **Elle ne put réprimer un sourire malgré son inquiétude.** En l'empêchant de renvoyer son téléphone à son propriétaire, cette grève des services publics la mettait dans l'embarras. Elle lui faisait supporter le poids d'une responsabilité dont elle ne voulait pas. **Devait-elle avertir Jonathan du message laissé par son ex-femme qui l'avait appelé de New York pour le supplier de revenir vivre avec elle ?** Involontairement, Madeline détenait une information capitale pour le devenir d'un couple et cela ne lui plaisait pas.. (3A, 33)

↓

И поред забринутости, није могла да се не насмеје. Штрајк јавних служби ју је стављао у непријатан положај тиме што јој је онемогућавао да врати телефон власнику. Трпела је зато одговорност коју није желела. **Да ли је требало да обавести Жонатана о поруци бивше жене која га је звала из Њујорка молећи га да се врати да живе заједно?** Уопште јој се није свиђало што је невољно задржавала информацију од пресудног значаја за будућност пара. (50)

У примеру (7) стање забринутости описано уводном реченицом у аористу уводи у причу низ питања у имперфекту која једној од главних протагонисткиња романа *Зов анђела*, Мадлин, не дају мира и пролазе јој кроз главу (*Да ли је требало да обавести [→ обавестим] Жонатана о поруци бивше жене која га је звала из Њујорка молећи га да се врати да живе заједно?*). У овом примеру можемо констатовати да је у исказу остварена транспозиција ја из управног говора у она у слободном неуправном говору.

(8) **Son coeur s'accéléra. Pourquoi le mail de Jim avait-il été filtré par le logiciel antispam? Peut-être en raison de ses nombreuses et lourdes pièces jointes?** Elle **en prit connaissance avec fébrilité** : (...). (3A, 167)

Срце је почело да јој [→ да ми] убрзано куца. Зашто је Цимов мејл био међу непожељним мејловима?

Можда због обимних докумената у прилогу? Са узбуђењем га је [→ сам га] отворила: (...). (243)

У примеру (8) јасно су исказане емоције у аористу једне од протагониста, Мадлин, које уводе низ питања због чега можемо закључити да је реч о слободном индиректном говору.

(9) Je levai la tête vers ma «visiteuse». Elle s'était recroquevillée sur elle-même. Le menton posé sur ses jambes repliées, elle me fixait maintenant d'un œil éteint. Faisais-je fausse route? Y avait-il vraiment quelque chose à comprendre derrière cette mise en scène? Incertain, je me rapprochai de la baie vitrée. Derrière la fenêtre, le regard de la jeune femme s'enflamma soudain. Elle se passa la main dans le cou pour faire glisser la bretelle de sa robe le long de son épaule. (ДОП, 50)

Подигох поглед према мојој гошћи. Била се потпуно згрчила. Сада ме је фиксирала згаслим погледом док јој је брада почивала на савијеним ногама. Јесам ли изабрао погрешан пут? Да ли је заиста било нечега разумљивог у читавој овој представи? Несигурним кораком приближих се застакљеној ниши. Њен поглед изненада се зажари иза прозора. Прође руком по врату како би пустила да јој брателе хаљине клизну дуж леђа. (66)

У примеру (9) имамо смену аориста (Incertain, je me rapprochai de la baie vitrée, le regard de la jeune femme s'enflamma soudain) и имперфекта интерне фокализације Faisais-je fausse route? Y avait-il vraiment quelque chose à comprendre derrière cette mise en scène? при чему такође можемо уочити низ питања која су постављена од стране главног јунака.

(10) Intriguée, elle en feuilleta les premières pages. C'était son histoire! C'était leur histoire! Le cœur battant, elle se précipita à la caisse, paya l'exemplaire et en poursuivit la lecturesur un banc dans le Public Garden, le grand parc de la ville. (ДОП, 228)

Заинтригирана, прелиста првих неколико страница. Била је то прича о њој [о мени]! Била је то њихова прича [→ наша прича]! Срце поче снажно да јој лупа. Похита на касу, плати примерак и настави да чита на клупи у Народној врту, великом градском парку. (316)

(11) La pluie se fit plus dense. Le tonnerre *gronda*, la foudre *s'abattit* près de la maison, mais, plongée dans son cyber-espace, Madeline *ne s'en aperçut pas*. (3A, 55)

↓

Киша је постајала све јача. Задубљена у свет интернета, Мадлин није чула грмљавину, нити је видела муњу која је ударила близу куће. (82)

У примерима (10) и (11), присутан је аорист унутрашње фокализације што можемо увидети како на основу глагола осећања (**Срце поче снажно да јој лупа**), тако и на основу низа експресивних узвика којима се појачава субјективност саме приче (**Била је то прича о њој [о мени]! Била је то њихова прича [→ наша прича]!**). У примеру (11), јасно је да се ради о нечијем поимању невремена и кише. Наслућујемо да су ово речи Жонатана, будући да је Мадлин била тада са њим. Сходно томе, овде је присутно његово мишљење о киши и невремену које је тада погодило град што Мадлин није ни приметила, будући да је била у свом виртуелном свету.

(12) Elle décida d'abord de ne pas répondre puis se ravisa: c'était sans doute Raphaël qui la cherchait. Maladroitement, elle *prit* son plateau dans une main – Bon sang, que cette théière est lourde! (3A, 11)

↓

Најпре одлучи да не одговори па се предомисли: сигурно је [→ *ме*] тражи Рафаел. Неспретно узме послужавник у једну руку – Сунце ти колико је тежак овај чајник! (19)

(13) Madeline ressentit une morsure au creux du ventre. Une brûlure flippante et délicieuse, un frisson intense qui marquait chez elle la découverte de la première piste d'une enquête. *Tu n'es PLUS flic, lui répéta sa voix intérieure*. Mais elle *choisit* de ne pas l'écouter et, satisfaite de sa découverte, sortit quelques minutes sur le trottoir pour griller une cigarette. (3A, 90)

↓

Мадлин је осетила [→ Осетила сам] лептириће у стомаку. То истовремено забрињавајуће и слатко голицање, снажан дрхтај који је код ње означавао откриће првог трага у истрази. **ВИШЕ ниси [→ нисам] полицајац, поновио јој [→ ми] је унутрашњи глас**. Али **одабрала је да га не слуша** и, задовољна својим открићем, изашла је на неколико минута на улицу како би попушила цигарету. (133)

У примерима (12) и (13) могу се уочити делови управног говора (двотачка, црта, узвичник) чиме нам се наговештава да је реч о слободном индиректном говору, јер овај

модел преношења туђих речи од управног говора преузима независну конструкцију и експресивност (интонацију, модалне изразе, елиптичне исказе, наглашене речи...), а од неуправног говора приповедање, најчешће у трећем лицу што нам манифестују претходни примери. Јасно је да се ради о унутрашњем говору, чак се у примеру (13) то и наводи (**поновио јој је унутрашњи глас**).

Можемо рећи да су у свим претходним примерима захваљујући феномену унутрашње фокализације постигнути стилско-приповедачки ефекти и читаоцу је омогућено да допре до емоција главних јунака сагледавајући дубину и разлог њихових унутрашњих осећаја, скенирајући догађаје у својој глави и саосећајући са Русоовим протагонистима. У овим примерима, неретко је аорист интерне фокализације преведен српским аористом који у себи носи прагматички ефекат, односно реакцију говорника на исказану реченицу, због чега је у оваквим ситуација најподеснији преводни еквивалент француског аориста. Поред тога, у овим примерима, као преводни еквивалент се појавио и српски имперфективни перфекат будући да има својство да заустави и успори причу, али и да је на тај начин обогати тако што ће се читаоцу омогућити боље разумевање саме приче (в. Јовановић 2013б). Ређе се као преводни еквивалент јавља перфективни перфекат, при чему се указује на извршеност датих догађаја и мармирају се резултативна стања, јер ови догађаји испољавају емоције које као да су и даље актуелне у моменту када се о њима говори.

6. Преводни еквиваленти српског аориста у романима *Тестамент* Видосава Стевановића и *Мирис кише на Балкану* Гордане Куић

Најзад, у шестом поглављу ћемо се бавити и српским романима, како бисмо уочили на који начин је преведен српски аорист у француским верзијама романа, при чему ће нам најважније бити да решимо проблем превођења инкоативног српског аориста, који је неретко присутан у роману Видосава Стевановића *Тестамент*, као и проблем превођења српског аориста емотивне реакције на француски језик, који доминира у роману *Мирис кише на Балкану* наше познате списатељице, Гордане Куић. Док се ингресивни аорист често употребљава у Стевановићевом роману, у Куићкином је примећен велики број аориста за исказивање доживљености, емотивности и експресивности. Управо ће такви примери бити тема овог поглавља, будући да ћемо се бавити потраживањем еквивалената најпре инкоативног аориста у преводној верзији романа *Тестамент*, *Prélude à la guerre*, као и аориста емотивне реакције у француској верзији романа *Мирис кише на Балкану*, *Parfum de pluie sur les Balkans*.

Како је француски аорист немаркирано време, као преводне еквиваленте српског аориста у оба романа очекујемо перфективни перфекат, али и перфективни презент. Наиме, у овом поглављу, циљ нам је да издвојимо најприсутније преводне еквиваленте српског аориста наглашавајући када у преводу долази до потпуне еквиваленције, а када се одступа у значењској нијанси.

Код примера са ингресивним српским аористом јако је важно одредити да ли се инкоативност у преводној верзији изражава аористом, који је део глаголске перифразе или се пак јавља француски глагол са инкоативним значењем у аористу. Како је у српском језику, морфолошки систем јако богат, додатком префикса можемо лако извести из глагола његову ингресивну верзију (рецимо, од глагола *певати* додавањем префикса *за-* добијамо почетно-свршени глагол *запевати*). У овим потпоглављима ћемо указати који се префикси у српском језику најчешће користе за изражавање ингресивности у српском језику.

Код примера са српским аористом емотивне реакције треба назначити које се време најчешће користи у француској преводној верзији за изражавање емотивне реакције говорника, будући да је немогуће говорникову реакцију изразити француским аористом, који уводи догађаје потпуно одсечене од момента говора уз немогућост изражавања реакције у моменту говора. Насупрот њему, перфективни перфекат се у француском језику може употребити за изражавање реакција и приговора актера реченице, што смо објаснили на примерима у потпоглављу о односу аориста и перфекта, те претпостављамо да ће он доминирати над осталим преводним еквивалентима.

6.1 Аорист у роману *Тестамент* Видосава Стевановића и његови преводни еквиваленти у француској верзији романа

Најзад, у првом потпоглављу шестог поглавља ћемо се бавити и романом Видосава Стевановића *Тестамент* и његовом преводном верзијом, *Prélude à la guerre*, како бисмо утврдили и преводне еквиваленте српског аориста и увидели када у преводу долази до потпуне еквиваленције, а када се одступа у значењској нијанси. Овај роман обилује аористом и стога је и јако занимљив за истраживање, при чему нас нарочито интересује начин на који се српски инкоативни односно инг्रेसивни аорист преводи на француски језик.

Пре анализе примера, треба разјаснити када и како се остварује инкоативни ефекат. Наиме треба напоменути да се ингресивност аориста истиче када се судари нетелична евентуалност са глаголским временом које захтева свршену аспектуалну инструкцију, као што је француски аорист (Мартен 1971, Јовановић 2013б). Према Клајну (2002) префикс *за-* сврстава глаголе у неколико група, док четврту групу глагола чине глаголи код којих префикс *за-* представља ознаку за почетак радње, тј. има ингресивно значење. Глаголи који се убрајају у ову групу су *зачети, започети, заиграти, закорачити, запливати, затрести, зажелети, зажалити, засузити, заболети, замирисати, засветлети, засијати, заспати, задремати* итд. У овој групи посебно су бројни глаголи са значењем звука, *зачути, запевати, заплакати, завапити, закликати, зацвилети, залајати, зазвонити, загрмети, засвирати* итд. (Клајн 2002: 253). Притом, постоји и разлика између глагола у овој групи, будући да имамо глаголе са значењем почетка радње који истовремено означавају и дуготрајну промену стања. То су глаголи *заклишати, заснежити, захладити, заволети, застарети, завладати, замрзети, заволети, заљубити се, забринуту се, забелети се, заруменити се* и сл. Ми смо у Стевановићевом роману наишли на префиксе *про-*, *по-* и *за-* за означавање ингресивности. Префикс *про-* у значењу ингресивне радње присутан је код изведеница *проговорити, промрсити, прозборити, продисати* (Клајн 2002), код којих он уноси ингресивно значење, али код неких и нијансу вршења радње у краћем времену. Префикс *по-* код неких глагола не модификује локално основни глагол, већ има инкоативно значење (*поћи, потрчати*) (в. Вујовић 2012, Митрићевић-Штепанек 2015).

Помоћу следећих примера, испитаћемо када код превода инкоативних процеса у српском аористу долази до потпуне еквиваленције, али настојаћемо да објаснимо и примере код којих имамо делимичну еквиваленцију, али и случајеве у којима ће бити употребљена глаголска перифраза у француском језику као еквивалент српског ингресивног аориста.

(1) Нагло *захладне* иако до тада беше врело и сушно као у пећи. (...). Ватра је тињала у тој ледари; згасну чим *уђосмо* као да смо донели ветар. Икона *потамне*, лик Светог Мрате *ишчиле* као да бежи из рама, босиљак *се струни* и још једном јако *замириса*, а крст *се искриви* и *постаде* круг. (Т, 26)

↓

Brusquement il *fit* froid, alors que la chaleur était jusque-là torride et sèche comme dans un poêle. (...). Dans cette glace le feu couvait; il *s'éteignit* dès

notre entrée, comme si nous avions introduit le vent. L'icône *s'assombrit*, le visage de saint Mrata *s'évanouit* s'enfuyant semblait-il de son cadre, le basilic *se dessécha*, *exhalant* une dernière fois de son âcre parfum, la croix *se tordit* pour *former* un cercle. (28)

У примеру (1) први процес у аористу *захладнети* је пример инкоативног аориста који је преведен француским глаголским изразом *fit froid (faire froid)* који у аористу такође има ингресивно значење, при чему је акценат на иницијалној фази процеса. Процес *захладнети* истовремено означава и почетак вршења радње, али и дуготрајну промену. Након тога, у оригиналу имамо серију процеса у аористу који су такође преведени француским аористом. У овом низу процеса, радње у аористу су представљене као доживљене, због чега уносе у приповедање живост и динамичност. Такође и процес *потамнити* значи *постати таман* и указује и на дуготрајну промену па је на француском преведен глаголом *s'assombrire* који има исто значење као и израз *devenir sombre*. Скоро на самом крају низа догађаја у аористу појављује се још један инкоативни глагол у аористу *замирисати* који је на француски преведен синтагмом *exhaler de son âcre parfum* при чему нема потпуне еквиваленције између српског глагола и француске синтагме, јер ова синтагма има значење *ширити оштри мирис*. Уместо аориста, преводилац је употребио партицип презента за процес *exhaler*, будући да се и он користи да изрази темпоралну сукцесију, а уједно и да се избегне понављање аориста (*exhalant une dernière fois de son âcre parfum*).

(2) Дан беше сунчан и светао, али њу *не опазисмо* како треба; попала нас је нека измаглица од које боле очи и све видљиво постаје лелујаво и расплињава се. Она жена *прође* све крајеве Кала, *завири* у сваки кутак, *баџи* поглед на сваку кућу а ником *се не јави* и нико је *не поздраву*; потом *оде* одакле је и дошла. Не знамо колико је боравила код нас. Можда сат, можда недељу, можда месец? Тек, *нестаде* одједном као што се и појавила и ми је брзо *заборависмо*. Чак и они који увек имају нешто да кажу *прећуташе* њен пролазак. (Т, 38)

↓

Le jour était beau et ensoleillé, mais nous *ne l'avions pas remarquée*, saisis par cette brume qui blesse les yeux, fait vibrer et dissipe toutes choses visibles. La femme *traversa* tous les quartiers de Kao, *jetant un regard* dans chaque coin, un coup d'œil dans chaque maison, *ne salua* personne et personne *ne la salua*, puis elle *repartit* d'où elle était venue. Nous ne savons pas combien de temps elle demeura chez nous. Peut-être une heure, peut-être une semaine, un mois peut-être? Mais elle *disparut* comme elle était apparue et nous *l'avons oubliée*. Même ceux qui ont toujours quelque chose à dire *passèrent* sa venue sous silence. (41)

У примеру (2), први процес у српском аористу у одричном облику (*не опазисмо*) преведен је српским плусквамперфектом у одричном облику (*ne l'avions pas remarquée*), при чему нема великог одступања од оригинала будући да француски плусквамперфекат

са антериорним значењем представља догађајну претпрошлу радњу која има функцију ретроспективне актуализације (Мартен 1971). Наиме, у примеру (2) представљена је аналепса према битним радњама нарације, по којој је типичан француски плусквамперфекат (в. Јовановић 2013б), али се остварује и темпорална прогресија што одговара наредним процесима у аористу и једном у плусквамперфекту због чега преводилац није пуно одступио од оригинала будући да се у оваквим случајевима плусквамперфекат лако може заменити аористом. Наиме, присутан је сукцесиван след аориста (*traversa < ne salua < ne la salua < repartit < disparut < l'avons oubliée < passèrent*) који се настављају на овај процес у плусквамперфекту и доприносе прогресивном току приче. Овде су још интересантни аористи у одричном облику, односно негација прекида у преводној верзији, при чему се маркира изненађеност субјекта изостанком неких очекиваних радњи и мења се ток радње (la femme *ne salua* personne et personne *ne la salua*).

(3) Некакав ситан калуђер-луталица (један од оних за које никако не знамо коме манастиру припадају) *сврати* у Као, али *не прими* прилог који му *понуђисмо* и не преноћи, *погледа* нас разроко као да види нешто необично на нама, *прекрсти се* и *оде* а ми *се* брзо *разиђосмо* из порте у којој смо се били окупили ради неког договора. Што да се свађамо кад нас нико не чује?

Потом *заређаше* друго, озбиљнији мртвачи, средњаци и средњакиње, они на којима куће стоје док не падну. *Почеше да умиру* људи и жене изван реда, све некако напрескок. (...) *Зачу се* истовремено кукњава из разних крајева Кала; (...). (Т, 39-40)

↓

Un petit moins itinérant (l'un de ceux dont nous ignorons à quel monastère ils appartiennent) *vint* à Kao, *n'accepta pas notre obole* ni de passer la nuit, nous *regarda* de travers comme s'il voyait en nous quelque chose de singulier, *se signa* et *partit*; et nous *quittâmes* très vite le porche où nous nous étions rassemblés pour nous entendre. Pourquoi nous quereller quand personne ne nous écoute?

Vinrent alors d'autres morts, plus sérieux, hommes et femmes d'âge moyen, ceux sur qui les maisons reposent jusqu'à ce qu'ils tombent. Ils *se mirent à mourir* en désordre, en sautant leur tour. (...) Des plaintes *s'élevèrent* en même temps de Kao tout entier; (...). (43)

У примеру (3) такође имамо серију процеса у српском аористу (*сврати < не прими > понуђисмо < прекрсти се < оде < се разиђосмо < заређаше < почеше да умиру*) коју прати серија процеса у француском аористу (*vint < n'accepta pas < se signa < partit < quittâmes < vinrent < se mirent à mourir < s'élevèrent*). Једино је између догађаја *не примити* и *понуђити* инверзни однос, о чему закључујемо на основу контекста. Видимо да је и у оригиналу присутна перифрастична конструкција *почеше да умиру* која је и преведена на француски на готово исти начин *se mirent à mourir* (аорист глагола почети (на француском *se mettre*) + да (на француском предлог *à*) + презент глагола *умирати*

(у француском инфинитив глагола који се мења, а то је *mourir*). Глагол **зачути се** је такође инкоативни глагол који има ингресивно значење и упућује на почетак вршења радње. Овај глагол преведен је француским глаголом *s'élever* који у овом контексту има значење синтагме *se faire entendre*.

(4) *Huђоше* Цигани, шарени и бројни као и сваке године, црни и белозуби. (...) Али ни Цигани **не разапеше** черге, **не пођоше** по кућама. У њиховим разрогаченим очима *видесмо* какви смо и на шта личимо. *Окретоше* кола и *појурише* као да их неко гања. (Т, 41)

↓

Arrivèrent des Bohémiens, foule bariolée comme chaque année, noirs et édentés. (...). Pourtant les Bohémiens **ne dressèrent pas** leurs tentes, **n'allèrent pas** de maison en maison. Nous nous *vîmes*, dans leurs yeux élargis, tels que nous étions. Leurs voitures, en toute hâte, **firent demi-tour**, et ils **détalèrent** comme si quelqu'un les pourchassait. (44)

Пример (4) манифестује темпоралну прогресију и ефекат динамичности како са француским, тако и са српским аористом, при чему можемо издвојити негацију са аористом где се остварује и ефекат неочекиваности (**Насупрот очекиваним и стандардним радњама, Цигани не разапеше черге, не пођоше по кућама**). У последњем низу догађаја у аористу присутан је инкоативни глагол *појурити* који је на француски преведен глаголом *détaler* у аористу, који има значење тренутно-свршеног догађаја.

(5) Двојица-тројица лудоглаваца (од оних што увек све најбоље знају и хоће нешто друго) **покушаше да побегну** и **да нас оставе** на цедилу. **Одоше** ноћу и **вратише се** такође ноћу, кришом. Тек ујутро **приметисмо** да су опет међу нама, покуњених носева, изубијани, модри и зелени као да су налетели на неког ђавола. И **проговорише** тек пошто им мало **помогосмо** у томе. (Т, 41)

↓

Deux ou trois têtes brûlées (de celles qui savent toujours mieux que les autres et cherchent autre chose) **tentèrent de s'enfuir**, nous **faussant compagnie**. Ils **partirent** la nuit, **revinrent** aussi la nuit, en cachette. Au matin seulement nous *vîmes* qu'ils étaient de nouveau parmi nous, penauds, bleus de coups comme s'ils étaient tombés sur un diable. Et ce n'est pas qu'une fois que nous les y **avons** un peu **aidés** qu'ils **se mirent à parler**. (44-45)

У примеру (5) такође имамо след догађаја у српском аористу коме одговара след догађаја у француском аористу, при чему имамо два глагола са инкоативном значењем **nohu** који је преведен глаголом *partir (partirent)* са еквивалентним значењем и други инкоативни глагол *проговорити (проговорише)* преведен перифрастичном конструкцијом *se mirent à parler* која такође означава почетак вршења радње.

(6) И чим *зинусмо*, чим *завикасмо* (сваки за себе као што смо били навикли), нешто нам *заврзе* језик, *помеша* речи. (Т, 44)

↓

Et dès que nous *ouvrîmes* la bouche, dès que nous *voulûmes crier* (chacun pour soi comme de coutume), quelque chose nous *tordit* la langue, *brouilla* nos paroles. (47)

(7) *Галамисмо*, *викасмо*, *брбљасмо* па *се разиђосмо* – сваки својом пречицом. (Т, 44)

↓

Et nous *de brailler*, *hurler*, *caqueter*, avant *de nous séparer* prenant son raccourci. (47)

У примерима (6) и (7) такође имамо след догађаја у српском аористу коме одговара след догађаја у француском аористу, при чему у примеру (6) имамо један глагол са инкоативном значењем *завикати* који је преведен на француски перифрастичном конструкцијом *vouloir* у аористу + *инфинитив главног глагола crier (пожеле да виче)* при чему се може приметити веће одступање у значењској нијанси у односу на глагол *завикати (почети да виче)*. Занимљиво је да су низања догађаја у аористу у примеру (7) преведени инфинитивима ових глагола, при чему је акценат на начину на који се одвијају радње односно на постизању стилског ефекта. Међутим, коришћењем обезличних облика акценат се ставља на одређене семантичке компоненте као што су процесуалност, резултативност итд. (Пипер и др. 2005: 554). Сам инфинитив презента је погодан за исказивање сукцесивног односа, јер често изражава радњу која следи радњу уведену главним предикатом.

(8) Те ноћи *блесну* муња без грома и *погоди* црквено кубе као ножем. Крст *се сав истопи*, а на стаклу прозора *заблешташе* јарке слике – грешници и црви у вечном загрљају. (Т, 44)

↓

Cette nuit-là un éclair *jaillit*, sans tonnerre, et *frappa* la coupole de l'église tel un couteau. La croix tout entière *fondit*, et le verre des fenêtres *s'illumina* d'images violentes – pécheurs et vers rongeurs, dans une étreinte éternelle. (48)

У примеру (8) наилазимо на сукцесиван след процеса у аористу, због чега је акценат на доживљености и динамичности приче. Притом, наилазимо на још један инкоативни глагол **заблеитати** који је преведен француским глаголом *s'illuminer* у аористу *être soudainement éclairé d'images violentes* са значењем **бити обасјан нападним сликама**, при чему такође наилазимо на одступања у значењској нијанси.

(9) Капије **почеше да понуштају**, **нестаде** нам уља, сабље нам **се поломише**, а умор нас замало **савлада**. Свеће **се погасише**, кандила пред иконама сама **утрнуше**; пацови **изађоше** из рупа и **размножише се**. Чак **се** и сунце **сакри**; ниски облаци, набијени муњама и громовима, **легоше** на зидове. Узалуд **изгледасмо** иде ли нам неко у помоћ; море беше пусто, узбуркано и бело као снег. **Посаветовасмо се** и **одлучисмо да се затворимо** у цркву и да, певајући молитве заједно умремо. Ризничару **одсекосмо** језик да не каже где су тајне ризнице, ако случајно преживи; обесхрабрене **осоколисмо**, **изљубисмо се** и **опростисмо**. (Т, 55)

↓

Les portes **se mirent à céder**, nous *n'avions* plus d'huile, nos sabres **se brisaient**, la fatigue nous **terrassa** presque. Les cierges **s'éteignaient**, les vieilles devant les icônes **se consumaient** d'elles-mêmes; les rats **sortaient** de leurs trous et **se multipliaient**. Le soleil lui-même **s'était couché**; des nuages bas, lourds d'éclairs et de tonnerre, **se posèrent** sur les murs. Nos regards **cherchaient** en vain, personne ne venait à notre aide; la mer était déserte, houleuse et blanche comme la neige. Nous nous **consultâmes** et nous **résolûmes** de nous enfermer dans l'église et de mourir ensemble, chantant des prières. Nous **coupâmes** la langue du trésorier pour qu'il ne révélât pas l'emplacement des richesses cachées au cas où il survivrait; nous **exhortâmes** les pusillanimes, nous **étreignîmes** et nous **dîmes adieu**. (60)

У примеру (9) српским и француским аористима се постиже прогресивност приче, јер се догађаји нижу једни за другим. У српском језику, аорист глагола почети као део глаголске синтагме **почеше да понуштају** преведен је такође перифрастичном конструкцијом у истом значењу *se mirent à céder* (*se mettre à céder*).

(10) Једва их **склоних** да не нагађају и да раде колико могу. **Донесох** им препеченицу за госте јер им њихови не дају ни да приђу бурадима, ни да се окрепе: чекају кад ће са овог света као што су и они чекали своје родитеље. **Попише** и **заруменеше се**, чисто **се подмладише**, за тренутак **заборавише** на болове у леђима и ногама, **посвађаше се**

трипут и трипут *помирише*, али дората *закопаше* до мрака; (...). (Т, 243)

À grand-peine, je *les ai persuadés* de cesser leurs discussions et de se mettre au travail. Je leur *ai apporté* le raki réservé aux invités, car chez eux on ne leur permettait pas de s'approcher de tonneaux, ni de se requinquer un peu: on attend qu'ils s'en aillent de ce monde, comme eux-mêmes l'attendaient de leurs parents. Ils *ont bu* et *repris* des couleurs, brusquement rajeunis, oublié pour un instant leurs douleurs dans le dos et les jambes, *se sont querellés* puis réconciliés par trois fois, mais ils *ont enterré* le cheval avant la nuit; (...). (265)

У примеру (10) имамо појаву аориста који означава непожељну ситуацију за саговорника (за *длаку је успео да склони људе да не нагађају* што се на француски превело изразом *à grand-peine, je les ai persuadés* у значењу *намучио сам се док сам их наговорио*). Поред тога, присутан је и инкоативни глагол у аористу *заруменеше се*, који је преведен перфектом у глаголској синтагми *avoir repris des couleurs* у значењу *повратити боју*, због чега опет имамо благо одступање у значењској нијанси.

(11) И *смрачи се* у подне, као да је поноћ. Сунце *застаде* усред неба, светлост *се* некуда *изгуби*. Дрвеће *се спаруши*, лишће *увену*, трава *дође мрка* као после пожара, цвеће *остаде* без боја и мириса. Овце *побегоше* од чобана у пољу, *одоше* у планину. (Т, 241)

Il *fit sombre* à midi, comme s'il était minuit. Le soleil *s'arrêta* au milieu du ciel, la lumière *se perdit* quelque part. Les arbres *roussirent*, les feuilles *se fanèrent*, l'herbe *noircit* comme après un incendie, les fleurs *restèrent* sans couleurs ni odeurs. Les moutons *s'enfuirent* dans les champs loin des bergers, *gagnèrent* la montagne. (263)

(12) Неко рече: “Шта је грађани? *Зар ми преко ноћи постадосмо* људи? Не смрдимо вам више на бели лик и цибру? Сад ћете, браћо, ви нама мало да смрдите!” (Т, 189)

Quelqu'un a dit: « Eh! vous les messieurs de la ville! *Serions-nous subitement devenus des êtres humains?* Nous n'empestons donc plus l'ail et le fumier? C'est vous maintenant qui allez un peu nous empester!» (205)

Док је у примеру (11) акценат на прогресији приче коју остварују аорист у оригиналу и преводној верзији, у примеру (12) присутна је употреба аориста у експресивном питању при чеми је изражена говорникова емоција према исказаном садржају (*Зар ми преко ноћи постадосмо људи*) која је преведена кондиционалом перфекта у француској верзији романа *Serions-nous subitement devenus des êtres humains?*.

На основу претходно наведених примера из романа Видосава Стевановића *Тестамент* увидели смо да се српски аорист у наративи најчешће преводи француским аористом управо због њиховог заједничког својства темпоралне прогресије, чиме омогућавају причи да напредује и догађајима да се сами приповедају и постижу динамичност оживљавајући саму причу. На примерима је показано да се српски инкоативни глагол у аористу који најчешће у себи садржи префиксе *за-*, *-но*, *-про* најчешће преводи перифрастичним конструкцијама у француском језику због чега се често у преводу јављају већа или мања одступања у значењској нијанси у односу на оригинал. У неким случајевима готово да има потпуне еквиваленције оригинала и превода или у виду самог глагола у француском аористу, али најчешће у оквиру синтагме односно глаголске перифразе (*ноћу* → *partir*, *захладнети* → *faire froid*, *зачути се* → *s'élever*, *почети да умиру* → *se mettre à mourir*, *проговорити* → *se mettre à parler*, *почеше да понуштају* → *se mettre à céder*), али понегде има и благих одступања у односу на оригинал (*нојурити* → *détaler*, *завикати* → *vouloir crier*, *заблештати јарким сликама* → *s'illuminer d'images violentes*, *заруменити се* → *avoir repris des couleurs*).

6.2 Преводни еквиваленти српског аориста емотивне реакције у превдној верзији романа *Мирис кише на Балкану* Гордане Куић

Читајући роман *Мирис кише на Балкану* наше познате списатељице Гордане Куић, нисам могла да не приметим велики број аориста, присутних у дијалозима романа, употребљених за исказивање доживљености, емотивности и експресивности. Управо ће такви примери бити тема овог потпоглавља, будући да ћемо се бавити потраживањем њихових еквивалената у француској верзији овог романа, *Parfum de pluie sur les Balkans*. Пошто је француски аорист немаркирано време, очекујемо перфекат, али и презент као преводне еквиваленте српског аориста. Наравно, поред тога, биће присутни и узвици, речце и други изрази за исказивање доживљености и емотивне реакције. Модалне речце односно партикуле заправо изражавају лични став говорног лица према садржају изговорене реченице.

- (1) –Е, цуро моја – поче Шкоро срчући кафу и грицкајући коцку шећера – не знаш ти како је све то било! **Богме, замал' не оданех!**
Е, мој цуретак, сад ћу ти ја све испричат! (МКНБ, 48)

↓

– Eh, ma belle, commença Škoro en sirotant son café et en grignotant un morceau de sucre, tu ne sais pas comment tout ça s'est passé! **Ma foi, j'ai bien failli y rester!** Eh, ma jolie, maintenant je vais tout te raconter.

(54)

(2) – *Мал' ме не уби Зока* – викну Рики у пролазу, док је Тома наставио у правцу који му је показала. (МКНБ, 405)

↓

– *Zoka a failli me tuer*, s'écria Riki en passant, alors que Toma poursuivit sa course dans la direction qu'elle lui indiqua. (425)

(3) – Побјегао од усташа. *Једва им умакох!* (МКНБ, 376)

↓

– Je me suis enfui devant les oustachis. *Juste à temps*. (394)

Посматрајући први и други пример, увиђамо да је ескпресивност српског аориста исказана аористом уз приог или партикулу *замало/умало*, о којој смо говорили у поглављу о српском аористу и његовим ефектима. У француској верзији присутна је слична глаголска конструкција **avoir failli** + инфинитив глагола **rester/se tuer** у француском перфекту. Међутим, рекло би се да у првом примеру немамо потпуне еквиваленције између српског аориста и његовог преводног еквивалента, француског перфекта. Наиме, израз *замало не одапех*, не подудар се у потпуности са преводом, који би на српском језику био *мало је фалило да тамо останем*. Већ смо назначили у трећем поглављу, које се бави односом француског аориста и перфекта, да француски перфекат може изразити и маркирати извесне типове узвика али и приговора због чега нам је јасно зашто у овим случајевима доминира перфективни перфекат као преводни еквивалент. Наиме, један од протагониста, Шкоро, учествујући у Другом светском рату замало није изгубио живот, па показује како је за длаку избегао смрт. Такође, у другом примеру, израз у српском аористу је маркиранији, јер се њиме наглашава Рикичина узрујаност будући да је за длаку избегла смрт, јер је замало није растргао бик Зока. Од прва два примера се разликује пример (3), јер је аорист доживљености преведен француским изразом *juste à temps*, којим је преводилац истакао да је Марко побегао од непријатеља у право време, што и јесте донекле смисао реченице на српском, само што се у њој истиче да је и једва умакао Усташама који су послали налог да Марко буде стрељан одмах ујутру након што је побегао у Београд и избегао смрт за длаку.

(4) *Тек данас стигох у Загреб*. Најновије је што сам продао ону моју арабу (ауто). (МКНБ, 83)

↓

« *C'est seulement aujourd'hui que je suis arrivé à Zagreb*. La dernière nouvelle est que j'ai vendu mon automobile. (90)

У примеру (4), може се такође приметити однос једног од главних ликова, Марка, према изговореној реченици. Ова реченица заправо носи поруку да је Марко требало још пре да стигне у Загреб, али га је нешто омело у извршењу радње. Поред тога, присутан је и деиктички израз *сада*, који је немогуће употребити уз француски аорист, јер је он прошло време потпуно завршено у прошлости и одсечено од момента говора. Стога, у преводној верзији је присутан перфективни перфекат који се може комбиновати са прилогом *maintenant*, будући да ово француско време увек задржава везу са моментом говора.

(5) – Јао Милоше, ала га ти *претјера!* – убаци Рики. (МКНБ, 102)

↓

– Oh, Miloš, comme tu exagères! intervint Riki. (108)

У примеру (5) може се запазити реакција негодовања и замерања једне од главних јунакиња, Рики Салом према Милошевом исказу дајући му до знања да претерује, при чему је преводни еквивалент српског аориста француски перфективни презент којим се процес наглашава и приказује као да се одвија пред очима читаоца.

(6) Па ја вам *не испричах* шта ми се десило по повратку из Сарајева! Дакле, овако: шћућурена у купеу, размишљала сам, погодите о чему!?! (МКНБ, 103)

↓

– Mais, je ne vous ai raconté ce qui m'est arrivé à mon retour de Sarajevo. Donc, voilà: recroquevillée dans la compartiment, je réfléchissais, devinez à quoi? (109)

У примеру (6) такође је присутна изненађеност Рики Салом, говорног лица, при чему употреба глагола *испричати* у одричном облику упућује на неочекиваност због изостанка неког очекиваног догађаја или приче, јер Рики није испричала својим најближима о необичном догађају, који ју је задесио (*Немогуће да вам нисам испричала шта ми се десило*). И у овом примеру је перфективни перфекат преводни еквивалент српског аориста емотивне реакције.

(7) “Гранд Хотел, Виен, 28. IX - **Изван себе сам од чуда које видјех и доживих.** Буди стрпљива, брзо се враћам.” (МКНБ, 140)

↓

Grand Hôtel, Wien le 28 IX – **Je suis abasourdi par tout ce que j'ai vu et vécu ici.** Sois patiente, je rentre bientôt. (147)

Доживљеност је присутна и у примеру (7) будући да је у њему присутан сам глагол **доживети** и притом стања *изван себе сам од чуда због тога шта сам све доживео* и стога је као преводни еквивалент употребљен француски перфекат који у својој резултативној употреби маркира стање које је актуелно у моменту говора (*Je suis abasourdi par tout ce que j'ai vu et vécu ici*) што је немогуће исказати француским аористом због његове потпуне одсечености од момента говора, а тиме и немогућности маркирања стања проистеклих из догађаја који су и те како присутни у моменту говора у овој реченици.

(8) Кад се мало уредим још трче за мном. Имала сам неколико удварача, али ништа...**Уби ме биједи!** Из ове јазбине човеку се не мили ни флертовати. (МКНБ, 167)

↓

Quand je m'arrange un peu, des hommes me courent encore après. Plusieurs m'ont fait la cour, mais il ne s'est rien passé...**la misère me tue**. Dans cette tanière on n'a même pas envie de flirter. (175)

Као један од преводних еквивалената, и то у примеру (8) управо се појавио француски перфективни презент, који због своје везе са садашњости, може исказати ову ситуацију као да се одвија пред очима читаоца, па и они могу замислити колико једну од главних јунакиња и сестара Салом, Клару, убија беда, односно доводи до стања *бити на ивици егзистенције због немаштине и беде*. Наиме синематографски презент, у својој наративној употреби, указује на прошле догађаје, и тако употребљен често може заменити француски аорист, а на тај начин ће још више допринети живости нарације због чега је јако погодно као еквивалент српског аориста доживљености.

(9) “Све сам помијешала”, настави Нина, али сада у себи. “А Рики ***једва дочека да ми иде уз нос. Неваспитана млађарија!***...[...]. (МКНБ, 245)

↓

«J'ai tout melangé», poursuit Nina, mais cette fois-ci in petto. «**Et Riki, n'attendait que le moment de me moucher**. Ces jeunes mal élevés!

Пример (9) је био јако интересантан за анализу, будући да се као преводни еквивалент српског аориста појавио француски имперфекат у одричним облику, који нам заправо наговештава да је Рики само чекала тренутак да нападне своју сестру, па од одричног исказа лако на основу контекста и додатне интерпретације можемо утврдити да је реч о потврдном догађају *чекати уз прилог само*. Док је у оригиналу био акценат на томе да је једна од протагонисткиња, Рики, *једва чекала да се истресе над својом сестром* у преводној верзији је више акценат на томе да је Рики *једино чекала да се истресе над сестром*, што донекле и може бити преводни еквивалент уз мала одступања у значењу. Како је француски имперфекат време интерне фокализације којим се најчешће исказује доживљеност главних ликова и њихови субјективни осећаји и унутрашње мисли, може се рећи да је ово француско време достојан еквивалент српског аориста доживљености.

(10) - Е кад нас нико ***не раздвоји досад*** – рече шапатам – ни породице, ни вјера, ни свијет, ни обичаји, е, онда, вала, неће ни Хитлер! (МКНБ, 255)

↓

- ***Eh, puisque personne ne nous a séparés jusqu'à présent***, dit-il dans un murmure, ni nos familles, ni la religion, ni les gens, ni les coutumes, eh bien ma foi, Hitler non plus n'y parviendra pas! (265)

Поново се као преводни еквивалент српског аориста доживљености јавља француски перфективни перфекат (*séparer*-раздвојити), при чему је опет акценат на стању *не бити раздвојен* односно реинтерпретацијом примера добијамо стање у потврдном облику *бити заједно*. Може се рећи да је преводилац био доследан оригиналу.

- (11) – Не знам...Ван града. Ваљда је још неки пут слободан!
Удесише нас Швабе за Врбицу! Ни рат нам не објавише, гадови!
(МКНБ, 262)

-Je ne sais pas...en dehors de la ville. Il doit bien y avoir encore une route de libre! **Les Fritz nous ont bien arrangés! Ils ne nous ont même pas déclaré la guerre, les salauds!** (272)

Пример (11) је прави прототип аориста доживљености и сигнализације емотивних и експресивних реакција говорника, у овом примеру Рики Салом, која је разочарана и љута због изненадног и необјављеног рата од стране Немаца које назива *Швабама* и *гадовима*, који су почели да бомбардују Београд 6. априла 1941. године. Сам израз у аористу (*Удесише нас Швабе за Врбицу/Les Fritz nous ont bien arrangés*) указује на Рикичин очај због свега што је задесило српски народ, али и Јевреје, којима породица Салом припада. Заправо, присутан је и аорист неочекиваности у другој реченици (*Ни рат нам не објавише, гадови/Ils ne nous ont même pas déclaré la guerre, les salauds*) јер се очекује да се рат објави, док се у преводној верзији наглашава да је стање *рат није објављен la guerre n'est pas déclarée*, такође у перфективном перфекту, који се и користи за изражавање приговора и емотивне реакције у француском језику.

- (12) - Убих друга...убих најбољег друга! Пушка ми опали док смо се довикивали! Мог друга са села! (МКНБ, 277)

- **J'ai tué mon camarade...j'ai tué mon meilleur camarade! Le coup est parti de mon fusil alors que nous nous hélions! Mon copain de village!** (287)

Може се с правом рећи да француски перфективни перфекат доминира над осталим преводним еквивалентима. У примеру (12) можемо поново уочити говорникову емотивну реакцију на догађај који се десио. Наиме, војник је грешком упуцао свог најбољег друга и то је наглашено како аористом, тако узвичницима који указују на његову разочараност и очај што је случајно убио свог најбољег друга, што је поновио чак три пута (*J'ai tué mon camarade...j'ai tué mon meilleur camarade*). Употребом перфективног перфекта се у преводној верзији више истиче присутност емотивне реакције безнађа и очаја војника због немилостивог догађаја у моменту говора. Само понављање реченице *убих мог друга* указује на неверицу говорника да је баш убио свог најбољег друга.

- (13) - Знам, од сад се не одвајамо. **Нанустих све.** Нисам више могао!
Стално сам мислио да је боље да их не сачекам јер сам знао да ће доћ с папирима о реквизирању предузећа. Цијели живот ми је пролазио кроз главу хиљаду пута. **Закључих да ми је жао само једно:** што те нисам раније узео за руку и повео да живимо скупа, путујемо...што нисмо више уживали. (МКНБ, 290)

- Je sais. A partir de maintenant, nous ne nous séparerons plus. ***J'ai tout laissé tomber***. Je n'en pouvais plus! Je n'ai pas arrêté de me dire qu'il aurait mieux valu ne pas les attendre, car je savais qu'ils viendraient avec des papiers de réquisition de l'entreprise. Les images de ma vie ont défilé devant mes yeux un bon millier de fois. ***J'en ai conclu que je regrettais une seule chose***: de ne pas t'avoir prise par la main plus tôt pour que nous vivions ensemble, voyagions...que nous n'ayons pas pris davantage de plaisir. (300)

Прочитавши пример (13), можемо закључити да је аорист унутрашње фокализације присутан у њему. Наиме, овде су приказане Маркове мисли, које су му пролазиле кроз главу и двома реченицама у аористу је указао на своје закључке, које је донео захваљујући тим мислима које му већ хиљадити пут пролазе кроз главу. Ова два аориста доживљености указују на Маркове емоције жаљења што није искористио прошлост на прави начин и више уживао у љубави са својом вољеном Бланки. Аористи доживљености преведени су на француски, као и у већини претходних примера, перфективним перфектом.

- (14) Јер иначе – рече тихо гледајући наоколо - или би их Усташе убиле ко Србе, или би их Нијемци стрпали у заробљенички логор. Игњо га ***послуша***, хвала Богу! (МКНБ, 293)

↓

Car, sinon – dit-elle à voix basse en jetant un regard alentour – ou bien les oustachis les auraient tués en tant que Serbes, ou bien les Allemandes les auraient fourrés dans un camp de prisonniers. Ignjo l'***a écouté***, Dieu soit loué. (303)

У примеру (14), на основу израза *хвала Богу*, видимо да је говорно лице, у овом случају Нина, Шкорина жена, и у моменту говора захвална Богу што јој се муж вратио из рата жив и здрав. И у овом случају је аорист доживљености преведен француским свршеним перфектом (*a écouté*) желећи да истакне резултативност догађаја као и емотивност говорног лица која је присутна и у моменту изговора ове реченице (*Игњо га (он=нијанац из кафане) је послушао па је сада у Нинином моменту говора и даље жив*).

- (15) Шта би са нашом Босном? Умрлице су једино што ми ***оставише*** да сâм одаберем. (МКНБ, 280)

↓

Qu'est-il ***est advenu*** de notre Bosnie? Les notices nécrologiques sont la seule chose qu'ils me ***laissent*** choisir moi-même. (290)

Пример (15) демонстрира употребу аориста у експресивним питањима, при чему се српским аористом појачава експресивност питања и испољава став према изговореним реченицама једног од главних јунака, Марка, који показује разочарење и неверицу због ситуације са његовим новинама које носе назив *Босна*. Наиме, он ће изгубити своју штампарију у коју је све уложио, јер ће му све узети Усташе. Низом од две реченице у

аористу, од којих је прва узвична, а друга обавештајна (*Шта би са нашом Босном? Умрлице су једино што ми оставише да сâм одаберем*) говорник маркира своје емоције разочарења овим експресивним питањем, док нам обавештајном реченицом даје до знања да су му Усташе једино допустиле да он штампа део са умрлицама, чиме се потврђује Марково стање очаја. Француски преводни еквиваленти су, у овом примеру, резултативни перфективни перфекат (*est advenu*) којим се наглашава емотивна реакција говорника због новонастале ситуације у вези новине која полако нестаје, јер је преузимају Усташе, а перфективни презент (*laissent*) нам наглашава стање очаја и безнађа и оживљава целу ситуацију која, као да се одвија пред нашим очима. Можемо уочити да се преплетом свршеног перфекта и презента у француском појачава стилски ефекат.

(16) Гдје ми *исхлани* проницљивост те *не сагледах* куд историја вуче? (МКНБ, 285)

↓

Où *était* donc ma perspicacité qui m'*aurait permis* de deviner le cours de l'histoire? (295)

Пример (16) је јако интересантан будући да се у њему јављају два преводна еквивалента српског аориста, француски имперфекат и кондиционал перфекта. Док се француски имперфекат најчешће и користи у нарави да се њиме стави акценат на питање које сам себи главни јунак поставља истичући субјективност, па можемо увидети да се јавља ефекат интерне фокализације где наратор улази у Маркову психу и тиме наглашава питање које мучи овог јунака, док се кондиционалом перфекта у потврдном облику, који одговара негираном српском аористу, истиче говорникова реакција разочарења због неостварења очекиваног процеса (*не сагледах/aurait permis de deviner*), али се и маркира изненађење и немогућност да се оствари процес *сагледати ток историје*.

(17) Дошли сте, мој Марко, стигли сте! Знала сам...Како је Бланки? *Нађосте* ли стан? Како сте побјегли? Јеси ли...? (МКНБ, 349)

↓

Vous êtes arrivés, mon cher Marko, vous êtes là! Je le savais... Comment va Blanki? Où vous êtes-vous installés.? *Avez-vous trouvé un appartement?* Comment avez-vous réussi à vous enfuir. Est-ce que tu? (365)

(18) Како *се* тако *напречац* *разболе*? (МКНБ, 423)

↓

Comment se fait-il qu'elle soit tombée malade si brusquement? (443)

Примери (17) и (18) изажавају експресивност односно емотивни став говорника према изговореном исказу што се постиже и појачава употребом српског аориста. Док је у примеру (17) низ констатација у перфекту прекинут најпре питањем у презенту *како сте?* догађајем у аористу у *Нађосте ли стан?*, чиме је Рики исказала забринутост за Марка и Бланки због сталног сељакања и бежања. Српски аорист је у овом примеру

такође преведен перфективним перфектом, чиме се такође истиче резултативност догађаја и маркира емотивна реакција (*стан је пронађен?*). У примеру (18), реченица *како се тако напречац разболе?*, којом се исказује запитаност, сумња и забринутост говорног лица за Рики (која је одједном добила температуру, чим је прочитала вест да је њена љубав, Милош, преминуо) је на француски језик преведена конструкцијом односно изразом *il se fait* (у упитном облику) *que* који захтева процес *tomber malade* у сибжонктиву перфекта (*elle soit tombée malade*), којим се заправо и исказује сумња говорног лица због изненадне болести Рики.

(19) – Да тебе не бијаше, оде ми глава!- признаде Марко Бланкици. Она се само поносно насмеши. (МКНБ, 348)

↓
– Si tu n’aurais pas été là, j’y aurais laissé ma peau! avoua Marko à Blanki. Elle se contenta d’un sourire de fierté. (364)

(20) – Баш зато што сам слаба, неће ми ништа. Ако бежим, па ме уфате, оде ми глава. (МКНБ, 356)

↓
– C’est précisément parce que je suis faible qu’ils ne me feront rien. Si je fuis, et qu’ils m’attrapent, je perdrai la vie. (373)

(21) – Људи станите, узушисмо дете! – Тад се онесвестила. (МКНБ, 427)

↓
– Les amis, arrêtez, nous allons étouffer cet enfant! (447)

У примеру (19) и (20), присутан је израз у аористу *оде ми глава* којим заправо говорно лице жели да каже свом саговорнику да ће се непожељна ситуација десити уколико ствари наставе да се одвијају истим током (Ашић 2008).

Пример (19) показује аорист у оригиналу и кондиционал перфекта у француској реченици, приказујући трећи тип кондиционалних реченица у француском језику, при чему је плусквамперфекат у условној реченици, а у независној, главној реченици, кондиционал перфекта. Кондиционалом перфекта у хипотетичким реченицама се изражава иреалност у прошлости (Станојевић и Ашић 2008а: 155). Овим српским аористом *оде* (*Да тебе не бијаше, оде ми глава!*/*Да тебе не бијаше, отишла би ми глава*), опет се исказује емотиван став говорног лица, у овом случају, Марка, који овом реченицом говори да му је заправо Бланки спасила живот, јер, да ње није било, као ни њене упорности да побегну у Београд, њега би стрељали.

У примеру (20), српски аорист у оваквој употреби у комбинацији са глаголом *отићи* у аористу исказује блиску будућност (*оде ми глава*), у француској преводној верзији се као преводни еквивалент појавио и француски футур у независној реченици (*je perdrai la vie*), због чега можемо рећи да постоји еквиваленција између оригиналне реченице у аористу и њене преводне верзије у француском футуру. У француском преводу је у зависној хипотетичкој реченици презент, док је у зависној футур. Наиме, процес у независној реченици може бити остварен уколико се испуни услов процеса из зависне реченице.

У примеру (21), нема јасно изражене условне реченице, али је можемо наслутити (*Људи, ако не станете, угушисмо дете (угушићемо дете)*). Аорист је преведен блиско-будећим временом у француском језику (*le futur proche*) *nous allons étouffer*. Имамо процес у презенту у одричном облику у зависној реченици, и потенцијално остварен процес у аористу у српском језику и блиско-будућем времену у француском језику. Интересантно је да блиско-будуће време, будући да је сложена конструкција, садржи презент глагола *aller* (ићи). Ово време се употребљава када су јасно присутни неки знакови у садашњем тренутку који указују на реализацију радње (Станојевић 2013а: 29).

На основу наведених примера из романа *Мирис кише на Балкану* и њихове анализе, најприсутнији преводни еквивалент српског аориста емотивне реакције јесте француски перфективни перфекат, јер се овим француским временом, за разлику од француског аориста, може исказати и говорникова реакција на догађај. Будући да француски резултативни перфекат на неки начин увек задржава неку везу са моментом говора, логична је и његова доминација. Поред перфективног перфекта, као преводни еквиваленти, слабије присутни, појавили су се и перфективни презент, футур, кондиционал перфекта, а врло ретко и француски имперфекат унутрашње фокализације. Може се рећи да се у питањима са догађајима у аористу појачава експресивност самог питања, чиме је и исказан став протагониста овог романа, и управо су овакви примери најчешће превођени резултативним перфектом, изузев једног примера који је преведен униперсоналном конструкцијом у упитном облику праћеном сибжонктивом перфекта, указујући на изненађеност и сумњу самог говорног лица и због упитног облика који захтева сибжонктив у овом случају. Приликом анализе, наилазили смо и на аорист којим се исказује блиска будућност глаголом *отићи*, тачније изразом *оде ми глава*, који је у једном примеру преведен француским футуром управо због исказивања непосредне будућности, а у другом примеру кондиционалом перфекта, у складу са правилима конституисања хипотетичког система, при чему се у овом случају изражава иреалност у прошлости. Перфективни презент је употребљен, када се желео постићи ефекат екстерне фокализације и замрзавања за јунака јако битних слика из прошлости, због чега нам изгледају као да се заиста и одвијају пред нашим очима.

ЗАКЉУЧАК

У овом докторату извршена је контрастивна семантика аориста у француском и српском језику. У складу са тим, најпре су у **првом** поглављу описани системи глаголских времена ова два језика у светлу Теорије оптималитета будући да су њихова анализа и опис круцијални за поглавље о могућим преводним еквивалентима француског аориста. Заправо, указали смо да је главна и основна разлика система глаголских времена у српском и француском језику различито изражавање видске информације, јер је у француском категорија аспекта енкодирана путем опозиције глаголских времена аорист/имперфекат тј. перфективно/имперфективно, док је у српском (и другим словенским језицима) она морфолошки изражена помоћу опозиције несвршених и свршених глагола (*јести-појести, гледати-погледати, причати-испричати* и сл.). Управо се због тога ситем глаголских времена у српском језику, када је реч о прошлим временима, најчешће своди на перфективни и имперфективни перфекат, укључујући и аорист који опстаје захваљујући својим специфичним стилским ефектима које остварује како у разговорном тако и у писаном дискурсу.

Резултати **другог** поглавља, које се бави француским аористом и његовим семантичким карактеристикама показали су да ово француско прошло време селекционише теличне предикате, али када се јави са ателичним евентуалностима мења њихове аспектуалне вредности остварујући значењске ефекте у зависности од контекста. У таквој ситуацији неопходна су нам нова читања односно реинтерпретација дословних читања. Заправо, француски аорист, иако представља догађаје које уводи глобално, ипак може да изразити и инкоативност када се комбинује са стањима и активностима чиме се овим временом маркира почетак вршења датог процеса, а не процес у целини. Стога су у овој тези разјашњене такве његове употребе. Поред тога, у истом поглављу су објашњена и нека одступања од дискурзивног својства аориста, при чему аорист не остварује искључиво прогресију већ и симултане, као и anteriорне односе. У том случају, над принудном инструкцијом аориста превлађује прагматичка инструкција, односно инструкција везника, прилога и сл., која доминира над инструкцијом глаголског времена, у овом случају над прогресивном инструкцијом аориста. Поред тога, анализе феномена негације предиката показале су да негација прекида представља феномен у коме предикат под негацијом у аористу не означава непостојање догађаја у прошлости већ реакцију субјекта на одсуство очекиваног догађаја и самим тим време напредује јер се догађај одвија у датом временском тренутку. Притом, треба водити рачуна о томе да у оваквим случајевима дословна интерпретација није довољна, те се мора укључити принудна инетрепретација, која ће нас довести до правога значења негираног аориста, што је уједно и један од круцијалних закључака ове тезе. Када је реч о теми негације прекида, јако је важно утврдити домашај негације, јер се често негацијом негира само допуна, док се догађај може модификовати приликом интерпретације у свој потврдан облик. Догађај у аористу се ипак одвија уз допуну која је опонент датој негираној допуни. Примере оваквог типа треба интерпретирати постепено, помоћу прагматике и контекста и тако доћи до когнитивног ефекта који се датим исказом жели постићи.

У **трећем** поглављу проучаван је однос аориста са другим прошлим временима (однос аориста и имперфекта са којим дели исту Рајхенбаховску дефиницију (1947) и однос аориста и перфекта (подударане у anteriорној употреби перфекта). Будући да су

аорист и имперфекат носиоци исте темпоралне дефиниције по класичним Рајхенбаховским теоријама (1947) било је неопходно расветлити њихов однос. Наиме, покушали смо да разврстамо ова два прошла времена на основу опозиција перфективност/имперфективност, први план/други план, деикса/ анафора, фокализивно/нефокализивно време (Молендијк 1990, Вајнрих 1973, Камп и Рорер 1983, Флешмен 1985, Молендијк 1990, Вет 1991, Ветерс 1993, Брес 1997) и да на основу ових опозиција укажемо на њихове основне различитости, описујући ова два прошла времена као опоненте на основу горе наведених својстава. Међутим, анализе су показале да поред различитости у фокализацији и тачки гледишта, треба указати и на чињеницу да аорист, упркос својој аспектуалној инструкцији и карактеристици растућег времена на временској оси које уводи стално нову референцијалну тачку, будући да је потенцијално способан да собом носи спољну прогресију ове референцијалне тачке када контекст допушта да се она оствари, може остварити и друге дискурзивне односе када дати контекст то захтева. Такође, имперфекат, који представља дати процес њиме уведен као опадајући на временској оси, би био неспособан да изрази прогресију, осим када контекст то дозвољава под извесним условима упркос контрадикторности између унутрашњег опадајућег тока овог прошлог времена и спољне прогресије, што ипак доприноси стварању ефекта наративног значења код имперфекта. Због свега овога се дата опозиција не може сматрати главном за разликовање ова два прошла времена, јер у одређеним условима и аорист не испољава своју аспектуалну инструкцију перфективности, а с друге стране имперфекат је испољава у својој специфичној употреби у наративи.

Будући да су аорист и имперфекат носиоци исте темпоралне дефиниције по класичним Рајхенбаховским теоријама (1947) указано је на Неорајхенбаховске теорије (Гослен 2005) као и на СдТ модел (представљен у: Гослен 1996, 2005) односно Неорајхенбаховски модел који аспектуалне категорије и односе изражава помоћу интервалних структура распоређених на временској оси. У том случају, долази до замене Рајхенбаховских тачака (Рајханбах 1947) интервалима чиме се омогућава узимање у обзир аспектуалних разлика на основу које се имперфекат, односно имперфективно, несвршено или секантно време које даје само делимичну слику процеса њиме уведеним, супротставља француском аористу, који представља аористично, свршено или глобално време (које даје глобалну слику процеса њиме уведеним). Увидели смо да имперфекат и аорист учествују у стварању семелфактивних (*une fois*) и итеративних фреквенција (*plusieurs fois*). У том смислу важно је разликовати глобалну итерацију у којој учествује аорист, од секантне итерације коју конструише имперфекат у француском језику (Брес 2007: 46). Наиме, уколико низ догађаја на који се поступак итерације односи захтева због контекста глобалну визију, глаголско време мора представљати унутрашње време од своје почетне до крајње границе, а уколико је реч о курзивном уносу низа догађаја, глаголско време мора представљати унутрашње време у свом току.

Приликом проучавања односа аориста и имперфекта, посебну пажњу је требало усмерити на стилистику односно феномен интерне фокализације и могућности његове појаве са аористом. Поред тога, анализа примера је показала да аорист и поред тежње ка остварењу објективности у наративи, може остварити ефекат унутрашње фокализације, при чему треба напоменути и да не треба субјективност везивати искључиво за имперфекат, јер се у извесним околностима и употребама, као што је случај наративног имперфекта, њиме може постићи објективност.

Наиме, примерима интерне фокализације смо доказали да се она ипак може јавити са процесима у аористу и на тај начин представити унутрашње мисли и осећаје

протагониста односно јунака приповести, али треба напоменути да имперфекат сходно својим карактеристикама ипак има више склоности ка овом феномену

Поред овог односа, анализиран је и однос аориста и перфекта и уочене су сличности али и разлике, које се огледају превасходно у остварењу резултативног ефекта. Наиме, аорист и перфекат могу заменити једно друго у појединим контекстима, а да се значење реченице не промени и то у примерима у којима је употребљен наративни перфекат који има исте темпоралне карактеристике као и француски аорист, при чему је у оба случаја догађај потпуно одсечен од садашњег тренутка. С друге стране, када је реч о усменом дискурсу, француски аорист ће готово увек бити замењен перфектом, будући да аорист не може да оствари резултативни ефекат у садашњости. Управо је карактеристика прогресије аориста кључна у његовом одржавању у модерном француском језику, насупрот томе што му је перфекат озбиљан конкурент на плану нарације. Ипак, дискурзивна неутралност француског перфекта му не дозвољава да потпуно преузме аористу његову наративну функцију. С друге стране, када је реч о усменом дискурсу, француски аорист ће готово увек бити замењен перфектом, будући да аорист не може да оствари резултативни ефекат у садашњости. Указали смо на чињеницу да се аорист пак користи када локутор посматра неактуелни свет из момента у коме је изговорен исказ, док је дискурзивни перфекат на снази у контексту који садржи неку садашњу идеју. Када су у питању њихове дискурзивне инструкције, перфекат је дискурзивно неутралан и допушта сва три типа дискурзивних односа док аорист даје прогресивну инструкцију, односно њиме уведени догађаји се нижу на временској оси. Иако француски наративни перфекат и француски аорист приказују унутрашње време у целини, они ипак то раде на другачији начин: док аорист представља унутрашње време процеса динамички од почетне до крајње границе узлазном линијом што је компатибилно са прогресијом приче, перфекат га приказује статички, само са крајње границе и тиме омета напредак приче. Може се рећи да у оваквим ситуацијама, дистинкција у разумевању протока унутрашњег времена објашњава извршност француског аориста у односу на осредњост француског перфекта у ажурирању сукцесивног низа процеса. Како се са перфектом губи флуидност приче, односно сваки исказ се не чини отвореним за следећи исказ већ као затворен у себи, код следа реченица у аористу сваки нови процес се представља као наставак претходног процеса, док се у низу процеса са француским перфектом сваки процес представља као затворен у себи, одвојен од сукцесивног низа који ти процеси стварају. Сходно томе, употреба аорист или историјског перфекта заправо зависи од ефекта који наратор жели да произведе код читалаца.

У **четвртном** поглављу у коме је централни предмет проучавања српски аорист, показано је да аорист у српском језику представља прошло време које не намеће ограничење глаголима које уводи, односно не мења аспектуалну информацију коју изражава глагол, што заправо доказује његову аспектуалну неутралност. Поред тога, доказано је да је и поред морфологизације аспекта у српском језику, аорист, за разлику од имперфекта, време које и даље опстаје управо захваљујући специфичним стилским ефектима који се остварују његовом употребом. Наиме, аорист се, за разлику од имперфекта, одржао у српском језику зато што даје различите ефекте у односу на перфекат свршених глагола. Док је са употребом перфективног перфекта, однос субјекта према догађају њиме израженим неутралан односно фактографски будући да се њиме износе дате чињенице и не исказује никакав став према њима, са српским је аористом управо централан однос субјекта према датом догађају у аористу јер се посебно мармира говорникова реакција на догађај који се у психолошком смислу скоро догодио. Сходно томе, у овом потпоглављу је било јако важно указати на те ефекте које су му омогућили

да оствари експресивност исказа и да опстане у српском језику како у говору, тако и у писаном дискурсу (**мала временска дистанца у односу на моменат говора**, затим **ефекат доживљености** (емотивни и лични однос према израженом догађају), **ефекат неочекиваности** (одступање од неке навике или уобичајне радње главног актера реченице). Поред тога, употребом аориста се истовремено изражавају емоције субјекта према изговореној реченици или исказу, па он може служити за изражавање **љутње, прекора, кајања као и жеље** и других емоција захваљујући својој експресивности и стилској вредности. Најзад, треба рећи да је за постојање аориста у разговорном језику заслужна прагматика и дати контекст у коме се изриче реченица у аористу.

Резултати анализе српског и француског аориста показују да ова два времена, семантички гледано имају само једно заједничко својство, односно и француски и српски аорист одликује маркираност у погледу темпоралне прогресије (+ОТ) у наравици, уз изузетке када се због неких других фактора (прилога, везника), чија је инструкција односно принуда јача од прогресивне инструкције аориста, могу појавити и симултани и антериорни односи између догађаја. При анализи таквих примера неопходно је ослонити се на наше сопствено искуство као и на наша ванјезичка знања о свету.

Притом, треба указати на једну заједничку карактеристику српског и француског аориста. Наишли смо на примере неочекиваности и у случају француског аориста, реч је о негацији прекида, што ћемо на неки начин подвести под сличан термин као ефекат неочекиваности, јер се одвија нека радња мимо навике субјекта. Ипак, француски аорист не може остварити ефекат доживљености будући да уводи искључиво догађаје потпуно одсечене од момента говора.

Главно, **пето** поглавље, које се бави датим истраживачким корпусом који обухвата 6 романа Гијома Мусоа и њихових преводних еквивалената у српским верзијама романа како би се утврдили сви глаголски облици у српском језику који садрже семантичку природу француског аориста, због чега се и јављају као његови преводни еквиваленти. Статистиком је утврђено да доминира српски свршени перфекат, затим аорист па несвршени перфекат и на крају приповедачки презент. Када је реч о панданима француског аориста у српским верзијама ових романа, наишли смо на 30 примера српског перфективног перфекта, 26 примера српског аориста, 8 примера имперфективног перфекта и 6 примера перфективног презента. С обзиром на то да Мусоови романи припадају модернијој књижевној литератури, сасвим је логична све већа употреба перфекта уместо аориста, јер перфекат очигледно постаје озбиљан конкурент наративном српском аористу. Посматрајући однос француског аориста и српског перфекта, треба нагласити да су ова два времена лишена остваривања феномена унутрашње фокализације, па немају могућност постизања експресивности и доживљености у причи. Наиме, када је аорист употребљен у наравици, исто попут наративног перфективног перфекта, њиме се постиже аутономија прошлих догађаја, који се нижу на временској оси и као да сами причају мимо наратора (Бенвенист 1966) без остављања последица нити утицаја на говорникову садашњост. На основу изведене статистике, можемо запазити да се српски аорист неретко јавља као преводни еквивалент свог француског пандана. У примерима где је француски аорист преведен српским, аорист носи сва она обележја која су му својствена као прошлом претериталном глаголском облику, будући да се њиме претежно остварује наративна прогресија и ставља акценат на догађаје који се нижу и брзо смењују, јер се ово време и у француском и у српском језику одликује својством темпоралне прогресије. Као један од преводних еквивалената ретко је присутан имперфективни перфекат. Наиме, несвршеним перфектом се, за разлику од употребе свршеног наративног перфекта, радња романа успорава и није више акценат на њеном току, јер се њиме представљају најчешће неке

околности, разјашњења и присећања главних протагониста (флешбек догађаја) (в. Јовановић 2013б). Ипак, треба истаћи важност ових пропратних информација и околности које нам омогућавају да проникнемо у срж приче (видети Вајнрих 1973, Јовановић 2013б). Француски аорист и имперфективни перфекат имају исту темпоралну структуру, али им се аспектуалне информације ипак не подударaju. Преводилац је употребом презента уместо аориста ставио акценат на битне делове приче, које као да важе и у садашњем тренутку. Презентом су представљене радње које се одвијају у фиктивној садашњости, и на тај начин аутор приближава читаоцима радњу, те као да се одвија пред њиховим очима. Заправо, употреба приповедачког презента доприноси живописном и динамичном приповедању те овде можемо уочити одступања од француског аориста који указује на радњу потпуно одсечену од момента говорника. Поред тога указали смо и на могућност појаве феномена унутрашње фокализације код француског аориста на примерима из датог корпуса, при чему наратор њеном употребом омогућава читаоцу да се идентификује са протагонистом, продре у његова осећања и његов однос према догађајима представљеним у роману, а тиме и себи олакша разумевање и интерпретацију прочитаног. Можемо рећи да су у свим наведеним примерима из одабраног корпуса захваљујући феномену унутрашње фокализације постигнути стилско-приповедачки ефекти и читаоцу је омогућено да допре до емоција главних јунака сагледавајући дубину и разлог њихових унутрашњих осећаја, скенирајући догађаје у својој глави и саосећајући са Русоовим протагонистима. У овим примерима, неретко је аорист интерне фокализације преведен српским аористом који у себи носи прагматички ефекат, односно емотивну реакцију и однос говорника према изреченом због чега је у оваквим ситуација најподеснији преводни еквивалент француског аориста. Поред тога, у овим примерима, као преводни еквивалент се појавио и српски имперфективни перфекат будући да има својство да заустави и успори причу али и да је на тај начин обогати, употпуни и допринесе ширем схватању приче од стране читаоца (Јовановић 2013б). Ређе се као преводни еквивалент француског аориста унутрашње фокализације јавља перфективни перфекат, при чему се указује на извршеност датих догађаја и маркирају се резултативна стања јер ови догађаји испољавају емоције које као да су и даље актуелне у моменту када се о њима говори.

Најзад, **шесто** поглавље се бави анализом употребе српског аориста у романима *Тестамент* Видосава Стевановића и *Мирис кише на Балкану* Гордане Куић, као и њиховим преводним еквивалентима у француским верзијама ових романа. Циљ нам је био да утврдимо на које се све начине може превести инкоативни односно почетно-свршени аорист, при чему је јако важно указати на различито енкодирања аспектуалне информације, и да откријемо начин превођења српског аориста емотивне реакције на француски језик и издвојимо француско време које се најчешће јавља као преводни еквивалент аориста доживљености.

Треба свакако нагласити да је у француском језику инкоативност најчешће изражена одређеном перифразом или помоћу устаљене синтагме, док је у српском језику захваљујући морфологизацији аспекта инкоативност изражена захваљујући афиксима (**про-**, **по-**, **-за**) који истичу своју иницијалну тачку постижући ингресивни ефекат, док се у француском најчешће користе перифрастичне конструкције (*se mit/ commença à +глагол*).

На основу наведених примера из романа Видосава Стевановића *Тестамент* увидели смо да се српски аорист у нарави најчешће преводи француским аористом управо због њиховог заједничког својства темпоралне прогресије, чиме омогућавају причи да напредује и догађајима да се сами приповедају и постижу динамичност оживљавајући саму причу. На примерима је показано да се српски инкоативни глагол у аористу који

најчешће у себи садржи префиксе *за-*, *-по*, *-про* неретко преводи перифрастичним конструкцијама у француском језику због чега се често у преводу јављају већа или мања одступања у значењској нијанси у односу на оригинал. У неким случајевима готово да има потпуне еквиваленције оригинала и превода или у виду самог глагола у француском аористу, али најчешће у оквиру синтагме односно глаголске перифразе. Међутим, понегде има и благих одступања у односу на оригинал.

Када је реч о српском аористу емотивне реакције којим обилује роман наше списатељице Гордане Куић, *Мирис кише на Балкану*, утврдили смо да француски резултативни и перфективни перфекат доминира над осталим преводним еквивалентима. Будући да француски резултативни перфекат на неки начин увек задржава везу са моментом говора и исказује реакцију говорника према исказаној реченици, није нам необична његова доминација. Поред перфективног перфекта, као преводни еквиваленти, слабије присутни, појавили су се и перфективни презент, футур, кондиционал перфекта, а најмање присутан био је француски имперфекат унутрашње фокализације.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Амсили и Л Драулек 1995:** Amsili P. & Le Draoulec A., « Contribution to the event negation problem » in Amsili P., Borillo M. & Vieux L. (eds), *Time, space and movement. Meaning and knowledge in the sensible world. Workshop notes of the 5th international workshop TSM'95*, Bonas.
2. **Арсенијевић 2013:** Арсенијевић Б., “Временско и актуелно значење аориста”, *Српски језик XVIII*, Београд, 253–261.
3. **Ашер 1993:** Ascher N., *Reference to Abstract Objects in Discourse*, Dordrecht, Riedel.
4. **Ашер и Ласкарди 2003:** Asher N. & Lascarides A., *Logics of Conversation*. C.U.P., Cambridge.
5. **Ашић и Станојевић 2006:** Ашић Т. и Станојевић В., “О употреби глаголских времена у разговорном српском језику- зашто аорист ипак опстаје?”, *Зборник скупа ‘Српски језик, књижевност и уметност’*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
6. **Ашић 2007:** Ašić T., *Espace, Temps, prépositions*, Genève: Droz.
7. **Ашић и Станојевић 2007:** Ашић Т. и Станојевић В., “Темпорална структура Додееве приче *La Chèvre de Monsieur Seguin* и њеног преводног еквивалента на српском”, *Јагодина: Универзитет у Крагујевцу*, 172-188.
8. **Ашић 2008:** Ašić T., «Deiktička komponenta u značenju glagola : slucaj glagola otići» *Научни састанак slavista u Vukove dane*, 37/1, MSC, Beograd. 113-126.
9. **Ашић и Станојевић 2008:** Ашић Т., и Станојевић В., “Могу ли несвршене форме означавати свршеност? Случај српског перфекта несвршених глагола и француског имперфекта”, у: *Зборник радова са научног скупа Српски језик, књижевност и уметност*, књига I, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 207-219.
10. **Ашић и Станојевић 2009:** Ašić T. i Stanojević V., “Aspectual coercion and some uses of tenses in French and English”, у: *English language and literature studies: structures across cultures ELLSSAC Proceedings*, vol. 1, (47-59)
11. **Ашић 2011:** Ašić T., Slobodni indirektni govor i njegovi stilski efekti u prozi A. Kamiја i V. Stevanovića, у: М. Kovačević (ur.), *Književni (standardni) jezik i jezik književnosti*, Zbornik radova sa V međunarodnog skupa, Крагујевац: Filološko-umetnički fakultet.
12. **Ашић и Станојевић 2012:** Ašić T. i Stanojević V., 2012. « Vremenske upotrebe kondicionala u francuskom i srpskom jeziku », *Srpski jezik, književnost, umetnost*, Крагујевац: Filum, 367-379.
13. **Ашић 2013:** Ašić T., “О књизи Милоша Ковачевића *Lingvostilistika književnog teksta*”, *Узданица*, X/1, стр. 67–72.
14. **Ашић и Додиг 2014:** Ašić T. i Dodig M., « Različita značenja potencijala (kondicionala) u romanima Meše Selimovića Tvrđava i Derviš i smrt i njihovim prevodnim ekvivalentima na francuski jezik », у: Zbornik radova sa VIII međunarodnog skupa, *Srpski jezik, književnost, umetnost*, Крагујевац : Filološko-umetnički fakultet, p. 291-305.
15. **Бејлон и Фабр 1978:** Baylon C. & Fabre P., *Grammaire systématique de la langue française*, Nathan.
16. **Бенвенист 1966:** Benveniste E., *Problèmes de la linguistique générale*, Paris: Gallimard.
17. **Бертоно и Клејбер 1993:** Berthonneau A-M. & Kleiber G., *Pour une nouvelle approche de l'imparfait, un temps anaphorique méronimique*, Langages 112, 55-73.

18. **Бориџо и др. 2004:** Borillo A. et al., "Tense and aspect", in: Corblin F. & de Swart H. (eds.), *Handbook of French Semantics*, Paris, Center for the study of language and information, 231-308.
19. **Брес 1997:** Bres J., *Habiter le temps: le couple imparfait/passé simple en français*, *Languages* 127, 77-95.
20. **Брес 1998:** Bres J., «Fluence du temps impliqué et orientation: l'imparfait et le passé simple revisités», *Temps et discours*, Louvain-la-Neuve: Peeter, 157-170.
21. **Брес 1999:** Bres J., "Textualité narrative orale, genres du discours et temps verbal", Barberis J-M. (éd), *Le français parlé. Variétés et discours*. Université Montpellier III: Praxiling, 107-135.
22. **Брес 2000:** Bres J., *Un emploi discursif qui ne manque pas de style: L'imparfait en cotexte narratif*, *Passé et parfait*, Rodopi, 59-77
23. **Брес 2003:** Bres J., «Non, le passé simple ne contient pas l'instruction [+progression]» *Cahiers Chronos* 11, 99-112.
24. **Брес 2005:** Bres J., *L'imparfait dit narratif*, CNRS-Editions, pp. 252.
25. **Брес 2007:** Bres J., «Fréquence narrative et temps verbal : une approche linguistique à partir de Un Balcon en forêt », *L'Information grammaticale*, 115, p. 42-46
26. **Брес 2020:** Bres J., *Aspect grammatical et temps interne*, SHS Web of Conferences, Volume 78.
27. **Бруно 1922:** Brunot F., *La pensée et la langue*, Paris: Masson.
28. **Бруно и Бруно 1956:** Brunot F. et Bruneau C., *Précis de grammaire historique de la langue française*, Paris: Masson.
29. **Вајнрих 1973:** Weinrich H., *Le temps. Le récit et le commentaire*, traduit de l'allemand par Michèle Lacoste, Paris: Editions du Seuil.
30. **Вендлер 1967:** Vendler Z., "Verbs and Times", *Linguistics in Philosophy*, New York: Cornell University Press, 97-121
31. **Векејл 1972:** Verkuyl H., *On the Compositional Nature of the Aspects*, FLSS, volume 15, Dordrecht: Riedel Publishing Company.
32. **Веркејл 1989:** Verkuyl H., « Aspectual classes and aspectual composition », *Linguistics and Philosophy* 12, 39-94.
33. **Веркејл и др. 2004:** Verkuyl H. et al., "Tense and Aspect in sentences", in: Corblin F. & de Swart H., *Handbook of French Semantics*, Stanford: CSL, I Publication, 233-270.
34. **Вет 1980:** Vet C., *Temps, aspect et adverbess de temps en français contemporain*, Genève: Droz.
35. **Вет 1991:** Vet C., «The temporal structure of discourse: setting, change, and perspective», in: Fleischman S. et Waugh L. R. (eds), *Discourse pragmatics and the verb*, London/New York, Routledge, 7-25.
36. **Вет 1994:** Vet C., «Petite grammaire de l'Aktionsart de l'aspect», *Cahiers de grammaire* 19, 1-17.
37. **Вет 1999:** Vet C., «Le passé simple, le passé composé et les règles d'interprétation discursive», *Emprise du sens, structures linguistiques et interprétations*, Amsterdam: Rodopi, 323-336.
38. **Вет 2001:** Vet C., «Deux cas de polysémie: le passé composé et le futur périphrastique», in Kroning H. et al. (eds.), *Langage et référence*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 679-686.
39. **Вет 2005:** Vet C., "L'imparfait: emplois anaphoriques et emplois non anaphoriques", *Cahiers Chronos* 13, 33-44.
40. **Ветерс 1993:** Vettters C., *Passé simple et imparfait: un couple mal assorti*, *Language française*, 14-30.
41. **Ветерс 1996:** Vettters C., *Temps, aspect et narration*, Amsterdam: Rodopi.

42. **Ветерс и др. 1998:** Vetters C et al., *Temps et discours*, Louvain-la-Neuve: Peeters.
43. **Ветерс 2001:** Vetters C., «Le conditionnel: ultérieur du non-actuel», in: Dendale P. et Tasmowski L. (eds), *Le conditionnel en français*, Recherches Linguistiques 25, Metz, Paris: Université de Metz, 169-207.
44. **Ветерс 2003:** Vetters C., «L'aspect global: un effet secondaire d'un contenu procédural?» *Cahiers Chronos* 11, 113-131.
45. **Ветерс 2007:** “Passé composé et passé simple: Sémantique diachronique et formelle, Sémantique et diachronie du système verbal français”, *Brill Rodopi*, 121-151.
46. **Вилић 2016:** Вилић И., Докторска дисертација *Теличност као дистинктивно обележје аспектуалног значења у француском и српском језику*, Универзитет у Новом Саду: Филозофски факултет.
47. **Влаш 1993:** Vlach F., «Temporal adverbials, tenses and the perfect», *Linguistics and Philosophy* 16, 231-283.
48. **Војводић 2003:** Војводић Д., “О синтаксичкој итеративности (на српско-руском материјалу)” *Славистика*, књ. VII. – С. 52–64. Резюме.
49. **Војводић 2008:** Војводић Д., “О неморфологизованим средствима изражавања футуралне семантике у српском и другим словенским језицима.” Милорад Радовановић, Предраг Пипер (ур.). *Семантичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ, 221–256.
50. **Војводић 2013:** Војводић Д., “Вид глагола” Српска енциклопедија / Гл. уред. Ч. Попов, Д. Станић. – Том II : В – *Вшетечка*. – Нови Сад: Матица српска; Београд: САНУ : Завод за уџбенике, 332–333.
51. **Војводић 2019:** Војводић Д., “О видско-временској синонимији и метафори у српском, руском и другим словенским језицима”, *Славистика*, књ. XXIII/1. – С. 11–44
52. **Вујовић 2008:** Вујовић А., *Изражавање будућности у француском и српском језику*, Крагујевац: Иновације у настави: часопис за савремену наставу 21/4, 69-78.
53. **Вуковић 1967:** Вуковић Ј., *Синтакса глагола*, Сарајево: Завод за издавање уџбеника.
54. **Гијом 1965:** Guillaume G., *Temps et verbe*, Paris: Champion.
55. **Глишић и Милашиновић 2013а:** Glišić M. i Mилаšinović M., “Aorist u srpskom i francuskom jeziku (sintaksička analiza upotrebe ovog vremena u romanu Jedan život G. de Mopasana i njegovog prevodnog ekvivalenta na srpskom jeziku)”, *Folia Linguistica et Litteraria, Časopis za nauku o jeziku i književnosti*, 7, Nikšić: Filozofski fakultet, 161-174.
56. **Глишић и Милашиновић 2013б:** Глишић М. и Милашиновић М., “Систем прошлих времена у српском и француском језику”, у: *Зборник са IV скупа младих филолога Србије, Савремена проучавања језика*, IV/1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 429-441.
57. **Глишић 2015:** Глишић М., “Систем будућих времена у француском и српском језику: контрастивна анализа основних будућих времена оба језика”, у: *Зборник са VI скупа младих филолога Србије, Савремена проучавања језика*, VI/1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 261-271.
58. **Гослен 1996:** Gosselin L., *Sémantique de la temporalité en français: un modèle calculatoire et cognitif du temps et de l'aspect*, Louvain-la-Neuve: Duculot.
59. **Гослен 1999:** Gosselin L., *La cohérence temporelle: contraintes linguistiques et pragmatico-référentielles*, Travaux de linguistique 39, 11-36.
60. **Гослен 2005:** Gosselin L., *Temporalité et modalité*, Bruxelles: De Boeck Supérieur, pp.256.

61. **Даути 1979:** Dowty D., *Word Meaning and Montague Grammar*, Dordrecht: Riedel Publishing Company.
62. **Де Сварт 1998:** De Swart H., “Aspect Shift and Coercion”, *Natural Language & Linguistic Theory* 18, 347-385.
63. **Де Сварт 2000:** De Swart H., “Tense, aspect and coercion in a cross-linguistic perspective”, in: *Proceedings of the Berkeley Formal Grammar*, Stanford: CSLI Publications.
<http://web.stanford.edu/group/cslipublications/cslipublications/LFG/5/bfg00/bfg00deswart.pdf> (12.05.2020.)
64. **Де Сварт и Молендијк 2000:** de Swart H. & Molendijk A., “Le passé composé narratif: une analyse discursive de L’Etranger de Camus”, *Recherches de linguistique française et romane* 19, 45-60.
65. **Де Сварт и Молендијк 2003:** de Swart H. & Molendijk A., “In the Pursuit of the ‘perfect’ perfect”, in: Caudal P. (ed.), *Cahiers Chronos*, Amsterdam: Rodopi.
66. **Де Сварт 2010:** de Swart H., “Circonstances temporels et aspect verbal: interactions dans les contextes épisodiques et habituels”: in Vet C., Flaux N. et Stošić D. (éds), *Interpréter les temps verbaux*, Peter Lang, Bern, 83-105.
<https://www.peterlang.com/view/9783035200287/9783035200287.00006.xml> (12.8.2020)
67. **Де Сосир 1996:** de Saussure L., “Encapsulation et référence temporelle d’énoncés négatifs au passé composé et au passé simple”, *Cahiers de linguistique française* 18, 219-242.
68. **Де Сосир 1997:** de Saussure L., «Passé simple et encapsulation d’événements», *Cahiers de Linguistique Française* 19, 323-344.
69. **Де Сосир 1998:** de Saussure L., « Le temps dans les énoncés négatifs», *Le Temps des événements*, Paris: Kimé.
70. **Де Сосир 1999:** de Saussure L., “A procedural approach to verbal tense: Past tenses French”, Lyon: The First Symposium on Linguistics.
71. **Де Сосир и Стијул 1999:** de Saussure L. & Stihoul B., “L’imparfait narratif: point de vue (et images du monde)”, *Cahiers de praxématique* 32, 167-188.
72. **Де Сосир 2006:** de Saussure L., Geneva School of Linguistics after Saussure. In: Keith Brown, (Editor-in-Chief) *Encyclopedia of Language & Linguistics, Second Edition*, volume 5, 24-25. Oxford: Elsevier
73. **Дибуа и Лаган 1973:** Dubois J. & Lagane R., *La nouvelle grammaire du français*, Paris: Larousse.
74. **Дикро 1972:** Ducrot O., “Dire et ne pas dire”, *Principes de sémantique linguistique*, Paris: Hermann.
75. **Дикро 1979:** Ducrot O., “L’imparfait en français”, *Linguistische Berichte* 60, 1-23.
76. **Дикро 1984:** Ducrot O., *Le dire et le dit*, Paris: Minuit.
77. **Женет 1972:** Genette G., *Figures III*, Paris: Seuil.
78. **Ивић 1980:** Ивић М., “О значењу српскохрватског плусквамперфекта”, *Зборник за филозофију и лингвистику*, XXIII/1, Нови Сад, 93-100.
79. **Ивић 1981:** Ivić M., “Srpskohrvatski glagolski oblici za iskazivanje pojava koje postoje u sadašnjosti”, *Južnoslovenski filolog*, XXXVII, Beograd, 13-24.
80. **Ивић и др. 1991:** Ивић П. и др., *Језички приручник*, Београд: Радио-телевизија Београд.
81. **Ивић 1995:** Ivić M., *Lingvistički ogledi*, Biblioteka XX, Beograd.
82. **Јажез 1998:** Jayez J., “DRT et imparfait. Un exemple de traitement formel du temps”, *Le temps des événements, Pragmatique de la référence temporelle*, Paris: Editions Kimé.

83. **Јајез 1999:** Jayez J., “Imperfectivity as progressivity. The French imparfait” *SALT 9 papers*.
84. **Јовановић 2013а:** Јовановић В., “Плусквамперфекат у српском језику и његови еквиваленти у француском језику”, *Српски језик, књижевност и уметност*, Зборник радова са VII међународног научног скупа, I књига (“Традиција и иновације у савременом српском језику”), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 385-398.
85. **Јовановић 2013б:** Јовановић В., Докторска дисертација *Перфекат у српском и његови еквиваленти у француском језику*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
86. **Камп и Рорер 1983:** Kamp H. and Rohrer C., “Tense in texts”, in: Baurle R., Schwarze C. and von Stechow A. (eds), *Meaning, use and interpretation of language*, Berlin: De Gruyter, 250-269.
<https://www.ims.uni-stuttgart.de/archiv/kamp/files/1982.kamp.rohrer.tense.pdf>
(06.04.2020)
87. **Клајн 1992:** Клајн И., *Речник језичких недоумица*, Београд: Нолит.
88. **Клајн 2002:** Клајн И., *Творба речи у савременом српском језику 1, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: Институт за српски језик САНУ, Нови Сад: Матица српска, 372.
89. **Клајн 2003:** Клајн И., *Творба речи у савременом српском језику 2, Суфиксација и конверзација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Нови Сад: Матица српска.
90. **Клајн 2005:** Klajn I., *Gramatika srpskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 263.
<https://slavovs.files.wordpress.com/2015/07/ivan-klajn-gramatika-srpskog-jezika-2005.pdf> (03.03.2020)
91. **Клајн и Пипер 2013:** Klajn I. i Piper P., *Normativna gramatika srpskog jezika*, Novi Sad.
92. **Клејбер 2003:** Kleiber G., “Entre les deux mon cœur balance ou L'imparfait entre aspect et anaphore”, *Temps et co(n)texte, Langue française* 138, 8-19.
https://www.researchgate.net/publication/240823980_Entre_les_deux_mon_coeur_balance_ou_L'imparfait_entre_aspect_et_anaphore (01.02.2020).
93. **Ковачевић 1998:** Ковачевић М., *Синтакса сложене реченице*, Београд: Рашка школа, Србиње: Српско просвјетно и културно друштво Просвјета.
94. **Ковачевић 2003:** Ковачевић М., Конструкције са лексемама *замало и умало* и њихов нормативни статус, у: *Пети лингвистички скуп “Бошковићеви дани”*, Цану. Научни скупови 22, Подгорица, 37-56.
95. **Ковачевић 2005:** Ковачевић М., “Стилске доминанте у Божовићевој причи Први пут у Новом Пазару”, у: *Зборник радова са научног скупа ‘Језик и стил Григорија Божовића’*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 77-91.
96. **Ковачевић 2011:** Kovačević M., *Stilska značenja i zračenja*, Niš: Filozofski fakultet.
97. **Ковачевић 2012:** Kovačević M., “O gramatičko-stilističkom terminosistemu tuđeg govora”, u: R. Simić (red.), *Srpski jezik*, XVII, Beograd: Filološki fakultet, 13-38.
98. **Кодал 2000:** Caudal P., Thèse de doctorat *La polysémie aspectuelle-contraste français/anglais*, Université Paris 7.
99. **Кодал и Ветерс 2007:** Caudal P. & Veters C., “Passé composé et passé simple: Sémantique diachronique et formelle”, *Cahiers Chronos* 16, 121-151.
100. **Комри 1976:** Comrie B., *Aspect*, Cambridge : Cambridge University Press.

101. **Корзен и Нолке 2001:** Korzwn H. et Nølke H., «Le conditionnel: niveau de modalisation», in: Dendale P. et Tasmowski L. (éds), *Le conditionnel en français*, Recherches Linguistiques 25, Metz, Paris: Université de Metz, 125-145.
102. **Кронинг 2002:** Kronning H., «Le conditionnel “journalistique”: méditation et modalisation épistémiques», *XVème congrès des romanistes scandinaves*, 561-575.
103. **Лабо и Лариве 2005:** Laribeau E. et Larivée P., “Nouveaux développements de l'imparfait”, *Cahiers Chronos*, Amsterdam: Rodopi.
104. **Лабов 1978:** Labov W., “La transformation du veçu à travers la suntaxe narrative”, *Le parler ordinaire I*, Paris: Minuit, 289-355.
105. **Левинсон 1983:** Levinson S.C., *Pragmatics*, Cambridge University Press, Cambridge.
106. **Лејкоф 1965:** Lakoff G., *Irregularity in syntax*, New-York, Holt, Rinehart and Winston inc
107. **Лимен 2003:** Leeman D., “Le passé simple et son co-texte: examen de quelques distribution”, *Temps et co(n)texte, Langue française* 138, 20-34.
108. **Лисер и Стијул 1996:** Luscher J-M. et Sthiou B., “Emplois et interprétations du passé composé”, *Cahiers de linguistique française* 18, 187-195.
109. **Ло Каскио 1986:** Lo Cascio, “Temporal deixis and anaphor in sentence and text: finding a reference time”, in: Lo Cascio V. and Vet C. (eds), *Temporal structure in sentence and discourse*, Dordrecht: Foris, 191-228.
110. **Лоз 2008:** Audrey L., «Le conditionnel: forme temporelle ou atemporelle?», *Communication, lettres et sciences du langage* 1, volume 2, 92-106.
111. **Маретић 1931:** Maretić T., *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Jugoslavenska štampa.
112. **Мартен 1971:** Martin R., *Temps et aspect: Essai sur l'emploi des temps narratifs en moyen français*, Bibliothèque Française et Romane, Paris: Klincksieck, 450.
113. **Мешлер и др. 1994:** Moeschler J. et al., “Anaphore et deixis temporelles. Sémantique et pragmatique de la référence temporelle”, *Langage et pertinence: référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*, Nancy: Presses Universitaires de Nancy, 33-112.
114. **Мешлер и Ребул 1994:** Moeschler J. & Reboul A., *Dictionnaire encyclopédie de pragmatique*, Paris: Seuil, 562.
115. **Мешлер 1997:** Moeschler J., «La négation comme expression procédurale », in Hirschbühler P. & Martineau F. (eds), *Negation: syntax and semantics*, Amsterdam, John Benjamins.
116. **Мешлер и др. 1998:** Moeschler J. at al., *Le temps des événements. Pragmatique de la référence temporelle*, Paris: Editions Kimé
117. **Милашиновић и Глишић 2014:** Милашиновић М. и Глишић М., “Перфекат у српском језику и његови преводни еквиваленти у француској верзији дела *Рани јади* Данила Киша”, у: Зборник радова са V научног скупа младих филолога Србије, *Савремена проучавања језика*, V/1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 277-288.
118. **Милашиновић и Глишић 2015:** Милашиновић М. и Глишић М., “О типовима говора у роману Госпођа Бовари Гистава Флобера”, *Наслеђе*, година XII, 20, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 109-121.
119. **Милошевић 1982:** Милошевић К., “Улога глаголских облика у сложеној реченици са тепоралном клаузом у савременом српскохрватском језику”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 11, Београд, 125-138.

120. **Митрићевић-Штепанек 2015:** Митрићевић-Штепанек К., докторска дисертација *Глаголски префикси у функцији изражавања количине радње у чешком и српском језику*, Београд: Филолошки факултет.
121. **Молендијк 1985:** Molendijk A., *Point référentiel et imparfait. Langue française*, Paris, 67, 78-94.
122. **Молендијк 1990:** Molendijk A., *Le passé simple et l'imparfait: une approche reichenbachienne*, Amsterdam: Brill/Rodopi, 290.
123. **Молендијк и Вет 1995:** Molendijk A. & Co Vet, "Interprétation, référence et cohésion" in: Co Vet éd. *Sémiotiques: Théories sémantiques et modélisation*, Paris: Didier Erudition, 63-68.
124. **Молендијк и де Сварт 1999:** Molendijk A & de Swart H., "L'ordre discursif inverse en français", *Travaux de linguistique* 39, 77-96
125. **Молендијк 2002:** Molendijk A., "La structuration logico-temporelle du texte: le passé simple et l'imparfait du français", Labeau E. & Larivé P. (eds), *Cahiers Chronos* 9, Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 91-104.
126. **Монтаги 1970:** Montague R., « Universal Grammar », *Theoria* 36.
127. **Мразовић 2009:** Мразовић П., *Граматика српског језика за странце*, Друго прерађено издање, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Станојевића.
128. **Нолке и Олсен 2003:** Nølke H. et Olsen M., "Le passé simple subjectivisé", *Temps et co(n)texte. Langue française* 138 pp. 75-85.
https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_2003_num_138_1_6483 (17.05.2020)
129. **Пешикан и др. 1993:** Пешикан М., Јерковић Ј. и Пижурица М., *Правопис српског језика*, Нови Сад: Матица Српска.
130. **Петровић 1989:** Petrović N., *Francuska glagolska vremena I: Komparativna analiza francuskog i srpskohrvatskog pluskvamperfekta*, друго издање, Београд: Научна књига, 138.
131. **Петровић 1991:** Petrović N., *Osnovni francuski vremenski veznici*, Београд: Народна књига, 93.
132. **Петровић 2002:** Petrović N., *Francuska glagolska vremena II: Imperfekta, aorist, perfekta*, Filološki fakultet: Народна књига, 144.
133. **Пипер и др. 2005:** Piper P. et al., 2005, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: prosta rečenica*, Београд: Institut za srpski jezik SANU, Novi Sad: Matica srpska.
134. **Поповић 2012:** Поповић Љ., "Функције плусквамперфекта у савременом српском и украјинском језику", *Јужнословенски филолог* LXVIII, 113-145.
135. **Поповић 2014:** Popović, Lj., *Kontrastivna gramatika srpskog i ukrajinskog jezika: taksis i evidencijalnost*, Београд: SANU.
136. **Пренс и Смоленски 1993:** Prince A.S. & Smolensky P., *Optimality theory. Constraint Interaction in Generative Grammar*, Cambridge (Mass.): The MIT press.
137. **Пустојевски 1995:** Pustojevsky J., *The Generative Lexicon*, Cambridge (Mass.), The MIT Press.
138. **Рабател 1998:** Rabatel A., *La construction textuelle du point de vue*, Lausanne: Delachaux et Niestlé (programme ReLIRE).
139. **Рабател 2003:** Rabatel A., «Une lecture énonciative des valeurs aspectuotemporelles et commentatives de l'imparfait dans les suites PS+Imp: point de vue du locuteur ou de l'énonciateur», *Journal of French Language Studies* 13-3, Cambridge University Press, 363-379.
140. **Рајхенбах 1947:** Reichenbach H., "The Analysis of Conversational Language", *Elements of Symbolic Logic*, New York: Macmillan & Co.

141. **Ребул 1992:** Reboul A., *Rhétorique et stylistique de la fiction*, Nancy: Presses universitaires de Nancy.
142. **Рижел и др. 2004:** Riegel M. et al., *Grammaire méthodique de français*, troisième édition, Paris, Quadrige: Presses Universitaires de France.
143. **Ристић 1990:** Ристић С., Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику, Библиотека Јужнословенског филолога, књига 9, Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ.
144. **Симић и Јовановић 2007:** Симић Р. и Јовановић Ј., *Мала српска граматика*, Београд: НК Јасен.
145. **Сладојевић 1955:** Сладојевић П., “О значењу аориста у српскохрватском језику”, *Јужнословенски филолог* 21, Београд: Институт за српски језик САНУ, 131-186.
146. **Сладојевић 1966:** Сладојевић П., *О основним временским категоријама употребе глаголских облика у српскохрватском језику*, Београд: Научна књига.
147. **Спербер и Вилсон 1986:** Sperber D. & Wilson D., *Relevance: Communication and Cognition*, Oxford: Blackwell.
148. **Станојевић 2007:** Станојевић В., “Аорист у српском и француском језику, семантичке и прагматичке разлике”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 36/1, Београд: Филолошки факултет, 123-135.
149. **Станојевић 2008:** Станојевић В., “Неке последице различитог енкодирања имперфективности у природним језицима: случај имперфективног перфекта у српском и имперфекта у француском”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 37/1, Београд: Филолошки факултет, 99-111.
150. **Станојевић и Ашић 2008а:** Stanojević V. i Ašić T., *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
151. **Станојевић и Ашић 2008б:** Станојевић В. и Ашић Т., “Домети ограничења формалне анализе неких прошлих времена у српском и у француском језику”, *Српски језик* 13/1-2, Београд, 385-402.
152. **Станојевић 2009:** Stanojević V., “Pour un modèle de description des temps verbaux du français intégrant trois paramètres”, *Филолошки преглед* 36/2, 199-209.
153. **Станојевић 2011:** Станојевић В., “О резултативности у француском и у српском”, *Српски језик, књижевност, уметност*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 159-170.
154. **Станојевић и Ашић 2012:** Станојевић В. и Ашић Т., “О модалним употребама кондиционала у француском и потенцијала у српском језику”, *Српски језик, књижевност и уметност* XVII/1-2, 65-79
155. **Станојевић 2013а:** Stanojević V., “Neki aspekti izražavanja budućnosti u francuskom i srpskom jeziku”, *Uzdanica* X/1, Jagodina, 27-40
156. **Станојевић 2013б:** Станојевић В., “Темпорална прогресија и њено изражавање у наративном дискурсу”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 42/1, Београд: Филолошки факултет, 93-104.
157. **Станојевић 2013ц:** Станојевић В., “Резултативност у садашњости у француском и у српском језику”, *Српски језик* XVIII, Београд, 213-227.
158. **Станојевић и Ашић 2016:** Станојевић В. и Ашић Т., “Нека запажања о француском и српском плусквамперфекту”, *Примењена лингвистика у част Душанки Точанац: О језику и језицима*, У: Зорка Кашић (ур.), Нови Сад: Филозофски факултет, 179-197.
159. **Станојевић 2019:** Stanojević V., “О partikulama zamalo i umalo”, 48. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд: Филолошки факултет, 53-62.

160. **Станојчић 1967:** Станојчић Ж., *Језик и стил Иве Андрића*, Београд: Филолошки факултет.
161. **Станојчић и Поповић 2000:** Станојчић Ж. и Поповић Љ., *Граматика српског језика*, друго допуњено издање, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
162. **Стевановић 1964:** Стевановић М., *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма): Увод, фонетика, морфологија I*, друго издање, Београд: Научна књига.
163. **Стевановић 1967:** Стевановић М., *Функције и значења глаголских времена*, посебна издања Српске академије наука и уметности, Одељење литературе и језика, Београд: САНУ.
164. **Стевановић 1969:** Стевановић М., *Савремени српскохрватски језик II: Граматички системи и књижевнојезичка норма 2*, Синтакса, Београд-Суботица: Научна књига-Минерва.
165. **Стевановић 1979:** Стевановић М., *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, Београд: Научна књига.
166. **Стефановић 1984:** Стефановић С., “Приповједачка функција аориста у књижевном дјелу Исака Самоковлије”, *Књижевни језик* 13/2, Сарајево: Институт за језик и књижевност, 75-86.
167. **Стијул 1998:** Stihoul B., “Temps verbaux et point de vue”, in: Moeschler et al., *Le temps des événement: Pragmatique de la référence*, Paris: Editions Kim, 197-220.
168. **Стијул 2000:** Stihoul B., «Passé simple, imparfait et sujet de conscience», *Cahiers Chronos* 6, Amsterdam-Atlanta: Rodopi.
169. **Стојићевевић 1951:** Стојићевевић А., *Значење аориста и имперфекта у српскохрватском језику*, Љубљана: Словенска академија знаности и уметности.
170. **Стоквел, Шашгер и Парте 1973:** Stockwell B.H, Schachter, P. and Partee, *The Major Syntactic Structures of English*, Published by Holt, Rinehart and Winston, New York.
171. **Танасић 2005:** Танасић С., “Синтакса глагола”, у: Пипер и др., *Синтакса савременог српског језика: Проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Нови Сад: Матица српска, 345-476.
172. **Тасмовски де Рик 1985:** Tasmowski de Rik L., «L'imparfait avec et sans rupture», *Langue française* 67, 59-77.
173. **Тома 1998:** Tomas P.L., “Remarques sur l'aspect en serbo- croate”, in Boriilo Andrée, Carl Veters, Marcel Vuillaume (eds.), *Cahiers Chronos 2: Regards sur l'aspect*, Amsterdam: Rodopi, 231-246.
174. **Тома 2000:** Тома П.Л., “О употреби аориста у савременом српском језику”, *Јужнословенски филолог: повремени спис за словенску филологију и лингвистику* 56, бр. 3/4 (2000), стр. 1201-1213
175. **Тома 2005:** Тома П.Л., *Удео аориста у књижевном изразу Данила Киша*, у: Предраг Палавестра (ур.), *Посебна издања САНУ*, књ. 660, Одељење језика и књижевности, књ. 57, 45-61.
176. **Флешмен 1985:** Fleischmen S., “Discourse functions of tense aspect oppositions in narrative: toward a theory of grounding”, *Linguistics* 23, 851-882.
177. **Хорн 1989:** Horn L.R., *A Natural History of Negation*, Chicago, University of Chicago Press.

ИЗВОРИ

Дела на српском језику

1. Киш Д. (1998) **РЈ**: *Рани јади*, Београд: Књига-комерц.
<https://skolasvilajnac.edu.rs/wp-content/uploads/danilo-kis-rani-jadi.pdf> (11.09.2020)
2. Куић Г. (2011) **МКНБ**: *Miris kiše na Balkanu*, Beograd: Alnari.
3. Куић Г. (2019) (**БТ (МКНБ, ЦЛНБ и СДНБ)**): *Balkanska trilogija 3. izdanje*, Beograd: Vulkan
4. Куић Г. (2011) **СДНБ**: *Smiraj dana na Balkanu*, Beograd: Alnari.
5. Мусо Г. (2019) **ДИБ**: *Devojka iz Bruklina*, Beograd: Vulkan.
6. Мусо Г. (2013) **КББТ**: *Kako bih bez tebe*, Beograd: Vulkan.
7. Мусо Г. (2019) **ЦП**: *Central Park*, Beograd: Vulkan.
8. Мусо Г. (2019) **ЗА**: *Zov anđela*, Beograd: Vulkan.
9. Мусо Г. (2013) **ОКМ**: *Ostani kraj mene*, Beograd: Vulkan.
10. Мусо Г. (2019) **ДОП**: *Devojka od papira*, Beograd: Vulkan.
11. Лазаревић Ј. (1996) **П**: *Приповетке*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
12. Селимовић М. (2010) **ТВ**: *Izabrana dela (Tvrđava)*, Beograd: Edicija.
13. Станковић Б. (2000) **НК**: *Нечиста крв*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
14. Стевановић В. (1990) **Т**: *Тестамент*, Београд: ИРО.
15. Црњански М. (2002) **С**: *Сеобе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Дела на француском језику

1. Балзак, **ЗС**: Balsac O. de, *Le Cabinet des Antiquités*,
<https://beq.ebooksgratuits.com/balzac/Balzac-33.pdf> (10.09.2020.)
2. Балзак, **ВОЛ**: Balsac O. de, *La duchesse de Langeais*,
<https://beq.ebooksgratuits.com/balzac/Balzac-37.pdf> (15.10.2020.)
3. Вијан (1953) **ВС**: Vian B., *L'arraché cœur*,
https://www.ebooksgratuits.com/pdf/vian_arrache_coeur.pdf (11.7.2020.)
4. Дирас (1984) **ЈБ**: Duras M., *L'amant*, Paris: Les Éditions de Minuit.
5. Зола, **Д**: Zola E., *La débâcle*,
https://books.google.rs/books?id=ExzfAgAAQBAJ&source=gbs_book_other_versions (10.07.2020)
6. Зола, **ЧЗ**: Zola E., *La bête humaine*, <https://beq.ebooksgratuits.com/vents/zola-17.pdf> (15.08.2020.)
7. Иго, **Ј**: Hugo V., *Les Misérables*, Première partie *Fantine*,
<https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Hugo-miserables-1.pdf> (15.09.2020)
8. Куић (2000) **МКНБ**: Kuić G. (Ana Gord), *Parfum de pluie sur les Balkans*, Lausanne, Suisse: L'Age d'Homme.
9. Мадам д'Олно, **ЛЗК**: Madame s'Olnoy, *La Belle aux cheveux d'or*,
<https://www.bibliotheque-agglo->

- stomer.fr/userfiles/album/11649/big/media/45871_MADAME_D_AULNOY-La_belle_aux_cheveux_dor-%5BAtramenta.net%5D.pdf (11.10.2020.)
10. Myco (2016) **ДОБ:** Musso G., *La fille de Brooklyn*, XO Editions, <http://ekladata.com/iukWcsQSGi4hM-pfzhmoKH-Uk0c/La-fille-de-Brooklyn.pdf> (12.09.2020.)
 11. Myco (2009) **КББТ:** Musso G., *Que serai-je sans toi?*, XO Editions, <http://ekladata.com/B70eQcGxhWrooH3OXQVsr2NgvrQ/Guillaume-Musso-Que-Serais-Je-Sans-Toi-2009.pdf> (15.10.2020.)
 12. Myco (2014) **ЦП:** Musso G., *Central Park*, XO Editions, <http://ekladata.com/sPF3VV-5cia5wBlg8T0aAPwBXnI/Central-Park-Guillaume-Musso.pdf> (10.09.2020.)
 13. Myco (2011) **ЗА:** Musso G., *L'appel de l'ange*, XO Editions, <http://ekladata.com/Dk1fXtMpS6lbWg9L2rNzr8qybqw/L-Appel-de-l-ange-Guillaume-Musso.pdf> (19.10.2020.)
 14. Myco (2006) **ОКМ:** Musso G., *Seras-tu là?*, XO Editions, http://ekladata.com/3OqR_bcAS-nl_52HuVkf8TewEGA/Seras-tu-la-Guillaume-Musso.pdf (24.10.2020.)
 15. Myco (2010) **ДОП:** Musso G., *La fille de papier*, XO Editions, <http://ekladata.com/hRH3PK8Oqb5DyqlArAHzX886jT8/La-Fille-de-papier-Guillaume-Musso.pdf> (25.10.2020.)
 16. Мопасан (1996) **ЖЖ:** de Maupassant G., *Une vie*, Paris : EDDL <https://pitbook.com/textes/pdf/unevie.pdf> (10.10.2020.)
 17. Мопасан (2001) **СП:** de Maupassant G., *Une partie de campagne*, https://www.pitbook.com/textes/pdf/partie_campagne.pdf (14.09.2020.)
 18. Сарот (1983) **Д:** Sarraute N., *Enfance*, Gallimard.
 19. Стевановић (1996) **Т:** Stevanovic V., *Prélude à la guerre*, traduit du serbe par M. Begitch et N. Dizdarevic, Mercure de France.
 20. Стендал **ЦИЦ:** Stendhal, *Le Rouge et le Noir*, <https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Stendhal-rouge.pdf> (12.10.2020.)
 21. Триоле (1956) **ЛП:** Triolet E., Luna-Park, Gallimard. <https://storage.googleapis.com/cantookhub-media/eden/8b/c38c8fa1ed8bed1888f29f01f784e1943b304a.pdf> (5.6.2020.)
 22. Флобер (1929), **ГБ:** Flaubert G., *Madame Bovary*, Paris: Librairie de France <https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Flaubert-Bovary.pdf>.(15.01.2020.)
 23. Флобер, **СВ:** Flaubert G., *L' éducation sentimentale*, <https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Flaubert-education.pdf> (20.10.2020.)
 24. Флобер, **ПС:** Flaubert G., *Trois contes (Un cœur simple)*, <https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Flaubert-contes.pdf> (25.10.2020)

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Марија Ђ. Глишић (удата Симовић), рођена је 11. марта 1987. године у Крагујевцу. Завршила је основну школу “Светозар Марковић” у Крагујевцу као носилац Вукове дипломе, а потом и Прву крагујевачку гимназију, природно-математички смер, са одличним успехом. Основне академске студије на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, смер Француски језик и књижевност, уписала је школске 2006/07. године и успешно завршила, остваривши просечну оцену 9,62 чиме је стекла академски назив “дипломирани филолог (романиста)”. За успех током основних и мастер студија награђена стипендијом коју додељује *Фонд за младе таленте* Републике Србије најбољим студентима (школске 2009/10), као и стипендијом из Фонда “Академик Драгослав Срејовић” коју додељује Општина града Крагујевца (школске 2007/08, 2008/09 и 2009/10).

Године 2010. наставила је школовање на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу уписавши дипломске академске студије-мастер на студијском програму Француски језик и књижевност. Мастер рад је одбранила 27. септембра 2011. године са оценом 10 чиме је завршила мастер студије са просечном оценом 9,86 и тако стекла звање “мастер филолог (романиста)”. Кроз израду мастер рада бавила се поређењем француског и српског перфекта, односно анализом употребе српског перфекта у роману *Рани јади* Данила Киша и његовог преводног еквивалента на француском језику. За успех током мастер студија награђена је стипендијом коју додељује *Фонд за младе таленте* Републике Србије најбољим студентима, као и стипендијом из Фонда “Академик Драгослав Срејовић” коју додељује Општина града Крагујевца.

Докторске академске студије на матичном факултету у Крагујевцу уписала је школске 2011/12. године, област Наука о језику и за постигнут успех добила стипендију Министарства просвете и науке Републике Србије и била ангажована на пројекту *Динамика структура савременог српског језика* 178014 (период 2012 – 2015). Током досадашњег студирања положила је све испите предвиђене планом и програмом за овај степен студија и испунила све обавезе према НИР-у (учествовала на скуповима и конференцијама и објавила научне радове у зборницима и научним часописима) са просечном оценом 9,57. Њен научноистраживачки рад се односи на семантику (са прагматиком), компаративну лингвистику и синтаксу. Објавила је 6 научних радова и 7 саопштења на националним и интернационалним конференцијама.

Марија Симовић је пријавила тему докторске дисертације под насловом *Аорист у француском и његови значењски еквиваленти у српском језику* (Одлука Наставно-научног већа Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу број 01-4567 од 27. новембра 2015. године). Циљ ове докторске дисертације је да се опишу, анализирају и контрастирају семантике аориста у француском и српском језику, али и да се анализом корпуса утврде сви глаголски облици у српском језику који садрже семантичку природу француског аориста због чега се и јављају као његови преводни еквиваленти.

Образац 1

ИЗЈАВА АУТОРА О ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, Марија Симовић, изјављујем да докторска дисертација под насловом:

Аорист у француском и његови значењски еквиваленти у српском језику

која је одбрањена на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу представља *оригинално ауторско дело* настало као резултат *сопственог истраживачког рада*.

Овом Изјавом такође потврђујем:

- да сам *једини аутор* наведене докторске дисертације,
- да у наведеној докторској дисертацији *нисам извршио/ла повреду* ауторског нити другог права интелектуалне својине других лица,
- да умножени примерак докторске дисертације у штампаној и електронској форми у чијем се прилогу налази ова Изјава садржи докторску дисертацију истоветну одбрањеној докторској дисертацији.

У Крагујевцу _____, 12.11.2020. године,

Марија Симовић
потпис аутора

ИЗЈАВА АУТОРА О ИСКОРИШЋАВАЊУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, Марија Симовић,

дозвољавам

не дозвољавам

Универзитетској библиотеци у Крагујевцу да начини два трајна умножена примерка у електронској форми докторске дисертације под насловом:

Аорист у француском и његови значењски еквиваленти у српском језику

која је одбрањена на Филолошко-уметничком факултету

Универзитета у Крагујевцу, и то у целини, као и да по један примерак тако умножене докторске дисертације учини трајно доступним јавности путем дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу и централног репозиторијума надлежног министарства, тако да припадници јавности могу начинити трајне умножене примерке у електронској форми наведене докторске дисертације путем *преузимања*.

Овом Изјавом такође

дозвољавам

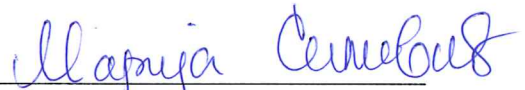
не дозвољавам¹

¹ Уколико аутор изабере да не дозволи припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци, то не искључује право припадника јавности да наведену докторску дисертацију користе у складу са одредбама Закона о ауторском и сродним правима.

припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од следећих *Creative Commons* лиценци:

- 1) Ауторство
- 2) Ауторство - делити под истим условима
- 3) Ауторство - без прерада
- 4) Ауторство - некомерцијално
- 5) Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима
- 6) Ауторство - некомерцијално - без прерада²

У Крагујевцу _____, 12.11.2020. године,

потпис аутора

² Молимо ауторе који су изабрали да дозволе припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци да заокруже једну од понуђених лиценци. Детаљан садржај наведених лиценци доступан је на: <http://creativecommons.org.rs/>